

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ ANA BİLİM DALI**

**DÜNYA TASARRUF BANKACILIĞI UYGULAMALARI VE
TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ**

SAİME KAVAKCI

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Şakir GÖRMÜŞ

ŞUBAT- 2022

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DÜNYA TASARRUF BANKACILIĞI UYGULAMALARI VE
TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

Saime KAVAKCI

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 18/02/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Şakir GÖRMÜŞ	Başarılı
Prof. Dr. Süleyman KAYA	Başarılı
Prof. Dr. Ömer KARAOĞLU	Başarılı
Prof. Dr. Seyit KÖSE	Başarılı
Doç. Dr. Zeyneb Hafsa ORHAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Saime KAVAKCI

18/02/2022

ÖNSÖZ

Doktora tez çalışmasının her aşamasında, yoğun çalışma saatlerine karşın vakit ayıran ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Şakir GÖRMÜŞ’e müteşekkirim. Doktora eğitim sürecinin ilk dönemlerinde danışmanım olan ve yeterlilik süreci dahil tez çalışmama olan katkıları için kıymetli hocam Prof. Dr. Süleyman KAYA’ya teşekkür ederim. Tez izleme jürisinde yer alan ve her izleme toplantısında verdiği öneri ve eleştirilerle tezin gelişmesine büyük katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Ömer KARAOĞLU’na teşekkür ederim.

Tezin son şekli almasında kıymetli eleştiri ve yorumlarıyla katkı sağlayan Doç. Dr. Zeyneb Hafsa ORHAN ve Prof. Dr. Seyit KÖSE’ye teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmasında yer alan anket araştırması safhasındaki yardımları için sayın Prof. Dr. Aykut Hamit TURHAN ve ekonometrik araştırma safhasındaki yardımları için Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜVEN’e teşekkürü bir borç bilirim. 2017 yılı itibariyle dahil olduğum YÖK 100/2000 Projesi kapsamında vermiş olduğu destek için Yükseköğretim Kurulu’na teşekkür ederim. Doktora sürecinde olduğu gibi tezin son okuması ve tashihi noktasında da yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Feyza CEVHERLİ ve Öznur AK’a çok teşekkür ederim.

Akademik sürecin ötesinde hayatımı daha anlamlı kılan ve güzelleştiren kıymetli büyüklerim başta olmak üzere, kuzenlerim, arkadaşlarım, sevdiğim kişi ve kişilere minnettarım. Meşakkatli ve uzun bir süreç olarak bilinen doktora sürecini, bana her anlamda kolaylaştıran annem, babam, abilerim, yengelerim, yeğenlerim ve babaannemden oluşan büyük aileme müteşekkirim. Bu güzel aile için Rabbime hamd ediyorum. Tüm bunların yanı sıra bugün bir doktora mezuniyet heyecanı yaşıyorsam bu başarıda rahmetli dedem Sabri KAVAKCI’nın her sabah bana okuduğu/okuttuğu duaların payı büyüktür. Rabbim kendisinden razı olsun.

رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا*

Saime KAVAKCI

18/02/2022

* Rabbim! İlmimi arttır (Tâhâ Suresi/114. Ayet).

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	V
TABLO LİSTESİ.....	Vii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
GRAFİK LİSTESİ.....	X
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: DÜNYA BANKACILIK UYGULAMALARI VE SPARKASSEN TECRÜBESİ	6
1.1. DÜNYA’DA BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE UYGULAMALARI.....	6
1.1.1. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	6
1.1.2. Dünya’daki Bankacılık Uygulamaları	10
1.1.2.1. Hukuki Kuruluşlarına Göre Bankalar	11
1.1.2.2. Sermayelerinin Kaynaklarına Göre Bankalar	11
1.1.2.3. Büyüklüklerine Göre Bankalar	12
1.1.2.4. Şube Sayılarına Göre Bankalar.....	12
1.1.2.5. Kredi Vadelerine Göre Bankalar	12
1.1.2.6. Fonksiyonlarına Göre Bankalar	13
1.2. DÜNYA’DA TASARRUF BANKACILIĞI	14
1.2.1. Tasarruf Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Durumu	14
1.2.1.1. Birleşik Krallık-İskoçya.....	16
1.2.1.2. İspanya	17
1.2.1.3. Fransa.....	20
1.2.1.4. Almanya.....	24
1.2.1.5. Avusturya.....	25
1.2.1.6. İtalya	28
1.2.1.7. Amerika Birleşik Devletleri.....	30
1.2.1.8. İsveç	31
1.2.1.9. Peru	34
1.2.2. Ekonomik Krizler Karşısında Tasarruf Bankacılığı	36

1.2.2.1. Avusturya.....	36
1.2.2.2. Almanya.....	36
1.2.2.3. Fransa.....	39
1.2.2.4. İtalya	40
1.2.2.5. İspanya.....	42
1.2.2.6. İsveç.....	45
1.3. ALMAN TASARRUF BANKACILIĞI TECRÜBESİ (SPARKASSEN TASARRUF BANKASI) .	47
1.3.1. Almanya Banka ve Finans Sistemi	47
1.3.2. Alman Tasarruf Bankacılığı ve Yerel Tasarruf Bankaları (Sparkassen)	50
1.3.2.1. Alman Tasarruf Bankacılığının Kurumsal Yapısı	51
1.4. TASARRUF BANKACILIĞI HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME	58
BÖLÜM 2: İSLAMİ BANKACILIK VE MİT GHAMR	62
2.1. İSLAM’DA FİNANSAL İLİŞKİLER VE KURUMLAR.....	62
2.1.1. İslamiyet Öncesi ve Sonrası Finansal İlişkiler	62
2.1.2. Finansal Kurumlar.....	66
2.1.2.1. Beytûlmâl.....	67
2.1.2.2. Cehbezler	67
2.1.2.3. Sarraflar	68
2.1.2.4. Vakıflar	71
2.1.3. Modern İslami Bankacılığın Tarihi	77
2.1.4. İslami Bankacılığın Dayandığı Temel Esaslar	82
2.1.5. İslami Bankacılığın Mevcut Durumu ve Krizler Karşısında İslami Bankacılık	84
2.1.5.1. Rakamlarla Dünya’da ve Türkiye’de İslami Finans ve Bankacılık	85
2.1.5.2. Ekonomik Krizler Karşısında İslami Bankacılık	92
2.2. İLK İSLAMİ BANKA TECRÜBESİ: MİT GHAMR	94
2.2.1. Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kuruluşu ve Tarihi	97
2.2.1.2. Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Çalışma Prensipleri ve İşleyişi	103
2.2.1.3. Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kapanması	118
2.2.2. Mit Ghamr Yerel Bankacılık Tecrübesinden Günümüz İslami Tasarruf Bankacılığı Modeline	121

BÖLÜM 3: TÜRKİYE BANKACILIK TARİHİ VE YEREL BANKALAR ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA..... 124

3.1. TÜRKİYE BANKACILIK TARİHİ VE UYGULAMALARI	124
3.1.1. Cumhuriyetten Önce Türk Bankacılığı.....	124
3.1.1.1. 1847 Yılından Önceki Zamanlar	125
3.1.1.2. 1847-1875 Yılları	126
3.1.1.3. 1875-1908 Yılları	130
3.1.1.4. 1908-1923 Yılları	132
3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı	134
3.1.2.1. 1923-1933 Yılları	135
3.1.2.2. 1933-1943 Yılları	136
3.1.2.3. 1944-1960 Yılları	137
3.1.2.4. 1961- Günümüz	137
3.2. TÜRKİYE’DE KURULAN YEREL BANKALAR VE ETKİLERİ	139
3.2.1. Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Kurulan Yerel Bankalar ve Gelişimi	141
3.2.1.1. Cumhuriyetten Önce Kurulan Yerel Bankalar	142
3.2.1.2. Cumhuriyetten Sonra Kurulan Yerel Bankalar	149
3.2.2. Türkiye’de Kurulan Yerel Bankaların Etkileri	161
3.3. CUMHURİYET’İN İLK DÖNEMLERİNDE YEREL BANKALARIN YEREL EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: BİR PANEL VERİ ANALİZİ	165
3.3.1. Araştırma Verileri.....	166
3.3.2. Ekonometrik Teknik	169
3.3.3. Modele ilişkin Sonuçlar	171
3.4. TÜRKİYE KURULMUŞ OLAN YEREL BANKALARA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME	173

BÖLÜM 4: TÜRKİYE İSLAMİ TASARRUF BANKASINA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI VE MODEL ÖNERİSİ..... 176

4.1. TÜRKİYE’DEKİ KATILIM BANKACILIĞININ MEVCUT DURUMU VE MUHTEMEL TASARRUF BANKACILIĞININ YAPILANDIRILMASINA YÖNELİK BİR ANKET ÇALIŞMASI. 176	
4.1.1. Yöntem.....	176
4.1.2. Bulgular ve Değerlendirme	178
4.1.2.1. T-Testi.....	180

4.1.2.2. ANOVA Testi.....	187
4.1.3. Türkiye’deki Mevcut Katılım Bankaları ve Muhtemel Tasarruf Bankacılığına Dair Genel Değerlendirme	210
4.2. TÜRKİYE İÇİN İSLAMİ TASARRUF BANKASI MODEL ÖNERİSİ	212
4.2.1 Mevzuat-Hukuki Yapı.....	213
4.2.2. Örgütsel Yapı	214
4.2.3. Bankacılık Hizmetleri	218
4.2.3.1. Mevduat Hesabı	219
4.2.3.2. Kredi Hesabı	220
4.2.4. Sosyal Sorumluluk	221
SONUÇ	223
KAYNAKÇA.....	228
EKLER	239
ÖZGEÇMİŞ.....	262

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACRI	: Associazione fra le Casse di Risparmio Italiane (İtalyan Tasarruf Bankaları Ulusal Birliği)
BPCE	: Banque Populaire Caisse d'Epargne (BPCE)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CECA	: Confederación Española de Cajas de Ahorros (İspanyol Tasarruf Bankaları Ulusal Federasyonu)
CDC	: Caisse des Dépôts et Consignations (Mevduat ve Konsinye bankası)
CMAC	: Peru Belediye Tasarruf Bankaları
CNCE	: Caisse Nationale des Caisses D'épargne (Ulusal Tasarruf Bankası)
DGSV	: Deutscher Sparkassen – Giroverband (Alman Tasarruf Bankaları Birliği)
DIB	: Dubai İslam Bankası
FGDCA	: Fondo de Garantía de Depósitos (Tasarruf Bankaları Mevduatı Garanti Fonu)
FNCE	: Fédération Nationale des Caisses d'Epargne
IAIB	: The International Association of Islamic Banks (Uluslararası İslami Bankalar Birliği)
ICCA	: Instituto de Crédito de las Cajas de Ahorros (Tasarruf Bankaları Kredi Enstitüsü)
IDB	: Islamic Development Bank (İslam Kalkınma Bankası)
IFSB	: The Islamic Financial Services Board (İslami Finansal Hizmetler Kurulu)
IFSI	: The Islamic Financial Services Industry (İslami Finansal Hizmetler Sektörü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
KfW	: Alman Kalkınma Bankası
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
LSDV	: Kukla Değişkenli En Küçük Kareler Modeli (Least Squares Dummy Variables Model)
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği

OAŞ	: Osmanlı Anonim Şirketi
OL	: Osmanlı Lirası
TAŞ	: Türk Anonim Şirketi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İspanyol Tasarruf Bankalarının Özellikleri.....	19
Tablo 2: İspanyol Tasarruf Bankaları Ulusal Federasyonuna Üye Kurumlara ait Rakamlar.....	20
Tablo 3: Fransız Tasarruf Bankalarının Özellikleri.....	23
Tablo 4: Fransız Tasarruf Bankacılığına Ait Önemli Rakamlar.....	24
Tablo 5: Avusturya Tasarruf Bankacılığına Ait Önemli Rakamlar.....	26
Tablo 6: Avusturya Tasarruf Bankalarının Özellikleri.....	27
Tablo 7: İtalyan Tasarruf Bankalarının Özellikleri	29
Tablo 8: İtalyan Tasarruf Bankacılığına Ait Önemli Rakamlar	30
Tablo 9: İsveç Tasarruf Bankalarının Özellikleri	34
Tablo 10: İtalyan Tasarruf Bankalarının Sektördeki Payı	40
Tablo 11: Kriz Döneminde İtalyan Tasarruf Bankaları Mevduat ve Kredi Oranları	41
Tablo 12: Kriz Sonrası İtalyan Tasarruf Bankalarının Sermaye/Varlık Oranları.....	41
Tablo 13: Tüm Bankacılık Sistemine Yapılan Kamu Yardımı (% GSYH'ya göre Sıralanmış Banka ve Tasarruf Bankaları).....	44
Tablo 14: Mit Ghamr Sonrası Kurulan Yerel İslami Bankalar	80
Tablo 15: İslami Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	81
Tablo 16: İslami Finans Varlık Dağılımı (2020)	86
Tablo 17: İslami Finans Varlık Dağılımı (2012)	86
Tablo 18: Türkiye'deki Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörüne ait Finansal Büyüklükler	91
Tablo 19: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kronolojisi	98
Tablo 20: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Yatırımcı Sayısı ve Büyüklüğü.....	104
Tablo 21: Mit-Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının 1963-1967 Yılları Arasındaki Şubeleri	105
Tablo 22: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasındaki Yatırım ve Tasarruf Hesaplarının Demografik Dağılımı.....	106
Tablo 23: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasındaki Masrafların Dağılımı.....	106
Tablo 24: 1964-1967 Dönemlerinde Mit Ghamr İslami Tasarruf Bankası ve Mısır Bankacılık Sisteminin Karşılaştırması	107
Tablo 25: Türk Bankacılığının Kronolojisi	139

Tablo 26: Cumhuriyetten Önce Kurulan Yerel Bankalar	142
Tablo 27: Cumhuriyetten Sonra Kurulmuş Yerel Bankalar	149
Tablo 28: Araştırmaya Dahil Edilen Yerel Bankalar	167
Tablo 29: Değişkenlere Ait Tanımlar	168
Tablo 30: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	169
Tablo 31: Korelasyon Analizi.....	169
Tablo 32: Kukla Değişkenli En Küçük Kareler Modeline İlişkin Sonuçlar	172
Tablo 33: Mevcut Katılım Bankalarının Değerlendirilmesi.....	177
Tablo 34: Muhtemel Tasarruf Bankasından Beklentiler	178
Tablo 35: Katılımcıların Yaş Dağılımı	179
Tablo 36: Katılımcıların Cinsiyeti	179
Tablo 37: Katılımcıların Eğitim Durumu	179
Tablo 38: Katılımcıların Mesleği.....	179
Tablo 39: Katılımcıların Hangi Katılım Banka/ları ile Çalıştığı	179
Tablo 40: Doğduğu İlden Farklı Bir İlde İkamet Durumu	180
Tablo 41: T-Testi/Cinsiyet.....	182
Tablo 42: T-Testi/Banka Müşterisi Olma Durumu	183
Tablo 43: T-Testi/Farklı Bir İlde İkamet Etme Durumu	185
Tablo 44: ANOVA Testi Yaş Karşılaştırması	188
Tablo 45: ANOVA Testi Eğitim Durumu Karşılaştırması (Ölçek Ortalamaları)	191
Tablo 46: ANOVA Testi Eğitim Durumu Karşılaştırması (Katılım Bankaları).....	193
Tablo 47: ANOVA Testi Eğitim Durumu Karşılaştırması (Tasarruf Bankaları)	196
Tablo 48: ANOVA Testi Meslek Grupları Karşılaştırması (Katılım Bankaları)	198
Tablo 49: ANOVA Testi Banka ile İlişki (Ölçekler)	199
Tablo 50: ANOVA Testi Banka ile İlişki (Katılım Bankaları)	202
Tablo 51: ANOVA Testi Banka ile İlişki (Tasarruf Bankaları)	206
Tablo 52: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Finansal Büyüklükleri (Eylül/2021)...	215

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Almanya Bankacılık Sistemi	49
Şekil 2: Tasarruf Bankaları Birliği'nin (DGSV) Yapısı	52
Şekil 3: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kuruluşu ve Çalışma Prensipleri	109
Şekil 4: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Faaliyet Hesapları	114
Şekil 5: Türkiye Tasarruf Bankaları Örgütlenme Yapıları	217
Şekil 6: Türkiye Yerel Tasarruf Bankası Faaliyet Hesapları	218

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Almanya Bankacılık Sisteminde Tasarruf Bankaları	50
Grafik 2: Alman Tasarruf Bankacılığının Gelişimi	51
Grafik 3: İslami Finans Varlık Büyümesi (2014- 2020, milyar ABD doları).....	85
Grafik 4: En Fazla İslami Finans Varlığına Sahip Ülkeler (2020, Milyar ABD doları)87	
Grafik 5: İslami Bankacılığın Varlık Büyümesi (2014-2020, milyar ABD doları)	87
Grafik 6: En Fazla İslami Bankacılık Varlığına Sahip Ülkeler (2020, Milyar ABD doları)	89
Grafik 7: Bölgesel İslami Bankacılık Varlıkları (milyar ABD doları).....	90

ÖZET	
Başlık: Dünya Tasarruf Bankacılığı Uygulamaları ve Türkiye İçin Model Önerisi	
Yazar: Saime KAVAKCI	
Danışman: Prof. Dr. Şakir GÖRMÜŞ	
Kabul Tarihi: 18.02.2022	Sayfa Sayısı: xii (ön kısım) + 262 (tez)
Avrupa’da 19. yüzyılda kurulmaya başlanmış ve dünyanın birçok ülkesine yayılmış olan tasarruf bankacılığı modeli, kuruluş itibarıyla yoksul kimselerin finansal ihtiyaçlarını karşılamak ve küçük birikim sahiplerinin tasarruflarını değerlendirmek amacıyla kurulmuştur. Modern anlamda ilk tasarruf bankası, 1810 yılında Henry Duncan isimli bir rahip tarafından İskoçya’da kurulmuştur. Sonraki yıllarda tasarruf bankaları, Avrupa başta olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Tez çalışması, dünyada yerel kalkınmanın itici gücü olarak da kabul edilen tasarruf bankalarını incelemekte ve Türkiye için İslami tasarruf bankacılığı model önerisi sunmaktadır. Tezin bölümlerinde, dünyada var olan tasarruf bankacılığı modelleri incelenmiştir. Ayrıca ilk İslami banka kabul edilen Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kuruluşu ve prensipleri araştırılarak elde edilen literatür çerçevesinde bir anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında, katılımcıların Türkiye’deki mevcut Katılım bankacılığı ve kurulacak tasarruf bankacılığı hakkındaki görüş ve önerileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan anket çalışmasının sonucunda, mevcut Katılım bankası müşterilerinin kurulacak tasarruf bankasına olumlu yaklaşım sergiledikleri tespit edilmiştir. Buna göre Türkiye’de kurulacak İslami tasarruf bankasının İslami bankacılık sektörüne ivme kazandırması beklenmektedir. Çalışmada ayrıca Türkiye’deki bankacılık geçmişi incelenerek, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde kurulmaya başlayan ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yaygın bulunan yerel bankalar incelenmiştir. Kurulacak tasarruf bankasının yerel kalkınmaya etkisini ölçmek amacıyla yerel bankalardan edinilen tarihsel veriler ışığında panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Ampirik araştırma sonuçlarına göre, yerel bankaların faaliyet süreleri ile bölgenin kalkınması arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, elde edilen tüm veriler özetlenerek Türkiye’de kurulacak İslami tasarruf bankasına yönelik önerilere yer verilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Tasarruf Bankası, Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankası, Sparkassen, İslami Tasarruf Bankası, Yerel Bankacılık	

ABSTRACT	
Title of Thesis: World Savings Banking Practices and Model Suggestion for Turkey	
Author of Thesis: Saime Kavakcı	
Supervisor: Prof. Dr. Şakir Görmüş	
Accepted Date: 18.02.2022	Number of Pages: xii (pretext) + 262 (main body)
The savings banking model, which started to be established in Europe in the 19th century and spread to many countries of the world, was established in order to meet the financial needs of poor people and to evaluate the savings of small savings owners. The first savings bank in the modern sense was established in Scotland in 1810 by a priest named Henry Duncan. In the following years, savings banks spread all over the world, especially in Europe. The thesis study examines the savings banks, which are also accepted as the driving force of local development in the world, and offers an Islamic savings banking model proposal for Turkey. In the chapters of the thesis, the existing savings banking models in the world were examined. In addition, a survey study was conducted within the framework of the literature obtained by researching the establishment and principles of Mit Ghamr local savings bank, which was accepted as the first Islamic bank. In the survey study, it was tried to determine the opinions and suggestions of the participants about the existing Participation banking in Turkey and the savings banking to be established. As a result of the survey, it has been determined that the existing Participation bank customers have a positive approach to the savings bank to be established. Accordingly, the Islamic savings bank to be established in Turkey is expected to accelerate the Islamic banking sector. In the study, the banking history in Turkey was also examined, and local banks, which started to be established in the last periods of the Ottoman Empire and were common in the first years of the Republic, were examined. In order to measure the impact of the savings bank to be established on local development, panel data analysis was carried out in the light of historical data obtained from local banks. According to the empirical research results, a positive and significant relationship has been determined between the activity period of local banks and the development of the region. In the conclusion part of the study, all the data obtained are summarized and suggestions for the Islamic savings bank to be established in Turkey are included.	
Keywords: Savings Bank, Mit Ghamr Local Savings Bank, Sparkassen, Islamic Savings Bank, Local Banking	

GİRİŞ

Ümmet, birbirleriyle eşit değerde olan ve Allah huzurunda aralarında fark gözetilmeyen müminlerin toplamından oluşmaktadır (Hallaq, 2019, s. 97). İslam ekonomisi kavramı sadece ümmet kavramının içerisinde yer alan bireyleri kapsamamaktadır. İslam ekonomisi hüküm ve kuralları gereği İslami kaynaklara dayanmaktadır. Fakat İslam ekonomisi kuralları ve kavramları çerçevesinde oluşturulacak olan ekonomik düzen tüm insanları kapsamaktadır.

Modern liberal ekonomi, belli bir dünya kavramına ve politik yaşam şekline dayanmaktadır. İslam'ın ekonomisi de aynı şekildedir. İslam ekonomisi, doğası itibariyle politik değil şer'i bir dünya kavramı etkisi altında şekillenmiştir. Mevcut liberal ekonomik felsefe serbest ticaret, sermayenin serbest dolaşımı, özelleştirme, kâr maksimizasyonu ve sermaye birikimi gibi kavramlarla hareket etmektedir. İslam ekonomisi ise ahlaki bir paradigmaya dayanmaktadır (Hallaq, 2019, s. 244).

İslam ekonomisi ve finansı paradigması çerçevesinde hazırlanan tez çalışmasına ilişkin detaylı bilgiler alt başlıklarda açıklanmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Küresel ekonomilerde finans sektörü payını giderek büyötmektedir. Finans piyasalarının en önemli kurumları ise bankalardır. Bankacılık sektörü kriz dönemlerinde çeşitli ekonomik yıkımlara sebebiyet vermiş olsa da ölkelerin kalkınmasında büyük rol oynamaktadır.

Bireylerin küçük tasarruflarının değerlendirilmesi bunun yanı sıra ihtiyaç duyduklarında kredilere ulaşabilmeleri amacıyla 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da tasarruf bankacılığı hareketi başlamıştır. Tasarruf bankaları kâr gütmeyen kuruluşlardır. Amaçları yoksul ve küçük birikim sahiplerinin de finansal ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. İyi niyetlerle kurulmuş ve tüm Avrupa ölkelerine yayılmış olan tasarruf bankaları, tasarrufu teşvik etmiş ve yerel kalkınmaya ivme kazandırmışlardır.

Avrupa başta olmak üzere dünyada halihazırda faaliyet gösteren tasarruf bankaları, faizli işlemler yapmaktadır. Tarihte hem İslami bankaların ilki hem de bilinen faizsiz yerel tasarruf bankası 1963 yılında Mısır'da kurulan Mit Ghamr yerel tasarruf bankasıdır. Literatürde yer alan bilgilere göre bankanın kurucusu el-Neccâr, Almanya'da doktora

eğitimini yaparken Alman tasarruf bankacılığı sisteminden etkilenmiş ve bu uygulamayı faizsiz bir şekilde ülkesi Mısır'da gerçekleştirmiştir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası kısa süreli bir girişim olmasına rağmen İslami bankacılık için önemli bir gelişmedir.

Türkiye finans sektöründe ise İslami bankacılık faaliyeti gösteren Katılım bankaları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de faizli veya faizsiz herhangi bir tasarruf bankacılığı modeli bulunmamaktadır. Bu kapsamda tez çalışması, dünyadaki tasarruf bankacılığı modelini merkeze almakta ve Türkiye için İslami tasarruf bankacılığı model önerisi sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Günümüze kadar Türkiye finans sektöründe, tasarruf bankacılığı yer almadığı gibi literatürde de konuya ilişkin yeterli çalışma yapılmamıştır. Türkçe literatürde, özellikle Almanya'daki yapı tasarruf sandıkları özelinde çalışmalar bulunmaktadır. Günümüz tasarruf finansman şirketlerinin bu literatür perspektifinden kurularak, çoğaldıkları söylenebilir.

Tez çalışması, dünyadaki tasarruf bankacılığı modellerine ilişkin bilgileri içeren Türkçe literatürdeki ilk araştırmadır. Bunun yanı sıra ilk İslami banka kabul edilen Mit Ghamr yerel tasarruf bankasına ilişkin mevcut bilgiler, detaylandırılarak çalışmaya aktarılmıştır.

Türkçe literatürde konuya ilişkin çalışma yapılmamış olması, Türkiye'de günümüze kadar hiçbir tasarruf bankası kurulmamasının bir gerekçesi olabilir. Araştırmada, mevcut tasarruf bankacılık modelleri incelendiği gibi Türkiye'ye uygun bir model önerisi de sunulmuştur. Önerilen İslami tasarruf bankacılığı modelinin üç temel faydası olacağı düşünölmektedir. Bunlar:

1. Tasarruf bankacılığı modelinin sağladığı bölgesel ve yerel kalkınma, ülkenin mevcut ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacaktır.
2. Tasarruf bankacılığı modeli, bölgesel ve yerel kalkınmayı sağlayarak, bölgelerarası kalkınma farkını en aza indirecektir.
3. Kurulacak İslami tasarruf bankası ile Türkiye'deki İslami finans piyasası genişleyecektir.

Araştırmanın Amacı

Tez araştırmasının en temel amacı, Türkiye için İslami bir tasarruf bankası modeli oluşturmaktır. Buna yönelik olarak yapılan tez çalışmasında, her bölüm spesifik bir amaca hizmet etmek üzere planlanmıştır. Bölümler ve amaçları şu şekildedir:

1. **Bölüm:** Dünyadaki tasarruf bankacılığı modellerini incelemek ve bu bankacılığa ilişkin temel prensip ve işleyişleri tespit etmektir.
2. **Bölüm:** İslami tasarruf bankacılığı modeli olan Mit Ghamr bankasını inceleyerek bu bankanın prensip ve işleyişini tespit etmektir.
3. **Bölüm:** Türkiye'nin bankacılık tecrübesini incelemek ve Türkiye'de kurulacak İslami tasarruf bankasının yerel kalkınmaya sağlayacağı katkıları araştırmaktır.
4. **Bölüm:** Türkiye'deki mevcut Katılım bankacılığına dair görüşleri ve kurulacak İslami tasarruftan beklentileri tespit etmektir.

Tez çalışmasında yapılan literatür, anket ve ampirik araştırmalar sonunda 4. bölümde, Türkiye için İslami tasarruf bankacılığı model önerisine yer verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Türkiye için tasarruf bankacılığı modeli önerisi sunulacak olan tez araştırmasında her bir bölümde, bölümün içeriğine ilişkin araştırma yapılmıştır. Bölümlere ilişkin araştırmalar ve yöntemleri şu şekildedir:

1. **Bölüm:** Tasarruf bankacılığı uygulamalarının incelendiği bu bölümde literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Konuya ilişkin Türkçe kaynaklarda yeterli bilgi bulunmadığı için çalışma İngilizce literatür üzerinden yapılmıştır.
2. **Bölüm:** Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının prensip ve işleyişlerinin incelendiği bu bölümde literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Mit Ghamr'a ilişkin bilgiler, çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler çerçevesinde derinleştirilmiştir.
3. **Bölüm:** Nicel analiz yöntemlerinden olan panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu bölümde, Türkiye'de kurulmuş yerel bankalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yerel bankaların yerel kalkınmaya etkileri çeşitli değişkenler üzerinden araştırılmıştır. Araştırmanın verileri ve modeline ilişkin detaylı bilgiler üçüncü bölümde yer almaktadır.
4. **Bölüm:** Nicel araştırma yöntemlerinden olan anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları konuya ilişkin literatür kapsamında oluşturulan ölçeklere göre hazırlanmıştır.

Oluşturulan ölçeklere ilişkin bilgiler dördüncü bölümde yer alırken, anket soruları EK 2’de yer almaktadır. Online olarak gerçekleştirilen anket çalışmasına 252 kişi katılmıştır. Verilerin analizi SPSS programında gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere, t-testi ve ANOVA testi uygulanmıştır. Araştırma veri ve sonuçlarına ilişkin detaylı bilgiler dördüncü bölümde yer almaktadır.

Araştırmanın Kapsamı

Tez çalışması dört bölüm ve tüm veri ve sonuçların özetlendiği sonuç bölümünden oluşmaktadır. Her bölüm Türkiye için oluşturulacak İslami tasarruf bankacılığı modeline yönelik, çeşitli amaç ve araştırmalar çerçevesinde hazırlanmıştır.

Birinci bölümde, genel anlamda dünyada mevcut olan tasarruf bankacılığı modelleri ve bu modellerin tarihsel geçmişi incelenmiştir. Bu bölümde dünya ülkelerine ait tasarruf bankalarının, kriz dönemlerindeki durumlarına da yer verilmiştir. Genel olarak, tasarruf bankacılığı modeli ve prensiplerinin incelendiği bu bölümde, özel olarak Alman tasarruf bankaları ele alınmıştır. Alman tasarruf bankacılığı modelinin esas alınmasının nedeni, bu modelin günümüzde hala başarıyla sürdürülüyor olmasıdır. Ayrıca ilk İslami banka olan Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının, Alman tasarruf bankacılığı modeline göre kurulmuş olması, tez çalışması açısından Alman tasarruf bankacılığı modelini bir adım öne çıkarmaktadır.

İkinci bölümde genel olarak İslami finans ve bankacılık düşüncesi ve kurumlarına yer verilmiştir. Ayrıca mevcut İslami finans ve bankacılık piyasaları incelenerek, İslami bankaların kriz dönemlerindeki durumlarına yer verilmiştir. Bölümde özel olarak ise Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kuruluşu, yönetimi, bankacılık faaliyetleri ve kapanış sebepleri incelenmiştir. Mit Ghamr İslami bir yerel tasarruf bankası olması sebebiyle kuruluş prensipleri ve faaliyetleri Türkiye modeli için önem teşkil etmektedir.

Üçüncü bölüm genel olarak Türkiye bankacılık ve finans tarihine odaklanmaktadır. Bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu’ndan itibaren gelişen finans piyasaları ve kurumları yer almaktadır. Özel olarak ise Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında kurulmaya başlayan ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında zirve noktasını yaşayan yerel bankalar incelenmiştir. Yerel bankalar prensipte yerel kişiler tarafından küçük sermayelerle kurulmuş tek şubeli bankalardır. Bu bölümde, Türkiye finans tarihinde tasarruf

bankacılığı geçmişı olmadığı için yerel bankalar (yerellik özelliği ve tek şubeli bankalar oldukları için) tasarruf bankaları olarak kabul edilerek ekonometrik bir analiz yapılmıştır. Ampirik çalışmaya ilişkin veri ve bulgular üçüncü bölümde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde yapılan anket çalışmasıyla, katılımcıların mevcut Katılım bankacılığına ilişkin görüşleri ve kurulacak İslami tasarruf bankasından beklentileri araştırılmıştır. Anket çalışmasında kullanılan ölçekler, Mit Ghamr yerel tasarruf bankasına ilişkin literatürden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu bölümde tez çalışması sonucunda elde edilen veriler ışığında Türkiye için oluşturulacak İslami tasarruf bankacılığı modeline yönelik önerilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmaya konu olan tasarruf bankalarına ilişkin çalışma literatür taraması olarak gerçekleştirilmiştir. Tez planlamasında hedeflenen Alman tasarruf bankacılığının yerinde araştırılma düşüncesi, COVID-19 pandemisi sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Halihazırda birinci bölümde yapılan çalışma, ileriye dönük Alman tasarruf bankacılığına ilişkin detaylı araştırmalara kaynak oluşturacaktır.

Üçüncü bölümde yapılan ekonometrik analiz, tarihsel veriler ışığında gerçekleştirilmiştir. Tarihsel verilerin doğruluğu ve düzenliliği araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Öte yandan elde edilen sonuçların ve uygulanan yöntemin iktisat tarihi çalışmalarına yeni bir yönelim kazandıracakđı düşünülmektedir.

BÖLÜM 1: DÜNYA BANKACILIK UYGULAMALARI VE SPARKASSEN TECRÜBESİ

Finans piyasası gün geçtikçe tüm dünya ülkeleri için daha da önemli hale gelmektedir. Finans piyasalarının en önemli aktörü ve kilit kurumu ise bankalardır. Bankacılığın tarihi ve bankacılık türlerinin incelendiği bu bölümde tasarruf bankacılığı ve özellikle Almanya modeline dikkat çekilmektedir.

1.1. Dünya’da Bankacılığın Tarihsel Gelişimi ve Uygulamaları

İtalyanca “Banco” kelimesinden gelen Banka terimi, Türkçe dilinde masa, sıra veya tezgâh anlamına gelmektedir. Banka veya bankacılık kurumu, mevduat kabul eden ve topladığı mevduatı kredi işlemlerinde verimli bir şekilde kullanma amacı taşıyan kurumdur. Kısaca ifade etmek gerekirse, banka faaliyetinin temel konusu düzenli şekilde kredi almak veya kredi vermektir. Banka terimi “para, kredi ve sermaye konuları dahilindeki işlemleri gerçekleştiren ve temel uğraş konusunu özel ya da kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki gereksinimlerini karşılama faaliyetleri olarak seçen ekonomik bir birim” şeklinde de tanımlanabilmektedir (Takan, 2001, s. 2).

Ticari bankacılıkta banker ise, işlemlerini para esasına göre yapan ve müşterilerinden her birine karşı talep edildiği zaman para ödeme taahhüdünde bulunan kişilerdir (Kuyucak, 1939, s. 4).

1.1.1. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Orta Asya memleketlerinde bugünkü kredi işlemlerine benzeyen işlemler yapılmıştır. Asurlar döneminde, henüz sikke kullanılmadığı ve para yerine kıymetli madenler alınıp verildiği zamanlarda bile ticari kredi belgeleri kullanılmaktadır. Kredinin takas yoluyla veya transfer emriyle devrine Yunanistan ve Roma’da ortaya çıkışından daha önce Mezopotamya’da, Fenikye’de ve Mısır’da rastlanmaktadır. Manu kanunlarında kredi işlemlerine ilişkin birçok hüküm bulunmaktadır (Kuyucak, 1939, s. 16).

Babil medeniyetine ait belgeler arasında kil levhalardan bazılarının üzerinde faizle gümüş borç-kredi senetleri bulunmaktadır. Bu levhalar birkaç nüsha olarak yazılıp pişirildikten sonra biri mabette veya şehrin belge mahzenlerinde muhafaza edilmekte, diğerleri de ilgililere verilmektedir. Bu belgelerden anlaşıldığı üzere özellikle Milattan evvel beşinci

ve altıncı asırlarda kredi işlemleri yaygın biçimde bulunmaktadır. Bu devirlerde arazinin ipotek edilmesi ve kefalet karşılığı borç işlemlerine de rastlanılmaktadır (Kuyucak, 1939, s. 16). Tarihteki ilk bankacılık faaliyetlerinin ise eski Sümer ve Babil'e dayandığı düşünülmektedir. Araştırmalar sonucunda bilinen ilk bankacılık kurumu, Sümerlerde milattan önce 3500 yılında kurulan *maket*'tir. Hammurabi kanunlarında *maket*lerin ödünç işlemlerini nasıl yöneteceği, borcun vadesinde nasıl tahsil olunacağı, borcun tasfiyesinde borçlunun hangi mallarının ne yolla kullanılacağı gibi kurallar yazılıdır. İlk bankacılık kurumu kabul edilen *maket*lerde ödünç işlemleri sırasında faiz tahsiline izin verilmektedir (Parasız, 2011, s. 19). Sümerliler devrinde mabetlerin banka olarak kullanıldığı bilinmektedir. İlerleyen dönemde bankacılık hizmetleri mabetlerden çıkarak ticaretle meşgul zengin ailelerin himayesine geçmiştir (Ulutun, 1957, s. 16–17).

Eski Mısır, Yunan ve Roma'da banka işlemleriyle uğraşan kurumların varlığı da bilinmektedir. Eski Yunan'da da mabetler, banka olarak kullanılmıştır. Deniz aşırı ve ülkeler arası ticaretin gelişmesiyle eski Yunan medeniyetinde *Trapezitai* denilen hususi bankerler ortaya çıkmıştır (Ulutun, 1957, s. 17–19). Mısır'da tefeciliği ve bileşik faizi yasaklayan yasalar bulunurken, Eski Yunan'da ise faize bir sınırlama getirilmediği bilinmektedir. Hatta faiz oranlarının yüksekliği karşısında bağımsız siteler ve devletler belli bölgelerde devlet bankaları kurmak durumunda kalmışlardır (Parasız, 2011, s. 20). Yunanlılar bankacılıkta ileri olmakla birlikte Roma İmparatorluğu'na bankacılığı Yunanlılar öğretmiştir (Kuyucak, 1939, p. 17).

Atina ve Roma'daki ilk bankerler sarraflıkla yani para ve para nispetindeki diğer nevi takas etmek suretiyle kâr elde etmişlerdir. Dünya siyaset ve ticaretinin Roma'da toplanması sebebiyle Roma bankerleri işlerini ilerletmişlerdir. Bankerlik kurumuyla birlikte banka işlemleri ile ilgili birçok hukuki görüş meydana gelmiş ve bunlar Justinian kanunlarına girmiştir (Özgüler, 1972, s. 14). Atina bankerleri aynı zamanda müşterilerinden mevduat da kabul etmiş ve bunları çok yüksek faizlerle başkalarına borç olarak kullandırma imkanına sahip olduklarından, kendilerine para yatıranlara da faiz vermişlerdir. Bankerlere Atina'da *Trapezite*, Roma'da ise *Argentarii* (gümüş tacirleri) denilmiştir (Kuyucak, 1939, s. 16).

Orta Çağlarda iki önemli hadise ticaret ve bankacılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Bunlardan birincisi, dünyadaki karmaşa devrini takip eden barış ve sakinlik dönemi

sonucunda şehirlerin ortaya çıkmasıdır. Şehirlerin ortaya çıkması neticesinde iktisadi ilişkiler genişlemiştir. Önemli ticaret şehirlerinin ortaya çıktığı ülke, İtalya'dır. İtalya'da yer alan ticaret şehirlerinden olan Venedik, Bizans toplumu ile Latin toplumu arasında bir köprü görevi görmüştür. Venedik'ten başka Amalfi, Cenova, Pisa ve Floransa şehirleri de Akdeniz ticaretinde önemli yeri olan İtalya şehirlerindendir. Ticari ilişkilerin genişlemesi krediye olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu durum bankaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Özgüler, 1972, s. 16). Orta çağlarda ticaretin ve bankacılığın ortaya çıkmasına neden olan ikinci önemli hadise de Haçlı savaşlarıdır. Bu savaşlar bir yandan doğu ticaretini genişleterek mübadelelerin artmasına neden olmuş, diğer yandan da büyük ordu ve mühimmatın nakli ve idamesi için gerekli büyük miktarlardaki para nakilleri kredi kurumlarının gelişimine katkı sağlamıştır (Özgüler, 1972, s. 16).

Orta Çağ'ın önemli kenti İtalya bankacılık alanında da önde olmuştur. İtalya'da "Mediciler" olarak anılan aile, 1230'lu yıllarda Toskana bölgesinde varlık göstermiş ve Medici bankasını kurmuşlardır. Medici ailesi, Floransalı tüccar bir aile olmakla birlikte (Serdar, 2019, s. 666) başlangıçta ne sarraf ne de kuyumculardır (De Roover, 1946, s. 26). Ödünç para verme işlemleriyle uğraşan bir banker dükkânına sahip olan Medici ailesi, zaman içerisinde zenginleşerek Medici bankasını kurmuştur. Medici bankası, İtalya başta olmak üzere Avrupa'nın önemli şehirlerinde şubeler açmıştır (Serdar, 2019, s. 666). 1397 yılında faaliyetine başladığı iddia edilen banka, 1494 yılında kapanmıştır (De Roover, 1963).

Esas itibarıyla Avrupalılara banka muamelelerini öğreten ve bu konuda önyak olan Lombardlardır. Gerek Lombardlar ve gerek Yahudiler gittikleri yerlerde hep aynı kuralları ve hükümleri tatbik etmek suretiyle ticaret ve banka işlemlerine ilişkin hukuki bir standart oluşmasını sağlamışlardır. Bu hususta panayırların ve pazarların da önemli etkileri olmuştur (Kuyucak, 1939, s. 19).

Kredi sözleşmeleri bakımından Orta Çağlarda bankacılık faaliyetleri bir dereceye kadar gerilemiştir. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Bunlar; bu dönemde faizin yasak olması ve Avrupa'daki durumun, kredi sözleşmelerinin emniyet ve istikrarını temin edebilecek vaziyette bulunmamasıdır (Özgüler, 1972, s. 20).

Yeni Çağ'a gelindiğinde ise faiz hakkındaki fikirler değişerek, faizin meşru olduğu kabul edilmiştir. Bu değişim, bankacılığın gelişiminde büyük bir etken olmuştur. Amerika'nın

keşfi ve kıymetli madenlerin Avrupa'ya akın etmesi paranın kıymetini düşürmeye başlamıştır. Özellikle bu dönemlerde, altın ve gümüşe verilen önemden dolayı birçok ülkede bu madenlerin ihracı yasaklanmıştır. Bir taraftan paranın değerinde yaşanan hızlı değişimler diğer taraftan altın ve gümüş ihracının yasaklanması ve bunlara ilaveten ticari mübadelelerin artması bankacılık işlemlerini genişletmiştir. Çünkü bütün bu işlemler para kullanmadan ödeme yapmayı mümkün kılacak yöntemleri gerekli kılmıştır (Kuyucak, 1939, s. 24).

Bankacılık işlemlerine duyulan ihtiyacın arttığı 1584 yılına gelindiğinde Venedik'teki birçok hususi bankerin iflas ettiği görülmüştür. Bankerlerin iflas ettiği Venedik gibi ticaretin gelişmiş olduğu bir şehirde, banka işlemlerini yapacak kurumlara ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaca yönelik Senato 1587 yılında Venedik'te Banco di Rialto isimli bir kurum kurulmasını kararlaştırmıştır. Bu kurum yalnız mevduat kabul etme ve bu mevduatın bir şahıstan diğerine nakil işlemleriyle görevlendirilmiştir. 1619 yılında Banco del Giro adlı ikinci resmi banka kurulmuştur. 1637 yılına gelindiğinde ise eski banka yenisiyle birleşerek Venedik Bankası ismiyle bilinen kurum meydana gelmiştir (Özgüler, 1972, s. 21).

İspanyolların Güney Amerika'dan getirdikleri altınlarla çok çeşitli sikkeler basması, Avrupa'daki paraların çeşitliliği ve ayarlarının bozuk olması, paraların birbirlerine göre değerinin saptanmasında güçlükler meydana getirmiştir. O sıralarda ticaretin en yoğun olduğu kent Amsterdam ve Hamburg'tur. Bu kentlerde yaşanan para karmaşasına son vermek amacıyla 1609 yılında Amsterdam Bankası kurulmuştur (Parasız, 2011, s. 20). Bankanın başlangıçtaki vazifesi mevduat kabul etmek ve kredi vermek olmuş daha sonra işlemleri çeşitlendirilmiştir (Özgüler, 1972, s. 22). Amsterdam Bankası, 18. yüzyılın büyük bir kısmında da faaliyetine devam etmiş fakat bu dönemlere yapılan savaşlar sonucunda banka sarsılmıştır. 1819 yılında Felemenk Bankasının kurulması ile Amsterdam Bankası ortadan kalkmıştır (Özgüler, 1972, s. 23).

Hamburg Bankası ise Amsterdam Bankası'na benzer esaslar üzerine kurulmuş ve 18. yüzyılın başında bilinir olmuştur. 18 yüzyılın sonlarına doğru Amsterdam şehrinin ticari önemini kaybetmesinden dolayı Hamburg şehri iktisaden ilerlemiş ve bu durum Hamburg Bankası'nın da büyümesine neden olmuştur (Özgüler, 1972, s. 23).

Daha önce de ifade edildiği gibi 1637 yılında Venedik'te kurulan Venedik Bankası, çek ve banknot kullanımına yol açan “Contadi di Banka” sistemini geliştirmiştir. Ayrıca 1640 yılında İngiltere’de yaşanan kralın tüccarların Londra kulesinde saklanan altın külçelerine el koyma hadisesi, tüccarların devlete olan güvenini sarsmıştır. Tüccarlar bu hadiseden sonra altınlarını adlarına *goldsmith* denilen tüccarlara vermeye bunun karşılığında da bir sertifika almaya başlamışlardır. Bir süre sonra *goldsmith*ler kasalarındaki altınların âtil durduğunu görmüş ve bu altınlara dayalı olarak borç isteyenlere *golsmith notes* denilen kredi senetleri vermeye başlamışlardır. Bu senetlerin zamanla piyasada ve alışverişlerde kullanılır olması ilk banknot sistemini oluşturmuştur (Parasız, 2011, s. 20–21).

Tarihteki ilk merkez bankasının kurulması ise Fransa ve İngiltere arasında yapılan savaş nedeniyle İngiltere’nin para sıkıntısı içine düşmesi nedeniyle gerçekleşmiştir. Para sıkıntısı yaşanan İngiltere’de, bir devlet bankası kurulması ve onun aracılığıyla piyasada paranın dolaşması fikri doğmuştur. Bunun üzerine İngiltere Bankası kurulmuştur (Parasız, 2011, s. 20).

Bankacılıktaki asıl büyük gelişme özellikle 19. yüzyılın ortalarına doğru, yani Sanayi Devrimi’nin üretim sistemini değiştirmeye başladığı zamanlarda görülmektedir (Özgüler, 1972, s. 28). Çift yönlü muhasebe yönteminin gelişmesi, kıymetli senetlerin bulunması, banknotun yani kağıt paranın yaygınlaşması, Sanayi Devrimi ile birlikte krediye olan gereksinimin artması, modern bankacılığın gelişimine katkıda bulunmuştur (Parasız, 2011, s. 20).

1.1.2. Dünya’daki Bankacılık Uygulamaları

Bankacılığı sadece para alıp vermek, yani para ticareti yapmaktan ibaret görmek doğru değildir. Çünkü para mevcut olmadan da bugünkü şekliyle bankacılık mevcut olabilir. Para bozmak, muhtelif cins paraları birbiriyle değiştirmek ve icabında para ikraz etmek şekillerindeki sarraflık işlemleri bugün bankalar tarafından yapılsa bile asıl bankacılık işlemlerinden olmayıp tali işlemlerden sayılmaktadır. Çünkü bugünkü bankacılığın daha önemli bir vazifesi vardır ki o da malların mübadelesinde önemli bir mekanizma olmasıdır. Bankacılık ancak bu açıdan incelendiği zaman iktisadi faaliyetlerin idaresindeki önemi anlaşılacaktır (Kuyucak, 1939, s. 4).

Banka ve bankacılığın tanımlanmasında olduğu gibi bankaların tasnifi konusunda da genel bir açıklama yapmak zordur. Zira yapılan tasnifler şekli ve öznel olmaktan öteye gidememekle birlikte bu kurumların bulundukları ülkelerin iktisadi ve hukuki şartlarına göre farklılık göstermesi de tutarlı bir tasnife imkân vermemektedir. Bu sebeple dünyadaki bankacılık uygulamaları birkaç başlık altında tasnif edilmeye çalışılmaktadır (Ulutan, 1957, s. 199).

1.1.2.1. Hukuki Kuruluşlarına Göre Bankalar

-Ferdî teşebbüs şeklindeki bankalar; bu çeşit bankalar tek şahsın hususi firma olarak kurup işlettiği bankalardır (Ulutan, 1957, s. 199).

-Ticaret şirketi şeklindeki bankalar; modern bankalar daha ziyade ticaret şirketi statüsüne sahip kurumlardır. Birçok ülkede kanun hükümleri, bankaların sermaye şirketleri (anonim, limited, eshamlı komandit veya kooperatif şirketler) halinde kurulmalarını mecburi kılmıştır (Ulutan, 1957, s. 200).

-Kanunla kurulmuş hususi statülü bankalar; birçok ülkede bir kısım özel bankacılık hizmetlerinin mevcut iktisadi ve mali şartlara göre yeterli bankacılık ihtiyacını karşılamadığı durumlarda sermayesi devlet tarafından temin edilmiş ve hususi kanunla kurulmuş bankalardır (Ulutan, 1957, s. 200).

1.1.2.2. Sermayelerinin Kaynaklarına Göre Bankalar

-Özel sermaye ile kurulmuş bankalar; sermayeleri şahıslara ait olan ve özel sermaye ile kurulmuş teşekküllere ait bankalardır ki günümüz bankalarının büyük kısmı bu türden bankalardır (Ulutan, 1957, s. 200).

-Devlet sermayesi ile kurulmuş olan bankalar; sermayelerinin tamamı hazineye veya diğer kamu kurumlarının şahsiyetlerine ait bankalardır (Ulutan, 1957, s. 200).

-Karma sermayeli bankalar; sermayesi belirli nispetler dahilinde devlet ve özel teşebbüs tarafından paylaşılmış olan bankalardır (Ulutan, 1957, s. 201).

-Millî bankalar; bankalar, sermayelerinin kaynaklarına göre millî bankalar ve yabancı bankalar olarak da tasnif edilmektedir (Ulutan, 1957, s. 201).

1.1.2.3. Büyüklüklerine Göre Bankalar

Bankalar sermaye ve ihtiyatlarıyla iş hacimlerine göre büyük, orta ve küçük bankalar olarak tasnif edilmektedir (Ulutan, 1957, s. 201). Bankalardaki ölçek kavramının, biri ekonomik gücünün doğrudan sonucu, diğerinin piyasadaki gücünün bir kaynağı olma durumu üzere iki anlamı vardır. Bankaların iş hacmi, sermaye miktarı veya öz sermaye, istihdam edilen personel sayısı konuyla ilgili bazı ipuçları vermektedir. Özellikle küçük ve orta ölçekli bankalar aile işletmeleri şeklindedir. Orta ve küçük bankaları büyük bankalardan ayıran en önemli nokta, bu bankaların müşterileriyle (işletmelerle, kişilerle ve bankacılarla) olan ilişkilerinin doğrudan olmasıdır (Parasız, 2000, s. 7–8).

Büyük bankalar sahip oldukları iş hacminin büyüklüğü, şube sayısı ve güvenilirliği ile küçük bankalar karşısında büyük bir ayrıcalığa sahiptirler. Bu sebeple mali piyasada belirleyicilik rolünü ellerinde tutmaktadırlar (Takan, 2001, s. 20).

1.1.2.4. Şube Sayılarına Göre Bankalar

Bankalar tek şubeli ve çok şubeli bankalar olarak ayrılmaktadır (Ulutan, 1957, s. 202). Bu tasnifin yanı sıra bankalar şube bankacılığı ve perakende bankacılık olarak da tasnif edilmektedir.

Şube bankacılığı, her köşe başında bir şube esasına dayanmaktadır. Bu bankalar, geniş bir alana yayılmış küçük, orta ve büyük ölçekli firmaların yoğun kredi taleplerini karşılamak üzere kurulmuşlardır (Parasız, 2000, s. 13).

Perakende bankacılık, mevduat bankacılığı (deposit banking), şube bankacılığı (branch banking) ve ticari bankacılık (commercial banking) şeklinde de adlandırılmaktadır (Parasız, 2000, s. 14). Günümüzdeki bankacılığın büyük kısmı bu kapsam dahilindedir.

1.1.2.5. Kredi Vadelerine Göre Bankalar

-Kısa vadeli kredi açan bankalar; daha ziyade ticari işlemler ve mal mübadelesi ile ilgili konularda kredi açan bankalardır. Özellikle ticaret bankaları ve emisyon bankaları bu grupta yer almaktadır (Ulutan, 1957, p. 203).

-Orta ve uzun vadeli kredi açan bankalar; özellikle yatırıma yönelik sermaye yatırımları, dayanıklı sermaye ve tüketim malları ile ilgili kredi açan bankalardır. Yatırım

bankaları ile gayrimenkul ipoteği özelinde kredi açan bankalar bu grupta yer almaktadır (Ulutan, 1957, p. 203).

1.1.2.6. Fonksiyonlarına Göre Bankalar

-Ticaret bankaları; topladıkları vadesiz ya da kısa vadeli mevduatı özellikle ticari mübadelelerde ihtiyaç duyulan kısa vadeli kredilerde kullanan bankalar olarak tarif etmek mümkündür (Ulutan, 1957, s. 205).

-Tasarruf bankaları; halkın ufak ve dağınık tasarruflarını bir araya toplayarak, tasarruf hesabı sahiplerinin menfaatine olacak şekilde kullanan bankalar ve kurumlardır (Ulutan, 1957, s. 221). Tasarruf sandıkları (bankaları) iki mühim iktisadi vazifeyi yerine getirmektedir. Bunlardan birincisi, küçük tasarruf sahiplerinin tasarruflarını değerlendirebilecekleri güvenilir bir yer temin etmek, ikincisi de paraya ihtiyacı olanlara kolaylıkla ve düşük faizle borç para vermektir (Kuyucak, 1939, s. 47).

-Yatırım veya İş bankaları; şirket ve kurumlarla devlet teşekküllerinin uzun vadeli kredi temin etmelerine yardım eden mali kurumlardır (Ulutan, 1957, s. 233).

-Sınai kredi bankaları; bu bankalar, yeni kurulan şirketlerin hisse senetlerini plase ederek sermayelerinin oluşmasını sağlamalarının yanı sıra mevcut tesisat ve üretim gücünü arttırmaları için gerekli sermayeyi de yeni hisse senedi çıkarmak veya tahvil ihraç etmek suretiyle temin etmektedirler (Ulutan, 1957, s. 245).

-Zirai kredi bankaları; özel olarak tarım kesiminde çalışan çiftçi ve çalışanlara kredi temin eden bankalardır.

-Halk bankaları ve Halk sandıkları; küçük esnaf ve sanat erbabının kredi ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş özel bankalardır (Ulutan, 1957, s. 273).

-İpotek bankaları; gayrimenkul ipoteği karşılığında orta ve uzun vadeli kredi veren bankalardır. Uzun vadeli kredi genellikle, sermaye piyasasına tahvil ve bono satışı suretiyle veya gayrimenkul ipoteği karşılığında temin edilmektedir (Ulutan, 1957, s. 285)

-Merkez bankaları; kâr maksadıyla değil, ülkenin para piyasası ve banka sistemi üzerinde etki etmek amacıyla faaliyette bulunan bankalardır (Kuyucak, 1939, s. 305).

1.2. Dünya’da Tasarruf Bankacılığı

Tasarruf bankacılığı 18. yüzyılda Avrupa’da küçük yatırımcıların gelirlerini muhafaza etmek ve kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş kurumlardır (Simpson, 2013, s. 6) Avrupa’da uzun yıllar devam etmiş olan tasarruf bankacılığı, önemli bir tarihsel arka plana sahiptir.

Tasarruf bankacılığı, dünya çapında iki uluslararası birlik şeklinde dünya çapında faaliyet göstermektedir: Avrupa Tasarruf Bankaları Grubu (ESBG) ve Dünya Tasarruf Bankaları Enstitüsü (WSBI). Bu kuruluşlar, dünyadaki tasarruf bankası kurumları arasındaki sınır ötesi iş birliği için bir odak noktası oluşturmaktadırlar.

1.2.1. Tasarruf Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Durumu

Yaklaşık 25 yıl öncesine kadar, neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde bankacılık sistemi özel bankalar, (kamu) tasarruf bankaları ve (karşılıklı) kooperatif bankaları içeren “üç ayaklı” bir sisteme sahip olmuştur. O zamandan bu yana, bazı Avrupa ülkeleri bankacılık sistemlerinde tasarrufu daha fazla teşvik eden tasarruf ve kooperatif bankaları ayağını etkileyen geniş kapsamlı değişiklikler uygulamışlardır (Bülbül vd., 2013, s. 1).

Avrupa’da bugünkü tasarruf kurumlarının kaynağını, 18. yüzyılda İngiltere’de ve diğer Avrupa ülkelerinde yaygın bulunan dostluk cemiyetleri (friendly societies) ve yardım cemiyetleri (benefit societies) adı ile anılan oluşumlara kadar götürmek mümkündür (Ulutun, 1957, s. 223).

Bununla birlikte 19. yüzyıldan önceki tasarruf kurumlarının hemen hepsi, birer banka olmaktan ziyade zengin ve hayırsever kimselerin verdikleri sadakalarla fakir halka yardım temin etme amacı taşıyan kurumlardır. Bu anlamda, modern manada ilk tasarruf bankası, 1810 yılında Henry Duncan adlı bir rahip tarafından İskoçya’da Ruthwell şehrinde kurulmuştur. Bundan çok kısa bir zaman sonra tasarruf bankalarının İngiltere’den başlayarak tüm Avrupa ülkelerine ve Amerika’ya yayıldığı görülmektedir. Amerika’da “Savings Fund Society of Philadelphia” ve “Provident Institution of Savings of Boston” isimli ilk tasarruf bankaları 1816 yılının son aylarında faaliyete geçmiştir. Tasarruf bankaları, Fransa’da 1818 yılında, Avusturya’da 1819 yılında, Danimarka’da 1820 yılında, İtalya ve Norveç’te ise 1822 yılında kurulmuşlar ve kısa zamanda bütün Avrupa’ya yayılmışlardır (Ulutun, 1957, s. 223).

Hemen her ülkede tasarruf bankaları, fakir insanları gelecekte yaşanması muhtemel hastalık, kaza gibi kötü ihtimallere karşı koruma ve bu durumlara karşı ihtiyatlı bulunmalarını sağlama hedefi güden bir yardım müessesesi olarak faaliyete geçmişlerdir. İlk tasarruf bankalarının isimlerinin dahi, enstitü veya cemiyet ismini taşıması bunun bir delilidir (Ulutan, 1957, s. 223).

Zaman içerisinde Avrupa ülkelerinin bir kısmında, tasarruf ve kooperatif bankaları belirli finansal kurum grupları olarak ortadan kalkmıştır. Bazı ülkelerde ise, tasarruf bankaları ile geleneksel ticari bankalar arasında yasal düzenlemeler ve hedefler bakımından neredeyse bir farklılık kalmayacak şekilde değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Bülbül vd., 2013, s. 1).

Avrupa'daki mevcut tasarruf bankalarının iki ortak özelliği bulunmaktadır (Bülbül vd., 2013, s. 2);

1. Tasarruf bankaları; tasarruf ve tasarrufun hareketliliğine odaklanırlar.
2. Tasarruf bankaları; bölgeseldirler ve hatta yerele odaklanırlar.

Tasarruf bankaları ile ilgili son yasal düzenlemeler yapılmadan önce bu bankaların farklı ortak özellikleri de vardı. Yasal düzenlemeler yapılmadan önce var olan ortak özellikler şunlardır:

3. Bir şehir, ilçe ya da bölge gibi yerel kamu kurumlarının belirli anlamda sahip olduğu ya da desteklediği “kamu” bankaları olmalarıdır. Bu banka yöneticileri, özel bir banka sahibinin sahip oldukları mülkiyet haklarına sahip değildir, fakat kendisinin sorumluluğundaki tasarruf bankalarıyla ilgili belirli hak ve yükümlülüklerle sahiptir.
4. Tasarruf bankalarının hukuki mevzuatı, bir kamu bankası olarak kamu hukuku çerçevesinde düzenlenmektedir.
5. Tasarruf bankalarının iki yönlü hedefleri bulunmaktadır. Yerel ekonomiye ve yerel halka destek vermelerinin yanı sıra işlemlerini ortak iş kurallarına göre yürüterek işletmelerin finansal olarak sürdürülebilir olmasını sağlamaktadırlar.
6. Bir tasarruf bankasının faaliyetleri, bağlı olduğu kamu kurumunun sorumlu olduğu alanla sınırlıdır. Tasarruf bankacılarının bu anlamda bölgesel ilkeye bağlılıkları vardır. Bölgesel ilkeye ve yerel ekonomiye sıkı sıkıya bağlı olan bankalar birbirleriyle rekabet etmezler. Bir ülke veya bölgedeki farklı tasarruf bankaları, birbirlerini rakip olarak değil iş birliği içinde olacağı kurumlar olarak görürler.

7. Bu bankaların birbirleriyle iş birliği yapmaları kolay ve caziptir. Dolayısıyla özel bir bankacılık grubu oluşturan ve yasal olarak da bağımsız olan bu kurumların yoğun ve yakın iş birliği içinde olmalarını sağlayan en önemli etken, bu ağın bir parçası olmalarıdır. Günümüzde faaliyet gösteren tüm ulusal tasarruf bankası sistemlerinin sayılan tüm özellikleri gösterdiği söylenememektedir (Bülbül vd., 2013, s. 3).

Tasarruf bankacılığının dünya genelindeki gelişimine ve uygulamalarına ilişkin bilgiler alt başlıklarda ele alınmaktadır. Çalışmada özel olarak, tasarruf bankacılığı geçmişine sahip ve günümüzde de bu bankacılık yapısını sürdüren ülkeler ele alınmıştır.

1.2.1.1. Birleşik Krallık-İskoçya

İlk tam teşekküllü İngiliz tasarruf bankası, işçi sınıfı arasında tasarruf ve kendine güveni teşvik etmek ve desteklemek amacıyla 1810 yılında Dumfriesshire, İskoçya’da kurulmuştur. Hemen ardından birçok benzer banka açılmıştır. 1818 yılının sonunda Britanya Adaları’nda 465 civarında tasarruf bankası kurulmuştur. Tasarruf bankacılığındaki genişleme yıllar boyunca devam etmiş ve 1861 yılında 645 adet tasarruf bankası açılmıştır (Roberts, 2013, s. 29).

Tasarruf bankaları yeni oluşturulan işçi sınıfını, kentsel endüstriyel yaşamın belirsizliklerinden kurtararak tasarruf etmeye teşvik etmenin bir yolu olarak kurulmuşlardır (Ross, 2013, s. 183). Bu kurumların orta sınıf destekçilerinin, tasarruf sahiplerine açık ve kesin bir güvenlik (aynı zamanda geri dönüşler) sağlaması gerektiği önemli bir konu olmuştur ve yerel seçkinlerin ve zengin bireylerin mevcudiyetinin sunduğu güvenlik ve saygınlık vaadi ancak bir yere kadar yeterli gelmiştir. Bu kapsamda İngiltere’de 1817 yılında Tasarruf Bankası Yasası ile yoksulların zorlukla kazandığı tasarruflar tamamen güvenli hale gelmiştir (Ross, 2013, s. 186-187). 1817 yılına ait yasa ile İngiltere’deki tasarruf bankalarının kurulmaya başlaması ve bununla birlikte gerçekleşebilecek hile ve suistimallerin önüne geçmek amaçlanmıştır (Ulutan, 1957, s. 224). 1819 yılındaki Tasarruf Bankası Yasası ile tasarruf bankaları İskoçya’nın yetkili bankalarına para yatırma konusunda serbest bırakılmıştır. 1835 Tasarruf Bankası Yasası ile İngiliz sisteminin hükümleri İskoçya’ya kadar genişletilerek tüm yeni tasarruf bankalarının mevduatlarını Ulusal Borç Komiserlerine yatırmaları şart koşulmuştur. Sunulan güvenlik önlemleri nedeniyle 1835’ten sonraki yıllarda İskoçya’daki tasarruf

bankaları, mevduat sahibi ve destekçileri için daha cazip hale gelmiştir (Ross, 2013, s. 186-187).

İngiltere'deki önemli tasarruf bankası olan Glasgow Ulusal Güvenlik Tasarruf Bankası 1835 yasasına göre oluşturulmuş ve 30 Temmuz 1836'da faaliyete açılmıştır (Campbell 1986, s. 3-4, aktaran Ross, 2013, s. 187). Glasgow Tasarruf Bankası'nın başarısındaki en önemli etkinin 'bankanın işlemlerindeki şeffaflığı' olduğu yapılan çalışmalarda ifade edilmiştir. Bankanın ilk kurulduğu günlerden itibaren geniş çapta ve sıklıkla tanıtımı yapılmıştır. Konuyla ilgili bildiriler basılarak din adamlarına, öğretmenlere, bayındırlık işleri müdürlerine ve kurumun amaçlarının duyurulmasında etkili olacak muhtemel kişilere dağıtılmıştır. Tasarruf ve önemine ilişkin çeşitli toplantılar düzenlenmiştir (Ross, 2013, s. 188-189). Bu kurumun başarısının bir diğer nedeni ise çok küçük yatırımların bile değerlendirilmesine yönelik imkanları sunmuş olmasıdır. Yatırım yapan kişilerin çoğu yoksul işçilerden oluşmuştur. Böylece küçük miktarda birçok mevduat toplanmıştır (Ross, 2013, s. 189-190).

1.2.1.2. İspanya

İspanya'daki ilk tasarruf bankası 1835 yılında kurulan Caja de Ahorros de Madrid'dir (şimdi Bankia Grubu'na dahil olmuştur). Varlıklı yerel iş insanları, kilise ve hayır kurumları tarafından yeni kurumlar kurulmuş ve yıllar geçtikçe tasarruf bankalarının sayısı artmıştır. 1900'lü yıllarda ülke geneline dağılmış yaklaşık 55 tasarruf bankası bulunmaktadır (Martín-Aceña, 2013, s. 86). 1900 ile 1935 yılları arasında, belediyeler ve il meclisleri gibi yerel kamu kurumları tarafından desteklenmesi nedeniyle tasarruf bankalarının sayısı 171'e yükselmiştir (Martín-Aceña, 2013, s. 87).

Tasarruf bankaları kuruluşları itibariyle, mali işlemlerini finanse etmek için hiçbir şekilde yerel veya uluslararası sermaye piyasasına bağımlı değildir. Faaliyetlerini kendi yerel pazarları ile sınırlamış ve kredi verdikleri müşteriler (firmalar ve aileler) hakkında iyi bir bilgiye sahiptirler. Kuruluş dönemlerinde, yönetimler genellikle ihtiyatlı ve muhafazakardır. Bu ilk dönemlerde tasarruf bankaları, yüksek getiri talep eden paydaş baskısına maruz kalmamıştır. Bölgesellik ilkesi çok önemli olduğu için bankacılık işlemleri genellikle tek bir eyaletle sınırlı kalmıştır (Martín-Aceña, 2013, s. 87).

Franco'nun yönetimi sırasında tasarruf bankaları, ticari bankalar üzerinde uygulanan gözetimden daha fazla hükümet denetimine maruz kalmışlardır. Ancak, faaliyetlerindeki tüm kısıtlamalara rağmen tasarruf bankaları sektörü, ulusal kredi piyasasının %30'u kadar geniş bir paya sahip olmuştur (1975-1988 yılları arasında). Ancak bu dönemde kuruluşlarından beri sahip oldukları özerkliği kaybetmişlerdir (Martín-Aceña, 2013, s. 87).

1970 yılına kadar, İspanyol tasarruf bankaları kamu kurumları olarak faaliyet göstermişlerdir. Bu nedenle, her zaman geniş kapsamlı siyasi müdahalelere maruz kalmışlar ve faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Bu kurumlar 1970'lerde başlayan reformlar ve ekonomik liberalleşmeyle birlikte modern finansal kurumlar olacak şekilde yeniden biçimlendirilerek özelleştirilmişlerdir. Bu tasarruf bankalarından, tasarruf bankacılığının temel ilkelerinden biri olan bölgesellik ilkesi kaldırılmıştır. Bu kurumlar, ülkenin her yerinde çok çeşitli finansal hizmetler sağlama özgürlüğüne sahiplerdir (Bülbül vd., 2013, s. 15).

1977 ile 1986 yılları arasında bir düzineden fazla tasarruf bankası kapatılmıştır. Bundan sonra, 1991 ve 1992 yılında Tasarruf Bankaları Mevduatı Garanti Fonu (FGDCA- Fondo de Garantía de Depósitos)'nun desteğiyle sayılarını 51'e düşüren ancak pazar kredi paylarını koruyan bir tasarruf bankaları birleşme dalgası yaşanmıştır (Martín-Aceña, 2013, s. 89). İspanya'nın 1986 yılında Avrupa Birliği'ne girmesi ve AB'nin kamu bankalarına karşı çıkan görüşleri çerçevesinde gerçekleşen reformlarla birlikte İspanya tasarruf bankaları son yirmi yılda ciddi iniş ve çıkışlar yaşamıştır (Bülbül vd., 2013, ss. 14-15). 2007 yılına gelindiğinde ise tasarruf bankaları, İspanyol mali sisteminin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır (Martín-Aceña, 2013, s. 89).

İspanya'daki diğer bankaların şube ağlarını azalttığı 2000'li yıllarda İspanyol tasarruf bankaları şubelerini arttırmışlardır. Bu hareketliliğin sonucu olarak tasarruf bankalarının mevduat piyasasındaki payı 2004 yılında %50'nin üzerine çıkmıştır (WSBI, 2006, s. 113). İspanyol tasarruf bankaları, nüfusun daha az olduğu kırsal alanlarda, bankacılık sisteminin geri kalanından daha fazla şubeye sahiptir. Dolayısıyla tasarruf bankaları diğer finansal kurumlara nispetle daha geniş bir erişim alanı sağlamaktadır (WSBI, 2006, s. 114).

Günümüzde İspanya’da sadece sekiz tasarruf bankası kalmıştır. İki tasarruf bankası eski formlarında devam eden kurumlarken diğer altısı ise tasarruf bankalarından türetilen kredi kuruluşlarıdır. Bu tasarruf bankaları, 13 bankacılık vakfı tarafından desteklenmektedir (Gieseler, 2021d, s. 1).

Tablo 1: İspanyol Tasarruf Bankalarının Özellikleri

Yasal Şekli	Kuruluşları itibariyle kâr amacı gütmeyen ve hissedarı olmayan vakıf temelli kurumlardır. Temmuz 2010 yılından günümüze ise tasarruf bankaları halka açık limited şirketler şeklinde faaliyet göstermektedirler. Pay sahipliği %10’un altına düştüğünde tasarruf bankası, bankacılık işi olmayan bir vakfa dönüşmek zorundadır.
Kamu Desteği ve Kontrolü	Kanuna göre, genel kurul üyelerinin en fazla %25’i kamu idaresi tarafından sağlanabilmektedir. Seçilmiş politikacılar tasarruf bankalarının organlarında görev alamazlar.
İş Etkinliği	1977 yılında tasarruf bankaları, izin verilen işlemler açısından özel bankalarla eşit duruma getirilmiştir.
Bölgesellik Prensibi	1988 yılında bölgesellik prensibi tamamen kaldırılmıştır. Yurt dışındaki kurumlara katılım yapılabildiği gibi yurt dışında şube açılmasına da izin verilmektedir. 2013 tarihli yeni Tasarruf Bankaları Yasası, tasarruf bankalarının sadece kendi illerinde ve komşu illerde faaliyet gösterebileceklerini ve azami 10 il sınırıyla faaliyet gösterebileceklerini öngörmektedir.
Sosyal Sorumluluk	Tasarruf bankaları, vergi sonrası kârlarının en az %50’sini rezervlere tahsis ederler. Elde edilen fazla gelir, hayır amaçlı kullanılmaktadır.

Kaynak: (Gieseler, 2021d, s. 6)

İspanyol tasarruf bankaları 1928 yılında kurulmuş olan İspanyol Tasarruf Bankaları Ulusal Federasyonu’na (Confederación Española de Cajas de Ahorro- CECA) bağlıdır. Tüm İspanyol tasarruf bankaları, tasarruf bankası vakıfları ve tasarruf bankası sisteminin yönergelerine göre çalışan kredi kuruluşları bu federasyona bağlıdır. Üyelik isteğe bağlı olmakla birlikte her tasarruf bankasının fesih hakkı bulunmaktadır. İspanyol Tasarruf Bankaları Ulusal Federasyonun amaçları şunlardır (Gieseler, 2021d, s. 7):

- Ulusal ve uluslararası düzeyde üyelerini temsil etmek.
- Üyelere yönelik istatistiksel analizler ve idari hizmetlerin yanı sıra vergiler, ekonomi, pazarlama ve reklam konularında danışmanlık desteği sunmak.

- Finansal piyasalarla ilgili tüm alanlar için çalışma ve eğitimleri düzenlemek.

Tablo 2: İspanyol Tasarruf Bankaları Ulusal Federasyonuna Üye Kurumlara ait

Rakamlar

	2019	2020
Maliyet- Gelir Oranı	%64	%57
Toplam Kredilerdeki Pay	%35	%36
Toplam Mevduatlardaki Pay	%38	%38
Ortalama toplam varlıklar (Milyar € olarak)	97,4	103,5
Şube	10804	10079

Kaynak: (Gieseler, 2021d, s. 7)

2012 yılında İspanyol Tasarruf Bankaları Ulusal Federasyonu yönetimi, derneğin mali işlemlerini yürütmek amacıyla bir banka oluşturmaya karar vermiştir. 12 Kasım 2012 tarihinde federasyon, tüm alacak ve yükümlülüklerinin devredildiği Cecabank'ı kurmuştur. Bu bölünmeden sonra federasyon sadece tasarruf bankaları arasındaki çıkarların temsilinden ve iletişimden sorumludur. Cecabank ise tasarruf bankaları için finansal hizmet sağlayıcı olarak çalışmaktadır (örneğin menkul kıymet işlemlerinde) (Gieseler, 2021d, s. 8).

1.2.1.3. Fransa

Tasarruf bankalarının Fransa'da uzun bir geçmişi vardır. İlk tasarruf bankası 1818 yılında Paris'te özel bir girişim olarak kurulmuş ve 19. yüzyılın sonlarına kadar özel kamu kuruluşu olarak devam etmiştir. 1950'li yıllara kadar, yetkileri halk tasarruflarını teşvik etmek, toplamak ve yönetmekle sınırlandırılmıştır. Buna karşılık, tasarruf bankalarına bazı vergi ayrıcalıkları da verilmiştir (Bülbül vd., 2013, s. 12).

Fransa'da tasarruf bankası kurumu olarak tasarruf sandıkları (Les Caisses d'Epargne) bulunmaktadır. Bu sandıklar, belediyelere ait resmi tasarruf sandıkları ile muhtar tasarruf sandıkları olmak üzere başlıca iki çeşittir. Fransız tasarruf sandıklarının büyük kısmı belediyelere ait sandıklardan oluşmaktadır. Belediye tasarruf sandıkları, belediye başkanı önderliğinde, belediye meclisleri tarafından seçilen 15 kişilik bir müdürler meclisi tarafından idare edilmektedir (Ulutan, 1957, s. 226).

Fransa'da, tasarruf sandıkları dışında posta idarelerine ait millî tasarruf sandıkları (La Caisse National d'Epargne) 1881 tarihli bir kanunla kurulmuştur. Bu kurumların,

Fransa'nın her bölgesinde ordu ve donanmadaki posta idarelerinde şubeleri mevcuttur. Mevduat devletin kefaletine tabidir. Her iki sandık grubu da topladıkları mevduatı, 1816 tarihli bir kanunla kurulmuş olan tevdiat ve emanet sandığına yatırmakla mükelleftirler (Ulutan, 1957, s. 226).

Fransa'daki Caisses (Les Caisses d'Epargne), tasarruf sahiplerinin mevduatları için tam koruma sağladıkları için şüphesiz en güvenli bankalar arasında olmuştur. İşçi sınıfına, 19. yüzyıl sanayi toplumunda bulunmayan bir refah koruması sağlamak için özel sektör kurumu olarak kurulmuşlardır (Tournié, 2013, s. 63).

19. yüzyılda, müşterilerinin mevduatlarını güvence altına almak için devlet fonlarının kullanılması, Caisse D'Epargne bankalarının hayır kurumları gibi düşünülmesini sağlamıştır. Zaman içerisinde bu kurumlar, kamu yararı için çalışan özel sektör kuruluşları olarak kabul edilmişlerdir (Tournié, 2013, s. 64).

Mevduat ve konsinye bankası (CDC- Caisse des Dépôts et Consignations) tarafından hükümet garantisiyle desteklenen banka, risksiz finans kurumları haline gelmiştir. Fransız sistemi, bu kurumları mali kriz veya bankacılık krizi riskine karşı korumuştur. Ancak tüm bunların yanı sıra Fransız tasarruf sahiplerinin de bu bankaların güvenilirliğine ikna edilmesi gerekmiştir (Tournié, 2013, s. 64). Sağlam ve güvenilir imajı yansıtmak amacıyla kurum, güven verici bir sembol benimsemiş ve şubelerini Fransa'nın zarif misafirhanelerinde veya özel konaklarında açmayı tercih etmişlerdir. Bu girişim, tasarruf bankalarının “psikolojik güvenlik” sağlama çabalarının ilk ayağını oluşturmuştur. Banka mimarlık uzmanı Marie-Hélène Chazelle'e göre, bu konaklar hem bankanın kurumsal doğasını belirlemiş hem de sosyal sorumluluk odağını vurgulamıştır. Şube açılan bu binalar aslında anıt oldukları için müşterilerde bir saygınlık imajı da oluşturmuştur. Konaklar ayrıca, geleneksel bankalar tarafından ikinci planda tutulan düşük gelirli insanların bir finans kurumunu ziyaret ederken kendilerini rahat hissetmelerini de sağlamıştır. Fransa'daki tasarruf bankaları bu girişimle bankacılık faaliyetlerine daha geniş alan oluşturmayı amaçlamışlardır (Tournié, 2013, s. 66). Caisse D'Epargne bankasının “psikolojik güvence” sağlama çabalarının ikinci ayağını, onurlu ve saygın yöneticilere sahip olmak oluşturmuştur. Her tasarruf bankası yöneticilerini, erdemli ve itibar sahibi yerel seçkinler arasından seçmiştir. Amaç, tasarruf sahiplerine yerel bankaların saygın liderler tarafından yönetildiğini göstermek olmuştur. Bu girişimler

sayesinde 19. yüzyıl Fransız tasarruf bankaları, sağlam ve güvenilir kurumlar olarak ün kazanmışlardır (Tournié, 2013, s. 66). 1970’li yılların sonlarında Caisse D’Epargne, çek hesapları ve tüketici kredileri gibi tüm bankacılık işlemlerine yayılan modernizasyon girişimleri başlatmıştır (Tournié, 2013, s. 71).

1990’lı yılların başlarında tasarruf bankalarını daha rekabetçi hale getirmek amacıyla birleşme dalgası yaşanmış ve tasarruf bankalarının sayılarında 500’lerden yaklaşık 31 rakamına kadar keskin bir düşüş olmuştur. Ayrıca 1990’lı yıllarda tasarruf bankaları üzerindeki baskı, düşük kârlılıkları ve özel statüdeki rakiplerinin kamu kurumları statüsüne ilişkin eleştirileri doğrultusunda artmıştır (Bülbül vd., 2013, s. 12). 1983 ve 1991 yıllarında kabul edilen iki Fransız bankacılık kanunundan sonra büyük bir yapılanma geçiren bankalar, 1999 yılına gelindiğinde bireysel banka ve 1999 yılının 25 Haziran’ında ise resmen kooperatif bankası olmuşlardır. Statüsü hayırsever finans kuruluşundan kooperatif bankasına geçmesiyle tasarruf bankaları, 21. yüzyıla kuruluş amaçlarında çok farklı motivasyonlarla girmiştir (Tournié, 2013, s. 71).

2009 yılında ise tasarruf bankası grubu, kooperatif grubu olan “Banque Populaires” ile birleşmiştir. Bugün, Fransız tasarruf bankaları hala “Banque Populaire Caisse d’Epargne (BPCE)” grubu altında var olmakla birlikte, geleneksel anlamda “kamuya ait tasarruf bankaları” statüsünde değildirler (Bülbül vd., 2013, s. 12).

BPCE (Banque Populaire Caisse d’Epargne), 2009 yılının Ağustos ayında kurulmuştur. Bankanın üyeleri arasında 15 tasarruf bankası (Caisse d’Epargne) bulunmaktadır. Bu kurum günümüzde tasarruf bankalarının ve kooperatif bankalarının merkez grubu olarak görev yapmaya devam etmektedir (Gieseler, 2021b, s. 9).

Tablo 3: Fransız Tasarruf Bankalarının Özellikleri

Yasal Şekli	Tasarruf bankaları ilk kuruldukları dönem özel hukuka tabi vakıf şeklinde kurulmuşlardır. 1 Ocak 2000 yılından günümüze kadar ise özel hukuka göre düzenlenmiş kooperatif kredi kuruluşları şeklinde faaliyet göstermektedirler.
Paydaşları	Hissedarları sırasıyla; müşteriler, çalışanlar ve bölgesel yetkili olan %100 yerel tasarruf şirketleridir (Sociétés Locales d'Epargne). Tasarruf bankaları grubunun yaklaşık 208 tasarruf şirketinde, 4,42 milyon kooperatif hissedarı bulunmaktadır. Bir tasarruf şirketinde yerel idarenin azami payı %20'dir. Caisse d'Epargne'nin denetim kurulu, genel kurul toplantısında kooperatif hissedarları arasından seçilmektedir. Yerel tasarruf topluluklarının kendi bankacılık işlerini yürütmelerine izin verilmemektedir.
İş Etkinliği	1984 tarihli Genel Bankacılık Yasası'nın uygulanmasıyla tasarruf bankaları evrensel bankalar haline gelmiş ve böylece ticari faaliyetleri açısından diğer Fransız bankalarıyla eşit bir temele oturtulmuştur. Günümüzde Fransız tasarruf bankaları özel müşterilerin, küçük ve orta ölçekli ticari müşterilerin ve sosyal konut inşaatlarının finansmanında önemli rol oynamaktadır.
Bölgesellik Prensibi	Tasarruf bankaları ana sözleşmelerinde yer alan bölgesellik prensibini devam ettirmektedirler.
Kamu Refahı	2009 yılının başından beri artık yasal olarak sabitlenmiş kamu çıkarı yönelimi yoktur. Bu tarihten itibaren tasarruf bankaları, faiz ve komisyon gelirlerinin %1'ini kamu refahı görevlerine tahsis etmeyi taahhüt etmişlerdir. 2020 yılında Fransız tasarruf bankaları, yerel düzeyde toplam 1.237 (önceki yıl: 1.135) sosyal, kültürel veya hayır projesine toplam 22,5 milyon € (önceki yıl: 31,6 milyon €) bağışlamıştır. Ek olarak, Fransız Para ve Maliye Kanunu'nun ilgili maddesine göre, tasarruf bankalarının bölgesel ekonomik kalkınmayı teşvik etme ve herkes için finansal hizmetlere erişimi sağlama görevleri bulunmaktadır.

Liderlik	Tasarruf bankaları, atanması tasarruf bankalarının merkez kurumu olan BPCE'nin onayına tabi olan, denetim kurulu tarafından önerilen 2 ila 5 üyeden oluşan bir yönetim kurulu tarafından yönetilmektedir. Denetim kurulunun 19 üyesinden en az 11 en fazla 15'i genel kurul tarafından, 1 ila 3 tanesi ise yerel idareler tarafından seçilmektedir.
-----------------	---

Kaynak: (Gieseler, 2021b, s. 5–6)

Tablo 4: Fransız Tasarruf Bankacılığına Ait Önemli Rakamlar

	2020 (milyar €)
Müşteriler	18,2 milyon
Kooperatif Hissedarları	4,4 milyon
Çalışanlar	33900
Net Bankacılık Geliri	6,9
Mevduat ve Tasarruflar	477
Müşteri Kredileri	316

Kaynak: (Gieseler, 2021b, s. 6)

Fédération Nationale des Caisses d'Epargne (FNCE), Fransız tasarruf bankalarının ve onların kooperatif hissedarlarını temsil eden çatı kuruluşudur. Fransa'da bulunan 15 tasarruf bankası bu kuruluşun üyesidir. Kuruluşun sorumlulukları şu şekildedir (Gieseler, 2021b, s. 11):

- Özellikle kamu sektörü karşısında tasarruf bankalarını temsil etmek.
- Tasarruf bankalarının hissedarları ile ilişkilerin sürdürülmesini sağlamak.
- Grup için stratejik yönergeler geliştirmek.
- Tasarruf bankalarının sosyal sorumluluk kapsamındaki faaliyetlerini teşvik etmek.
- Yönetici ve hissedarların eğitim olanaklarını sağlamak.
- Fransız tasarruf bankaları ve yabancı kurumlar arasındaki iş birliğini teşvik etmek.

1.2.1.4. Almanya

Almanya'da tasarruf ve kooperatif bankalarının kurulması 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır (Bülbül vd., 2013, s. 5). Almanya'da ilk tasarruf bankası 1778 senesinde Hamburg şehrinde kurulmuştur. Sparkassen adı verilen bu kurumlar kısa zamanda büyük güç kazanmıştır (Ulutan, 1957, s. 227). Başlangıcında bu kurumlar, iyi niyetli vatandaşlar

tarafından kurulan ve düşük sosyal düzeydeki insanların sıkıntılı zamanlarında, düğün ya da farklı ihtiyaçları için bir miktar tasarruf biriktirmeye teşvik etme amacıyla kurulmuş vakıflardır. Alman tasarruf bankaları zaman içerisinde şahıslar tarafından kurulanlar ve kamu tarafından (belediyeler, belediye birlikleri, yerel idareler tarafından) kurulanlar olmak üzere başlıca iki gruba ayrılmışlardır. Bunların yanında özel olarak mesken inşası için kendi üyelerine kredi veren üçüncü bir grup (tasarruf sandıkları) daha bulunmaktadır. Bu oluşumlar içerisinde en büyük kitleyi kamu tasarruf bankaları oluşturmaktadır (Ulutan, 1957, s. 227).

Yıllar geçtikçe tasarruf bankalarının sayısı sürekli artmış, tasarruf bankaları birlikleri oluşturulmuş ve 20. yüzyılın başlarında havale işlemlerinin başlatılmasıyla da şu anda Landesbanken olarak adlandırılan bölgesel takas bankaları faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu bankalar, Almanya’da geniş bir bölgede faaliyet göstermektedirler. Yerel tasarruf bankalarıyla birlikte Landesbanken ve dernekler yoğun bir kurumlar ağı oluşturmaktadırlar (Bülbül vd., 2013, s. 5).

Alman Tasarruf Bankaları Birliği (DGSV) grubun genel politikasını şekillendirmede önemli rol oynamaktadır. Fakat en üstte merkezi bir güce sahip olan tasarruf bankaları birliğinin, bu sisteminde ne kanuni olarak ne de yasal olarak bir yaptırım gücü bulunmamaktadır (Bülbül vd., 2013, s. 7).

1.2.1.5. Avusturya

Avusturya’nın ilk tasarruf bankası olan Erste Österreichische Spar-Casse, 1819 yılında Viyana’da kurulmuştur (Gieseler, 2021a, s. 1). Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, Avusturya’da da tasarruf bankalarının kuruluş ve gelişimi 19. yüzyılda başlamıştır. Avusturya tasarruf bankalarının ortaya çıkışı diğer tasarruf bankalarında olduğu gibi, kamu makamları tarafından veya güçlü bir sosyal bağlılık duygusu olan vatandaş grupları tarafından oluşturulan yerel girişimlerdir (Bülbül vd., 2013, s. 10).

Son on yılda Avusturya tasarruf bankaları sektörü köklü yapısal değişikliklerden geçmiştir. 1979 yılında yayımlanan Avusturya Tasarruf Bankaları Kanunu ile tasarruf bankalarının evrensel banka olmalarına izin verilmiştir. Bu reform sonucunda tasarruf bankalarının temel prensibi olan bölgesellik prensibi de ortadan kalkmıştır. 1986 yılında Tasarruf Bankaları Kanunu’nun revizyonu ile tasarruf bankalarının farklı yasal formlara

sahip iki işletmeye ayrılmasına izin verilmiştir. Bankanın faaliyet alanına “Tasarruf Bankası Hisse Senedi Şirketi” olma seçeneği sunulmuş, eski tasarruf bankaları ise hisse sahibi olarak varlığını sürdürmüştür. Reform, bazı tasarruf bankalarının diğer tasarruf bankalarında pay sahibi olmasıyla karma bir mülkiyet yapısına yol açmıştır. 1997 yılında, Erste Bank tasarruf bankalarının eski merkezi kurumu GiroCredit’i satın almış ve daha sonra halka açık olarak Viyana Menkul Kıymetler Borsası’na kote olmuştur. Tüm tasarruf bankalarının toplam varlıklarının yarısından fazlasına sahip ve dolayısıyla Avusturya’da hâkim tasarruf bankası olan Erste Bank, bir dereceye kadar diğer tasarruf bankalarını ikincil bir role itmiştir. 2008 yılı itibariyle Erste Grubu, bankanın Doğu Avrupa bankaları ve diğer Avusturya tasarruf bankalarının holdingi olarak kurulmuştur (Bülbül vd., 2013, s. 10–11).

Uzun yıllar boyunca, tasarruf bankaları ve kooperatif bankaları Avusturya bankacılık pazarında önemli rol oynamıştır. Tasarruf ve kooperatif bankacılığının toplam aktif, kredi ve mevduat cinsinden pazar payları %50 civarındadır (Bülbül vd., 2013, s. 11). Tasarruf bankaları grubu 2020 yılında 222.117 yeni müşteri kazanmıştır. Yine 2020 yılında tasarruf bankaları grubunun müşterilerine kullandırdığı krediler, 82,4 milyar €’dan 85,7 milyar €’ya yükselerek %4’lük bir artışa ulaşmıştır (Gieseler, 2021a, s. 4).

Tablo 5: Avusturya Tasarruf Bankacılığına Ait Önemli Rakamlar

	2019 (milyon €/Rakam)	2020 (milyon €/Rakam)
Çalışanlar	15520	15300
Müşteriler	3,8 m.	3,8 m.
Net Faiz Geliri	1,694	1,708
Müşterilere Verilen Krediler	82,409	85,691
Toplanan Mevduatlar	88,067	98,724
Şube	1075	1078

Kaynak: (Gieseler, 2021a, s. 8)

Tablo 6: Avusturya Tasarruf Bankalarının Özellikleri

Yasal Şekli	Halen yürürlükte olan 1979 tarihli Tasarruf Bankaları Yasası'nda, Avusturya tasarruf bankaları “belediyeler veya tasarruf bankası birlikleri tarafından kurulan özel hukuka tabi tüzel kişiler” olarak tanımlanmaktadır. Belediye tasarruf bankaları, bir veya daha fazla belediye tarafından desteklenen kurumlardır. 1987 yılından itibaren Avusturya tasarruf bankaları, bankacılık işlemlerini bir anonim şirket olarak devam ettirmektedir. Günümüzde 35 tasarruf bankası (Erste Bank Oesterreich ve Erste Group dahil), ticari faaliyetlerini halka açık limited şirket olarak sürdürmektedir. Geriye kalan üç belediye ve 11 dernek tasarruf bankası toplamındaki 14 kurum, geleneksel biçimine uygun olarak varlığını sürdürmektedir.
İş Etkinliği	Evrensel bankalar olarak Tasarruf Bankaları, 1979 yılından itibaren diğer tüm kredi kuruluşlarıyla aynı statüdedir. Geleneksel odak noktası özel müşteriler, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve varlık yönetimidir.
Bölgesellik Prensibi	1979 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Toplamda, yaklaşık 100 Erste Bank şubesi 1998 yılından beri tasarruf bankalarına devredilmiştir. Tasarruf bankalarının pazar alanları çapraz garanti sistemi ile tanımlanmaktadır.
Kamu Refahı/ Kurumsal Sosyal Sorumluluk	Tasarruf bankaları, ilgi alanları içinde özellikle sosyal ve kültürel görevler olmak üzere hayır işleri gerçekleştirmektedirler. Sosyal ve toplumsal katılımları gönüllüdür. 2020 yılında Erste Bank ve tasarruf bankaları, Avusturya genelinde bölgesel, sosyal, kültürel, gençlik ve eğitim projeleri gibi çok çeşitli hayır faaliyetlerini toplam 21,7 milyon € ile desteklemiştir.

Kaynak: (Gieseler, 2021a, s. 4–7)

Avusturya Tasarruf Bankaları Birliği (Sparkasse Verband Österreich), Avusturya tasarruf bankalarının yedi bölgesel birliğinin ve 49 Avusturya tasarruf bankasının (Erste Group Bank dahil) üyesi olduğu çatı kuruluştur. Bu kuruluşun sorumlulukları şunlardır (Gieseler, 2021a, s. 10):

- Ulusal düzeyde ve AB ülkeleri arasında çıkarların temsili sağlamak.
- Tasarruf Bankaları Grubu'na stratejik tartışma alanları sağlamak.
- Toplu pazarlık sorumluluğu sağlamak.

- Hukuk, ekonomi politikası, veri yönetimi ve basın-halkla ilişkiler alanlarında tasarruf bankalarına danışma hizmeti sunmak.
- Tasarruf bankaları grubu içindeki çıkarların uzlaştırılması sağlamak.

1.2.1.6. İtalya

İtalyan bankacılık sektörü (merkez bankasına ek olarak) dört farklı kategoriden oluşmaktadır. Bunlar; ticari bankalar, tasarruf bankaları, kırsal/esnaf bankaları ve özel kredi kurumlarıdır. İlk iki grup, İtalya'daki tüm büyük bankacılık kurumlarından oluşurken, kredi ve kooperatif bankaları bunların daha küçük muadilleridir (Simper, 1999, s. 14). İtalya'daki ilk tasarruf bankaları (Casse di Risparmio) 19. yüzyılın başlarında iki amaçla kurulmuştur. Bu kurumlar, bir yandan halka bankacılık hizmetleri sunmuş diğer yandan da hayır işleri gerçekleştirmişlerdir (Gieseler, 2021c, s. 4).

1988 yılında İtalya'da, 85 Tasarruf Bankası faaliyet göstermektedir. Tasarruf bankası kurumları vakıflar veya şirketler şeklinde kurulmuşlardır ve geleneksel olarak perakende tasarruf mevduatlarının kabulüne odaklanmışlardır. Bu bankalar aynı zamanda çek hizmeti de sunmuşlardır (Simper, 1999, s. 14).

1990 yılındaki Amato Bankacılık Reformu ile çok sayıda İtalyan devlet bankasının özelleştirmesi hız kazanmıştır. Tasarruf bankaları ilk önce anonim şirketlere dönüştürülmüş, daha sonra hisselerin çoğunluğunun mülkiyeti özel hayır kurumlarına devredilerek özelleştirilmiştir. 1990'lardaki ek yasal değişiklikler ile coğrafi kısıtlamaların kaldırılması, herhangi bir vakfın tek bir tasarruf bankasında sahip olabileceği pay oranlarını sınırlamış ve bu durum çeşitli türdeki bankalarla birleşmeye, ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren bankaların kurulmasına yol açmıştır. (Bülbül vd., 2013, s. 13). Özelleştirme sürecinde tasarruf bankalarının hayırseverlik faaliyetleri bu kurumları destekleyen vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir (Gieseler, 2021c, s. 4).

19. yüzyılın sonlarından bu yana İtalya'daki, belediye-kamu tasarruf bankaları ve kooperatif bankalarının birçoğu Alman bankacılık modeline göre tasarlanmıştır. Bu kurumlar birbiriyle iş birliği yapan ve yerel nüfusa iyi hizmet veren küçük yerel bankalardır. Ancak Almanya, Avusturya ve Fransa örnekleri kadar önem kazanmamışlardır. İtalyan bankacılığının içerisinde önemli verimlilik ve kârlılık sorunları olsa da tasarruf bankaları hayatta kalmayı başarmışlardır (Bülbül vd., 2013, s. 13).

Günümüzde İtalya'daki tasarruf bankaları artık ayrı bir kredi kuruluşu grubu değildir. Tasarruf bankaları birliğine bağlı olan (Associazione fra le Casse di Risparmio Italiane-ACRI) tasarruf bankaları, anonim bankacılık şirketleri olarak tanımlanmaktadır (Gieseler, 2021c, s. 4).

İtalyan tasarruf bankalarının özelleştirilmesi 1980'li yılların sonunda başlamıştır (Bülbül vd., 2013, s. 13). İtalyan tasarruf bankalarının özelleştirilmesinin arka planında, bankacılık sektörünü daha verimli hale getirme ve avroya geçmeden önce devletin brüt borcunu azaltma amacını taşıyan siyasi irade bulunmaktadır (Maastricht kriteri) (Gieseler, 2021c, s. 4).

Tasarruf bankalarının özelleştirilmesi kapsamında bu bankaları destekleyen vakıfların çoğu tasarruf bankalarındaki hisselerini satmak zorunda kalmıştır (Gieseler, 2021c, s. 5).

40,3 milyar € ile tasarruf bankalarına yapılan yatırımlar, 2019 yılı sonunda vakıfların toplam varlıklarının %86'sını oluşturmaktadır. 2019'daki verilere göre bir önceki yıla göre 2,6 milyar €'luk %140 oranında olumlu bir değişim yaşanmıştır. Temettü gelirleri ve aktif yönetimi olumlu gelişmeye önemli katkı sağlamıştır. 2019 yılında vakıflar, 19.378 farklı projede (önceki yıl 20.081 proje) kamu yararını desteklemek için 910.6 milyon € (önceki yıl 1.024,6 milyon €) harcamıştır (Gieseler, 2021c, s. 6).

Tablo 7: İtalyan Tasarruf Bankalarının Özellikleri

Yasal Şekli	Anonim şirket olarak kurulan bankalar (1990 Amato Yasası ile başlayan dönüşüm 1993'te tamamlandı) özel hukuk çerçevesindeki yasalara tabidirler.
İş etkinliği	Ticari faaliyetlerinde herhangi bir kısıtlama yoktur.
Bölgesellik İlkesi	İtalyan tasarruf bankaları, 1962 yılından itibaren merkez bankasının onayı ile ülke çapında şubeler açabilmektedir. Tasarruf bankalarına özel olan bölgesellik ilkesi 1990 yılında kaldırılmıştır.
Kurumlar	Önceleri kamu hukukuna göre kurulan kuruluşlar, şimdi tamamen özel hukuka (Ciampi Kanunu ile öngörülmüş) göre kurulmaktadır. 2005 yılı sonuna kadar kurumlar halka açık limited şirketteki pay sahipliklerini %50'nin altına indirmek zorunda kalmışlardır. Bu durum, sermayesi 200 milyon € altında kalan kurumlar için geçerli değildir.

Kamu refahı misyonu	Destekleyen kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir.
--------------------------------	---

Kaynak: (Gieseler, 2021c, s. 6)

Tablo 8: İtalyan Tasarruf Bankacılığına Ait Önemli Rakamlar

	2019 (milyar € /Rakam)
Toplam Varlık	76,3
Mevduat	58,2
Öz kaynak	5,0
Şube	1530
Çalışan	12134

Kaynak: (Gieseler, 2021c, s. 7)

İtalya tasarruf bankaları 1912 yılında kurulmuş olan İtalyan Tasarruf Bankaları Ulusal Birliği'ne (Associazione fra le Casse di Risparmio Italiane-ACRI) bağlıdır. Birliğin 11 tasarruf bankası, 83 vakıf, 8 bölgesel vakıf, 2 yabancı vakıf, 2 diğer şirket olmak üzere toplam 106 üyesi bulunmaktadır. İtalyan Tasarruf Bankaları Ulusal Birliği'nin amacı şunlardır (Gieseler, 2021c, s. 8):

- Tasarruf bankalarının ve tasarruf bankası vakıflarının çıkarlarının temsil etmek.
- Üyelerinin faaliyetlerinde ve ortak projelerde koordinasyonu sağlamak.
- Üyeler ile yerli ve yabancı kuruluşlar arasındaki iş birliğini teşvik etmek.
- Üyelerin onayına sunulan anlaşma ve düzenlemelerin esaslarını görüşmek.

1.2.1.7. Amerika Birleşik Devletleri

Tasarruf bankaları, 19. yüzyılın başında düşük gelirli insanların tasarruf yapmaya özendirilmesi amacıyla karşılıklı kamu yararına çalışan kurumlar olarak kurulmuştur (Parasız, 2011, s. 346). Bu anlamda ABD'de tasarruf bankacılığı ile ilgili kurumlar, karşılıklı tasarruf bankaları ve posta tasarruf sistemi olmak üzere iki çeşittir (Ulutan, 1957, s. 227–228). Karşılıklı tasarruf bankaları (Mutual Savings Bank), kuruluşları itibariyle İngiliz tasarruf bankalarına benzemektedir. Esasen Amerika'da ilk tasarruf bankaları, İskoçyalı Papaz Henry Duncan'ın koyduğu prensiplere göre kurulmuş ve kısa zamanda yaygınlaşmıştır. İsimlerinin başındaki karşılıklı (mutual) kelimesinin de ifade ettiği gibi bu bankalarda hissedar ve sermayedar yoktur. Bankanın bütün mevcudu ve gelirleri mevduat sahiplerine aittir (Ulutan, 1957, s. 228).

Bir diğerk tasarruf bankacılık kurumu olan posta tasarruf sistemi ise bilhassa uzak kasabalardaki tasarruf sahiplerini korumak gayesiyle 1910 senesinde kurulmuş ve daha çok 1930 Ekonomik Buhranından sonra gelişmeye başlamıştır (Ulutan, 1957, s. 229).

Tasarruf bankaları yıllar içerisinde hızla büyümüşür. Fakat çoğı sadece ülkenin kuzeydoğı ve orta Atlantik bölgelerinde kurulmuşlardır. Tasarruf bankaları her zaman diğerk mevduat kabul eden kuruluşlardan daha güvenli olmuştur. Büyük Buhran süresince tasarruf bankasından sadece 8'i iflas etmiş ve aynı zamanda 1980 krizinde de tasarruf ve kredi kuruluşlarından çok daha iyi bir performans göstermişlerdir. 2007 krizinden önce tüm tasarruf bankaları sigortalı olmuş ve birçok banka karşılıklı statülerinden vazgeçmişlerdir. Bunun yanı sıra birçok tasarruf bankası da karşılıklı olarak kalmaya devam etmiştir (Mayıs 2001 itibariyle, tasarruf bankalarının %40'ı karşılıklı olarak devam etmektedir) (Parasız, 2011, s. 346).

Amerikan bankacılık sistemini diğerk ülkelerinkinden ayıran çok sayıda karakteristik özellik bulunmaktadır. En belirgin özelliğı, ülkede çok sayıda bankacılık kurumunun bulunmasıdır (Parasız, 2011, s. 342–343). ABD'de tasarruf ve kredi kuruluşlarının başlıca faaliyet gösterdiğeri alan emlak ve gayri menkul finansmandır. Çoğı tasarruf ve kredi kuruluşu karşılıklı ortaklık olarak örgütlenmiştir (Parasız, 2011, s. 345).

2002 yılı sonundaki verilere göre 3 çeşit mevduat kuruluşunun ortalama büyüklükleri şu şekildedir (Parasız, 2011, s. 347):

- **Ticari bankalar:** 978,6 m \$
- **Tasarruf kuruluşları:** 1,043,4 m \$
- **Kredi birlikleri:** 64,8 m \$

2003 yılı sonunda, 2001 tane ulusal lisanslı ticari banka (toplamda %25,8) ve 815 federal lisanslı tasarruf kuruluşu (toplamda %57,6) bulunmaktadır (Parasız, 2011, s. 348). Bu rakamlar ABD'de halen tasarruf bankacılığının güçlü olduğunu göstermektedir.

1.2.1.8. İsveç

İlk İsveç tasarruf bankası, 1820 yılında Göteborg'da kurulmuştur. 19. yüzyılın başlarındaki İsveç tasarruf bankalarının amacı, nüfusun geniş kesimlerine ve özellikle de yoksullara finansal hizmetler sunmak olmuştur (Gieseler, 2021e, s. 4). Zaten İsveç tasarruf bankaları, yoksulluğun yaygın olduğeri bir toplumda kurulmuştur. Tasarruf

bankalarının ilk kurucuları, insanların yaşam koşullarını iyileştirmek isteyen hayırseverlerdir. Tasarruf bankacılığı sistemi, ülkedeki sermaye birikimi için büyük önem taşımaktadır. Fakat bu amaç ilk banka kurucularının hedefleri arasında yer almamaktadır (Andersson & Rodriguez, 2013, s. 102).

İsveç tasarruf bankalarının üç temel ilkesi bulunmaktadır. Tasarruf bankalarının ilk prensibi bu kurumların tasarrufları teşvik etmeyi amaçlamasıdır. İkinci ilkeleri, tasarruf bankasının yakın ilişkiler kurmasını sağlayan yerel kökleridir. Üçüncü ilke ise tasarruf bankalarının kâr amacı gütmeyen özel bir şirket biçiminde kurulmalarıdır. Bu temel ilkeler, tasarruf bankalarının dış müdahalelere karşı korunmasını sağlamaktadır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 103).

Tasarruf bankalarına ait ilk temel ilke, tasarruf bankalarının küçük tasarruf yatırımlarını değerlendirdikleri ve aynı şekilde küçük krediler verdikleri anlamına gelmektedir. Tasarruf bankaları, bireysel tasarrufları teşvik ederek, paranın değerini istikrara kavuşturmaya ve dolayısıyla enflasyonu düşürmeye katkı sağlamışlardır. Ayrıca önemli kamu projelerini finanse etmiş ve kriz dönemlerinde de fon kaynağı oluşmasına katkıda bulunmuşlardır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 103).

İkinci ilke gereği tasarruf bankaları, belirli bir faaliyet alanı ve yerel koşullara uyarlanmış belirli kuralları olan kurumlar çerçevesinde hareket etmişlerdir. Kural olarak, bir bölgede toplanan tasarruflar o bölgede kullanılmaktadır. Bu ilke ile tasarruf bankaları, yerel ihtiyaçlara uygun olarak yerel sanayinin gelişmesine ve böylelikle ülkedeki bölgesel dengenin iyileşmesine katkı sağlamıştır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 103).

Tasarruf bankalarının faaliyetlerine ilişkin üçüncü ilke ise kurumsal kimliğidir. Tasarruf bankaları ne devlet kurumu ne de özel hisse senedi şirketleri olmuşlardır. Bir tasarruf bankasında özel kredi faizi yoktur. Bankanın faaliyetleri sonucunda elde edilen fazlalık bağlı bulunun konsolidasyona katkı olarak kurumda kalmaktadır. Bu durum toplumda kuruma karşı büyük saygı oluşturmaktadır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 103).

İsveç tasarruf bankalarının sayısı yıllar itibariyle keskin bir şekilde düşmüştür. 1928 yılında, tasarruf bankaları kurulduklarından itibaren en tepe noktası olan 498 sayısına ulaşırken, 1960 yılında 434 tasarruf bankası bulunmaktadır. 1980 yılında birçok küçük kurumun bölgesel bankaları oluşturmak üzere birleşmesinden sonra 164 tasarruf bankası

kalmıştır. Giderek zorlaşan rekabet ortamı ve İsveç bankacılık piyasasındaki değişimlerden sonra sektörde daha fazla birleşme gerçekleşmiştir (Gieseler, 2021e, s. 4).

İsveç tasarruf bankalarının işletme kârları 2009 yılında yaklaşık 2.500 milyon İsveç kronu 2010 yılında ise yaklaşık 2.000 milyon İsveç kronu olarak gerçekleşmiştir. (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 122). İsveç'te bulunan 59 tasarruf bankası, toplam mevduat ve kredilerin yaklaşık %8'lik bir pazar payına sahiptir. Merkez kuruluşları Swedbank, İsveç'in en büyük dört bankacılık grubundan biridir. Swedbank, Stockholm Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören bir kamu bankasıdır. Bununla birlikte Swedbank, genellikle bir tasarruf bankası gibi hareket etmekte ve kendisini bölge halkına ve ekonomiye karşı yükümlülüğü olan bir banka olarak görmektedir. Sparbanken Syd hariç tüm İsveç tasarruf bankaları ulusal tasarruf bankaları birliğinin (Sparbankernas Riksförbund) üyeleridir (Gieseler, 2021e, s. 1).

İsveç tasarruf bankalarının çoğu hala vakıflara aittir. 14 tasarruf bankası halka açık limited şirketlere dönüştürülmüştür. Swedbank, bu tasarruf bankalarının beşinde %22 ile %50 arasında hisseye sahiptir. Tasarruf bankaları ve tasarruf bankası vakıflarının Swedbank'taki hisselerinin oranı ise %14,5'tur. Bu karşılıklı bağımlılıklar ve uzun vadeli iş birliği anlaşması, tasarruf bankaları ile Swedbank arasında yakın bağlara neden olmaktadır (Gieseler, 2021e, s. 1).

Tablo 9: İsveç Tasarruf Bankalarının Özellikleri

Miktar	58'i Ulusal Tasarruf Bankaları Birliğine üye toplamda 59 tasarruf bankası bulunmaktadır. Birliğe üye olan 58 tasarruf bankasından - 14 anonim şirket - 44 özel vakıf 14 anonim şirketten; %100 yerel tasarruf bankası vakıflarına ait 9 anonim şirket Swedbank iştiraki olan 5 anonim şirket (kısmen sahip olunan bankalar). Swedbank katılımı olmayan toplam 54 tasarruf bankası (bağımsız tasarruf bankaları) bulunmaktadır.
Yasal Şekli	Başlangıçta özel vakıflar şeklinde kurulmuş olan tasarruf bankaları, 1991 yılından itibaren anonim şirketler olarak varlık gösterebilmişlerdir.
Bölgesellik Prensibi	Bölgesellik ilkesi geçerli olup tasarruf bankaları tarafından gönüllü olarak kabul edilmektedir.

Kaynak: (Gieseler, 2021e, s. 5)

1992 yılında kurulmuş olan İsveç Tasarruf Bankaları Birliği (Sparbankernas Riksförbund) Sparbanken Syd hariç toplam 58 İsveç tasarruf bankasını kapsamaktadır. Birliğin amacı, tasarruf bankalarının ve tasarruf bankası vakıflarının çıkarlarını temsil etmektedir. İsveç Tasarruf Bankaları Birliği'nin sorumlulukları şu şekildedir (Gieseler, 2021e, s. 7–9):

- Üyelerinin ortak çıkarlarını yetkili makamlar ve kuruluşlar nezdinde korumak ve geliştirmek.
- Hukuki konularda temsil ve önemli konularda müzakereci olarak hareket etmek.
- Tasarruf bankaları arasında temasları sürdürmek, görüş alışverişini teşvik etmek ve konferanslar, seminerler vb. etkinlikler düzenlemek.

1.2.1.9. Peru

Peru'daki Belediye Tasarruf Bankaları (CMAC), teorik bilgileri uygulamaya yansıtmaya çalışan birkaç hedef grup odaklı finansal kurum arasındadır. On yıldan daha uzun bir süre boyunca, gönüllü tasarrufları harekete geçirerek yalnızca kredi faaliyetlerini finanse etme

konusunda deneyim kazanmışlardır. Bu bankalar, yalnızca popülist politikalar ve aşırı enflasyona karşı değil, 1990, 1991 ve 1992 yıllarında finansal sektörde yaşanan ve bir dizi iflasa yol açan değişimlere de dayanma kabiliyeti göstermişlerdir (Bredenbeck, 1997, s. 87).

Belediye tasarruf bankaları, borç verme faaliyetlerini nüfusun daha yoksul kesimlerinde, finansal hizmetlere erişimi reddedilen mikro girişimcilere yönlendiren, grup odaklı finansal kurumlardır. İlk Peru belediye tasarruf bankası, 1982 yılında Piura'da kurulmuştur. Merkez bankası fonları için uygun olmayan tasarruf bankaları, ulusal bankacılık denetim otoriteleri tarafından denetim ve düzenlemeye tabidir. Bu kurumlar, ikamet ettikleri şehirlerin belediye yönetimlerine aittirler. Peru bankacılık sistemi bağlamında, belediye tasarruf bankaları oldukça küçük kurumlardır (Bredenbeck, 1997, s. 88).

Belediye tasarruf bankalarında, mülkiyet ve banka yönetimi arasında katı bir kurumsal ayırım bulunmaktadır. Belediyenin yetkisi, genel iş politikalarını belirlemek ve yönetim kurulu üyeliğiyle sınırlıdır. Banka yönetimi, üçü şehir konseyi üyesi, biri muhalefet temsilcisi olmak üzere toplam yedi yöneticiden oluşmaktadır. Bu düzenleme, belediye tasarruf bankalarındaki yöneticilerin, kendi itibarını ve imajını arttırmak için politik olarak motive edici borç verme politikaları sonucu gerçekleşmesi muhtemel yeniden sermayeleştirme riskini ortadan kaldırmaktadır (Bredenbeck, 1997, s. 89).

Belediye tasarruf bankaları, müşterilerine kredi verirken maruz kaldıkları riskleri etkin bir şekilde yönetmek için özel kredi yöntemleri kullanmaktadırlar. Rehin alacaklarında, altın veya gümüş rehini kredi için güvenlik unsuru olarak görmektedir. Mikro girişimciler için kredi, müşterilerin borç kapasitesinin yeterliliği konusunda bireysel bir değerlendirme yoluyla tespit edildikten sonra verilmektedir. Bazı durumlarda, kredibilitesini kanıtlamış olan müşteriler sınırlı bir süre için ek bir kredi limiti alabilmektedir. Belediye tasarruf bankaları ayrıca ücret tahsis işlemi karşılığında ücret ve maaşlarını bankadan alanlara kişisel krediler vermektedirler (Bredenbeck, 1997, s. 89–90).

Diğer ülkelerde tasarruf bankacılığı uygulamalarının durumu şu şekildedir (Bülbül vd., 2013, s. 16):

Belçika'da tasarruf bankaları ve kooperatif bankaları esasen ortadan kalkmıştır.

Büyük Britanya’da, eski kamu tasarruf bankası (TSB), Lloyds Banking Group’a satılmış ve inşaat toplulukları olarak adlandırılan birkaç kooperatif bankası ise şirketlere dönüştürülmüş ve bazıları ise büyük özel ticari bankalara satılmıştır.

Hollanda’da tasarruf bankaları ortadan kalkmış ve bağımsız kooperatif bankaları büyük bir ulusal bankaya (Rabobank) bağlanmıştır.

1.2.2. Ekonomik Krizler Karşısında Tasarruf Bankacılığı

Tasarruf bankaları, ticari bankalardan farklı şekilde ekonomik döngülerde yer almaktadır. Kriz dönemlerinde, tasarruf bankalarına ait bu mekanizma sayesinde bölgesel ekonomi istikrara kavuşmuştur. Başka bir deyişle; tasarruf bankaları, ulusal ekonomi için düzeltme veya koruma işlevlerini yüklenmişlerdir (Thomes, 2013, s. 51).

Tasarruf bankaları 2008 küresel ekonomik krizde göreceli olarak iyi ve rakipleri olan büyük özel bankalarının çoğundan daha iyi performans göstermiştir. Bunun nedeni, tasarruf bankalarının kurumsal yapılanmaları sebebiyle güçlü yerel bağlarının olması ve yakın ilişkiler kurmaları dolayısıyla bu kurumların daha büyük riskler almasının sınırlandırılmış olmasıdır (Bülbul vd., 2013, s. 17).

1.2.2.1. Avusturya

Geleneksel iş modelleri nedeniyle Avusturya’daki küçük yerel tasarruf bankaları 2008 finansal krizinden doğrudan etkilenmemiştir. Misyon ve geleneklerine uygun olarak yüksek riskli varlıklara nispeten az yatırım yapmışlardır. 2008 ekonomik krizinin Doğu Avrupa’daki Avusturya bankaları üzerindeki etkisi çok güçlü olmuş ve bunun sonucunda merkezi kurumlar ilgili banka gruplarını, özellikle de Volksbanken’i olumsuz yönde etkileyen zararlara neden olmuştur (Bülbul vd., 2013, s. 11).

1.2.2.2. Almanya

Erken dönem Alman tasarruf bankaları için ilk kriz, Napolyon’un yaklaşık 25 yıl süren Alman devletlerini işgali ile gerçekleşmiştir (Thomes, 2013, s. 48). 1848 yılındaki siyasi devrim karşısında durum daha kritik hale gelmiş yalnızca iki ay içinde banka müşterileri tüm tasarruf mevduatlarının neredeyse %50’sini geri çekmiştir. Yine de bu dönemde tasarruf bankaları verimli likidite yönetimi ile ilerlemeyi sağlamışlardır (Thomes, 2013, s. 50).

1871 yılında Alman İmparatorluğu'nun kurulmasının ardından yaşanan 1873-1875 Alman “Kuruluş Krizi” (Gründerkrise) olarak adlandırılan ekonomik krizde, Alman tasarruf bankalarının büyük çoğunluğu daha önceki krizlerde olduğu gibi çok az etkilenmiştir (Thomes, 2013, s. 50).

1913 yılında tasarruf bankacılığı, Almanya’da güçlü bir kurum haline gelmiştir. İstatistiksel olarak, her hane bir tasarruf bankası müşterisidir. Bunun yanı sıra tüm sosyal sınıflarda az ya da çok finansal katılım görülmektedir. Finansal sisteme daha fazla kişinin dahil edilmiş olması daha fazla istikrar anlamına geldiği için tasarruf bankalarının sanayi devriminden bu yana ekonomik krizleri önlemede olmasa da düzeltmede önemli bir unsur olduğu düşünülmelidir. Elbette ekonomik kriz dönemleri finansal sistemin parçası haline gelen tasarruf bankalarını giderek daha fazla etkilemiştir. Ancak hiçbir tasarruf bankası ticari nedenlerle kapanmamıştır (Thomes, 2013, s. 52).

Tüm bunların yanı sıra tasarruf bankaları kredi genişlemesini sağlamaktadır. Bu kurumlar kuruldukları zamandan itibaren büyük ölçüde sanayileşmeyi ve kentleşmeyi finanse etmiş ve yerel ihtiyaçları karşılamışlardır. Tasarruf bankaları gaz, su, elektrik, trafik sistemlerini ve belediye binaları, okullar, kiliseler vb. kamu binalarını finanse etmişlerdir. Ayrıca sanayileşme sürecini küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) finanse ederek de yönetmeye yardımcı olmuşlardır (Thomes, 2013, s. 52).

Tasarruf bankaları tarafından elde edilen sermaye fazlalıkları kâr amacı gütmeyen sosyal, kültürel ve eğitim faaliyetlerini finanse etmeye yardımcı olmuştur. 1913 yılındaki tasarruf bankaları, yapısal ve döngüsel dalgalanmaları dengelemişlerdir. Tasarruf bankalarının kuruluş amaçlarının arasında piyasanın istikrarını sağlamak ve kriz yönetiminde aracı olmak vardır (Thomes, 2013, s. 53).

I. Dünya Savaşı, tasarruf bankaları ve tasarruf sahipleri için kötü bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemin yıkıcılığının sadece tasarruf bankalarına özel olmadığını belirtmek gerekir. Özellikle Almanya için iki ölümcül Dünya Savaşı, üç sistemik siyasi kriz ve derin bir küresel ekonomik krizden sonra, bu kötü dönem ancak 1948 yılında ikinci para reformu ile sona ermiştir. Geçen yüzyıla kıyasla bu dönemdeki en büyük fark ekonomik alana dış politikanın hâkim olmasıdır. Bu dönemin daha az zararlı sonuçlanmasına etki eden ise Alman tasarruf sahiplerinin tasarruf bankalarına olan sadakatidir (Thomes, 2013, s. 53).

1923 yılındaki yüksek enflasyon, tasarrufları ve varlıkları neredeyse tamamen değersizleştirmiştir. Tasarruf bankaları bu felaketi önleyememiş ve sistemin ayrılmaz bir parçası oldukları için hafifletememişlerdir. Ancak, gelecekleri açısından halk onları fail olarak değil, bu olayların kurbanları olarak görmüştür. Almanya’da gerçekleştirilen para reformunun ardından, tasarruflar yeniden ve hızla büyümeye başlamıştır. Almanlar açıkça tasarrufu içselleştirmiş ve tasarrufların yeniden değerlendirilme umudu, kredinin yeniden inşasına yardımcı olmuştur (Thomes, 2013, s. 53).

1929 yılında başlayan Büyük Buhran sırasında, tasarruf bankalarına ait istatistikler uzun zaman endişe verici bir işaret göstermemiştir. 1931 yılındaki meşhur bankacılık krizine kadar tasarruf bankaları iyi performans göstermişlerdir. Kriz döneminde tasarruf bankaları para kaybetse de müşterilerinin güvenini kaybetmemiştir. Yine tasarruf bankaları suçlu değil kurban olarak görülmüş ve krizin başka bir açıdan da kazananı olmuştur (Thomes, 2013, s. 54).

Tasarruf bankaları, 1970’li yılların başlarına kadar devam eden yükselişe paralel olarak dikkate değer ekonomik istikrar sağlayan ekonomik mucizenin (Wirtschaftswunder) de bir parçası olmuştur. Bu bankalar, Almanya’da yaşanan büyümeyi kararlı bir şekilde desteklemiştir. Sadece iki örnek vermek gerekirse, tasarruf bankaları neredeyse tüm yerel bölgesel kamu altyapı projelerini finanse etmiş ve ek istikrar sağlayıcı ekonomik etkilerle birlikte finansal katılımı yeni bir düzeye taşımışlardır (Thomes, 2013, s. 55).

1970’lerden bu yana, tasarruf bankaları bölgesel yönetim araçları üzerindeki önemli etkilerini tekrar kanıtlamışlardır. Bu süre zarfında tasarruf bankaları, üniversiteler de dahil olmak üzere bölgesel, özel-kamu girişimleriyle birlikte yenilikçi iş ve üretim modellerini finanse etmeye başlamışlardır. Ayrıca tasarruf bankaları, değişim süreçlerini yönetmek için başarılı bir platform haline gelmişlerdir. Almanya’daki tasarruf bankaları, ekonomik krizlere karşı dirençte temel bir faktör olan yeni kurulan işletmelerin finansmanında da lider yol oynamıştır (Thomes, 2013, s. 56).

Alman bankacılık piyasası 2008-2009 mali krizinden güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Bu dönemde birkaç bankanın kurtarılması gerekmiş ve Sparkassen, Landesbanken (bölge bankaları)’lara yeniden sermaye kazandırmak için ek fonlar sağlanmıştır (Fischer ve diğerleri, 2011, aktaran Höwer, 2016, s. 69). Fakat bunun yanında diğer bankalara nispetle 2008 yılındaki son küresel mali krizde tasarruf bankaları, krize olan dayanıklılık

yeteneklerini tekrar göstermişlerdir. Bu bankalar, krize karşı güçlü duruşları ile istikrar kaynağı ve güvenli bir liman olduklarını kanıtlamışlardır (Thomes, 2013, s. 56).

Tasarruf bankaları 2008 krizinden neredeyse bozulmadan ve devlet yardımına gerek duymadan çıkmıştır. Üyesi oldukları ağı yapısı, onları doğrudan risk ürünlerine ve borç piyasasına maruz kalmaktan korumuştur. Para yatıran kimselerin, mevduat garanti planına (ve Alman hükümetine) olan güvenleri, kaynaklar üzerinde oluşabilecek tehditlerin önüne geçmiştir. Bankaların istikrarlı kaynaklara sahip olması ve sağlam bölgesel kökleri, ekonomik yavaşlamanın olduğu dönemlerde de temerrütleri toplamalarını sağlamıştır. Bir kısmının güçlük yaşadığı nadir durumlarda da kurtarma fonu tarafından desteklenmişlerdir (Choulet, 2016, s. 6).

Alman yerel bankaları kriz dönemlerinde, güçlü müşteri mevduatı toplama yeteneklerinden ve ticari müşterileriyle olan yakın ilişkilerinden de yararlanmıştır. Ayrıca bu kurumların muhafazakâr iş modelleri, büyük bankaların çoğuna büyük zarar veren riskli iş kollarında yer almalarını da engellemiştir. Tüm bunların yanı sıra diğer bankaların aksine, tasarruf bankaları kriz dönemlerinde müşterilerine kredi vermeyi azaltmamıştır (Bülbül vd., 2013, s. 9).

Yaşanan krizlere tarihsel olarak bakıldığında, tasarruf bankalarının bu krizleri yumuşatmada önemli etkileri olduğunu görülmüştür. Tasarruf bankaları, ciddi bir sistemik kriz olmadığı sürece piyasada bu önleyici etkiyi sağlamışlardır. Ayrıca her ekonomik durgunluk, kriz veya kırgınlıklardan sonra tasarruf bankaları önemli bir şekilde güveni geri kazanmış ve zarar görmüş ekonominin iyileşmesine yardımcı olmuşlardır (Thomes, 2013, s. 60).

1.2.2.3. Fransa

2008 yılı ekonomik krizinde Caisse d'Epargne, yapılan kötü yatırımlar, ipotekli krediler (mortgage) krizi ve çeşitli skandalların ardından ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. 2009 yılında CNCE ve Banque Populaire, BPCE adlı yeni bir banka oluşturmak için birleşmiştir (Tournié, 2013, s. 73).

Caisse d'Epargne, 2000'li yıllarda geçirdiği birçok değişiklikten tamamen dönüşerek çıkmıştır. Bu dönüşümün ilk aşamaları arzu edilmiş fakat sonradan yaşanan değişimler mevcut mali krizden kaynaklanmıştır (Tournié, 2013, s. 73).

Fransa'nın tasarruf bankaları olan Caisses d'épargne, son yıllardaki krizlere karşı tutumlarıyla finansal kargaşa dönemlerindeki sağlamlıklarını ispat etmişlerdir. Ancak bu bankalar ülkede yaşanan siyasi krizlerin de kurbanı olmuşlardır. Bu yüzyılın başlangıcında Caisses d'épargne için politik kriz, mali krizden daha önemli bir tehdit olmuştur. Caisses d'épargne, 2000'li yıllarda yeniden yapılanarak her tür krize karşı daha savunmasız hale gelmiştir (Tournié, 2013, s. 74).

Fransa yerel bankaları, 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde zarar görmeden çıkmıştır. Ancak merkezi kurumları büyük ölçüde zarar görmüş ve büyük özel bankalar gibi krizde devlet desteği almak zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra bu bankalar, aldıkları devlet finansmanını geri ödemişlerdir (Bülbul vd., 2013, s. 13).

1.2.2.4. İtalya

İtalya'da 16 bağımsız tasarruf bankası bulunmakta ve bu bankalar finansal sisteme ait tüm mevduat ve kredilerin küçük bir payını kontrol etmektedir (Tablo 10). İtalya'da beş ana bankacılık grubu, tasarruf bankacılığı piyasanın yaklaşık %50'sini elinde bulundurmaktadır. Sonuç olarak, tasarruf bankalarının kriz ve durgunluk zamanlarında istikrar sağlama rolleri İtalya piyasası için anlamsız gözükmemektedir (Manghetti, 2013, s. 77).

Tablo 10: İtalyan Tasarruf Bankalarının Sektördeki Payı

	Mevduat Sistemi	Kredi Sistemi	Şube Sistemi
Tasarruf bankaları (Bağımsız)	%4,4	%4,3	%6,3
Tasarruf bankaları (Grup içi)	%2,1	%3,5	%6,0
Tüm tasarruf bankaları	%6,5	%7,8	%12,3

Kaynak: (Manghetti, 2013, s. 77).

Tasarruf bankaları belirli bölgelerde kurulmuştur. Bu bankaların ulusal şubelerdeki payları, ulusal tasarruflardaki paylarından daha büyüktür. Tasarruf bankalarının şubeleri İtalya'daki tüm banka şubelerinin %12'sini oluşturmaktadır. Her bölgede küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemekte ve bu işletmelerin hayatta kalabilmesi, büyümesi için kritik öneme sahiptirler. Kriz dönemlerinde de tasarruf bankaları, KOBİ'lerin alacaklılarına ödeme yapılmasını, kısa kredilerin konsolide edilmesini ve geri ödemelerin ertelemeğini sağlamışlardır. Bu bankalar, riskli finansal faaliyetlerde

bulunmamaktadırlar. Ayrıca sermayelerini kontrol eden vakıflar bölgedeki sosyal, kültürel ve ekonomik projelerin desteklenmesini sağlamaktadır (Manghetti, 2013, s. 78).

Tasarruf bankaları yerel bölgelerle sınırlı oldukları için özellikle o bölgelerde yaşayan ailelerin birikimlerini korumakta ve arttırmaktadır. Aynı şekilde, kriz döneminde de (2007-2011) tasarruf bankaları mevduatları %26,7 artarken sistemin geri kalanı sadece %24,8 artmıştır. Bunun yanı sıra, tasarruf bankalarının iç grupları (özerk olmayan ve diğer bankalar tarafından kontrol edilen tasarruf bankaları) %17 civarında bir düşüş yaşamıştır (Tablo 11) (Manghetti, 2013, s. 78).

Tablo 11: Kriz Döneminde İtalyan Tasarruf Bankaları Mevduat ve Kredi Oranları

	Mevduatlar (2007-2011)	Krediler (2007-2011)
Tasarruf bankaları (Bağımsız)	+%26,7	+%24,5
Tasarruf bankaları (Grup içi)	-%16,8	+%19,8
Bankalar (sistemin dışında kalanlar)	+%24,8	+%30,1

Kaynak: (Manghetti, 2013, s. 78)

Tablo 12: Kriz Sonrası İtalyan Tasarruf Bankalarının Sermaye/Varlık Oranları

Bankalar	Tasarruf bankası sermaye/varlık (2011)
CR Genova	%8,3
Banka delle Marche	%5,6
CR Asti	%7,1
CR Bolzano	%7,4
CR Cento	%7,4
CR Cesena	%9,1
C.R. Prov. Chieti	%4,7
CR Fermo	%9,7
CR Ferrara	%8,2
CR Fossano	%7
CR Revenna	%11,5
CR Saluzzo	%7
CR San Miniato	%5,6
CR Savigliano	%5,9
CR Teramo	%8,2
CR Volterra	%7,7
Toplam Ortalama	%7,5

Kaynak: (Manghetti, 2013, s. 81)

2008 krizinden sonra İtalyan tasarruf bankalarının toplam sermayelerinin toplam aktiflere oranı tatmin edici oranlar sunmaktadır (Tablo 12). Bu nedenle tasarruf bankaları ödeme güçleriyle ilgili herhangi bir sorunla karşılaşmamışlardır. Tasarruf bankalarına Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Fund) tarafından yapılan teftiş sonuncunda da çoğu tasarruf bankası için sorunlu krediler için karşılıkların yeterli olduğu raporlanmıştır. Önemli olan nokta, tasarruf bankalarının verileri piyasadan etkilemeyecek kadar küçük olsa bile bu bankaların bir istikrar unsuru olabilmesidir. Çünkü tasarruf bankalarının ulusal düzeydeki etkileri, onların ekonomik rollerinin ötesinde bankaların değerlerinde ve kimliklerinde yer almaktadır. Bu bankalarda üst yönetim maaşları büyük bankalara kıyasla daha mütevazıdır. Bunun ötesinde yönetici ve çalışanlar yerel düzeyde tanınırlar ve maaşları tamamen şeffaftır (Manghetti, 2013, s. 82).

Bankacılık ve finans piyasasında güveni geri kazanmak için Avrupa ve tüm dünya devletlerinin ekonomik faaliyetlerde reel ekonomiyle daha yakından bağlantılı olan bankacılık ve finansal sistemlere sahip olması gerekmektedir. Güven sadece ahlaki bir değer değildir, bankacılık faaliyetinin temeli ile doğrudan bağlantılıdır (Manghetti, 2013, s. 83).

1.2.2.5. İspanya

Tasarruf bankalarının krizler karşısındaki durumu anlamak için özgün yapılarına bakmak önemlidir. Tasarruf bankaları bir banka değildir. Misyonları gereği finansal dışlanmadan kaçınmaya, finansal hizmetler sağlamaya, toplum refahı için faaliyetler yürütmeye ve etkinlik gösterdikleri bölgenin ekonomik kalkınmasını sürdürmeye odaklanmışlardır. İç organizasyonları karmaşıktır ve uluslararası kurumsal yönetim uygulamalarından uzaktır (Martín-Aceña, 2013, s. 91).

1835 yılında ilk tasarruf bankasının kurulmasından sonra tasarruf bankacılığı ciddi bir krizle karşılaşmamıştır. 1900'li yıllarda ülke genelinde yaklaşık 55 tasarruf bankası bulunmaktadır. Bu yarım yüzyıllık dönemde ciddi bir kriz yaşanmamış sadece on küçük tasarruf bankası daha büyük bankalar ile birleşerek kapanmıştır (Martín-Aceña, 2013, s. 86).

1900 ile 1935 yılları, ticari ve yatırım bankaları için zor geçerken bu dönemde tasarruf bankaları sektörü herhangi bir zorluk yaşamamıştır. 1931 krizinde, dört küçük tasarruf

bankası likidite sıkıntısı yaşamış ancak bunlardan yalnızca birinin İspanyol Tasarruf Bankaları Konfederasyonu (CECA-Confederación Española de Cajas de Ahorros) tarafından kurtarılması gerekmiştir. 1933 yılında Tasarruf Bankaları Kredi Enstitüsü (ICCA-Instituto de Crédito de las Cajas de Ahorros) kurulmuş fakat kuruluş amacına uygun olarak herhangi bir kurtarma operasyonu gerçekleştirmemiştir (Martín-Aceña, 2013, s. 87).

1957 yılından önce Çalışma Bakanlığı daha sonra ise Maliye Bakanlığı, tasarruf bankalarının kaynaklarını hükümetin ekonomik ve endüstriyel önceliklerine yönlendirmiştir. Tasarruf bankalarının portföyleri, devlet tahvilleri ve kamu teşebbüs menkul kıymetleri ile dolmuştur. Yatırımlarının geri kalanı ise inşaat sektörüne aktarılan uzun vadeli kredilerden oluşmuştur. Bu yıllarda tasarruf bankalarının sayısı iflaslar nedeniyle değil stratejik ittifakların çeşitli süreçleri nedeniyle azalmıştır. Bu dönemde krizlerin olmaması, finansal sisteme uygulanan katı düzenlemelerin bir sonucudur. Tasarruf bankalarında krizlerin olmaması ise tasarruf bankalarının düşük riskli yatırım profilinin bir sonucudur (Martín-Aceña, 2013, s. 88).

Tasarruf bankaları ipotekli kredi (mortgage) portföylerini yeniden finanse etmek için menkul kıymetleştirme ve teminatlı tahvil şeklinde kullanmışlardır. Emlak patlaması (2007 ekonomik krizi-mortgage krizi) yaşandığında, bankalar elinde büyük miktarda bitmemiş veya satılmamış konut ve ödenmemiş kredi kalmıştır (Martín-Aceña, 2013, s. 91).

Tasarruf bankalarının öz kaynaklarını arttırma çabalarının önünde çeşitli yasal kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu durum tasarruf bankalarının acil likidite ihtiyacı olduğu durumlarda ödeme gücünün düşmesine neden olmuştur. Kriz derinleştikçe kâr marjları ve temel sermayenin en önemli kaynağı olan birikmiş rezervler azalmıştır. Temelde vakıf olan tasarruf bankaları, hisse senedi çıkarma yetkisine sahip değildirler. Bilindiği üzere tasarruf bankaları, müşterileriyle coğrafi yakınlık kurarak karmaşık olmayan finansal ürünlerin pazarlanması ve ılımlı büyüme stratejilerine dayalı bir iş modelini sürdürmektedir ve kendi ürettikleri kârları sermayeye dönüştürerek öz sermaye elde etmektedir. Ancak bu modelden saptıkları kriz dönemlerinde, geleneksel fon kaynakları yetersiz kalmıştır (Martín-Aceña, 2013, s. 92).

İspanya'daki tasarruf bankaları en çok ticari emlak sektörüyle iş ilişkisi geliştirmiş ve bu nedenle 2008 ekonomik krizinden çok etkilenmişlerdir. Birçok tasarruf bankası fiili olarak iflas etmiştir. Son zamanlarda elde ettikleri özel kuruluş olma statülerine rağmen bu kurumlar ya kamu fonlarıyla kurtarılmış ya da diğer bankalarla birleşmek zorunda kalmışlardır (Bülbül vd., 2013, s. 15).

Ekonomik ve mali krizin tasarruf bankaları sektörü üzerindeki etkisinin, hükümet tarafından kurtarılan kuruluşların sayısı ve birim sayısı ile ölçüldüğünde yıkıcı olduğu görülmüştür. 2007 yılında 45 tasarruf bankası bulunurken 2012 yıl sonu itibarıyla bu sayı 13'e düşmüştür (11 grup ve 2 küçük tasarruf bankası). Konsolidasyon süreci, geriye kalan işletmelerin ortalama büyüklüklerinde önemli bir artışa neden olmuştur. 2009 yılındaki varlıklar 29,4 milyar €'dan, Aralık 2012 yılında 89,5 milyar €'ya yükselmiştir. Aralık 2012 itibarıyla, şube sayıları ise %20,5 azalarak 18,409 adet olmuştur. İstihdam ise %20 azaltılmış, bu da 24,313 iş kaybına neden olmuştur (Martín-Aceña, 2013, s. 95).

İspanyol bankalarının GSYİH açısından aldıkları yardım miktarı, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük ikinci yardımıdır (İrlanda finansal sistemi tarafından alınan yardımdan sonra) (Tablo. 13). İspanyol tasarruf bankaları sektörü, mevcut krizden önce hiçbir zaman böyle mali bir kargaşaya maruz kalmamıştır. Aksine, 150 yıllık mali tarih gösteriyor ki, 21. yüzyıla kadar olan tüm krizler ticari ve yatırım bankalarını etkilerken tasarruf bankalarını etkilememiştir (Martín-Aceña, 2013, s. 85).

Tablo 13: Tüm Bankacılık Sistemine Yapılan Kamu Yardımı (% GSYH'ya göre Sıralanmış Banka ve Tasarruf Bankaları)

Ülkeler	Yardım (€ milyar)	GSYİH %
İrlanda	21.2	13.1
İspanya	61.2	5.8
Birleşik Krallık	72.9	4.2
Belçika	12.2	3.2
Amerika Birleşik Devletleri	327.6	3.0
Hollanda	16.1	2.6
Almanya	46.5	1.8
Fransa	15.7	0.8

Kaynak: (Martín-Aceña, 2013, s. 86).

Krizin aslında eski tasarruf bankaları sistemini ortadan kaldırdığı ortadadır. Mevcut yapısı, kriz öncesi mevcut yapıya pek benzememektedir. Beş yıl önce “tasarruf bankası” olarak tanımlanan kurumların temel özellikleri artık bulunmamaktadır. Hem ayakta kalan tasarruf bankalarının hem de büyük bir grupta konsolide edilenlerin eski ve geleneksel inançları olan tasarruf (cajas de ahorros) temasını korudukları doğrudur fakat bunlar da yapıları itibarıyla aslında bir bankadır. Nitekim bankalar ile tasarruf bankaları arasındaki fark bulanıklaşmıştır. Bu anlamda kriz, 150 yıldan fazla bir süredir var olan bir finans sektörünün (dönüşüm yoluyla) tasfiye edilmesi anlamına gelmiştir (Martín-Aceña, 2013, s. 96).

İspanyol tasarruf bankası sektöründe yaşanan krizin temelde iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi, tasarruf bankalarına ülke çapında faaliyet göstermelerini sağlayan özel bir şirket statüsü kazandırılmasıdır. Mülkiyet ve yönetim birbirine uyumlu hareket etmediğinde, başarısızlık baş göstermektedir. İkinci ve aslında temel sebep, 1988 yılında bölgesel olma ilkesinin terkedilmesidir. Bu, tasarruf bankalarının şube ağlarını diğer bölgelere genişletmelerine izin vermiştir. Sonuç olarak, tasarruf bankaları geleneksel alanlarının dışında çok fazla şube açmış ve İspanya’daki şube yoğunluğu Euro bölgesi ortalamasının iki katı olmuştur. Bu büyüme İspanya bankacılık sektöründeki rekabeti arttırmış ve kârlılığa baskı yapmıştır. Rekabet ve kârlılık baskısı sonucunda, birkaç tasarruf bankası yüksek marjlı, yüksek riskli iş kollarına ve en önemlisi ticari emlak (gayrimenkul) kredisine yönelmiştir (Bülbul vd., 2013, s. 15). Tüm bu sebeplerden dolayı İspanya’daki tasarruf bankacılığı 2008 ekonomik krizinden oldukça etkilenmiştir.

1.2.2.6. İsveç

İsveç tasarruf bankalarının sahip olduğu temel ilkeler, bu bankaların sosyal çalışmalarının özünü ve kriz dönemlerinde ise istikrarlarının temelini oluşturmuştur. Genel olarak, tasarruf bankaları küçük krediler vermek üzere kurulmuş kurumlardır. Örneğin, 19. yüzyılın bir bölümünde tasarruf bankalarının bir kısmı gayrimenkulün vergiye tabi değerinin yarısının altında krediler vermişlerdir. Tasarruf bankaları, kredilerin büyüklüğünü sınırlamış ve böylelikle farklı kişilere verilen kredilerin sayısını artırarak riskin daha iyi paylaştırılması sağlamışlardır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 103).

Tahvil piyasası da tasarruf bankaları için bir yatırım aracı olmuştur. 1820 yılında Stockholm Tasarruf Bankası yatırımlarının yaklaşık yüzde 40’ını hükümet ve yerel

topluluk tahvillerine yapmıştır. Tahviller ayrıca yerel öneme sahip projelerin finansmanını kolaylaştırmış ve dolayısıyla da ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmuştur (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 104).

19. yüzyılın ilk yarısında İsveç tahvil piyasası çok fazla gelişmemiştir. O yıllarda tahviller, tasarruf bankaları için önemsiz olmuştur. Tasarruf bankalarının tahvil alımlarındaki büyük ilerleme 1870'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde tasarruf bankalarının birkaç demiryolu şirketine yatırımları da başlamıştır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 105).

1920 yılında, tasarruf bankalarının kredileri büyük ölçüde gayrimenkul ipoteklerinden oluşmuştur. Bu yatırımlar uygulamada oldukça güvenli yatırımlar olarak görülmüştür. Bu dönemde tasarruf bankalarının temel işi, konut piyasasındaki ve tarımdaki gerçek değerlere dayanmıştır. Bu durum kriz döneminde güçlü bir pozisyona sahip olmalarını sağlamıştır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 109).

Kriz dönemlerinde tasarruf bankaları, özellikle işsizlik ve azalan gelir nedeniyle müşterilerin birikim ihtiyacına rağmen mevduatlarını korumayı başarmıştır. Kriz dönemlerinde ticari bankalara karşı güvensizlik artarken tasarruf bankalarına olan güvende değişim olmadığı görülmüştür (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 110).

1980'li yılların sonunda tasarruf bankalarının birçoğu temel çalışma prensiplerinden vazgeçmiştir. Tasarruf bankacılığı temelde insanlara güçlü yerel ve bölgesel kökleri olan küçük şirketlerin kuruluşu ve gelişimi için bankacılık hizmetleri sağlamıştır. Bu bankalar hem temel fikirlerini hem de müşteri odaklarını değiştirmişlerdir. Yeni pazarlarda hacimlerini büyütmeyi hedeflemişler ve bu durum ciddi kredi kayıplarına yol açmıştır. Bunun yanı sıra ilkelerini ve piyasa stratejilerini değiştirmeyen küçük tasarruf bankaları ise krizi büyük sorunlar olmadan atlattırmayı başarmışlardır (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 113).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, tasarruf bankalarının kredilerdeki payı %40'ın üzerinde, 1970'lerin ortalarında %35 civarında, 1980'lerin ortasında ise %30'un altında kalmıştır (Larsson / Sjögren 1995, s. 65, aktaran Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 115). İsveç tasarruf bankalarının finansal piyasalar içerisindeki payı yıllar itibarıyla küçülmüştür.

Tasarruf bankaları kararlarını müşterileri doğrultusunda vermişlerdir. Aldıkları kararlarının temeli ise faaliyet gösterdikleri topluluk hakkındaki bilgilerine

dayanmaktadır. Bu nedenle tasarruf bankaları, diğer bankalardan daha fazla risk ve işletme değeri ile ilgili incelemeler yapmaktadırlar. Uzun vadeli vizyon ve yerel kökleri, tasarruf bankalarının birçok banka krizinden zarar görmeden çıkmalarını sağlamıştır. 2010 yılında, tasarruf bankalarının piyasadaki toplam mevduat içindeki payı %8'in üzerindedir. Bu pay, İsveç'teki dört büyük bankanın %15 ile 20 arasında olan payına kıyasla oldukça azdır. Fakat tasarruf bankalarının pazar paylarını kriz yıllarında bir miktar arttırmış olmaları oldukça önemlidir (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 122).

Küreselleşme ilerledikçe yerel olarak desteklenen ve ademimerkeziyetçi kararların daha uygun hale geldiği görülmektedir. Müşteriye daha yakın olmak ve böylece yerel gerçekliğe olabildiğince yakın kararlar vermek küresel pazarda rekabet gücünün temeli haline gelmiştir (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 123).

Yerel toplulukları geliştirmek ve genişletmek amacıyla çalışmak, bankaları krizlerden korumaktadır. Kendilerini çevreleyen toplulukta yerel kökleri olan ve topluluğun inşası için çalışan bankalar, kriz dönemlerinde kendilerini geliştirmek için çalışan bankalardan çok daha fazla dirence sahiptir. Bu nedenle yerel halkla iş birliği yapan bankaların özellikle kriz dönemlerinde önemli avantajları bulunmaktadır. Bu çerçevede hareket eden tasarruf bankaları, bir yandan yerel ticaret ve sanayinin gelişmesine katkı sağlarken diğer taraftan ekonomik krizlerde gösterdikleri güçlü duruşları ile finansal istikrara katkı sağlamaktadırlar (Andersson ve Rodriguez, 2013, s. 125).

1.3. Alman Tasarruf Bankacılığı Tecrübesi (Sparkassen Tasarruf Bankası)

Alman tasarruf bankacılığı hem uzun tarihi birikimi açısından hem de kuruluş prensiplerine olan bağlılığı açısından önemli bir modeldir. Almanya finans sistemi içerisinde oldukça büyük pay sahibi olan tasarruf bankalarının, ekonomik kriz dönemlerini sağlam şekilde atlattıkları Almanya tasarruf bankacılığı modelinin önemini ortaya koymaktadır.

1.3.1. Almanya Banka ve Finans Sistemi

Günümüze kadar olan süreçte, Alman bankacılık sistemi “üç ayaklı bir sistem” olarak tanımlanmaktadır. Bu oluşumun ilk ayağını özel bankalar oluşturmaktadır. Bu anlamda ülke çapında şube ağlarına sahip büyük bankalar bulunmaktadır. Bu oluşumun ikinci

ayağını tasarruf bankaları, üçüncü ayağını ise kooperatif bankaları oluşturmaktadır (Bülbül vd., 2013, s. 7).

Bundesbank, Almanya'nın merkez bankasıdır. 1957 yılında kur istikrarın sabitliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bundesbank teknik olarak hükümete bağlı olsa da politikalarını uygularken bağımsız davranabilen bir kuruluştur. Bundesbank Almanya'daki federal sisteme uygun olarak örgütlenmiştir. Yani her eyaletin kendine ait bir merkez bankası bulunmaktadır ve bu şubeler aslında Bundesbank'ın şubeleridir (Parasız, 2011, s. 324).

İngiltere, ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin aksine Almanya'nın kapsamlı bankacılık deneyimi bulunmaktadır. Yani diğer tüm ülkelerde finansal destek olarak adlandırılacak birçok işlem Almanya'da bankacılık adı altında yapılmaktadır (Parasız, 2011, s. 325).

Alman bankacılık sektörünün üç ana ayağı vardır (Şekil. 1) ve bu üç ayağa ilişkin mevcut rakamlar şöyledir (Choulet, 2016, s. 4):

- 271 özel ticari banka, sektörün ilk ayağını oluşturmaktadır.
- İkinci ayağını, federasyonları ile bağlantılı 1023 bağımsız kuruluş ve iki merkezi kurumu kapsayan kredi kooperatifleri oluşturmaktadır.
- Aynı zamanda bir ağ yapısına sahip olan kamu sektörü kredi kuruluşları olan tasarruf bankacılığı ise üçüncü ayağı oluşturmaktadır. 414 yerel tasarruf bankası (Sparkassen) ve 7 kamu bölge bankasını (Landesbanken) içermektedir. Bu ağ ayrıca Dekabank'ı (finansal hizmetler sağlayıcısı ve merkezi varlık yöneticisi), bölgesel emlak tasarruf bankalarını (Landesbausparkassen) ve kamu sigorta şirketlerini de içermektedir. Sparkassen, Dekabank (Haziran 2011'den beri tüm hisselerine sahip) ve bölge bankalarında (bölgesel hükümetlerin yanı sıra) hisse sahibidir.

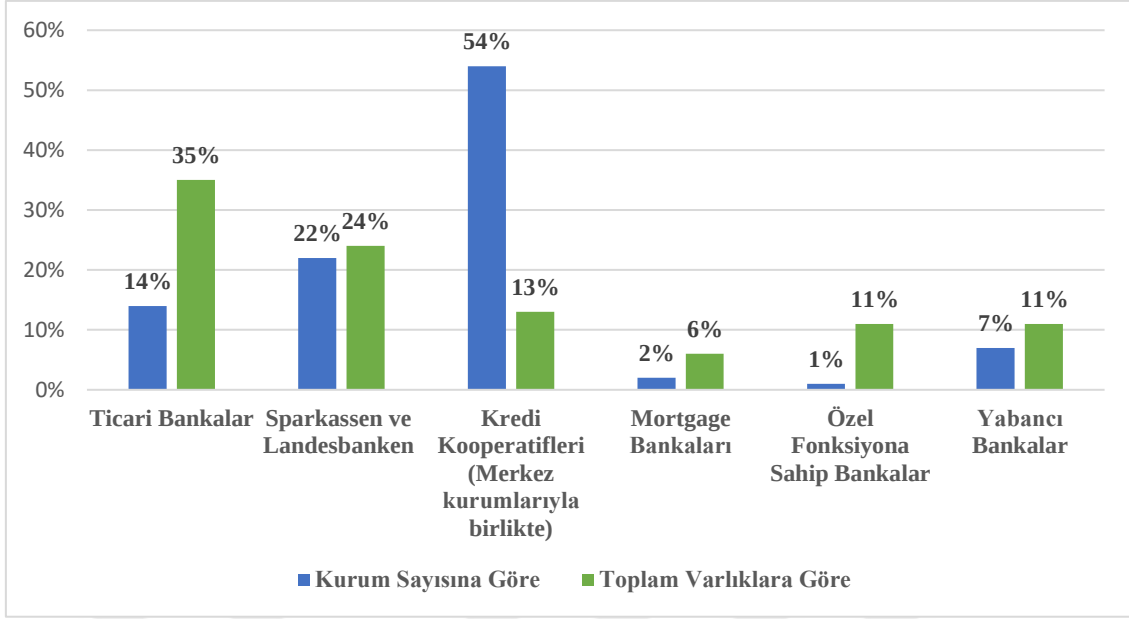
Almanya'da bu üç ana ayağın yanı sıra özel ipotek bankaları, bina ve kredi birlikleri ile özel işlevli bankalar ve kalkınma bankaları (KfW) da bulunmaktadır.

Özel Ticari Bankalar	Kredi Kooperatifleri	Kamu Tasarruf Bankaları (Sparkassen)
• Kuruluşu: 19. yüzyıl • Kuruluş amacı: Ticari ve sanayi şirketlerinin finanse edilmesi • Çıkarların yönelimi: Hissedarlar, kâr maksimizasyonu Hissedar değeri	• Kuruluşu: 18. yüzyıl • Kuruluş amacı: Üyelerinin, KOBİ'lerin ve çiftçilerin finansal hizmetlerinin karşılanması • Çıkarların yönelimi: Üye odaklı	• Kuruluşu: 18. yüzyıl • Kuruluş amacı: Düşük gelirli insanların ve KOBİ'lerin finansal hizmetlerinin karşılanması • Çıkarların yönelimi: Kamu refahı ve görev odaklı Paydaş değeri

Şekil 1: Almanya Bankacılık Sistemi

Kaynak: (Brown, 2014, s. 2).

Yerel tasarruf bankaları, ortağı olduğu grup (DGSV) ve kredi kooperatifleri Alman kredi kurumlarının dörtte üçünü oluşturmaktadır (yabancı bankalar hariç tutulduğunda %86) (Grafik 1). Yerel tasarruf bankaları, bireysel müşterilere ve yoğun olarak bölgeye odaklanan yaklaşımları nedeniyle bu kadar yüksek bir orana sahiptirler. Fakat bunun yanı sıra çok mütevazı bilançolara sahiptirler. Bu yüzden tasarruf bankaları, Alman bankacılık sisteminin aktif toplamı açısından dörtte birinden daha azını oluşturmaktadır (Choulet, 2016, s. 7).

Grafik 1: Almanya Bankacılık Sisteminde Tasarruf Bankaları

Kaynak: (Choulet, 2016, s. 7)

Alman tasarruf bankası birliği (DSGV, 2005) tarafından yapılan hesap hareketi ile ilgili bir araştırmada, Almanya’da GSYH’nin %13’ünü oluşturan 31 bölgede büyük özel bir bankanın bulunmadığı ve bankacılık hizmetlerinin tamamının tasarruf ve kooperatif bankaları tarafından sağlandığı tespit edilmektedir.

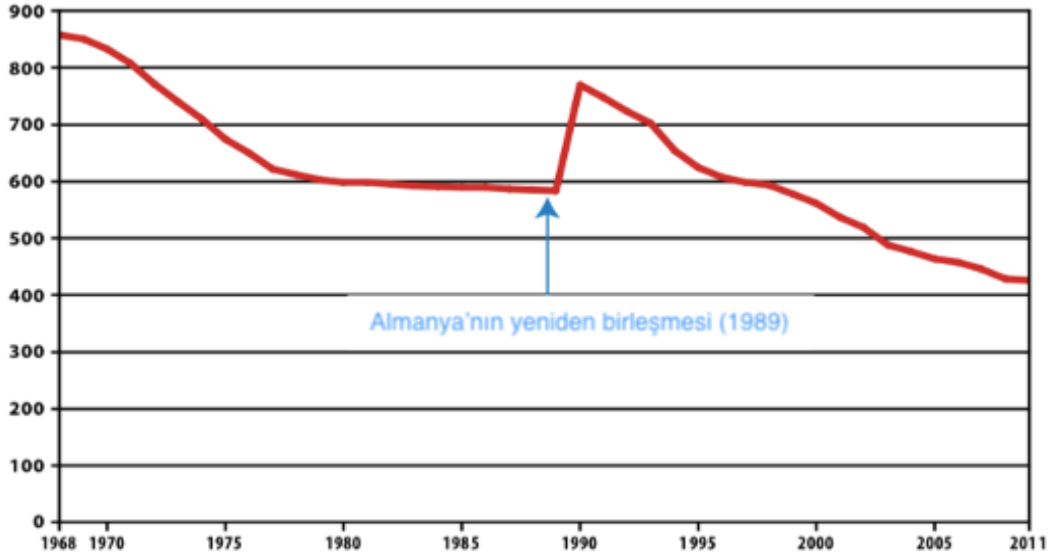
1.3.2. Alman Tasarruf Bankacılığı ve Yerel Tasarruf Bankaları (Sparkassen)

Özgün tasarruf bankaları ilk kez hayırsever girişimlerle, fakir kişilerin küçük miktarlardaki paralarını güvenli bir şekilde yatırmaları, faiz geliri elde etmeleri ve böylece hastalık ve yaşlılığın olumsuz etkileriyle mücadele edebilmeleri amaçlarıyla kurulmuştur. Bankaya ait fon kullandırma yöntemleri, yerel esnaf ve işletmelere destek sağlayacak şekilde kademeli olarak geliştirilmiştir (Simpson, 2013, s. 6).

Modern anlamda bilinen ilk tasarruf bankaları, 18 yüzyılın sonlarında Hamburg ve Almanya’nın kuzey şehirlerinde kurulmuştur. Almanya’da 1836 yılında 300 tasarruf bankası bulunmaktadır. 1913 yılında bu sayı faaliyette olan 3.000’den fazla tasarruf bankasına ulaşmıştır. Bunların çoğu yerel topluluklar tarafından kurulmuştur (Simpson, 2013, s. 6).

20. yüzyılda nakitsiz işlemlerin daha yaygın kullanıldığı modernleşme dönemi yaşanmıştır. Nazi döneminde tasarruf bankalarının sayısı radikal bir şekilde azalmıştır. II.

Dünya Savaşı'ndan sonra tasarruf bankaları Doğu ve Batı Almanya arasında bölünmüştür. 1990'lı yıllarda daha fazla verim elde etmek için kurumların merkezileştirilmesiyle büyük bir bankacılık grubuyla ilişkili olarak konsolidasyon dönemi başlamıştır (Simpson, 2013, s. 6).

Grafik 2: Alman Tasarruf Bankacılığının Gelişimi

Kaynak: (Simpson, 2013, s. 10)

1.3.2.1. Alman Tasarruf Bankacılığının Kurumsal Yapısı

Alman tasarruf bankaları devlet bankaları değil, esasen kamu hukuku kapsamında faaliyet gösteren kredi kuruluşlarıdır. Sorumlu kamu kuruluşları, (mülkiyet sahibi değil) yerel belediyelerdir. Her tasarruf bankası bağımsız bir kredi kuruluşudur ve özerktir. Bununla birlikte, bir üst organizasyon olan Alman Tasarruf Bankaları Birliği (DSGV- Deutscher Sparkassen – Giroverband) tasarruf bankalarına sadece faaliyet için izin verme yetkisine sahiptir (Simpson, 2013, s. 3).

Alman tasarruf bankacılığı iş modeli, başlangıcından günümüze üç ana özellikle karakterize edilmiştir. Bu özellikler; yerel/bölgesel kurumlar olmaları, katılımcı olmaları ve kâr amacı gütmemeleridir (Thomes, 2013, s. 47).

Tasarruf bankaları yasasıyla belirlenmiş olan tasarruf bankalarının temel görevi, varlık oluşumunu ve kredi arzını teşvik etmektir. Tasarruf bankalarının asıl sorumluluk ve yetkileri ticari kâr elde etmek değil fakir kişilere, küçük ve orta ölçekli işletmelere

(KOBİ) ve tasarruf bankasının bulunduğu bölgedeki kamu otoritelerine uygun koşullarda kredi sağlamaktır. Tasarruf bankaları günümüzde hala kendi bölgelerinde faaliyet göstermekte ve bu nedenle diğer tasarruf bankalarıyla rekabet etmemektedir. Fakat ülkede faaliyet gösteren diğer finans kuruluşları olan kredi kooperatifleri ve ticari bankalarla rekabet etmektedirler. Bu rekabette tasarruf bankalarının banka dışı kredilere borç vermesi büyük önem taşımaktadır (toplam bilançolarının %69,7'si) (Heid vd., 2003, s. 8).

Şekil 2: Tasarruf Bankaları Birliği'nin (DGSV) Yapısı

Kaynak: (DSGV, 2015, s. 7)

Alman tasarruf bankaları, yasal olarak bağımsız kuruluşlar olarak kurulmasına rağmen, diğer üyelerle yakın işbirliği içinde oldukları geniş bir finansal grubun üyeleridir (Choulet, 2016, s. 4). Alman tasarruf bankaları birliği (DGSV) çatısı altında bir arada yer alan grup üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; yerel tasarruf bankaları (Sparkassen), bölge/eyalet bankaları (Landesbanken) ve Alman varlık yönetimi (Deutsche Girozentrale-DekaBank).

Yerel tasarruf bankaları (Sparkassen), kamu hukuku kapsamında bağımsız tüzel kişiliğe sahip belediye veya ilçe yönetimlerine bağlı kurumlardır. Yerel tasarruf bankalarının sadece kendi bölgelerinde faaliyet göstermelerine izin verilmektedir. Bu bankaların menkul kıymet ve diğer finansal varlıklara olan yatırımları kısıtlamalara tabidir (Heid vd., 2003, s. 7).

Yerel tasarruf bankalarının her biri ticari müşterisiyle uzun vadeli ve güvenli ilişki kurmaktadır. Alman Tasarruf Bankaları Birliği (DGSV), Almanya'da faaliyet gösteren işletmelerin finansmanın yüzde 42,7'lik ihtiyacını karşılamaktadır (Simpson, 2013, s. 5).

Bölge/eyalet bankaları (Landesbanken), kamu hukuku kapsamında ilgili eyalet hükümetine ve devlet tasarruf bankaları birliğine bağlıdır. Bölge/eyalet bankaları, üyeleri ve yerel tasarruf bankaları için takas bankası olarak çalışmaktadır. Bölge/eyalet bankaları aracılığıyla, yerel tasarruf bankaları aynı idari bölgedeki diğer tasarruf bankalarına borç vermekte ve borç almaktadır. Bu bankalar kendi eyaletlerinde faaliyet gösteren bankalar olup, bölgelerarası ve uluslararası bazda yapılması gereken işlemleri yürütmektedirler (Heid vd., 2003, s. 7–8). Bölge/eyalet bankaları, yerel tasarruf bankalarının çek ödeme ve transferlerini ayrıca uzun vadeli krediler ve dolayısıyla likidite yönetimini sağlarlar. Yerel tasarruf bankaları, bölge/eyalet bankalarının hissedarı ve net alacaklılarıdır. Bu bankalar fazlalıklarını, bölge/eyalet bankalarında kısa vadeli mevduat şeklinde ya da hisse senedini alarak (müşteriler adına veya banka adına) yatırım yapabilmektedirler (Choulet, 2016, s. 5).

Alman varlık yönetimi (Deutsche Girozentrale-DekaBank), tasarruf bankacılığı sistemi için merkezi bir takas bankası olarak hizmet etmektedir. Bölge/eyalet bankaları için gerekli likidite rezervlerini tutamaktadır. İş açısından bölge/eyalet bankalarına benzemektedir (Heid vd., 2003, s. 8).

Tasarruf bankaları birliği himayesinde on üç kurtarma fonu bulunmaktadır. Bu fonlar; tasarruf bankalarının ödediği on bir bölgesel fon, bölge/eyalet bankaları tarafından finanse edilen bir fon ve bölgesel bina toplulukları (Landesbausparkassen) tarafından finanse edilen bir fondan oluşmaktadır. Bir yerel tasarruf bankası, herhangi bir sıkıntıyla karşılaşarsa gerekli fon ilk önce ait olduğu bölgesel fondan, ardından bölge/eyalet bankaları fonundan ve son olarak bölgesel bina toplulukları fonlarından sağlanmaktadır. Benzer şekilde, bir bölge/eyalet bankası herhangi bir sıkıntıyla karşılaşarsa ilk bölge/eyalet bankaları fonu tarafından desteklenmektedir. Yerel tasarruf banka fonları ancak bu fonun tükenmesi durumunda kullanılmaktadır. Bir kurtarma durumunda ise mevduat garanti fonunun dörtte üçü kullanılabilir. Bu kaynaklar, olağanüstü durumlar için hızla yenilenmektedir (Choulet, 2016, s. 5).

Alman tasarruf bankacılığının özellikleri şu şekildedir:

- **Kâr amacı gütmeyen bir iş modeli:** Faaliyet sonrası elde edilen kâr önemlidir fakat tasarruf bankalarının iş modelinin asıl amacı değer ve sürdürülebilirlik yaratmaktır. Elde edilen kârlar tasarruf bankacılığı sistemini güçlendirmek, istikrar sağlamak amacıyla

kendi bölgelerindeki eğitim, sosyal ve kültürel projelerin finansmanında kullanılmaktadır. Bu işlevlerinin bir sonucu olarak da tasarruf bankaları, kendi bölgelerinde en büyük pazar payına sahip olmaktadır (Thomes, 2013, s. 59-60).

- **Bölgesel iş kapsamı:** Tasarruf bankalarının yerel iş kapsamı çerçevesinde bölgesel yapılar, iş ortakları ile güvenilir ilişkiler kurmakta ve işin üretildiği bölgede tüketilmesi veya yeniden yatırıma kazandırılması sağlanmaktadır (Thomes, 2013, s. 59-60).

- **Ağ yapısı:** Tasarruf bankaları birliği (DGSV) sayesinde tasarruf bankalarına güçlü bir ittifakın sağladığı güvenlik ile yeterli özgürlük sunulmaktadır. Bu ağ yapısı kontrollerin sağlanması, bilgi paylaşımı, maliyetin azaltılması gibi birçok önemli işlevi yerine getirmektedir. Kurulan bu ağ yapısı, aynı zamanda çeşitliliğe de izin vermektedir. Örneğin; Hamburg'daki en büyük Alman tasarruf bankası, 2011 yılında yaklaşık 250 şubede 5.700 kişiyi istihdam etmekte ve 1,5 milyon müşteriye sahipken aynı yılda Bad Sachsa'daki en küçük Alman tasarruf bankası, 130 milyon € bilançosuyla 46 kişi istihdam etmektedir (Thomes, 2013, s. 59-60).

Aynı şekilde Alman tasarruf bankacılığı üzerine yapılan 1996-2006 yıllarını kapsayan bir çalışmada tüm tasarruf bankalarının aynı temel işletim modelini takip etmelerine, benzer ürünler sunmalarına ve aynı müşteri kitlesine hitap etmelerine rağmen, kurumların büyüklüklerinin önemli ölçüde farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Aynı zamanda bu kurumların değişken maliyet açısından da farklılık gösterdikleri görülmektedir (Koetter & Vins, 2008, s. 11). Aynı ağın parçası olan bu kurumların gösterdikleri çeşitlilik, kurumların kendi bölgelerinde bağımsız olabilmeleri açısından önemlidir.

- **Kamu hukuku ile yapılan düzenleme:** Tasarruf bankalarının tabi olduğu mevzuat gereği bu bankalar spekülasyon işlemlerden uzak durmaktadırlar. Tasarruf bankalarının odak noktaları reel ekonomidir (Thomes, 2013, s. 59-60).

Tasarruf bankası birliğinin temel özelliklerinden biri de üyeler arasında likidite dolaşımı sağlamasıdır. Tasarruf bankaları, fazla kaynaklarını menkul kıymet piyasalarında (Landesbanken ve Dekabank) aktif olan diğer üyelere, nakit para ödünç vererek yönetmektedirler. Bölge/eyalet bankaları iç piyasaya yatırım yapma imkânlarının yetersizliği nedeniyle, yerel tasarruf bankaları tarafından toplanan birikimi genellikle yurtdışına borç vererek ya da yatırım yaparak geri dönüştürmektedir. Bu kredi ve yatırımlardan elde edilen gelirler ağda yer alan büyük kurumlar tarafından, tasarruf

bankası müşterilerinin iyi bir getiriye sahip olmalarını sağlamaktadır (Choulet, 2016, s. 11).

1.3.2.1.1. Yerel Tasarruf Bankalarının (Sparkassen) Çalışma Prensipleri

Tasarruf bankaları bölgesel bankalardır ve bu bölgesel odaklanma onlara esneklik için daha fazla alan sağlamaktadır. Yerel tasarruf bankaları kuruldukları bölgeleri yakından tanımakta ve bu durum bölgesel kalkınmaya yardımcı olmalarını sağlamaktadır. Bu bankalar, bölgelerindeki yatırımları teşvik etme ve güçlendirme konusunda da isteklidirler. Yerel tasarruf bankaları, gelecek için alınabilecek önlemleri desteklerken, küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) kredi kullandırma, rekabeti koruma, finansal istikrarı sağlama ve toplumu destekleme görevlerini de yerine getirmektedir (Finanzgruppe Deutscher Sparkassen, 2014, s. 3).

Yerel tasarruf bankalarının prensipleri ve bu prensiplerin etkileri şu şekildedir:

- Tasarrufu teşvik etmektedirler (Choulet, 2016, s. 13). Tasarrufları teşvik etmelerinin temel nedeni, düşük gelirli kişileri resmi olarak mali hizmetler sektörüne entegre ederek genel likiditeyi arttırmak ve tefecilikle mücadele etmektir (Thomes, 2013, p. 48).
- Bölgedeki küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ), kişisel gelirleri ve maddi durumları ne olursa olsun, tüm müşterilerine uygun para ve kredi hizmetleri sağlamaktadırlar (Choulet, 2016, s. 13).
- Yerel tasarruf bankaları, yerel şirketler olarak kabul edildiği için bu bankalardan alınan vergiler yerel bütçeye doğrudan katkı sağlamaktadır (Choulet, 2016, s. 12).
- Yerel tasarruf bankaları bulundukları bölgelerden daha kazançlı bölgelere taşınamazlar. Bu ilke gereği, bankaların çok hızlı büyümeleri önlenmektedir (Choulet, 2016, s. 12).
- Yerel tasarruf bankalarının görev yaptıkları bölgeye güçlü bir şekilde odaklanmış olmaları, müşterileri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmalarını ve dolayısıyla risk yönetiminin kolaylaşmasını sağlamaktadır. Bu durum uzun vadede istikrarlı bir yerel ekonomiye katkı sağlamaktadır (Choulet, 2016, s. 12).
- Tasarruf bankacılığındaki temel ilke, yerel mevduatın yerel kredilere dönüştürülmesidir. Bu ilke gereği, ekonomik açıdan zayıf bölgeler için finansman

olanakları sağlanmakta ve bu bölgelerdeki sermaye çıkışı da önlenmektedir (Choulet, 2016, s. 12).

- Yerel tasarruf bankaları piyasa koşullarına göre çalışmaktadır. Bölgesel ilkenin doğrudan bir sonucu olarak, faaliyetlerini diğer bölgelerdeki kârlardan sübvansede edemedikleri için kendi bölgelerinde oldukça rekabetçidirler. Bu bankalar, faaliyet bölgelerine yönelik olarak rekabeti güçlendirmektedirler (Choulet, 2016, p. 12-13).
- Bölgesel kalkınma konusunda yerel kamu otoriteleri ile tasarruf bankaları arasında ortak çıkarlar bulunmaktadır. Yerel tasarruf bankaları, yerel kamu otoritelerini (belediyeler) ekonomik kalkınma, bölgesel politikalar ve sosyal-kültürel alanlardaki projeler konusunda desteklemektedirler. Sermaye fazlası tasarruf bankasında ve bölgede kalmaktadır. Elde edilen kârlar, eşitliği artırmak ve kâr amacı güdülmeyen alanlar için kullanılmaktadır. Sermaye fazlasının bir kısmı çok çeşitli sosyal faaliyetlerde (sosyal, kültürel, sanat, spor, bilimsel/ eğitim amaçlı) kullanılmaktadır (Choulet, 2016, s. 12-13).

1.3.2.1.2. Yerel Tasarruf Bankalarının (Sparkassen) Hukuki Yapıları

Yerel tasarruf bankaları, Almanya'daki diğer tüm bankalarla aynı kredi ve banka mevzuatına dahildir (Simpson, 2013, s. 11). Bu kurumların hukuki yapıları şu şekildedir (Simpson, 2013, s. 11–12):

- Yerel tasarruf bankaları, her ne kadar bir grubun üyesi (DGSV) olsa da hukuki ve mali açıdan bağımsızdırlar.
- Yerel tasarruf bankalarının bağlı bulundukları yerel idare açısından sahipliği bulunmamaktadır. Bu kurumlarda yerel idarelerin mülkiyet hakkı olmadığı gibi idari birimler tasarruf bankalarını satamazlar. Dolayısıyla bir tasarruf bankasından sorumlu olan kamu kurumu, bankanın sahibi değil bankanın ilgili bölgedeki (şehir, kasaba veya bölge) yöneticisidir.
- Yerel tasarruf bankalarında, günlük işlerin yürütülmesi ve denetim kuruluna gerekli raporların sunulmasından sorumlu bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Yönetim kurulunun en az iki nitelikli üyeye sahip olması gerekmektedir. Denetim kurulu, tasarruf bankalarının kamu hizmeti yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemektedir. Denetim kurulu başkanlığı, genellikle belediye başkanı (veya ilçe otorite başkanı) tarafından yerine getirilmektedir.

- Yerel tasarruf bankaları, yerel kamu kurumunun varlığı olmadığı gibi bu kurumlar için bir borç da teşkil etmezler. Yerel kamu kurumlarının tasarruf bankalarında hiçbir hissesi bulunmamaktadır. İdari görevi bulunan yerel kamu kurumları, tasarruf bankalarının elde ettiği gelirleri kendi bütçelerine dahil edemezler.
- Yerel tasarruf bankaları, ticari ilkelere göre faaliyet gösterirler fakat kâr maksimizasyonu amacıyla işlem yapmazlar. Bu kurumların kâr payı dağıtımı zorunlulukları bulunmamaktadır. Prensip olarak, spekülatif işlemler hariç tüm bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilirler.
- Yerel tasarruf bankalarında acil durum fonlarının bulundurulması mevzuat gereği şart koşulmaktadır.
- Bölgesel ilke gereği yerel tasarruf bankaları, yalnızca kendi bölgelerinde yer alan (sorumlu kamu organının idari bölgesini içeren) şubeleri yönetme yetkisine sahip ve sadece o bölgede kredi kullanılabilmektedirler.

Tüm Alman bankaları gibi yerel tasarruf bankaları da 1988 yılındaki Basel Sermaye Anlaşması'na dayanan Alman sermaye düzenlemesine uymaktadır. Dolayısıyla, bankaların risk ağırlıklı varlıklarının en az %8'i oranında sermaye bulundurması gerekmektedir (Heid vd., 2003, s. 8). Alman tasarruf bankalarının sermaye düzenlemesi altındaki sermayeyi ve riski nasıl ayarladıklarına dair yapılan çalışmanın (Heid vd., 2003, s. 2) sonuçlarında, bu bankaların sermayelerini yasal sınırın üzerinde tuttukları görülmektedir. Bu sonuç, yerel tasarruf bankalarının risk alma davranışını gözlemlemek açısından önemlidir.

1.3.2.1.3. Yerel Tasarruf Bankalarının (Sparkassen) Sosyal ve Toplumsal Katkıları

Yerel tasarruf bankaları halka yakın kurumlardır. Kendilerini toplumun bir parçası olarak gördükleri için toplumun sorumluluğunu da üstlenmektedirler. Bu bankalar, sorumlu davranmakta ve genel olarak kârlara değil kamu yararına odaklanmaktadır. Tasarruf bankalarına yatırılan mevduatlar, yerel müşterilere verilen krediler dolayısıyla geriye yerel ekonomiye akmakta ve yerelde finansal, kültürel ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanmaktadır (Finanzgruppe Deutscher Sparkassen, 2014, s. 5).

Yerel tasarruf bankalarının (Sparkassen) sosyal ve toplumsal açıdan çalışma prensipleri şu şekildedir (Finanzgruppe Deutscher Sparkassen, 2014, s. 6):

- Yerel tasarruf bankalarında sürdürülebilir yönetim ve eylem sadece teori de değil aynı zamanda bankaların iş modelinin özünü de oluşturmaktadır.
- Yerel tasarruf bankaları, topluma hizmet etmeyi öncelemektedirler.
- Yerel tasarruf bankaları, bankacılık sektöründe bulunan karmaşıklığı azaltmakta ve bunu halkın ve ekonominin hizmetine sunmaktadırlar.
- Yerel tasarruf bankaları tarafından kaynakların etkin kullanımı önemsenmektedir.
- Yerel tasarruf bankaları, sürdürülebilir refah ve herkes için iyi yaşam kalitesini amaçlamaktadır.

Yerel tasarruf bankaları, kamu refahı odaklı kurumlardır ve amaçları kâr maksimizasyonu yerine reel ekonominin kendi iş alanlarındaki sürdürülebilir kalkınmasıdır (Simpson, 2013, s. 8).

Yerel tasarruf bankalarının, Almanya'daki küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) dörtte üçü ile ilişkisi vardır ve bu işletmelerin %60'ının ana bankası tasarruf bankasıdır. Bunun yanı sıra Tasarruf bankaları birliği (DGSV), yeni kurulacak şirketler için Start-up yarışması ve Alman kuruluş ödülü etkinlikleri ile yılda yaklaşık 20.000 potansiyel girişimcinin ilgisini çekmektedir. Ayrıca tasarruf bankaları birliği, tüm Alman inovasyon ve teknoloji merkezlerinin öz sermayesinin yarısına sahiptir. Yerel tasarruf bankaları, kendi faaliyetlerinin yanı sıra mikro işletmelere küçük ölçekli krediler sağlamak için devlet destekli projelere de katılmaktadırlar (WSBI, 2006, s. 117).

1.4. Tasarruf Bankacılığı Hakkında Genel Değerlendirme

Tasarruf bankacılığının finans sektörüne birçok katkısı olmasının yanı sıra ticari bankacılıkta yaşanan çeşitli sorun ve maliyetleri de minimize ettiği görülmektedir. Finans sektöründeki erişimin önündeki en büyük engellerden biri bazı bankalarda bulunan hesap açmak ve kullanmak için gereken minimum bakiye tutarıdır. Tasarruf bankalarında ise çok küçük tasarruflarla hesap sahibi olunabilmektedir (WSBI, 2006, s. 107).

Özellikle düşük gelirli bireyler tarafından yapılan küçük tasarruflar, tasarruf bankalarının yanı sıra mikro finans kurumları tarafından kabul edilmektedir. Fakat tasarruf bankaları ile mikro finans kurumları, işletme maliyetlerini toplam varlıklarına oranlanarak karşılaştırıldığında, tasarruf bankalarının daha düşük maliyetle çalıştıkları görülmektedir. Tasarruf bankalarında %1-4 arasında olan bu oran, mikro finans kurumlarında %20-30

aralığındadır (WSBI, 2006, s. 108). Maliyet oranları, mikro finans kurumları için yüksektir ve bu yüzden diğer resmi finans kurumlarına kıyasla yüksek maliyetli bir kredi kaynağı olarak görülmektedirler. Tasarruf bankaları ise düşük maliyet oranına sahip oldukları için alacaklıları sübvans etmek zorunda kalmadan nispeten düşük maliyetli küçük ölçekli finansman kaynağı sunmaktadırlar. Ayrıca tasarruf bankacılığı ve mikro finans kurumları ile ilgili yapılan çalışmalarda, tasarruf bankası çalışanlarının tipik olarak mikro finans uzmanlarından çok daha yüksek üretkenliğe sahip olduğu görülmektedir (WSBI, 2006, s. 109).

Avrupa'daki tasarruf bankaları, KOBİ'lere destek ve ödeme hizmetleri vermekten daha fazlasını yapmakta ve bazı özel mikro finans programları da yürütmektedirler (WSBI, 2006, s. 115). Ayrıca bu kurumlar, alanlarında faaliyet gösteren bankacılık dışı kuruluşlar ile güçlü bağlantılar kurmaktadırlar (WSBI, 2006, s. 118).

Tasarruf bankalarının mevcut yatırımcılara olan mikro katkılarının yanı sıra ülke ekonomisine olan makro etkileri de bulunmaktadır. Tasarruf bankaları gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerinde ekonominin tam erişime ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır (WSBI, 2006, s. 103).

Tüm bunların yanı sıra ulusal tasarruf bankacılığı sistemleri son yıllarda farklılaşmaktadır. Bazı ülkelerdeki tasarruf bankaları, 25 yıl önce sahip oldukları geleneksel kurumsal özelliklerini devam ettirmemektedirler (Bülbül vd., 2013, s. 18). Bu durum tasarruf bankalarının kuruluş prensiplerinden kopmalarına ve mevcut finansal kurumlarla aynı boyuta gelmelerine neden olmaktadır. Tasarruf bankalarının en önemli farklılıkları olan kuruluş amaç ve misyonları bu kurumların krizlere karşı dayanıklılıklarının da önemli gerekçesidir. Tasarruf bankalarının kuruluş amaç ve misyonlarından sapmamaları gerekmektedir. Yaşanan aksilik veya bozulmalar varsa bunlar temel prensiplere bağlı kalınarak gerçekleştirilmelidir.

Varlığını sürdüren tasarruf bankaları, özel ticari bankalara kıyasla iyi performans göstermekte ve böylece kriz öncesinde ve kriz anlarında zorlu bir pazar ortamında dahi hayatta kalma yeteneklerini gösterebilmektedir. Tasarruf bankaları, karşılaştırılabilir özel bankalardan ortalama olarak daha etkin ve daha az riskli olma eğilimindedirler. Sıra dışı kurumsal yapıları, onlara önemli bir rekabet gücü kazandırmaktadır (Bülbül vd., 2013, s. 18).

Tasarruf bankaları temel prensipleri gereği yerele odaklandıkları için yereldeki müşterilerini yakından tanımaktadırlar. Yerel tasarruf bankaları bu temel dolayısıyla müşterileri ile sağlam ilişkiler kurmaktadır. Höwer (2016) tarafından yapılan çalışmada da finansal kriz durumlarında banka-firma ilişkisini incelenmiş ve yerel tasarruf bankaları portföyünde yer alan sorunlu bir firmanın, iki yıl içinde kapanma durumunun özel bir bankaya göre daha düşük olacağı sonucuna varılmıştır (Höwer, 2016, s. 68). Çalışmanın sonuçlarında ayrıca, bölgesel olarak aktif bankaların doğru tasfiye kararları verdiği tespit edilmiş olup bu bankaların elektronik bilgileri ve yerel bilgileri daha iyi işleyebildiği tespit edilmektedir (Höwer, 2016, s. 68-69). Yerel bankaların bu konuda gösterdikleri başarının temel kaynağının yerel müşterileriyle kurduğu doğrudan ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Tüm bunların yanı sıra 2019 yılı COVID-19 pandemisi dolayısıyla tasarruf bankaları müşterilerine yönelik çeşitli önlemler almış ve kampanyalar düzenlemiştir. Bu ülkelerdeki tasarruf bankaları ve faaliyetleri şu şekildedir:

İspanyol tasarruf bankaları; 2020 yılında COVID-19 pandemisinin ekonomik ve sosyal etkisini bir dereceye kadar hafifletmek için hayır kurumlarına toplam 772 milyon € bağışlamıştır. İspanyol tasarruf bankaları tarafından bağışlanan yardımlar, pandemi döneminde 19.300 gönüllüyü ve günümüze kadar İspanya’da enfekte olan yaklaşık 260.000 kişiye danışmanlık yapan ve sağlık sektöründeki 230 telefon danışmanını finanse etmiştir. Ayrıca virüsle mücadele ile ilgili 350 araştırma projesi desteklenmiştir (Gieseler, 2021d, s. 5).

İsveç Tasarruf Bankaları Birliği üyeleri, devlet garantisi ile çalışan bir program olan ticari müşterilere kredi verme programına katılmışlardır. Ayrıca, küçük işletmeler için alınabilecek önlemler için hükümete projeler sunmuşlardır. Birliğe üye tasarruf bankaları, okul yemeği alamayan öğrenciler için burs vermişlerdir. Öğle yemeğini yerel bir restoranda alan öğrenciler, faturayı bankaya götürerek burstan faydalanabilmektedir. Bu şekilde tasarruf bankaları yerel restoranlara da yardım etmektedir. Ayrıca İsveç Tasarruf Bankaları Birliği, el dezenfektanı satın almak için para bağışında bulunmuştur (WSBI-ESBG, 2021).

Fransız tasarruf bankası merkez kuruluşu olan Grup BPCE ve çatı kuruluşu olan FNCE 7 Nisan 2020 itibariyle zanaatkârları, esnafları, serbest meslek sahiplerini ve ticari

kuruluşları desteklemek için büyük bir kampanya yürütmektedir. Kampanya, ticari müşterilere devlet garantili krediler ve kredi geri ödemelerinin ertelenmesi gibi önlemler hakkında onları bilgilendirme amacını taşımaktadır (WSBI-ESBG, 2021).

İtalya'daki tasarruf bankaları, İtalyan Vakıflar ve Tasarruf Bankaları Birliği organizasyonu ile birlikte; kişilere ait işsizlik yardımlarını (ve/veya maaş desteğini) peşin ödemiş ve bireysel kredilerin geri ödemelerini geçici olarak dondurmıştır. İşletmelere özel olarak ise devlet garanti programı kapsamında yer alan şirketler için yeni finansman erişimi (kredi limitleri ve krediler) oluşturulmuştur. Tüm bunların yanı sıra İtalyan vakıfları, COVID-19 ile mücadele etmek ve ulusal sağlık sistemini güçlendirmek için yaklaşık 50 milyon € tutarında destekte bulunmuşlardır (WSBI-ESBG, 2021).

Araştırmada özel olarak ele alınan **Alman tasarruf bankalarının** (Sparkassen-Finanzgruppe) aldığı önlemler ise şu şekildedir (WSBI-ESBG, 2021):

- Mart 2020 yılında şirketlere, serbest meslek sahiplerine ve özel kişilere 17 milyar € yeni kredi verilmiştir. Bu rakam, Mart 2019'daki krediye göre %22,3 daha fazladır.
- Özel şahıslara ise %23'lük bir artışla 6,9 milyar € kredi verilmiştir.
- 127.000 bireysel ve 143.000 ticari müşteri olmak üzere toplam 270.000 Sparkasse müşterisinin faiz ve anapara ödemeleri ertelenmiştir.
- Tasarruf bankaları temassız ödeme kapasitelerini arttırmışlardır. Sadece 2020 Mart ayında 206 milyon işlem temassız gerçekleşmiştir (Şubat ayına göre %11,4 daha fazla). Temassız işlem üst limiti 50 €'ya yükseltilmiştir.

Tasarruf bankaları finans piyasalarının etkinliği ve güvenliği açısından önemli olduklarını özellikle kriz dönemlerinde korudukları pozisyonlarıyla ispatlamıştır. Ayrıca bu kurumların sosyal ve toplumsal katkı amacıyla kurulmaları, hizmetlerinde sosyal sorumluluk konularına da önem vermelerini sağlamaktadır. Günümüzde tasarruf bankacılığı çeşitli ülkelerde farklı formlarda devam ediyor olsa da her birinin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetini sürdürdüğü söylenebilir. Bu yönleriyle tasarruf bankalarının, bir sosyal finans kurumu olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır (Kavakcı, 2021, s. 6–7).

BÖLÜM 2: İSLAMİ BANKACILIK VE MİT GHAMR

İslami bankacılık ve Mit Ghamr kurumunun ele alındığı ikinci bölümde, İslami finans ve modern İslami bankacılık tarihine yer verilirken ilk İslami banka olarak kabul edilen Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kuruluş ve işleyişine dikkat çekilmektedir.

2.1. İslam’da Finansal İlişkiler ve Kurumlar

İslam şefkat ve rehberlik dini olarak, adaleti sağlamak ve hayatı doğruluk ve iyiliğe yönlendirmek için gelmiştir. Bu yüzden tefecilik yasağı, kişileri ya zulüm eden ya da ezilen olmaktan korumayı amaçlayan temel bir kuraldır (Homoud, 1985, s. 20).

İslam ekonomisi, genel toplumsal refahı önemseyen vakıflar (dini bağışlar), zekât ve tekâfülü (sigorta) içeren geniş bir ahlaki disiplindir. İslam ekonomi düşüncesi, Hindistan’ın bölünmesi sırasında ortaya çıkmıştır. Faizin batı hakimiyetinin bir aracı olduğu ve Müslümanlığın çöküşüne kaynaklık ettiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda İslam ahlak ekonomisi, hem Müslüman bireylerin ekonomik kalkınmada yaşadığı başarısızlığa hem de komünizm ve kapitalizm gibi ekonomik sistemlere alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Alonso, 2015, s. 1).

İslam ekonomisi, Kuran ve Sünnet çerçevesinde oluşturulan yasalar tarafından düzenlenmektedir. Hristiyan dünyasının aksine İslam, medeni ve dini hukuk arasında hiçbir ayırım yapmamaktadır. Dolayısıyla İslami bankalar ekonomik ve finansal uygulamalarında, mevcut ekonomik durumlara uyum sağlama konusunda belirli bir esnekliğe sahip olsalar bile İslami ilkelere göre hareket etmek zorundadır (Wohlers-Scharf, 1983, s. 74).

İslam ekonomisi ve finansını batılı muadillerinden ayıran temel özellik, sermayenin ve emeğin değerinin farklı bir anlayışa dayanmasıdır. İslami finasta borçlu ile bir borç ilişkisi kurulmaktan ziyade sermayeyi sağlayan kişi ile girişimci arasında eşit risk paylaşımı sağlayan bir ilişki oluşturulmaktadır. Bu uygulama, ribânın yasak olduğu İslami bankacılığın da ana ilkesini oluşturmaktadır (Wohlers-Scharf, 1983, s. 74-75).

2.1.1. İslamiyet Öncesi ve Sonrası Finansal İlişkiler

Çölde var olan iklim, insanların karakterleri üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Arap Yarımadası’nda yaşayan bireylerin ekonomik yönelimlerinde, çölün ve çölün ortaya

çıkardığı koşulların etkileri önemlidir. Çölde yerleşmenin elverişsiz olması ve yerleşme imkânı olan yerlerin de tarıma elverişli olmaması gibi faktörler, bölge insanını ihtiyaçlarını ticaretle karşılamaya sevk etmiştir. Bu durum, ticaretin bölge içerisinde gelişmesine imkân sağlamıştır. Bunun dışında, bölgenin Akdeniz ve Hint bölgelerini birbirine bağlayan konumu da Arap Yarımadası'nda uzak mesafe ticaretini geliştirmiştir. Bu durum, Arap Yarımadası'ndaki ticari kurumların oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamıştır (Bal, 2014, s. 95).

Arap Yarımadası'nda ticaretin iktisadi hayatın esasını oluşturması ticari kurumları geliştirmiş ve sermaye birikiminin oluşmasına dolayısıyla parasal ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. Bu bölgedeki gelişmiş ticaret, şehirli ve bedevi halkın bir şekilde finansal ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Halkın kimisi finans kaynağı olarak ilişkiye katılırken, diğerleri rehber ve muhafız görevi görmüşlerdir. Parasal ilişkilerin gelişmesi kredi ve faiz işlemlerinin de ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İslamiyet öncesi Arap coğrafyasında faiz yaygın bir işlem olup oranı kredinin miktarına ve vadesine göre belirlenmiştir (Bal, 2014, s. 106).

Mekke gibi ticaretin yoğun olduğu bir şehirde sarrafların varlığı kaçınılmazdır. Sarrafların geneli bölgesel ve uluslararası ticaretle meşgul olan tacirler arasından çıkmıştır. Bu sarraflar, ticaretten elde edilen sermayeyi kredi ihtiyacı olan kişilere aktarmışlardır. Kredi verme işlemi, verilen kredinin büyüklüğü ve vadesine göre belirli bir miktarda faiz karşılığında gerçekleştirilmiştir. Borçlunun ödemeleri vaktinde yapamaması durumunda alacağın vadesi ilave bir faizle ertelenmiştir. İslamiyet öncesi bu topraklarda faiz çok yaygın olmakla birlikte oranlar da oldukça yüksektir. Kaynaklarda bu oranın yüzde yüzlere ulaştığına dair bilgiler yer almaktadır (Bal, 2014, s. 115–116). Mekke'deki sarraflar, farklı cinsteki paraların değerlerini kıyaslama, mübadele değerinde meydana gelen değişiklikleri fark etmede ve paraların içeriğinde bulunan metallerin farklılıklarını anlamada oldukça yetenekli kimseler olarak bilinmektedir (El-Ashker & Wilson, 2019, s. 17–18).

İslam öncesi Arap Yarımadası'nda yaşayan Kureyşliler de aynı şekilde hem mal hem para ticareti yapmışlardır. Ayrıca Kureyşlilerin, tekellilik yoluyla servetlerini arttırdığı ve bu yolla kudret ve nüfuzlarını kullanarak bir aristokrasi sınıfı oluştuklarına dair bilgiler de mevcuttur (Dûrî, 2014, s. 20).

İslam öncesinde, Arap Yarımadası'nda para yaygın olarak kullanılmaktadır. Mekkeliler parayı iki şekilde kullanmışlardır (Homoud, 1985, s. 20):

1. Kâr payı almak için yatırımlara ortak olmak.
2. Araplar ve Yahudiler arasında yaygın olan faiz ile borç vermek.

İslamiyet öncesi dönemde, kişiler bankerliği meslek edinmemiş olsalar da büyük sermayedarların mevduat toplama, kredi verme, kefalet verme, para havalesi ve kıymetli evrak alım-satımı gibi çeşitli işlemler yaptıkları görülmektedir (Kallek, 2015, s. 160).

İslamiyet öncesi dönemde insanlar, para ve değerli eşyalarını dönemin güvenilir kişilerine emanet etmektedirler. Peygamber efendimiz (s.a.v.) daha kendisine peygamberlik tebliğ edilmeden önce Mekke toplumunda güvenilirliği ve dürüstlüğü ile herkesin mallarını emanet ettiği, danıştığı ve ticari ortaklık yapmak istediği örnek bir şahsiyettir (Homoud, 1985, s. 21). Peygamber efendimizin (s.a.v.) daha sonra ilk eşi olan Hz. Hatice validemizle de mudarebeye dayalı ticari ortaklık yaptığı bilinmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiği dönemde, bu bölgede sarraflık ve kuyumculuk işlerini daha çok Yahudiler yürütmektedir. Hz. Ömer (r.a.) halife olduğunda ise valilere mektup yazarak, Hristiyan ve Yahudilerin kasap ve sarraflık yapmalarının yasaklanmasını istemiştir. Bunun sebebi, bu meslek sahiplerinin faizle işlem yapmalarıdır. Müslümanların yaygın olduğu bölgelerde, sarf ilişkilerinde faizli işlemlerden sakınmanın güç olması sebebiyle Müslümanlar sarraflıktan uzak durmuş ve genellikle gayri Müslimler, bilhassa Yahudiler sarraflıkla uğraşmışlardır (Bozkurt, 2009, s. 163).

İslam tefecilikle borç vermeyi yasaklamasına karşın ortaklıklar yoluyla yatırım yapmayı yasaklamamıştır. Ortaklık yöntemi, paraya sahip olan fakat parayı nasıl yöneteceğini bilmeyen kişinin, parayı işletmesi için bir başkasına vermesi ve karşılığında kârdan belirli bir pay alması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Homoud, 1985, s. 23). Ortaklık sözleşmesi, İslam öncesi ve sonraki dönemde bilinen tek yatırım kanalıdır. Ortaklık sözleşmesinde insanlar arasındaki ilişki taraflar arasındaki ikili sözleşme esasına göre gerçekleştirilmektedir (Homoud, 1985, s. 196).

Zaman içerisinde İslam toplumunun büyümesi ve gelişmesiyle beraber fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı olan kişiler arasında aracılık yapan, toplum tarafından güvenilir üçüncü kişiler ortaya çıkmıştır ki bu durum, modern anlamda İslami bankacılığın temeli kabul

edilmektedir (Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 104). İslamiyet'in erken dönemlerinde en varlıklı ve güvenilir kişilerinden biri olan Peygamber efendimizin (s.a.v.) halasının oğlu Zübeyr bin Avvâm'ın, bir banka görevi gördüğü ve vefat ettiğinde 2 milyon 200 bin dirhem mevduatı emanet olarak tuttuğu kaynaklarda yer almaktadır (Homoud, 1985, s. 21). Yine kaynaklarda Zübeyr B. Avvâm'ın İslam bankacılığı tarihinde karz veya krediyi İslam ilkesine göre uygulayan ilk kişi olduğu belirtilmektedir. Zübeyr B. Avvâm'ın süftece, poliçe benzeri bir işlemi, Mekke'de alınan nakit parayı Irak'ta mevduat sahiplerine geri ödenmesi için yazı yazmak suretiyle gerçekleştirdiğine dair bilgiler de bulunmaktadır (El Tiby, 2011, s. 8).

Halifeler döneminin ilerleyen zamanlarında İpek yolu, Baharat yolu gibi uluslararası ticaret yollarına da hâkim olan Müslümanlar, büyük hacimlerdeki uluslararası mal ve para sevkیاتlarını mümkün olduğu kadar risksiz ve elverişli usullerle gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bunu gerçekleştirebilmek için sermayenin birikimi gerekli olmuştur. Ribâ yasak olduğu için hile yöntemleri aranarak görünüşte ticaret sayılan bazı muameleler ile kredi temini sağlanmıştır. İlerleyen dönemlerde devlet bu tür muamelelerde alınan fazlalık oranlarına üst sınır koymuştur (Kallek, 2015, s. 50).

Emevîler dönemindeki şehir Mevâlîleri² hem ticaret, sarraflık ve ilimle uğraşmış hem de satıcılık, sanatkârlık yapmışlardır. Bu dönemde yaşayan Arapların, iktisadi faaliyetlere, özellikle sarraflık ve zanaatkârlık faaliyetlerine katılmadıkları görülmektedir. Arapların daha çok hükümet işleri, yönetim ve cihada yönelmeleri sebebiyle ticarî faaliyetlerin neredeyse tamamı Mevâlîler tarafından gerçekleştirilmiştir (Dûrî, 2014, s. 48).

Sarraflar olarak bilinen ve ilk dönem bankacılık faaliyetlerini yerine getiren grup, Abbâsî halifesi Muktedir zamanında yaygınlaşmıştır (Lone, 2016, s. 16). Abbâsîler dönemindeki çiftçilerin, dihan³ ve mahalli emirlerin boyunduruğundan kurtarılmasıyla Sevad ve Mısır'daki köylerin birçoğunda kooperatif ve benzeri kuruluşların teşvik edildiği görülmektedir (Dûrî, 2014, s. 69).

² İlk İslami fetihlerin ardından kendi istekleriyle Müslüman olan, gayri Arap Müslümanları ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Yiğit, 2004, s. 424).

³ Sâsânîler ile Orta Çağ'daki bazı İslam devletlerinin idarî teşkilâtında köy reisi, şehir ve yöre beyi anlamına gelen bir tabirdir (Sümer, 1994, s. 289).

Abbâsîler döneminin en önemli gelişmesi ticaretin canlanması ve tüccarlar arasında kapitalist bir sınıfın ortaya çıkmasıdır. Bu dönemde çeşitli şirket türleri ortaya çıktığı gibi kredi sisteminde de gelişmeler olmuştur. Abbâsî dönemde sarraf ve cehbezler ticari işlemlerin kolaylaştırılmasında önemli rol oynamışlardır. Tüccarlar bazı limanlarda alışveriş karşılığında nakdi ödeme yapmayıp ödemelerini çek (sakk) ve poliçe (havale, süftece) ile gerçekleştirmişlerdir. Bu işlemlerin sonuçlandırılmasını sarraf ve cehbezler üstlenmişlerdir (Dûrî, 2014, s. 149–150). Süfteceler⁴ ve çekler (sukuk), İslam toprakları dışındaki yerlerde de tüccarlar tarafından kabul edilmiştir. Kredi işlemleri ticarete büyük rol oynamıştır. Çağımızdaki bankaların fonksiyonlarını gören sarraflık müesseseleri ortaya çıkmıştır. Bu müesseseler ticarete hizmet etmenin yanı sıra bazı dönemlerde kamu ekonomisini de desteklemişlerdir. İslam ribâyı ve nakdi işlemlerde faiz almayı Müslümanlara yasakladığı için bu tür işlemleri İslam topraklarında yaşayan gayri Müslimler üstlenmiştir. Bu dönemde ayrıca bazı kredi işlem türlerini kolaylaştırmak üzere bey‘u’l-iyne gibi birtakım fıkhi hile ve çıkış yollarına da başvurulmuştur (Dûrî, 2014, s. 77).

Miladi 10. yüzyıla kadar olan dönemde büyük servetlere sahip bir tüccar tabakası oluşmuştur. Bu tüccarların bir kısmının serveti milyonlara ulaşmıştır. Dinamik bir sermayedar grup ortaya çıkmış ve (anonim şirketlere benzeyen) şirket ed-daman, (sermayelerin bağımsız kaldığı) şirket el-mufâvada ve şirket el-vucûh gibi çeşitli şirket türleri ortaya çıkmıştır (Dûrî, 2014, s. 76).

Buveyhîlerin hâkim olduğu miladi 10. yüzyılda ise ekonomi daha çok toprağa dayalı olduğu ve devlet işlerinde para kullanımı azaldığı için ticaret ve sarraflık faaliyetleri de gerilemiştir (Dûrî, 2014, s. 96).

2.1.2. Finansal Kurumlar

İslam topraklarında (Arap Yarımadası) ticaretin gelişmiş olması dolayısıyla finansal işlemler ve ilişkiler de oldukça gelişmiştir. Finansal ilişkilerin gelişmiş olması bu

⁴ Bir tacirin veya başka bir memlekete giden bir kimsenin, yolda tehlike bulunduğu veya muhafazası güç olduğu için, ortağı veya arkadaşı olan bir kimseye, gideceği memlekette kendisine ödenmek üzere para veya mal vermesidir (Şimşek, 2010, s. 97).

topraklarda günümüz bankacılık kurumunun da temelini oluşturan birtakım finans kurumlarının meydana gelmesini sağlamıştır.

2.1.2.1. Beytûlmâl

Arap Yarımadası'nda kamu finans kurumu çerçevesinde ele alınabilecek tek kurum beytûlmâldir. Hz. Muhammed (s.a.v) zamanında günümüz merkez bankası veya hazineye benzer işlevler gördüğü anlaşılan beytûlmâl, devlet başkanının yetki ve sorumluluğunda iç borçlanmaya gitmenin yanı sıra özel şahıslara çeşitli tüketim, yatırım ve ticaret kredileri de açmıştır (Kallek, 2015, s. 50). Devletin para politikasının temelinde, beytûlmâlin rezerv oranlarını en aza indirmek ve dolayısıyla tedavüldeki para miktarını azami seviyeye çıkartmak yer almıştır (Kallek, 2015, s. 160).

Beytûlmâlde yürütülen işlemler şunlardır:

- İç borçlanma işlemleri (Kallek, 2015, s. 51).
- Kredi vermek (Kallek, 2015, s. 51-53).
- Takas (Kliring) (Kallek, 2015, s. 53).
- Kambiyo işlemleri (Kallek, 2015, s. 53).

2.1.2.2. Cehbezler

Cehbez veya cihbiz kelimesinin kökeni Farsça olup Arapça çoğulu cehabizedir. Cehbezin sözlükte “*efendi, sahip, müdür; iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıran kimse; adil tenkitçi ve tahlilci*” gibi anlamları bulunmaktadır (Yeniçeri, 1993, s. 222).

İslam ülkelerinde ilk bankacılık faaliyetleri cehbez ve sarraflar vasıtasıyla ortaya çıkmıştır. Cehbezler bir tür banka gibi mevduat toplamış ve özellikle devlete kredi vermişlerdir. Böylece cehbezler, günümüz bankalarının iki önemli işlevini yerine getirmişlerdir. Cehbezler, Sâsânîler devrinden beri Ortadoğu'da iktisadi faaliyetlerde aktif rol almışlardır (Ersoy & Hazıroğlu, 2019, s. 65).

Cehbezler, para değerini belirleme konusunda yetki sahibi olmuşlardır. Tağşiş sebebiyle altın ve gümüş paraların içerisine katılan maddeleri ve dolayısıyla paranın ayar ve değerini tespit etmek sarrafların ve cehbezlerin en önemli görevlerinden biridir. Bu nedenle cehbezlerin iş sahası, ince teknik gerektiren hem iktisadi hem de sanatsal bir iş alanı olmuştur (Şimşek, 2010, s. 94).

Emevîler ve Abbâsiler döneminde, vergi toplayan ve vilayetlerde görevli maliye muhasebe memurlarına da cehbez denilmiştir. Beytûlmâlde görevli olan cehbezler, devlet hazinesinde biriken paraları ihtiyaca göre birbiriyle değiştirmiş ve aynî gelirleri paraya çevirmişlerdir. Bunun yanı sıra Abbâsiler'in hâkim olduğu dönemde cehbezler, beytûlmâlin gelir ve gider hesaplarını düzenleme görevini üstlenmişlerdir (Aykaç, 1997, s. 168). Abbâsiler döneminde cehbezler, mukataa iltizamlarını üzerlerine almaya başlamış ve devlet tarafından verdikleri krediler nedeniyle yöneticiler tarafından himaye edilmişlerdir (Şimşek, 2010, s. 95).

Cehbezler para havalesi ve takas işlemlerine aracılık faaliyetlerini de üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra nakil zorluğu ve gasp gibi bazı tehlikeleri ortadan kaldırmak amacıyla bir miktar ücret karşılığında bir çeşit kredi mektubu ve süftece (poliçe) düzenlemişlerdir. Cehbezler, bu tür işlemlerde emanet bırakılan mevduatı koruma ve işletme karşılığında ücret aldıkları için simsar olarak da nitelendirilmişlerdir. Cehbezler ayrıca bir nevi günümüz çek işlemlerini de gerçekleştirmişlerdir (Yeniçeri, 1993, s. 222).

Abbâsî halifesi Muktedir zamanından başlayarak Büveyhiler döneminde ve 7. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar cehbezler, başta Bağdat ve Basra olmak üzere Abbâsîler'in diğer bütün şehirlerinde faaliyet göstermişlerdir. Bu dönemde cehbezler devletle ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Cehbezlerin çoğunluğu Yahudi ve Hristiyanlardan oluşmakla beraber az sayıda Müslüman da bu işlerle uğraşmıştır (Yeniçeri, 1993, s. 223).

Cehbezlerin hazine ve piyasadaki faaliyetlerini denetlemek amacıyla “divanü'l-cehbez” isminde bir divan kurulmuştur. Cehbez divanı, Bağdat'ta bulunmakla beraber vilayetlerde de böyle bir divan olduğu bilinmektedir (Yeniçeri, 1993, s. 223). Bu divan, sarrafların ve cehbezlerin mesleklerini icra ederken yaptıkları uygulamaları takip etmiş, vatandaşların hukukunu korumuş ve gerektiğinde haksızlık yapan sarraf ve cehbezlere mali cezalar vermiştir (Şimşek, 2010, s. 96).

2.1.2.3. Sarraflar

Sözlükte “*altını gümüş karşılığında satmak*” anlamında yer alan, sarf kökünden türeyen sarraf kelimesi bu işi yapan kimselere verilen isimdir (Bozkurt, 2009, s. 162). Sarrafların Bâbillerden beri varlıkları bilinmektedir. Bu meslek grubuna mensup kişiler, mevduat kabul edip bunun karşılığında senet vermişlerdir. Sarraflar, çek ve poliçe keşidesine

aracılık etmiş bazen de devlet gelirlerini toplama işini üzerlerine almışlardır. Araştırmalarda sarrafların, takas odası işlevi gördükleri de tespit edilmiştir (Ersoy & Hazıroğlu, 2019, s. 65). Bir meslek olarak ise kökenleri Antik Yunan ve Roma'ya dayanan sarraflar, 12. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yerlerini bankalara devretmiş olsalar da İslam dünyasında 19. yüzyılın ortalarına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Ünlü, 2020, s. 88).

Sarrafların en temel işlevi, çeşitli kurum ve şahısların finansmanını sağlamaktır. Fakat bunun yanı sıra sarrafların, para değiştirme, para nakletme, para muhafaza etme, gayrimenkul alım-satımı gibi işlevleri de olmuştur (Kaya, 2003, s. 45–54). Sarraflar ve kişiler arasındaki para-kredi işlemlerine dair sermayedarların özvarlıkları ve işlem hacimlerine dair bilgilere ulaşılammakla birlikte sarrafların temel faaliyetleri şu şekildedir (Kallek, 2015, s. 53):

- Mevduat toplama (Kallek, 2015, s. 53-55).
- Kredi verme (Kallek, 2015, s. 55-56).
- Para havaleleri (süftece) (Kallek, 2015, s. 56-57).
- Kıymetli evrak alım-satımı (sukûk) (Kallek, 2015, s. 57-59).

Osmanlı topraklarında oldukça önemli yeri olan sarraflar, ayrıca bankerlik görevini de üstlenmişlerdir. Zengin sarraflar mültezimlere kredi açarak ve kefil olarak onların hazineye olan sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamışlardır (İnalcık & Quataert, 2004, s. 105).

Osmanlı topraklarında, Fatih Sultan Mehmed döneminden 18. yüzyıla kadar sarraflık mesleğinde Rumların ve Yahudilerin daha fazla oldukları görülmektedir. 18 ve 19. yüzyıllarda İstanbul'daki sarrafların yaklaşık %85'i Ermeni ve neredeyse tamamı gayrimüslimdir. Bunun yanı sıra Kahire gibi yerlerde Müslüman sarraflara da rastlanmaktadır (Akyıldız, 2009, s. 163). 18. yüzyılda Osmanlı devletindeki sarrafların neredeyse tamamının gayrimüslim olmasının sebebi, devletin iktidar mücadelesine dönüşebilecek eğilimleri önleme politikalarının (devşirme sistemiyle toplumsal tabanı olmayan kişilerin üst düzey makamlara getirme) yanı sıra sermayenin, siyaseti etkileyebilecek bir güç haline gelmesine yönelik aldığı bir önlem olarak görmek yanlış olmayacaktır (Kaya, 2007, s. 179).

Tüm Müslüman coğrafyasında sarrafların içerisinde Müslümanların sayısının az olduğu ve hatta olmadığına dair kuvvetli iddialar mevcuttur. Öte yandan Müslüman sarrafların var olduğu ve bunların pek çok yerli ve yabancı para birimleri arasındaki döviz kuru ve kalitesi hakkındaki bilgi, tecrübe ve uzmanlık açısından gayrimüslimlerden aşağı kalmadıkları da iddia edilmektedir. İstanbul limanı, İzmir limanı veya Halep vergi tahsilatı (muhasıl) gibi büyük işlemlerin yapıldığı kurumlarda, Müslüman sarrafların bulunduğu fakat sermayedarlar tarafından kurulmuş ve faiz veren kredi kuruluşlarında Müslümanların yer almadığı tespit edilmiştir (Emir, 2015, s. 18). Paranın cinsi, kalitesi gibi uzmanlık isteyen konularda geri kalmayan Müslümanların kredi mekanizması ve dolayısıyla faiz geliri sebebiyle sarraflık mesleğinden uzak kaldığı veya uzak tutulduğu görülmektedir.

Osmanlı coğrafyasındaki küçük sermayeli sarrafların faaliyet alanları, para alım satımıyla ve kuyumculara değerli maden satışıyla sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra hazine sarrafları ise (kuyruklu sarraf) daha büyük sermayeye sahip kişiler olup itibarları devlet tarafından tanınan kimselerden oluşmuştur. Ayrıca 19. yüzyılda İstanbul'un farklı bölgelerinde para bozmakla görevli köşe sarrafları da yer almıştır. Bunlar, kendilerine verilen izinler karşılığında 100 kuruşa kadar olan kaime değiş tokuşunu gerçekleştirebilmişlerdir (Akyıldız, 2009, s. 164).

Her meslek grubunda olduğu gibi sarrafların da işlerini yürütürken uyacakları genel ilkeler bulunmaktadır. Uyulması zorunlu bu ilkelerin sınırları "sarrafan nizamnamesi" ile belirlenmiştir. Nizamnamedeki sınırlar aşıldığında ise ilgili sarrafın meslekten ihracı gündeme gelmiştir (H. Köse, 2010, s. 27).

Devletin maliyesini ve iltizam sistemini finanse eden sarraflar, askeri zümreden sayılmış ve onların yaptıkları işlemlerde piyasada belirlenen orandan (%15) daha yüksek bir faiz almalarına izin verilmiştir (Akyıldız, 2009, s. 164). Sarrafların Osmanlı finans piyasası içerisindeki yeri oldukça önemlidir. Bu sebeple sarrafları, tefeci gözüyle değerlendirmekten ziyade Osmanlı yönetimi tarafından varlığı kabul edilmiş resmi statüye sahip bir esnaf örgütlenmesi olarak görmek daha doğrudur (M. Z. Köse, 2016, s. 75).

Sarrafların günümüz banka kurumunun birçok işlevini yerine getirdiği açıktır. Abdulaziz ed-Dûrî'ye göre, tarihte ilk banka Abbasîler dönemi veziri Ali b. İsa'nın isteği üzerine iki

Yahudi sarraf tarafından kurulmuştur. Dûrî'ye göre 300- 304/912-916 yıllarında kurulan bu ilk resmî banka, yaklaşık 12 yıl faaliyetlerini sürdürmüştür (Şimşek, 2010, s. 96). Aynı şekilde Osmanlı coğrafyasında, 19. yüzyılın sonlarına doğru finans piyasalarında meydana gelen gelişmeler sarrafların önemi daha da arttırmıştır. 1840 yılında kâğıt paranın çıkarılması, ekonomide paranın yaygınlaşması, esham ve tahvil gibi spekülâtif değerlerin yaygın olarak kullanılmaya başlanması, sarraf ve bankerlerin gelirlerini arttırmalarına neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan çeşitli finansal gelişmeler (devletin dış borçlanma sürecine aracılık etmek, Avrupa finans çevrelerinden düşük faizle ve uzun vadeli aldıkları paraları devlete kısa vadeli ve yüksek faizli satmak gibi) sarrafların büyük oranda kâr elde etmelerini sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler İstanbul'da Baltazzi, Zarifi, Kamondo, Koronio, Ralli, Hodoconachi ve Düzoğlu gibi banker ailelerin oluşmasına ve bunların oluşturduğu bir finans burjuvazisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1849 yılında Dersaadet Bankası (İstanbul Bankası) ile başlayan ve diğer bankaların kurulmasıyla devam eden süreçte bu banker ailelerinin önemi büyüktür (Akyıldız, 2009, s. 164).

2.1.2.4. Vakıflar

Osmanlı kredi ve finans kurumları, 17. yüzyılın sonlarına kadar Avrupa'daki gelişmelerden çok fazla etkilenmeden İslam geleneği içerisinde kalmışlardır. İslam'ın faiz yasağına rağmen Osmanlı kentlerinde ve yakın çevresinde yoğun kredi ağları gelişmiştir. Bunun yanı sıra diğer İslam toplumlarında rağbet gören İslam iş ortaklıkları, Osmanlı toplumunda da yaygın olarak kullanılmıştır (Pamuk, 2005, s. 76).

Pamuk (2016)'a ait çalışmada, Osmanlı'da zenginlerin servetlerinin önemli bir bölümünü borç vererek işletmiş oldukları görülmüştür. Buna göre İslam'ın faizi yasaklamasına karşın Osmanlı toplumunda çeşitli adlar altında faizle borç verme işleminin çok yaygın olduğu söylenebilmektedir (Pamuk, 2016, s. 153). Osmanlı İmparatorluğu'nda açık faiz işlemlerinin (ribâ) yasak olmasına karşın kredi işlemlerini yüksek oranlı faizler üzerinden sürdüren bir grup tefecinin (ribahor) varlığı da bilinmektedir. Faiz oranlarının %50-60'ları bulabildiği bu gibi muameleleri devlet takip etmiş ve zaman zaman birtakım cezalar vermiştir (Özcan, 2003, s. 64-67; Karaoğlu, 2019, s. 33).

16. yüzyılda Osmanlı kent merkezlerinde ve çevresinde küçük ölçekli kredi ilişkileri ortaya çıkmıştır. Bu kent ve kasabalara ait mahkeme kayıtlarında kredi verenler ve borç

alanlarla ilgili bilgiler kentsel toplumun tamamında, kırsal toplumun ise bir bölümünde kredi kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla denilebilir ki, Osmanlı toplumunda kredinin yaygınlaşmasını faiz ve tefecilik konusundaki İslami yasaklar engelleyemediği gibi resmi bankacılık kurumunun olmayışı da engelleyememiştir (Jennings, 1973 ve İnalcık, 1981, aktaran Pamuk, 2016, s. 84).

Osmanlı toplumunda finansal faaliyetlerin oldukça geliştiği ve yaygın olduğu bir gerçektir. Özellikle para vakıflarının kuruluş amaçları, her ne kadar finansal faaliyetlere aracılık etmek olmasa da bu ihtiyacı ortadan kaldırdıkları görülmektedir. Para vakıfları, İslam topraklarında var olan vakıf geleneğinin devamı niteliğindedir.

Türkçe 'de vakıf şeklinde telâffuz edilen vakf kelimesi Arapça bir mastardır ve lügatlara göre, “durdurmak, alıkoymak” manasına gelmektedir. Ebu Hanife'ye göre “*vakıf, bir kimsenin mâlik olduğu bir gayr-ı menkulün gelirlerini, ödünç verme şeklinde (ariyeten), fakirlere veya İslam cemaatinin dini ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine tahsis etmesi akdidir; öyle ki bu malın mülkiyeti vakıfta kaldığından, vakıf söz konusu akdi bozma ve malını istediği gibi kullanma hakkına sahiptir; ölümünden sonra bu hak varislerine geçer*”. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise “*vakıf, kendisiyle bir şeyin mülkiyetinin Allah'ın mülkiyetine geçtiği ve ondan gelen gelirlerin yaratıklara tahsis edildiği şer'i bir muameledir*” (Yediyıldız, 2003, s. 8). Hanefi mezhebinde yaygın tanıma göre vakıf; “*bir malın (ayn) menfaatini insanlara tahsis edip aslını (mülkiyetini) Allah'a adanmış kabul ederek, o malı ebediyen temlik ve temellükten (mülkiyetini edinmek veya devretmekten) alıkoymaktır*” (Zebidi, 1984, s. 221-222, aktaran Karaoğlu, 2019, s. 31). Bir başka deyişle artık o mülk özel mülkiyete konu olmaktan çıkmış demektir (Karaoğlu, 2019, s. 31).

Vakıf, bir hukuki kurum olarak şöyle tarif edilmiştir; “*kendisinden yararlanmak mümkün ve caiz olan bir malı, devamlı olarak Allah'ın mülkü olmak üzere temlik ve temellükten menetmek ve menfaatini (gelirini) Allah rızası için bir hayır cihetine tasadduk etmek*”. Burada mal, vakfedenin mülkiyetinden çıkmakta ve Allah'ın mülkü haline gelmektedir. Böyle bir malın yönetimi artık vakıfnamedeki genel şartlara ve esaslara göre olmak zorundadır (Döndüren, 1990, s. 17).

Vakıfların ortaya çıkışı ferdi ve içtimai ihtiyaçların karşılanması amacıyla olmuştur. Fakat bu kurumlar, cemiyet hayatında sonradan meydana gelen değişimler nispetinde

bulunduğu toplumun sosyo-kültürel yapısı, ekonomik imkanları ve kabiliyetleri oranında değişiklik göstermiştir. Osmanlı döneminde, toplum ve devlet hayatında sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yönden yaygın potansiyele sahip bir sektör haline gelmiştir (N. Öztürk, 1995, s. 549). Gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan vakıflar, modern devletlerin üstlenmek zorunda olduğu mal ve hizmet arzını gerçekleştirmek suretiyle devletlerin de birçok anlamda külfetini üstlenmişlerdir.

Günümüz çalışmalarında vakıf nitelikli girişimler, bireysel girişimciliği ve iktisadi varlıkların dolaşımını yavaşlatarak sermaye birikimine engel olduğu yolundaki iddialarla eleştirilmiştir. Bu tür iddialar, İslam toplumlarının siyasi-ekonomik tarihsel gelişmelerinden bağımsız yaklaşımları bakımından parçacı ve sorunlu gözükmektedir (Karaoğlu, 2019, s. 31–32). Konuya ilişkin Kuran (2019) kitabında, Osmanlı ve İslam topraklarında Avrupa'daki kadar korporasyonun gelişmediği ve bunun bir nedeninin de vakıflar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ekonomik olarak yaşanan birçok aksaklığın temelinde de Osmanlı vakıf kurumlarının olduğunu iddia etmektedir (Kuran, 2019, s. 48–53). Yazara ait iddialar, konuya ilişkin temel kaynaklara değil bu alanda yapılmış çalışmaların sonuçlarına ilişkin olduğu için meseleye temkinli yaklaşmak doğru olacaktır.

Vakıf kurumları Osmanlı cemiyet hayatında önemli bir yere sahiptir. İdari ve mali açıdan bağımsız kurumlar olan vakıfların, Osmanlı şehirleri için gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve ihtiyaç duyulan temel hizmetlerin yürütülmesinde önemli fonksiyonları bulunmaktadır (Özcan, 2003, s. 3).

Vakıfların Osmanlı toplumundaki başlıca fonksiyonları şunlardır (Özcan, 2003, s. 6–10):

- Altyapı ve bayındırlık hizmetleri
- Dini ve kültürel hizmetler
- Eğitim hizmetleri
- Sağlık hizmetleri
- Sosyal güvenlik ve dayanışma hizmetleri
- Hayır hizmetleri

Kamu yararına kurulan kurumlar olarak bilinen vakıfların, vakıf kurucularına ve yakınlarına gelir kaynağı haline geldiği iddiası, vakıfların mali özerklikleri dolayısıyla kişilerin sahip oldukları menkul ve gayri menkullerden elde ettikleri gelirleri bu vakıflar aracılığıyla yakınlarına aktarma olanağı bulmalarından kaynaklanmaktadır. Osmanlı

topraklarında modern banka sistemi ve tasarruf araçlarının olmaması sebebiyle kişilerin vakıf kurma girişimleri gelecek kaygısı ve düzenli bir gelir edinme amacıyla açıklanmaktadır (H. Kazgan vd., 1999, s. 150).

Para vakıfları ise mal varlığı olarak nakitle kurulmuş olan ve borç vererek topladıkları faiz gelirleri ile kuruluş amaçlarına yönelik faaliyetleri yerine getirmeye çalışan kuruluşlardır (Pamuk, 2005, s. 78). Vakıf geliri hayır amaçlı kullanılmak üzere mülkle kurulan kalıcı bir bağış olarak tanımlanmıştır. Mülk ise Allah'a verilen mutlak, geri alınamaz bir armağandır ve amacı insanlığın yararınadır. Vakıf ideal olarak, kullanımla azalmayan bir mülk ile kurulmalıdır (Mandaville, 1979, s. 293). Bu bağlamda mal varlığı olarak nakitle kurulmuş olan para vakıflarının meşruiyeti üzerine ciddi tartışmalar yürütülmüştür (Mandaville, 1979, s. 295–306).

Para vakıflarının Osmanlı imparatorluğunun Arap vilayetlerinde ne ölçüde yayıldığı konusunda tam bilgi mevcut değildir. Fakat İmparatorluğun birçok vilayetinde faizli kredi uygulamalarının ve para vakıflarının kabul edilmesinin yanı sıra bu kurum ve uygulamaların yaygınlıkları konusunda nitel bir farklılık bulunmaktadır. Nitekim 16. yüzyılda Suriye'deki mahkeme kayıtları üzerinden yapılan çalışmalarda, faizsiz borçların sayılarının faizlilerden çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Buna karşın 18. yüzyılda Suriye'de kentler ve kırlardaki kredi ilişkilerinde faizli uygulamaların egemen olduğunu bilinmektedir (Pamuk, 2016, s. 7).

Para vakıflarının Osmanlılardan önce İslam ülkelerinde de bilindiğine dair iddialar bulunmaktadır (Çağatay, 1971, s. 49). Osmanlılarda ilk olarak ne zaman uygulandığı konusunda ise kesin bilgiye ulaşılamamaktadır (Özcan, 2003, s. 11). Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda para vakıflarının kullanımının 15. yüzyılda ortaya çıktığına dair iddialar ve araştırmalar bulunmaktadır (Mandaville, 1979, s. 290). Vakıfların ortaya çıkışında devletin gerileme ve çekilme dönemine girmesi, toplumda yaşanan para darlığı, buna bağlı olarak tefecilerden ihtiyaç sahiplerinin korunması gibi nedenler yer almaktadır. Bu nedenlerden dolayı 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren para vakıflarının sayılarında bir artış gözlemlenmektedir (N. Öztürk, 1995, s. 138).

Para vakıflarının ilk döneminde, Edirne ve çevresinde kurulan vakıfların yüzde 1'den azının para vakfı olduğu bilinmektedir (Mandaville, 1979, s. 291). Doğu Akdeniz'in önemli ticaret başkenti olan İstanbul'a, Edirne'den daha fazla nakit akışı gerçekleşmiş

olması ve dolayısıyla İstanbul'da daha fazla para vakfı kurulmuş olması muhtemeldir. 1505 yılında kurulan para vakıfları arazi vakıflarından daha fazla olmuştur. 1533 yılından itibaren ise artık para vakıfları istisna olmaktan çıkmış ve yaygınlık kazanmıştır (Mandaville, 1979, s. 292). Dolayısıyla para vakfı sayılarının II. Murat ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde çok fazla artmadığı ve vakıf sistemi içinde önemli bir yer işgal etmediği anlaşılmaktadır. Ancak, 16. yüzyıl başlarından itibaren para vakıflarının sayısında artış yaşanmıştır (Özcan, 2003, s. 12). 18. yüzyıl vakıflarına ilişkin yapılan çalışmalarda, vakıfların toplam gelirlerinin takriben %32'sinin vakfedilmiş nakit paralardan geldiği tespit edilmiştir (Yediyıldız, 2003, s. 116).

Para vakıflarının kuruluşu gerçekleştirildikten sonra vakfin sermayesi, zikredilen usullerden biri ile işletilmekte ve bunun karşılığında belli bir gelir elde edilmektedir. Ana sermaye olduğu gibi muhafaza edilmekte, buna karşılık elde edilen gelir vakfiyede öngörülen yerlere harcanmaktadır. Bu harcamalar genellikle iki kısımda incelenebilir. Birinci kısım vakfin idaresi ve işlerinin yürütülmesine yönelik harcamalardır ki bunlar mütevellî, nâzır, câbî, kâtip gibi vakıf görevlilerine verilen ücretlerden oluşmaktadır. İkinci kısım ise vakfin kuruluş amacını gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler için yapılan finansman harcamalarıdır (Özcan, 2003, s. 76).

18. yüzyıl vakıflarının %56'sının idaresi vakıflara ve ailelerine, %11'inki ise vakıflar tarafından seçilen kişilere aittir. Bu dönemde mütevellilerin sadece %33'ü kadı veya nazır tarafından tayin edilmiştir. Bunun yanı sıra vâkıfın vakfına mütevellî tayin etmediği ve bu işi kadıya veya nazıra bırakıldığı hallerde idare, vâkıfın evlad ve ehl-i beytinden olan kimseye verilmiştir. Bu şekliyle vakıfların idareleri de vasıtalı olarak vakfı kuran ailelerin eline geçmiştir (Yediyıldız, 2003, s. 178–179). Mütevellî seçiminde de daha çok cami imamı veya mütevellilik konusunda tecrübeli, güven kazanmış kişilerin tercih edildiği görülmektedir (Özcan, 2003, s. 315). Para vakıflarının kuruluş gayesi sosyal amaçlara yöneliktir. Bu türden vakıflar belli bir bölge (köy veya mahalle) halkının ortak ihtiyaçlarını karşılamak, aralarında yardımlaşma ve dayanışmayı arttırmak gibi amaçlar taşımaktadırlar. (Özcan, 2003, s. 327–328). Yerel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir kurum olan vakfin yöneticilerinin (mütevellilerinin), aile veya yerel kişilerden seçilmesinde bu kurumlara olan güven ve sorumluluk bilincini tesis etmek ve pekiştirmek amaçlanmış olabilir.

Osmanlı İmparatorluğu uygulamasında bazı vakıfların vakıfnamelerinde, vakfın nakit parasının sürekli ve karşılıksız olarak yoksullara ve sıkıntıda bulunanlara karz yoluyla verilmesinin ve kâr istenmemesinin şart koşulduğu görülmektedir. Böyle bir vakıf parası kâr getirecek yöntemlerde işletilememektedir (Döndüren, 1991, s. 31). Bunun yanı sıra vakıf paralarının, Osmanlı uygulamasında işletme usullerinden en yaygın olanı ise muâmele-i şer'îye yöntemidir. Bu yöntem, musâkât, mudarebe, îyne satışı, murabahalı satış gibi usullerle uygulama alanı bulmuştur (Döndüren, 1991, s. 32).

Para vakıflarının kendine has birtakım fonksiyonları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kişilere ait nakit ve kredi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Para vakıfları vesilesiyle kredi işlemleri kurumsallaşmış, kredi arzı artış kazanmış ve kişilerin kredi ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kurumsal bir yapı oluşturulmuştur. Para vakıflarının bu fonksiyonları piyasada yüksek faiz oranları ile yapılan tefecilik işlemlerine alternatif olması açısından da önemlidir. Para vakıflarının ikinci fonksiyonu ise hayır yapmak isteyen fakat yeterli mali gücü bulunmayan ya da mali gücü yeterli olmakla birlikte vakıf olmak için elverişli gayrimenkulü bulunmayan kişilerin de hayır yapmasına imkan tanımasıdır (Özcan, 2003, s. 76-77).

Bazı vakıf kurucuları vakfı korumak ve sürekliliğini sağlamak amacıyla vakfettikleri paranın belli bir bölgede işletilmesini ve bu bölge dışına çıkarılmamasını şart koşmuşlardır. Ayrıca para vakıfları, vakıf kurumunun bir parçası olarak dini kurumlar başta olmak üzere eğitim ve sağlık kurumlarının finansmanı ile her türlü bayındırlık faaliyetinin yürütülmesinde de etkin rol oynamışlardır. Tüm bunların yanı sıra para vakıflarının birer sosyal güvenlik kurumu olarak da fonksiyon icra ettikleri söylenebilir (Özcan, 2003, s. 280).

Para vakıfları küçük birikimlerden sağlanan sermayeler ile oluşturulmuş olup bu fonların aktarımı da aynı şekilde mütevazı düzeylerde gerçekleşmiştir. Vakıf mütevellileri toplanan fonların geri ödenmesini sağlayabilmek ve vakfın zarara uğramasını engellemek için bu fonların kullanımında çeşitli güvenceler istemişlerdir (Karaoğlu, 2019, s. 43). Vakıf paralarının işletilmesinde de yerli tüccarlar ve esnaf tercih edilmiş yoksul, yolcu, müflis, müderris, asker, tımar sahibi vb. kimselere borç verilmemesi şart koşularak, vakfın zarara uğratılmaması amaçlanmıştır. Vakıf paralarının işletilmesinde gösterilen

hassasiyet hem vakfın zarara uğramasına engel olmuş hem de çeşitli endişelerle devlet çalışanlarının vakıf işlerine dahil olmalarının önünü kesmiştir (Karaoğlu, 2019, s. 43-44).

2.1.3. Modern İslami Bankacılığın Tarihi

Modern bankacılık sistemi toplumun bir kısmını kapsamayı başarmış olsa da bu yatırım yöntemi, sermayenin sonuçlarını tekelleştirdiği ve insan çabasını sermaye standartlarına göre maliyetle tahmin edilmesi gereken bir meta olarak ele alması dolayısıyla Allah'ın adalet yasalarından uzak görülmüştür (Homoud, 1985, s. 237).

İslami bankacılığın kurumsal olarak geçmişi yaklaşık 70 yıl olmakla birlikte faizsiz finansal faaliyetler fikri İslam'ın başlangıcından itibaren var olmuştur (El Tiby, 2011, s. 9-10). İlk organize İslami finans kurumu, bugünkü anlamda merkez bankası görevi yapmış olan beytülmâldir. Vergilerin idaresi, zekâtın dağıtımı ve hükümet harcamalarının yönetilmesi beytülmâlin temel işlevi olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v) ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminin ilki olan Hz. Ebû Bekir (r.a) döneminde elde edilen tüm gelirler hemen dağıtılmıştır. Bu nedenle Hz. Ebû Bekir (r.a) döneminde kalıcı bir beytülmâla ihtiyaç duyulmamıştır. Beytülmâlin organize bir finans kurumu olarak fiilen kurulması ikinci halife Hz. Ömer (r.a) dönemine atfedilmektedir. Bu dönemde, sınırların genişlemesiyle devlet gelirlerinde büyük bir artış olmuştur. Medine'de, Erkam bin Ebü'l-Erkam başkanlığında merkezi bir hazine kurulmuş ve il gelirlerini, harcamalarını yönetmek ve merkez hazineye aktarmak için il hazineleri de belirlenmiştir. Defter tutma ve muhasebe için ayrı bir hesap departmanı da kurulmuştur (El Tiby, 2011, s. 7-8).

Hz. Muhammed (s.a.v)'in ölümünden sonraki ilk 100 yıl içinde İslam Devleti, Roma İmparatorluğu kadar büyümüş ve batıda İspanya'ya doğuda ise Hindistan'a kadar ulaşmıştır. Buna ek olarak, özellikle 750 ila 1258 yılları arasında Abbâsî halifeliğinin altın çağı olarak da bilinen dönemde bilimsel gelişmenin yanı sıra ekonomik ve ticari faaliyetlerde de artış olmuştur. Gerekli tüm unsurların varlığına rağmen bu dönemde Müslümanlar, hem Müslümanların hem de gayrimüslimlerin mali ihtiyaçlarını karşılayacak bir finansal sistem kurup geliştirememişlerdir (El Tiby, 2011, s. 8-9).

Osmanlı İmparatorluğu da şariat kurallarına ve ilkelerine dayanan finansal sistemin geliştirilmesine öncelik vermemiş veya bu durumu gerektiği kadar önemsememiştir. 1950'li yılların sonlarında Pakistan'da İslami bankacılığa yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Mısır'da kurulan Mit Ghamr yerel tasarruf bankası olarak bilinen kurum, dünyadaki ilk başarılı modern deneyim olmuştur. Mit Ghamr bankası çeşitli sebeplerden dolayı 1967 yılının ortalarında kapatılmıştır. 1970'li yılların ortalarından başlayan ve Ortadoğu'ya büyük zenginlik getiren petrol fiyatlarındaki keskin artış sebebiyle geleneksel finansa alternatif olarak şeriata uyumlu finansal sisteme olan talep artmıştır. İslami finansal hizmetler, 1970'li yıllardan başlayarak hızlı bir şekilde gelişirken düzenleyici kurumlar ve İslami finansal kurumları yöneten düzenlemeler, sektörün kendisi kadar hızlı gelişmemiştir (El Tiby, 2011, s. 4).

Modern bankacılığın ortaya çıkışı Ortadoğu'daki yerel Müslümanların çoğunluğunu göz ardı etmiştir. Bu kurumlar muhafazakâr insanların yaşadığı bölgelerden uzak olma eğiliminde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ve faiz getiren Ziraat Bankası bile çoğunlukla kozmopolit yerleşimlerin yakınında yaşayan ve aşırı tutucu olmaktan uzak olan daha zengin toprak sahiplerine hizmet etmiştir. Suudi Arabistan dışında Ortadoğu'da yer alan ülkelerde batı kaynaklı bankacılığın yaygınlaşması konusunda her zaman rahatsızlık duyulmuştur. Ancak çoğu hükümet 1950'li yıllara kadar modernleşme uğruna bazı tavizler vermiştir (Wilson, 1983, s. 74).

İslam coğrafyasında ilk faizsiz finans kurumlarının, 1940'lı yıllarda Hindistan'ın Surat şehrinde kurulan Patni sosyal kredi kurumu ve Rampur şehrinde kurulan Tanda Baoli Müslüman fonu olduğu kabul edilmektedir (Nisar, 2002, s. 94).

1950'li yıllarda İslami ilkelerin ticarete uygulanmasıyla ilgili ilk gerçekçi tartışma Pakistan'da gerçekleşmiştir (Wilson, 1983, s. 75). Modern anlamda faizsiz bankacılık fikri ise ilk olarak Pakistanlı Muhammed Uzeyr tarafından 1955 yılında ortaya koyulmuştur (Nisar, 2002, s. 94). Ulusal düzeyde faiz yasağı uygulanmamasına rağmen, 1950'li yılların sonunda Pakistan'ın kırsal bir bölgesinde, deneysel bir yerel İslam bankası kurulmuştur (Wilson, 1983, s. 75). Batı Pakistan'ın kırsal bölgelerinde bir grup toprak sahibinin 1958 yılında kurduğu ve mudarebe yöntemiyle çalışan Yardımlaşma Bankası ilk dönem faizsiz kurumlardandır (Nisar, 2002, s. 94). Kurum, faiz ödemesi yapılmadan para yatırmaya razı olan az sayıda dindar toprak sahibi tarafından desteklenmiştir. Kredilere faiz uygulanmamış sadece bankanın işletme giderlerini karşılamak için sabit bir idari ücret alınmıştır. Fakat kurum, çok geçmeden fon sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Ayrıca mudiler mevduatlarının ne şekilde kullanıldığına dair merak

duymuş ve banka yetkililerini bağımsızlık konusunda sıkıştırmışlardır. Tüm bunların yanı sıra şehirde yaygın olan ticari bankacılığın sağladığı kazançlı ve güvenli kariyerden vazgeçmek istemeyen banka personelinin işe alımıyla ilgili de sorunlar yaşanmaya başlamıştır. 1960'lı yılların başında bu kurum tasfiye edilmiştir (Wilson, 1983, s. 75).

1962 yılına gelindiğinde ise Malezya hükümeti, hacı adaylarının tasarruf ve kâr etmelerine yardımcı olmak için “Hac Yönetim Fonu”nu kurmuştur (El Tiby, 2011, s. 9-10). Fonun müşteri sayısı 1963 yılında 1281 iken 2005 yılında 5 milyonu geçmiştir. Hac fonunun başarısı Malezya’da İslami finansın politik olarak desteklenmesine yardımcı olmuş ve bugünkü başarısındaki en önemli etkenlerden biri olarak görülmüştür (Görmüş ve Yabanlı, 2019, s. 104–105).

Tüm bu girişimler içerisinde en başarılı ve yenilikçi uygulama, 1963 yılında Mısır’da Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kurulması olmuştur. Banka modern İslami bankacılık sistemi için bir dönüm noktası olarak görülmüştür. (El Tiby, 2011, s. 9-10). Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kurucusu, daha sonra Uluslararası İslam Bankaları Birliği’nin genel sekreteri olan Ahmed el-Neccar’dır. Fakat bu girişim uzun sürmemiştir (Wilson, 1983, s. 75-76).

Modern İslam bankacılığının tarihi dört döneme ayrılabilir (El Tiby, 2011, s. 10-13):

1. Kuruluş Dönemi (1965-1976)
2. Yayılma Dönemi (1977-2002)
3. Uluslararası Tanınma Dönemi (2003-2009)
4. Değerlendirme Dönemi (2009-Günümüz)

Özellikle kuruluş dönemi ve yayılma döneminde yerel İslami bankaların, İslami finansın gelişimine katkısı oldukça önemlidir. Mit Ghamr sonrası kurulmuş yerel İslami bankalara ilişkin bilgiler Tablo 14’te yer almaktadır.

Tablo 14: Mit Ghamr Sonrası Kurulan Yerel İslami Bankalar

Kurum	Kurulduğu Yer	Yılı	Sahiplik Yapısı	Ödenmiş Sermaye (milyon dolar)
Nasır Sosyal Bankası	Kahire	1972	Mısır Devleti %100	5,8
Dubai İslam Bankası	Dubai	1975	%10 Dubai devlet hissesi ve %10 Kuveyt devlet hissesine sahip anonim şirket	13,2
Kuveyt Finans House	Kuveyt	1977	Kuveyt hükümeti %49, özel yatırımcılar %51	8,6
Faisal Islamic Bank of Sudan	Hartum	1977	Sudan vatandaşları ve devlet kurumları %40, Suudi özel vatandaşları %40, diğer vatandaşlar %20	1,9
Faisal Islamic Bank of Egypt	Kahire	1977	Mısır vatandaşları ve devlet kurumları %51, Suudi ve diğer Arap vatandaşları %49	10,0
Jordan Islamic Bank for Finance and Investment	Amman	1978	Ürdünlü özel yatırımcılar %98,7, Konut Bankası %1,3	3,4
Bahreyn İslam Bankası	Manama	1979	Bahreyn vatandaşları, hükümet ve sosyal güvenlik fonu %30, Kuveyt faizleri %30, Dubai İslam Bankası %5, Suudi yatırımcılar %35	1,3
İran İslam Bankası	Tahran	1979	İranlı tüccarlar %100	Bilgi Yok

Kaynak: (Wilson, 1983, s. 81)

Ortadoğu'nun dışında yer alan İslami kurumlar:

Pakistan: Müslüman Ticaret Bankası, Ulusal Yatırım Ortaklığı, Pakistan Yatırım Şirketi, Konut İnşaatı Finans Kurumu.

Bahamalar: İslami Yatırım Şirketi, Nassau (Suudi sermayeli) (Wilson, 1983, s. 81).

İslami finans ve bankacılık sektörü kuruluş döneminden günümüz değerlendirme dönemine kadar çeşitli gelişmeler göstermiştir. Tablo 15'te İslami bankacılık ürün ve hizmetlerindeki çeşitlilik, kurum sayısı ve niteliklerinde artış ve ayrıca bulunduğu coğrafi alan bakımından da yaygınlaştığı açıkça görülmektedir.

Tablo 15: İslami Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Dönemler	1970 Öncesi	1970'ler	1980'ler	1990'lar	2000 Sonrası
Gelişmeler	-İslami Bankacılığın ortaya çıkışı	-Petrol fiyatlarında artış -İslami Banka sayısında sınırlı artış	-Yeni faizsiz finans kurumları -Yeni faizsiz finans ürünleri -Coğrafi genişleme	-Büyüme oranlarında artış -Bireysel bankacılıkta genişleme -Ürün ve hizmet çeşitlerinde artış	-Pazarda büyüme -Küreselleşme
Ürün ve Hizmetler	-Temel bireysel bankacılık işlemleri	-Ticari Bankacılık hizmetleri	-Tekâfül -Proje Finansmanı -Emtia Finansmanı -Sendikasyon	-Yatırım ve Menkul Kıymet Fonları -Sukuk -Finansal Kiralama	-İleri Hazine Hizmetleri -Yenilikçi Portföy Yönetimi Hizmetleri
Şirketler	-İslami Bankalar		-Tekâfül Şirketleri -Faizsiz Yatırım Şirketleri		-Faizsiz Yatırım Bankaları -Varlık Yönetimi Şirketleri
Coğrafi Alan	-Körfez ve Ortadoğu		-Asya Pasifik ve Türkiye		-Avrupa ve Amerika

Kaynak: (Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 107).

İslami finansın doğuşuna olduğu kadar gelişimine de etki eden çeşitli siyasi ve ekonomik etkenler bulunmaktadır. Önemli etkenlerden bazıları şu şekildedir (Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 105):

- İslam coğrafyasında, sömürge devletlerine karşı ekonomik açıdan bağımsızlık hareketleri 1950'li yıllardan itibaren güçlenerek devam etmiştir.
- 1973 petrol krizi sonrasında artan petrol fiyatlarıyla birlikte petrol rezervleri açısından zengin olan İslam ülkelerinde sermaye birikimi yaşanmıştır.
- Körfez ülkeleri başta olmak üzere İslam ülkelerinin büyüme oranları artmıştır.
- 11 Eylül tarihi itibarıyla ABD ve Avrupa'da yaygınlaşan İslami fobi sebebiyle Arap sermayesi Müslüman ülkelere yönelmiştir.
- Tekâfül ve sukuk gibi yeni finansal ürünlerin ortaya çıkışı İslami finansal ürünlerin çeşitliliğini arttırmıştır.

- İslami finans ve bankacılığa dair hüküm ve kurallar yasalaşarak yeni kurumlar oluşmuştur.
- Küreselleşmenin etkisiyle İslami bankacılık öncelikle İslam coğrafyasında daha sonra dünyada yaygınlaşmıştır.
- Son teknolojilerin gelişmesi ve İslami bankaların bu gelişmelere uyum sağlaması, maliyetlerin azalmasını, çeşitliliğin artmasını ve yeni müşterilere ulaşılmasını sağlamıştır.

2.1.4. İslami Bankacılığın Dayandığı Temel Esaslar

İslam hukukuna göre, para etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Bu bağlamda, kâr etmek emek karşılığı kazanılan şey olarak kavramsallaştırılmış olup yasaklanmamıştır. İslam ekonomisinin ayırt edici bir özelliği de yerel topluluklara fayda sağlamak ve dini nedenlerden ötürü finansal olarak dışlanmış kişileri de kapsamaktır. Bunun yanı sıra İslam ekonomisinin, istihdam oluşturmak ve gelecek vaat eden ekonomik sektörleri, girişimciliği, sosyal adalet ve eşitliği teşvik etmek ve yoksullukla mücadele etmek gibi hedefleri de bulunmaktadır (Alonso, 2015, s. 2).

İslam iktisadının çeşitli tanımlarının olmasının yanı sıra temel olarak “*İslam iktisadı, tipik bir İslam toplumunda yaşayan Müslümanın iktisadi davranışını açıklamaya çalışan bir disiplin*” olarak tanımlanmaktadır (Naqvi, 2018).

İslam iktisadının kaynakları şunlardır (Naqvi, 2018, s. 53):

- Kur’an-ı Kerim
- Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sünneti
- İslam Hukuku ve içtihat
- Müslümanların Tarihi
- İktisadi hayatla ilgili veriler

Kur’an’da muamelata dair pek çok ayet bulunmaktadır. Bu doğrultuda Kuran’da İslam ekonomisi ve finansına dair yer alan bazı temel esaslar şunlardır (Wilson, 1983, s. 71-73):

- Kur’an, servet birikimini tasvip etmemekle birlikte servetin başkalarına yardım etmek dışında kullanılmasını kınamaktadır (Tevbe Suresi/34-35. Ayetler).

- Tefecilik uygulamasına sefalet ve yoksulluğa neden olması sebebiyle dikkat çekilmektedir (Bakara Suresi/276. Ayet).
- Tefeciler finansal olarak iyi duruma gelebilir fakat Allah'ın rahmetinden faydalanamayacaklardır (Rûm Suresi/39. Ayet, Bakara Suresi/275. Ayet).
- Hem alacaklılara hem de borçlulara Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından tavsiye verilmektedir. Geciken kredilerin geri ödemelerinde zorluk çeken borçluları anlamaları ve en azından yeniden zaman verilmesi konusunda hoşgörülü olmaları gerekmektedir (Bakara Suresi/280. Ayet).
- Kredi ihtiyacı olanların kredi şartlarını yazılı hale getirmeleri ve alacaklılarıyla yapılan sözleşmede iki tarafında yanlarında tanıklar bulundurmaları tavsiye edilmektedir (Bakara Suresi/282. Ayet).
- Kur'an bir İslam devletindeki tüm vatandaşların aynı seviyede tüketim gerçekleştireceğini varsaymamaktadır. Sadece lüks tüketimin toplumsal uyum üzerindeki olumsuz etkilerine ve istenmeyen bir durum olduğuna dikkat çekmektedir. Maddi ihtiyaç ve isteklere itiraz edilmemekte ancak bir topluluktaki daha zengin üyelerin finansal kaynakları sorumlu bir şekilde yönetmesi gerekmektedir. Ayrıca bu kişilerin servetleri arttıkça sorumluluk artmaktadır. Müslümanlar yıllık olarak, servetlerinin toplam değerinin %2'sinden yoksullara ve muhtaçlara zekât olarak vermektedirler (Tevbe Suresi/60. Ayet).

İslam iktisadı düşüncesinin temel felsefesi, üç ana ideolojik kavram ve ilke ile açıklanmaktadır. Bu üç kavram; Tevhid kavramı, insanların yeryüzündeki halifeliği kavramı ve sorumluluk kavramıdır. Üç ilke ise; itidalli olma ilkesi, iktisadi verimlilik ilkesi ve sosyal adalet ilkesi şeklinde sınıflandırılmaktadır (El-Ashker & Wilson, 2019, s. 30).

İslam ideolojisinde yer alan kavram ve ilkelerin tek bir amacı bulunmaktadır. Bu amaç, Allah'ın yarattıklarının ve insani ihtiyaçların, genelde tüm kâinatı özelde ise çevreyi koruyarak tatmin edilmesine yönelik iktisadi kaynakların düzenlenmesidir. İslami ideolojinin temel hedefi, bireysel değişkenlerin maksimize edilmesinden ziyade kâinatın korunması ve muhafaza edilmesidir. Aksi takdirde İslam iktisadında maksimizasyon düşüncesi yer alması durumunda İslami ideolojinin içerisine yerleştirilmiş olan itidalli olma düşüncesi ile çelişki var olacaktır. Dolayısıyla klasik iktisat düşüncesinde var olan maksimizasyon, İslami düşüncenin ruhuna aykırıdır (El-Ashker & Wilson, 2019, s. 36).

İslam ne kapitalist ne de komünist finansal modeli desteklemektedir. İslam, müminlerin kalplerinde ve zihinlerinde ahiret bilincini teşvik etmekte ve onlara açgözlülüğten ve paraya aşırı düşkünlükten sakınmalarını emretmektedir. İslami ekonomik ve finansal sistem, dürüstlük, güvenilirlik, şeffaflık, kolaylaştırma, iş birliği, tamamlayıcılık ve dayanışma gibi bir dizi değer ve ahlaka dayanmaktadır. Bu ahlak ve idealler esastır çünkü bunlar finansal işlemlerde yer alan herkes için istikrar, güvenlik ve emniyet sağlarlar. Ayrıca İslam temel olarak bilinen faizi (riba) yasakladığı gibi yalan, kumar, hile, garar (risk veya belirsizlik), tekel, sömürü, açgözlülük, adaletsizlik ve insanların parasını haksız yere almayı içeren ekonomik ve finansal işlemleri yasaklamıştır (Hassan, 2009, s. 3–4). İslami finans ve bankacılık bu temel kaynak ve düşünceler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Buna göre, İslam iktisadında yer alan finans kuruluşlarının para ticareti yapmaları yasaktır. Bu kuruluşlar, para dolaşımını sağlayan, kredi mekanizmasını işleten ve girişimcilere bilgi sağlayan, alt yapı hizmetlerini yerine getiren kurumlardır. İslami finans kuruluşları sonuç itibarıyla yaptıkları bu hizmetlerin karşılığını almaktadırlar. Bu kurumlar, kendi tasarruflarını yatırımlarda değerlendirerek kâr ve zarara ortak olabilmekte, sabit yatırım yapmak suretiyle kira geliri elde edebilmektedirler. Ancak kesin olarak, yatırıma dönüşmeyen ve üretim sürecine katkıda bulunmayan para ticareti yoluyla kâr yapmaları yasaktır (Ersoy ve Hazıroğlu, 2019, s. 66–67). Ayrıca İslami finans kurumları, para akışının mal akışına bağlı olarak gerçekleşmesine ortam hazırlamaktadırlar. Bu finans kurumları, üretilen mal ve hizmet fiyatlarının piyasada oluşmasına da katkı sağlamaktadırlar (Ersoy, 2015, s. 54).

2.1.5. İslami Bankacılığın Mevcut Durumu ve Krizler Karşısında İslami

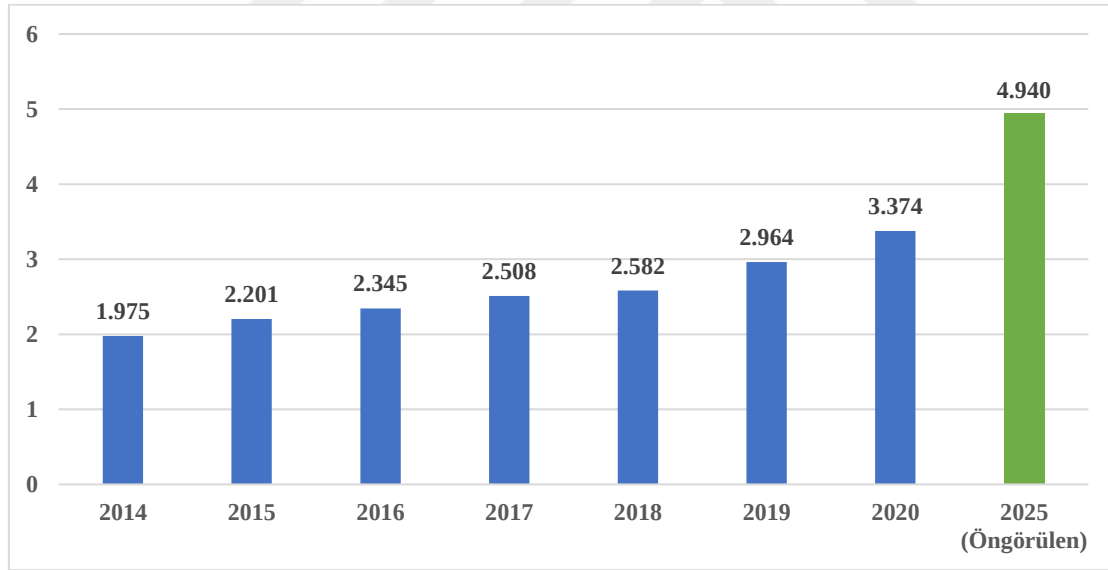
Bankacılık

1990'lı yılların sonlarından günümüze, İslami bankacılık sektörü yılda yüzde 10-15 oranında büyümektedir. Bununla birlikte İslami finansal hizmetler sunan bankaların sayısı da artmaktadır. İslami bankaların yanı sıra büyük konvansiyonel bankalar da “İslami Pencere” aracılığıyla İslami finansman hizmeti sunmaktadırlar (Lone, 2016, s. 17–18).

2.1.5.1. Rakamlarla Dünya’da ve Türkiye’de İslami Finans ve Bankacılık

İslami bankacılığın etik açıdan zengin olması ve ticaret, mübadele ve iş pratiklerinin çeşitliliği İslami finans sektörüne olan bağlılığı arttırmıştır. Dolayısıyla İslami finans sektörü, 2000-2006 yılları arasında yıllık %20-40 arasında büyüme yakalamış, İslami sermayenin de desteğini kazanarak güçlü küresel ekonomilerden faydalanmıştır. Sektör, küresel finans piyasalarında yaşanan hareketliliklerden de yararlanmıştır. Küresel sektörlerdeki tasarruf ve yatırımlardaki artış finansal piyasanın büyümesini de hızlandırmıştır (Venardos, 2020, s. 249).

2020 yılı değerlendirmelerine göre sektör, küresel varlıklarını %14 artırarak 3,374 trilyon dolara çıkartmıştır. Sektör büyümesi, 2019 yılında %15’lik düşüş yaşamıştır. Fakat, COVID-19 pandemisinin topluma ve ekonomilere yaşattığı negatif durum göz önüne alındığında bu sonuç sektör için bir başarı olarak gözükmektedir (Shereen & Tayyab, 2021, s. 3). İslami finans sektörünün 2014 yılından bu yana gösterdiği artış Grafik 3’te görülmektedir.

Grafik 3: İslami Finans Varlık Büyümesi (2014- 2020, milyar ABD doları)

Kaynak: (Shereen & Tayyab, 2021, s. 8)

Uluslararası rapor ve kaynaklar İslami finans sektöründe yaşanan gelişmelerden dolayı önümüzdeki yıllar için de pozitif öngörüler ortaya koymaktadırlar (Shereen & Tayyab, 2021, s. 8). İslami finans sektörü her ne kadar Dünya’da istenilen büyüklüğe ulaşmamış olsa da düzenli bir büyüme kaydettiği doğrudur. Sektörün varlık dağılımı Tablo 16’da görüldüğü üzere %70 oranında İslami bankacılığa aittir. İslami bankacılığı %19 ile sukuk

izlerken, diğer finansal varlıklar %5 oranında kalmış ve tekâfûl %2’lik oranla en az payı almıştır.

Tablo 16: İslami Finans Varlık Dağılımı (2020)

	Toplam Varlık (Milyar USD)	%	Kurum/Finansal Enstrüman Sayısı
İslami Bankacılık	2,349	%70	527
Sukuk	631	%19	3,805
İslami Fonlar	154	%5	1,698
Diğer İslami Finans Yatırımları	178	%5	745
Tekâfûl	62	%2	323

Kaynak: (Shereen & Tayyab, 2021, s. 23)

Sukuk ve İslami fonlar da dahil olmak üzere sermaye piyasası varlık sınıfları önemli yatırım araçları iken, büyüklükleri ve geçmiş performansları göz önüne alındığında İslami finans kurumları sektörünün belkemiği olarak kabul edilmektedirler (Shereen & Tayyab, 2021, s. 22).

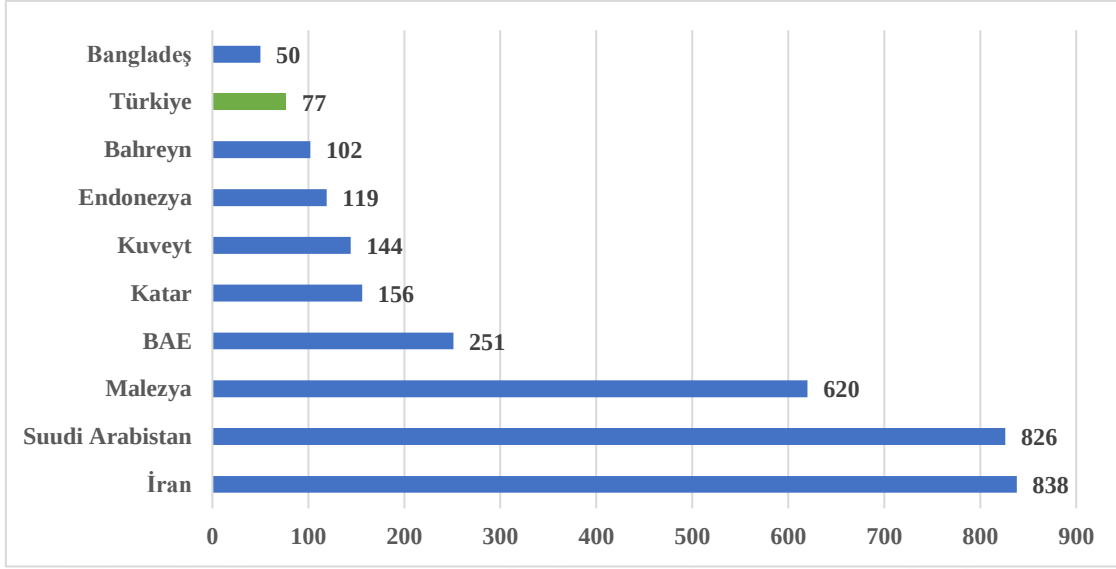
Tablo 17: İslami Finans Varlık Dağılımı (2012)

Varlıklar	Yüzde
İslami Bankacılık	%80,3
Sukuk	%14,6
İslami Fonlar	%4,0
Tekâfûl	%1,1

Kaynak: (Lone, 2016, s. 20).

2020 yılına ait veriler 2012 yılı veriler ile karşılaştırıldığında ise (Tablo 17), İslami bankacılık sektörünün küçüldüğü ve sukuk, tekâfûl gibi varlıkların payının ise arttığı görülmektedir. Bu durumun nedeni, sektörde yer alan kurum sayısı ve finansman çeşitliliğinde yaşanan artış olması muhtemeldir.

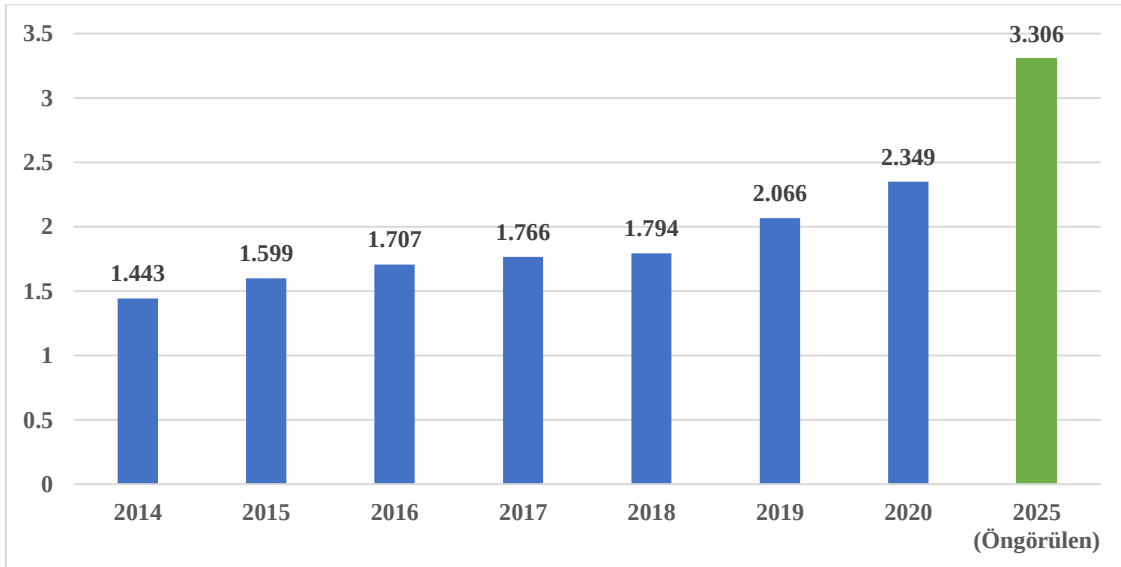
İslami finans ve kurumları sadece Müslümanların bulunduğu topraklarda olmamakla birlikte Dünyanın pek çok ülkesinde yer almaktadır. Ancak Grafik 4’te de görüldüğü üzere İslami finansın en yaygın olduğu ülkeler yine Müslüman nüfusa sahip ülkelerdir. Türkiye bu ülkeler arasında yer almakla birlikte İslami finans piyasasındaki payı nispeten küçük kalmaktadır.

Grafik 4: En Fazla İslami Finans Varlığına Sahip Ülkeler (2020, Milyar ABD doları)

Kaynak: (Shereen & Tayyab, 2021, s. 24).

İslami finansal büyümenin artış sağladığı piyasada İslami bankacılık sektörü de yıllar itibariyle aynı artışı sürdürebilmektedir (Grafik 5). 2020 yılında küresel İslami bankacılık sektörü, geçen yılın aynı dönemine göre %4,3 oranında varlık büyümesi yaşamıştır. Sektör, bir yıl önce kazandığı ivmeden biraz yavaşlamış (2019 yılında %12,4 büyüme) ve 2020 üçüncü çeyrekte toplam aktifleri 1,84 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (2019 üçüncü çeyrek toplam aktif 1,77 milyar ABD doları) (IFSB, 2021, s. 7). 2019 COVID pandemisi göz önüne alındığında artışta yaşanan azalma çok ciddi gözükmemektedir.

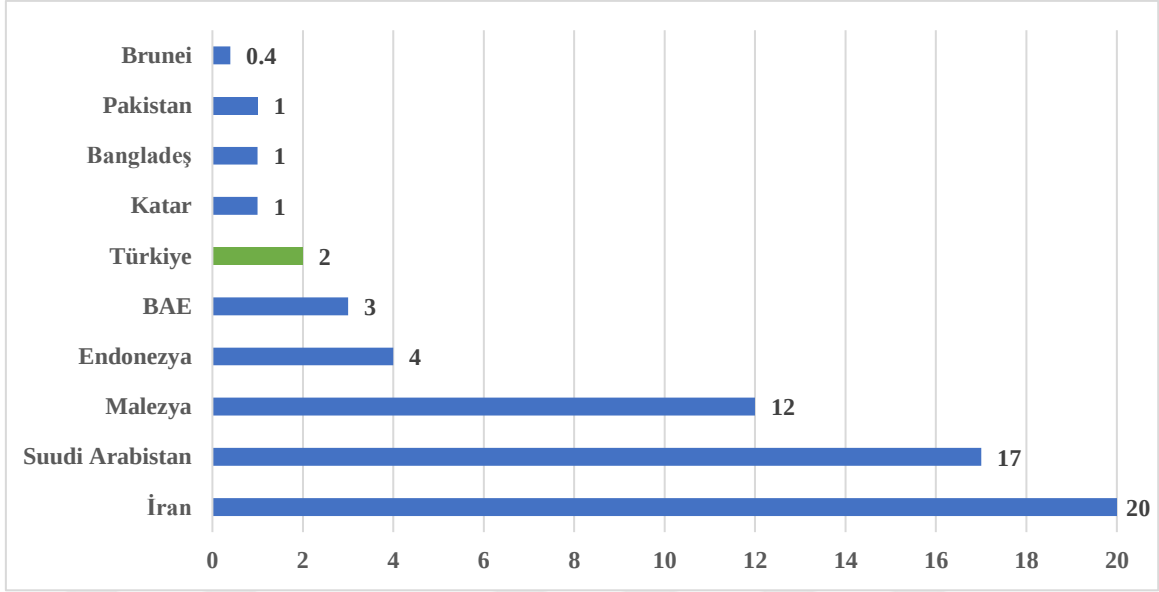

Grafik 5: İslami Bankacılığın Varlık Büyümesi (2014-2020, milyar ABD doları)

Kaynak: (Shereen & Tayyab, 2021, s. 27)

İslami bankalar, tüm endüstri sektörlerinde en fazla varlığa sahip olmaya devam etmektedir. İslami bankacılık varlıkları, 2019 yılında gerçekleşen %15'lik büyümeden %14'lük büyüme ile 2020 yılında 2,3 milyar dolar olarak tamamlamıştır. Yine 2018 yılı büyüme rakamlarıyla kıyaslandığında, 2018 yılında İslami bankacılık varlıklarındaki büyümenin sadece %2 olduğu görülmektedir (Shereen & Tayyab, 2021, s. 29). ABD doları bazında görülen büyümedeki yavaşlama, esas olarak COVID-19 pandemisinin getirdiği olumsuzluklar ve 2020 yılının ilk çeyreğinde petrol fiyatlarındaki ve üretim çıktısındaki düşüşten kaynaklanmaktadır (IFSB, 2021, s. 11).

İslami bankacılığın bölgesel yayılımı dikkate alındığında ise (Grafik 6) Körfez ülkelerinin, varlık bakımından en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu bölgenin, küresel İslami bankacılık sektörü için sistemik önemi görülmektedir. Körfez ülkeleri, en büyük İslami bankalara sahipken en yüksek büyüme oranları ise Etiyopya (%244, 2020 yılındaki en yüksek büyüme), Tacikistan (%110 artış) ve Fas (%66) gibi ülkelerde gerçekleşmiştir. Büyüme oranları %40'ın üzerinde olan diğer ülkeler arasında Afganistan (%49) ve Sudan (%47) yer almaktadır. Bunun yanı sıra önemli bir Müslüman nüfusa sahip Pakistan da 2020 yılında İslami bankacılık varlıklarında %37 oranında bir büyüme kaydetmiştir (Shereen & Tayyab, 2021, s. 29). 2020 üçüncü çeyreği itibarıyla, 34 yetki alanına sahip İslami bankacılık sektörü 21 ülkenin (2019 yılı üçüncü çeyrek 27 ülke) iç pazar payında bir artış yaşarken, diğer üç ülkede (İran ve Sudan dahil olmak üzere) değişmeden kalmıştır (IFSB, 2021, s. 7).

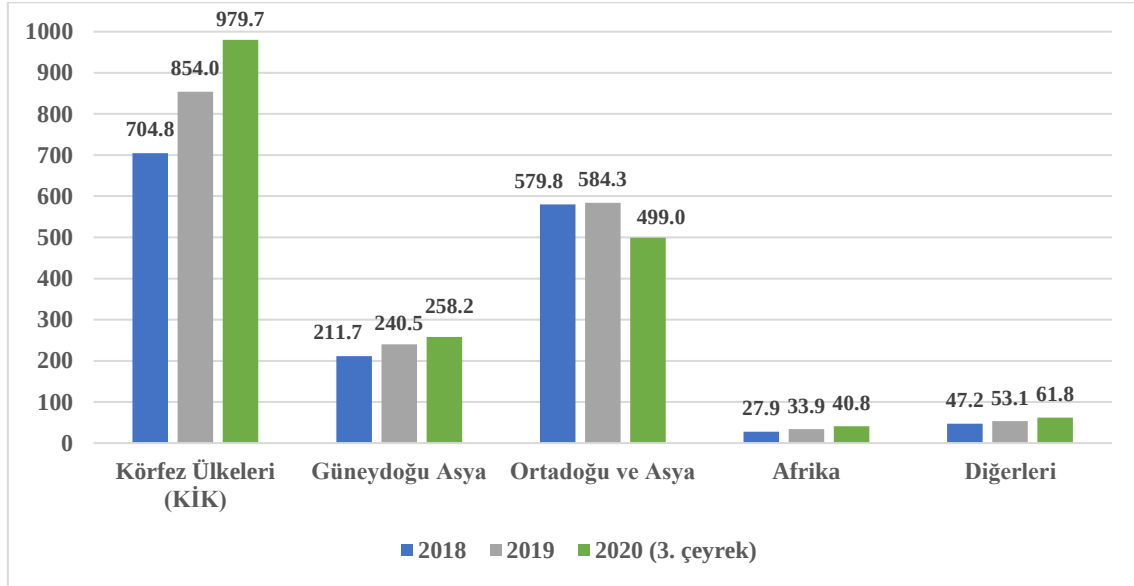
Grafik 6: En Fazla İslami Bankacılık Varlığına Sahip Ülkeler (2020, Milyar ABD doları)

Kaynak: (Shereen & Tayyab, 2021, s. 28)

Her şeye rağmen İslami bankacılık sektörü, genel olarak yapısal iyileştirmeler ortaya koymuştur. Bu değişiklikler, özellikle bazı gelişmekte olan ekonomilerde İslami bankacılık sektörüne sahip olan varlıkların yıllık olarak büyümesine dayanmaktadır. Örneğin, Suudi Arabistan, 2019 üçüncü çeyrek sonunda kaydedilen yıllık %10,6 oranına kıyasla, 2020’de yıllık %17,0 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Aynı dönemde Pakistan, 2019 üçüncü çeyrekte %-3,2’lik bir orana sahipken 2020 üçüncü çeyreğinde yıllık bazda %19,9’luk bir büyüme kaydetmiştir. Bangladeş, Brunei, Kuveyt, Katar ve BAE, dönem içinde İslami bankacılık varlıklarını arttıran diğer ülkelerdir. Özel olarak, Bangladeş 2019 yılındaki %11,2 oranına kıyasla yıllık %12,6 oranında bir varlık büyümesi kaydetmiştir. Aynı şekilde İslami bankacılık varlıkları Katar’da 2019 yılında %10,6 oranında gerçekleşmişken 2020 yılında %12,0 oranında artış sağlamıştır (IFSB, 2021, s. 11–12).

Dönem içinde düşüş kaydeden bölgeler de bulunmaktadır. 2019 yılının üçüncü çeyreğinde %9,0 oranında büyüme kaydeden Malezya 2020 yılında %7,8’lik varlık büyümesi kaydetmiştir. Aynı şekilde Umman (2020 yılı üçüncü çeyrek %5,5, 2019 üçüncü çeyrek %12,7) ve Sudan (2020 yılı üçüncü çeyrek %28,1, 2019 üçüncü çeyrek %56,59 da düşük varlık büyümesi gerçekleşmiştir. Endonezya (2020 yılı üçüncü çeyrek %9,0, 2019 üçüncü çeyrek %12,7) ve Türkiye (2020 yılı üçüncü çeyrek %20,5, 2019

üçüncü çeyrek %28,9) de bu dönemde yavaş büyüme kaydeden ülkeler arasında yer almaktadır (IFSB, 2021, s. 11–12).

Grafik 7: Bölgesel İslami Bankacılık Varlıkları (milyar ABD doları)

Kaynak: (IFSB, 2021, s. 14)

Bölgesel olarak İslami bankacılık varlıkları değerlendirildiğinde ise yine Körfez ülkelerinin en büyük paya sahip olduğu ve bu payı yıllar itibariyle arttırdıkları gözlemlenmektedir (Grafik 7). Körfez ülkelerinin İslami bankacılık varlıklarının payı yıllık bazda %14,7 artarak 979,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Orta Asya bölgesinde yer alan Kazakistan'daki İslami bankacılık sektörü, bölgenin toplam İslami bankacılık varlıklarının %70'ini oluşturmaktadır. Afrika'da İslami bankacılık varlıklarının payı, her ne kadar artsa da nispeten düşük kalmıştır. Afrika bölgesi varlık değerinde en yüksek gelişmeyi kaydetmiş olup yıllık %27,1 ile 2020 yılı üçüncü çeyreğini 43,1 milyar ABD doları [2019 üçüncü çeyreği 33,9 milyar ABD doları] ile sonlandırmıştır. Türkiye ve Avrupa ülkeleri “Diğerleri” olarak sınıflandırılmıştır. Bu grup, İslami bankacılık varlıklarında 61,8 milyar ABD doları ve yıllık %16,4 oranında bir büyüme kaydetmiş olup (2019 üçüncü çeyrek 53,1 milyar ABD doları) küresel İslami bankacılık varlıklarının da %3,4'ünü (2019 üçüncü çeyreği %3,0) oluşturmuştur (IFSB, 2021, s. 14).

Türkiye’de ise katılım bankaları, sektördeki payını arttırmaya devam etmektedir. Katılım bankaları 2020 üçüncü çeyreği itibariyle, sektörün 54,98 milyar ABD doları (2019 üçüncü çeyrek 45,57 milyar ABD doları) değerinde toplam yurt içi bankacılık

varlıklarının %7,10'unu (2019 üçüncü çeyrek %6,3) temsil etmektedir. Pandemide yaşanan olumsuzluklara rağmen, Bankacılık Kanunu'nda (Madde No. 77) kalkınma ve yatırım bankalarına faizsiz finansman sağlama izni veren karar, Türkiye'deki İslami finansın payının artmasına yardımcı olmuştur (IFSB, 2021, s. 13). Türk Eximbank, öncü kuruluş olarak BDDK'dan resmi yetkiyi almıştır. Türk Eximbank, Ağustos 2020'de, Hazine ve Maliye Bakanlığı güvencesi altında İslam Kalkınma Bankası ile yapılan murabaha sözleşmesi ve katılım finansmanı esasları ile sağlanacak yatırım kredileri kapsamında 100 milyon ABD doları tutarında kaynak aktarılacağını duyurmuştur. Türk ihracatçıların yatırım fonu ihtiyaçları dört ile on yıl arasında banka tarafından karşılanacaktır (Çınar, 2020, s. 144–145).

2020 yılının birinci çeyreğinde yaşanan hafif bir düşüşün ardından Türkiye'deki katılım bankaları, ikinci çeyrekte ise iyileştirilmiş kârlılık performansı kaydetmiştir. Spesifik olarak, aktif kârlılık oranları (ROA) ve öz kaynak kârlılıkları (ROE), 2020 yılından sonra iyileşmiş ve 2020'nin üçüncü çeyreğini %1,4 ve %17,5 oranlarında gerçekleştirmiştir. Katılım bankacılığı sektörünün kârlılık performansı, 2020 üçüncü çeyrek itibarıyla %1,1'lik bir aktif kârlılık ve %9,1'lik öz kaynak kârlılığı kaydeden Türkiye'deki tüm bankacılık sektörünün performansının üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 18).

Tablo 18: Türkiye'deki Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörüne ait Finansal Büyüklükler

Finansal Başlıklar	Katılım Bankaları			Bankacılık Sektörü		
	2020 Aralık	2019 Aralık	Değişim (%)	2020 Aralık	2019 Aralık	Değişim (%)
Toplanan Fonlar	322,017	215,983	%49,1	3,464,221	2,576,404	%34,5
Kullandırılan Fonlar	240,133	149,475	%60,7	3,675,203	2,739,736	%34,1
Takipteki Alacaklar (Brüt)	8,713	7,763	%12,2	152,202	150,108	%1,4
Toplam Aktif	437,092	284,450	%53,7	6,107,832	4,491,708	%36,0
Öz Varlık	27,603	21,762	%26,8	600,804	492,384	%22
Net Kâr	3,716	2,438	%52,4	59,973	49,043	%22,3
Personel Sayısı	16,849	16,040	%5,0	203,224	204,626	-%0,7
Şube Sayısı	1255	1179	%6,4	11,189	11,374	-%1,6

Kaynak: (TKBB, 2021).

Türkiye'de 2020 yılının ilerleyen dönemlerindeki olumlu toparlanma, ekonominin yeniden açılmasına ve ülkedeki düzenleyici otoriteler tarafından getirilen çeşitli politika

önlemlerinin etkisine bağlanabilir. Bu dönemde, politika faizinin 300 baz puan indirilmesi, Türk lirasındaki değer kaybının etkisini azaltmaya yönelik tolerans tedbirleri ve menkul kıymet fiyatlarındaki düşüşün yanı sıra 48 aracılık maliyetinin düşürülmesine yönelik düzenlemeler de olumlu gelişmeye katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, Türk Katılım bankalarının kârlılık görünümü, varlık kalitesindeki olası bozulmaları azaltmak için önden yüklemeli provizyonların yanı sıra yeni düzenlemelerle finansal aracılık maliyetinin düşürülmesi de sektördeki olumlu gelişmelerin kaynağı olmuştur (IFSB, 2021, s. 46).

Türk Katılım bankacılığı sektörü likidite şoklarına karşı dayanıklılığını korumuştur. Likiditede kaydedilen toparlanma, Katılım bankalarının hem Türk lirası likiditesini hem de döviz likiditesini yönetebilme kabiliyetinden kaynaklanmıştır. Politika faizi de 2020 yılının ilk yarısında %12'den %8,25'e çekilmiş olup TCMB'nın devlet tahvili alma hareketi de bankacılık sisteminde likiditeyi arttırmıştır. Bu önlemler finansman kanallarını işler durumda tutmuş hem işletmelerin hem de hane halklarının finansman talebini teşvik ederek katılımı arttırmıştır. Katılım bankacılığı sektörü fon kaynaklarında büyüme kaydetmiştir. Bununla birlikte, sağlıklı bir likidite tamponu ve hem ücretli hem de ücretli olmayan fonlama kaynaklarındaki istikrarlı büyüme nedeniyle Türk katılım bankalarının likidite pozisyonuna ilişkin görünüm dayanıklı gözükmemektedir (IFSB, 2021, s. 54).

2.1.5.2. Ekonomik Krizler Karşısında İslami Bankacılık

İslami bankacılık sistemi esneklik ve gözetim arasında bir denge kurmaktadır. İslami bankacılık sisteminin savunucuları, İslami finans kurumlarında kredi krizi yaşanmaması gerektiğini ileri sürmektedirler. Çünkü İslami bankacılık sistemi, müşteri ve bankalar arasındaki ortaklığa dayalı olarak çalışmaktadır. Ayrıca İslami bankacılık ve finans sisteminde sosyal bir taahhüt de bulunmaktadır (Hassan, 2009, s. 2).

İslami bankalar, insanların birikimlerini toplayarak ekonomiye aktaran, ardından kârları mevduat sahipleri arasında dağıtan risk sermayesi firmaları gibi hareket etmektedirler. Böylece İslami bankalar, iş yapmak için paraya ihtiyacı olanlar için yatırım ortağı gibi hareket ederek işin bir parçası haline gelmektedirler (Hassan, 2009, s. 4–5).

İslami hükümler ve etik ilkelerin desteklediği İslami bankalar, muhafazakarlık ve ihtiyatı besleyen stratejik iş birlikleri sayesinde direnç ve istikrarlarını ortaya koymuşlardır. Esas itibarıyla yerel ve perakende sektörüne yoğunlaşmış olan kredi portföyleri, İslami bankaları özellikle kriz dönemlerinde korumuştur. Kriz dönemlerinde, İslami bankaların varlık kalitesi zarar görmemiştir (Venardos, 2020, s. 265).

İslami bankaların sektörde yer almaya başlamalarından itibaren, 2007 küresel finans krizi ve günümüz COVID-19 pandemisi dolayısıyla yaşanan ekonomik kriz olmak üzere ciddi anlamda iki kriz ile mücadele etme durumunda kaldığı söylenebilir. 2007 küresel krizinin İslami bankalar üzerindeki etkilerinin incelendiği bir çalışmada örneklem dönemi olarak 2006-2009 yılları seçilmiştir. Çalışmada banka büyüklüklerinin verimliliğe olan etkisi dikkate alınmaktadır. Orta Doğu ve Orta Doğu dışındaki ülkelerde faaliyet gösteren İslami bankalar üzerine yapılan çalışmada, İslami bankaların ekonomik kriz döneminde etkinliklerinin azalmadığı aksine arttığı tespit edilmiştir (Said, 2012, s. 191).

Yine küresel finans krizi dönemini kapsayan bir başka çalışmada 2000-2010 yılı verileri kullanılmıştır. Çalışma özel olarak küresel finans krizinin Malezya'daki İslami bankalar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, finansal krizin İslami bankalardaki toplam mevduatı olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Çalışma ayrıca genel tüketici duyarlılığı ve mevduat davranışına ilişkin kanıtlar da sunmaktadır. Genel olarak, 1997-1998 yılında yaşanan Asya mali krizi deneyimi nedeniyle, banka müşterilerinin İslami bankacılığın finansal kriz karşısında daha dayanıklı olacağına güvenmeleri ve dolayısıyla 2007-2008 mali krizinde de İslami bankalara mevduat girişinin gerçekleştiği sonucuna ulaşılmaktadır (Abduh vd., 2011, s. 1413).

Günümüz COVID-19 pandemisi sebebiyle gerçekleşen küresel kriz ise petrol fiyatlarındaki oynaklığı körüklemiş ve bu durum bazı İslami finans piyasaları üzerinde baskı yaratmıştır. Bu dönemde sektör düzenleyicileri, finansal kurumların yaşanan zorlukları atlatabilmeleri için destek önlemleri tasarlayarak uygulamaya koymuşlardır. Zorlukların büyüklüğüne rağmen İslami finans sektörü, 2019 yılında gerçekleşen %15'lik büyüme oranına kıyasla %14 oranında daha yavaş fakat yine de çift haneli bir büyüme kaydetmiştir. 2020 yılının sonunda İslami finans varlıklarının büyüklüğü 3,4 milyar dolara ulaşmıştır. İslami finans varlıklarında en fazla artış gösteren ülkeler Afganistan,

Avustralya, Mısır, Etiyopya, Fas ve Tacikistan olurken, İslami bankacılık bu ülkelerdeki büyümenin ana itici gücü olmuştur (Shereen & Tayyab, 2021, s. 25).

Sektörün büyümesi 2020 yılının başında birkaç İslami bankanın zarar etmesiyle yavaşlamış olsa da eğilim 2020 yılının ikinci yarısı ve 2021'in başına doğru tersine dönmüştür. Körfez ülkelerinin yanı sıra birkaç İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) hükümeti tarafından, pandeminin ekonomik yansımalarıyla başa çıkmaya yardımcı olmak için büyük teşvikler sağlanmıştır. Sonuç olarak 2025 yılına kadar 3,3 milyar dolarlık varlığa ulaşması beklenen İslami bankacılık sektörü, pandemiden nispeten zarar görmeden çıkmıştır (Shereen & Tayyab, 2021, s. 29).

İslami finans piyasalarında, sosyal İslami finans araçlarının COVID-19 pandemisi sürecinde pozitif bir ayrım ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Özel olarak karz-ı hasen, vakıf ve zekât uygulamalarının pandeminin getirdiği olumsuz koşulları azaltacağı öngörülmektedir (S&P Global Ratings, 2020, s. 10). Bu araçlara ek olarak İslami bankaların, kriz daha fazla derinleşmediği sürece personel sayısını azaltmama konusunda kararlı oldukları görülmektedir. Buna karşılık bazı geleneksel bankalar, şimdilik personellerini tutacaklarını fakat ücretli izin veya uzaktan çalışma düzenlemeleri gibi diğer önlemleri kullanacaklarını duyurmuşlardır (S&P Global Ratings, 2020, s. 27).

İslami bankalar COVID-19 pandemisinin neden olduğu mevcut finansal krize, küresel finans krizinin meydana geldiği zamana göre nispeten daha iyi sermaye ile ve daha likit girmişlerdir. Bunun nedeni, küresel finans krizinden sonra kapsamlı bankacılık reformlarında elde edilen kazanımlardır. İslami Finansal Hizmetler Kurulu'nun (IFSB) İslami Finansal Hizmetler Sektörü (IFSI) 2020 İstikrar Raporu'nda, yakın vadede İslami bankacılık sektörü için iyimserlik öngörülmektedir (Adewale, 2020, s. 1). COVID-19 pandemi sürecinin, küresel İslami finans sektörü için bir dönüm ve sıçrayış dönemi olabileceğine dair öngörüler de bulunmaktadır (Shereen & Tayyab, 2021, s. 3).

2.2. İlk İslami Banka Tecrübesi: Mit Ghamr

Modern İslami bankacılık tarihindeki en önemli olay, 1963 yılında Mısır Nil Deltası'ndaki Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kurulmasıdır. Bankanın kuruluş detaylarının yanı sıra Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnâsır döneminden Cumhurbaşkanı Enver Sedat zamanına kadar geçen sürede Mısır'daki politik atmosferin bilinmesi de

önemlidir. Çünkü siyasetin, Mısır'daki İslami bankaların kuruluş ve kalkınması üzerinde ciddi bir etkisi olmuştur (El Tiby, 2011, s. 17).

Mısır'da İslami finans, devletin genel stratejisine uygun bulunmamıştır (Galloux, 1999, s. 482). Mısır'daki ilk İslami bankaların çoğu, Avrupa kapitalizminin ortaya çıkmasıyla Orta Doğu'ya gelen diğer modern bankalara benzemektedir. Bu dönemde, İslami bir bankanın ne olduğu veya ne olması gerektiği konusunda tutarlı bir teori bulunmamaktadır (Mayer, 1985, s. 35). Sınırlı kaynaklara sahip Mısırlılar için resmi olmayan kredi kaynakları akrabalar, rehin karşılığı borç verenler ve tefecilerdir. Fakat yoksullar için bu kredi kaynaklarına dahi ulaşmak kolay değildir (Mayer, 1985, s. 34).

Mısır'ın siyasi konjonktürü ekonomik durumu kadar İslami bankacılığın ortaya çıkabilmesinde önemli bir etken olmuştur. Mısır'da Müslüman Kardeşler grubunun Cemal Abdünnâsır'a suikast girişiminde bulunmakla suçlandığı 1954 yılından sonra siyasi atmosferde değişiklikler meydana gelmiştir. Müslüman Kardeşler grubu ortadan kaldırılmış ve binlerce üyesi hapse atılarak cezalandırılmıştır. Yine bu grup, 1965 yılında darbe girişiminde bulunmakla suçlanmış ve birçoğu hapsedilmiştir. 1966 yılında Müslüman Kardeşler grubunun önemli üyelerinden Seyyid Kutub, Nâsır rejimi tarafından idam edilmiştir. Dolayısıyla siyasi ortamdaki değişim, rejimin İslami faaliyetlere yönelik düşmanca tutum takınmasına neden olmuştur. Tüm bu karışıklık içerisinde Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, ekonomik ve sosyal aktivist olan Dr. Ahmed el-Neccâr tarafından özel girişimlerle kurulmuştur (El Tiby, 2011, s. 17-18).

El-Neccâr'ın İslami Bankacılık ile ilgili düşünceleri şu şekildedir (El-Naggar, 1978, s. 221);

“Çoğu İslam ülkesi şu anda ekonomik ve sosyal kalkınma programları başlatmaktadır. Bu tür geliştirme faaliyetleri, sosyo-ekonomik değişime yönelecek dinamik kurumların kurulmasını gerektirmektedir. Ancak tek başına kurumlar istenen hedeflere ulaşmak için yeterli değildir. Diğer hayati faktörler de dikkate alınmalıdır. Liderlik kalitesi önemlidir, çünkü böyle bir kurumun temel rolünün ve amacının insanlara iletilmesinden sorumlu olan liderlerdir. Eğer insanlar gerçekten ulusal kalkınma çalışmalarında rol oynayacaklarsa, neye katılacaklarının farkında olmalıdırlar. Dahası, kalkınma kurumları sosyal ve kültürel çevre ile yakından bağlantılı olmalıdır. Değişim aracı, ilgili kişilerin ihtiyaçlarını ve isteklerini yansıtmalıdır aynı zamanda faaliyet gösterdiği toplumun inanç ve manevi değerleri

ile tutarlı olmalıdır. Bunu dikkate almamak, kurumun hedeflerine ulaşamamasına neden olacaktır”

El-Neccâr'ın Mit Ghamr yerel tasarruf bankasını kurma amaç ve hedefleri de bu düşünce ve sözler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kurulduğu bölgede, zirai faaliyet, el sanatları ve sanayi gelişmiştir. Bu bölge insanının tüketim ve tasarruf alışkanlıkları da kullanılan kredilerin yönü için oldukça önemli olmuştur (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 165).

Arz yönünde; tasarruf eğitimi sayesinde kısa ve uzun vadeli finansman ihtiyaçlarına cevap verecek imkanlar doğmuştur. Ayrıca tasarruf modelinde, gelir artışının üretime katkı sağlaması için gerekli tedbirler alınmıştır. Talep yönünde; yatırım sandığı, borç verme ve kredi eğitimi faaliyetleri yanında çeşitli üretim ve yatırım sahaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca banka, girişimcilerin bulunmadığı hallerde üretim ve yatırım sahaları için rehber rolü oynamıştır (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 166).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası modeli, köylülerin tasarruf ve yatırıma yönelik temel tutumları, ekonomik kurumlara duydukları güven ve toplumun gelişmesi için küçük endüstriler kurma konusunda ortak çaba gösterme becerileri dikkate alınarak tasarlanmıştır. Bankanın, köylüler ve banka personeli arasında karşılıklı güveni sağlayan yakın temaslar kurması hedeflenmiştir (El-Naggar, 1978, s. 222).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının temelinde de yer alan İslam bankası düşüncesine göre sadece zenginler, bankalar veya kamu kuruluşları bankayla ilişki kurmayacaklardır. Bu toplulukların yanı sıra işçiler, köylüler ve esnaf da imkanları nispetinde bu bankanın hizmetlerinden faydalanabilecektir (Alagöz, 1981, s. 3).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kuruluş dinamikleri şu şekildedir (El-Naggar, 1978, s. 223):

1. Dinamik ekonomik büyümenin temeli, tasarruf hacminin artmasıdır.
2. Sosyo-ekonomik gelişme sürecinde özel tasarrufların, tasarruf eğitiminin ve kredi genişlemesinin temel rolü bulunmaktadır.
3. Bireysel tasarruf öncelikle kişisel bir konudur ve belirli bir yaşam biçimini yansıtmaktadır. Bu nedenle tasarrufun teşvik edilmesi, mevcut tutumları değiştirerek sağlanmalıdır.

4. Başarılı ekonomik kalkınma modellerinde, kitlelerin kalkınma sürecine etkin katkıları bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomisi sadece yukarıdan güçlü ve organik bir yapı olarak inşa edilemeyecektir. Bu nedenle kitlelerin sermaye oluşum sürecine entegrasyonu gerekmektedir.

5. Her ülkenin ekonomik, sosyal ve politik iklimindeki geniş farklılıklar dolayısıyla, başka herhangi bir ülkede hüküm süren bankalara benzer tasarruf bankaları kurmak birkaç faktör sebebiyle zorlaşmaktadır. Özel inisiyatif eksikliği, girişimci eksikliği, finansal kurumlarla olan ilişkilerdeki bilgisizlik, sermaye piyasasının bozulması ve deneyim eksikliği bu faktörlerin birkaçıdır.

6. Etkin olmak için kalkınma kurumları, faaliyet gösterdikleri ortamdan ayrılmamalıdır. Kurum liderleri insanların ihtiyaç, isteklerini yansıtmalı ve manevi değerler ile uyumlu olmak için faaliyet gösterdikleri kültürel bağlamı düşünmelidirler.

Gelişmiş ülkelerin aksine İslam ülkelerinde var olan sosyal ya da ekonomik kalkınma sorununu, sermaye oluşumunun doğası ve birikimin sürekliliğini yaşanan aksaklıklara dayandırmak mümkündür. İstenilen sermaye oluşum sürecinde karşılaşılan sorunlar analiz edildiğinde ise birbirini etkileyen sosyal, ekonomik, psikolojik, politik, vb. çok sayıda faktöre ulaşılmaktadır (El-Naggar, 1978, s. 221-222). Kalkınmış bir ekonomi için kurumlar ne kadar önemliyse bu kurumların bulundukları ortamın sosyal, ekonomik ve politik açıdan bu kurumların oluşmasına hazır durumda olması o kadar önemlidir.

2.2.1. Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kuruluşu ve Tarihi

1963-1967 tarihleri arasında Mısır'daki Nil deltasında yer alan Mit Ghamr kasabasında kırsal tasarruf bankalarına örnek olacak Mit Ghamr yerel tasarruf bankası kurulmuştur. Kurulan banka, Alman tasarruf bankası modelinin, gelişmekte olan İslami ülkelerdeki kırsal kesime yönelik düzenlenmiş şeklidir. Bölgedeki nüfusun büyük çoğunluğu finansal kurumlarda hiç işlem yapmamış, temelde kırsal ve dindar olan bölge insanlarıdır. Bu insanlar, batı tarzında faaliyet gösteren bankacılara güven duymamış ve gelirlerinin önemli bir kısmını acil durumlar için kenarda saklamıştır. Dolayısıyla bu bölgedeki sermaye üretken faaliyetlerde kullanılamamıştır. Tüm bu nedenlerden ötürü, dini ilkeleri ihlal etmeyecek finansal kurumların oluşturulması bir zorunluluk haline gelmiştir (Wohlers-Scharf, 1983, s. 79-80). Mit Ghamr yerel tasarruf bankası kısa süreli faaliyet gösterebilmiş bir bankadır. Bankanın kısa faaliyet süresindeki önemli tarihler Tablo 19'da yer almaktadır.

Tablo 19: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kronolojisi

Tarih	Durum
1952	Mısır devrimi
1959	Ahmed El-Neccâr doktorasını Almanya'da tamamladı.
1959-1961	Kamulaştırma dalgası sonucu Mısır'ın 27 ticari ve uzmanlaşmış bankasına el koyuldu. Bankacılık sistemi, birbiriyle rekabet etmeyen dört devlet bankasına indirildi.
Aralık 1961	Maliye Bakanlığı bünyesinde Tasarruf Bankaları Birliği kuruldu.
Ağustos 1962	Kahire Üniversitesi'ndeki görüşmelerden sonra Mit Ghamr'a 20 ortak seçildi.
1962-1963	Ortakların eğitimi yapıldı.
Mayıs 1963	Ahmed El-Neccâr ve ortakları Mit Ghamr'a taşındı.
1963 yılı ortası	Eğitim için Almanya ile iki yıllık anlaşma imzalandı.
Mayıs-Temmuz 1963	Tasarruf bilinçlendirme kampanyası yapıldı.
Temmuz 1963	Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, Tasarruf Bankası Birliği bünyesinde açıldı.
1963-1964	Tasarruf ürünleri geliştirildi.
1965	Hükümet ile Müslüman Kardeşler arasında çatışmalar çıktı.
1965-1966	Yatırım ürünleri geliştirildi.
1966	Ford Vakfı, Mit Ghamr hakkında bir rapor hazırladı.
1967	Merkez Bankası komitesi tarafından denetlenen Mit Ghamr kapatıldı ve şubeleri 4 devlet bankası tarafından devralındı.

Kaynak: (Alonso, 2015, s. 5)

El-Neccâr, 1950'li yıllarda Batı Almanya'da doktora öğrencisiyken, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya'nın ekonomik toparlanmasında büyük rol oynayan yerel tasarruf bankası sisteminden etkilenmiştir. Mısır'daki benzer bankaların, sahip oldukları serveti biriktirerek ve bu birikimin üretim için kullanımını sağlayarak, normalde tasarruf etmeyen ya da edemeyen yoksulların tasarruflarının toplanabileceğine inanmıştır. El-Neccâr, bireysel mevduatların küçük olmasına rağmen, bir kırsal tasarruf bankasının toplayabileceği toplam miktarın büyük olacağını ve biriken meblağların yerel ekonomiye katkıda bulunacak finansman projelerinde verimli bir şekilde kullanılabileceğini teorik olarak ortaya koymuştur (Mayer, 1985, s. 36). Ayrıca Nâsır'ın yönetiminde olduğu bu dönemde devlet bankaları, yoksulların tasarruflarını toplayabilmek için gerekli hareketliliği sağlayamamıştır (Galloux, 1999, s. 482-483). Tüm bu etkenler sebebiyle El-Neccâr Mısır'da, Alman yerel tasarruf bankası temelli İslami bir banka kurma fikrini geliştirmiştir.

Alman yerel tasarruf bankalarının seküler ve kapitalist sisteme sahip bir piyasada mevcut olması bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Bu sebeple bankanın kuruluşunda mevcut iklime uyan, Arap gelenekleriyle ve manevi mirasla eşleşen bir yol bulma çabası içerisine girilmiştir (El-Naggar, 1978, s. 223; Alonso, 2015, s. 6).

El-Neccâr sadece tasarruf bankalarını dışarıdan gözlemlemekle kalmamış, aynı zamanda Köln Tasarruf Bankası'nda (Alman Kreissparkasse Köln) çalışarak da tasarruf bankacılığı tecrübesini edinmiştir. Özellikle bu bankaların kırsal kesimde yaşayan insanlar için tasarlanmasından ilham almıştır. Büyük ölçüde tarımdan gelir elde eden ve düşük gelirli çiftçilerin önemli bir kısmına sahip bir ülke olan Mısır için bu sistemi oldukça uygun bulmuştur (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 27).

Ahmed el-Neccâr liderlik vasfına sahip bir girişimcidir. Köln'de eğitim alırken yakın arkadaşları Günter Klöwer, Afganistan'ın eski Maliye Bakanı Heider Dawar, Die Welt'in Köln ofis başkanı Wolfgang Hohmeyer ve Güney Amerika'da muhabir olarak görev yapan Martin Gester gibi isimlerle Mısır'da kurmayı planladığı İslam bankasının planlanması ve organizasyonu konusunda istişarelerde bulunmuştur (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 27).

Mısır'da kurulması planlanan bankacılık fikri için ilk kuruluş, eski bir Volkswagen minibüsü olmuştur. Mısır tasarruf bankası projesi şekillenmeye başladığında, minibüs tekerlekli bir banka şubesine dönüştürülerek gerekli tüm araçlarla (sayaç, hesap defterleri, muhasebe ve ofis ekipmanları) donatılmıştır. Ahmed el-Neccâr'ın ana hedefi olan köyün ortasındaki halka ulaşma fikrine de yardımcı olması nedeniyle araç fikri oldukça faydalı olmuştur. El-Neccâr ayrıca, sorumluluğu köylülere ait olduğu ve merkezi olmayan bir sistem tasarlamıştır. Her köylünün kendi kaygılarını dile getirebileceği ve muhatap bulabileceği köy meclisleri oluşturmuştur. Buradaki yaşlılar kime kredi verileceğine dair bölge insanına çeşitli tavsiyelerde bulunmuşlardır. El-Neccâr bu şekilde sağlam bir sistem kurmak için yaygın ve köklü gelenekleri kullanmıştır (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 27).

El-Neccâr, tasarladığı bankacılık fikri ile tefeciliği ve dolayısıyla küçük çiftçilerin ve meslek sahiplerinin sömürsünü sona erdirmek istemiştir. Bu dönemde küçük çiftçiler ve girişimciler teminat ya da sermayeleri olmadan banka kredilerine erişim imkânı bulamamışlardır. Bu nedenle çiftçiler, faiz oranları ticari bankalarından çok daha yüksek

olan tefecilere başvurmak zorunda kalmışlardır. El-Neccâr'ın temel motivasyonu, bu döngüyü bozmak ve çiftçilere kredi vermekle kalmayıp aynı zamanda onları tasarruf etmeye yönlendirmek olmuştur (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 26).

Banka açılmadan önce fon kaynağına ve siyasi desteğe ihtiyaç duyulmuştur. El-Neccâr, Alman tasarruf bankaları organizasyonundan ve Federal Alman hükümetinden fon almayı başarmıştır. Her ikisi de bu kurumu “devrimci ve finansal kalkınma için umut verici bir başlangıç” olarak değerlendirmiştir. Girişim, “Mısır’da bölgesel bir tasarruf bankası sektörünün geliştirilmesi” başlığı altında resmi bir Alman kalkınma yardım projesi olarak tanımlanmıştır. Alman hükümeti el-Neccâr'ın fikri için gerekli teknik ekipmanı sağlamayı da taahhüt etmiştir. Bu destekler arasında; 20 tasarruf bankası çalışanının eğitimini finanse etmek ve birisi Ahmed el-Neccâr'ın kendisi olmak üzere üç üyeli danışmanlık ve destek heyeti göndermek bulunmaktadır (Klöwer ve Schönenbach, 2014, s. 27-28). El-Neccâr'ın Alman hükümeti ve tasarruf bankaları organizasyonundan aldığı miktar 4 milyon Deutschmark'tan fazladır (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 28-29) El-Neccâr'ın Mısır'a dönüşünden sonra da Batı Almanya ile temasları sürmüş ve Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kuruluş yıllarından sonra da Almanya'daki danışmanların yardımına başvurmuştur (Mayer, 1985, s. 36).

Finansman ve destek almasıyla birlikte, Ahmed el-Neccâr 1963 yılında Köln'den yola çıkmış ve mobil bankacılık şubesini Kahire'ye götürmüştür. Kendisine bu yolculukta yakın arkadaşı Klöwers ve diğer Alman arkadaşları eşlik etmiştir. El-Neccâr, Kahire'nin kuzeyindeki verimli Nil deltasındaki Mit Ghamr bölgesini seçmiş ve fikrini açıklamak ve tanıtmak için çiftçilere ve köy imamları gibi yerel makamlara müracaat etmiştir (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 29).

Deltanın merkezinde bulunan Mit Ghamr kasabası, bankanın kurulduğu dönemde 48.000 nüfusa sahiptir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası tarafından hizmet verilecek olan en yakındaki Dondait köyü ise 15.000 nüfusa sahiptir (Mayer, 1985, s. 36). Bankanın kuruluş yeri olarak Dakhalia valiliğine bağlı Mit Ghamr kasabasının seçilmiş olmasının üç sebebi bulunmaktadır. Öncelikle bu bölgenin demografik olarak yöneticisinin bir vali olması, bankanın her yöne yayılabilmesini sağlayan Nil Deltası'nda merkezi bir konumda bulunması ve tüm bunların yanı sıra valinin bankanın tam özerkliğine izin verecek kadar bankaya karşı kayıtsız olmasıdır (Ready, 1967, 12, aktaran Alonso, 2015, s. 6).

El-Neccâr bu bölgede tasarruf bankası kurulması için hükümetten izin almaya çalışmıştır. Bu süreçte hükümet bürokrasisinin dikkatini çekmemeye ayrıca özen göstermiştir. El-Neccâr, 1960'lı yıllarda görev yapan Mısır Hükümeti'nin, İslami ilkelerle hareket edecek bir banka girişimine olumlu bakmayacağından endişelenmiştir (Najjar, 1976, s. 82-83, aktaran Mayer, 1985, s. 36). El-Neccâr'a (Najjar, 1976, s. 197) göre; hükümette bankanın hükümet tarafından daha fazla kontrol ve denetimine tabi olması konusunda ısrar eden kişiler bulunmuştur. Bunun yanı sıra faizsiz bankacılığa itiraz eden ve bankanın faaliyetlerini standart Mısır ticari bankalarına göre revize etmek zorunda olduğunu savunan kişiler de vardır (Mayer, 1985, s. 38). Ahmed el-Neccâr, tasarruf bankası modelini "İslami" olarak tanıtmaktan özellikle kaçınmıştır. Aile ilişkilerini kullanarak, Ekonomi Bakanlığı'ndaki üst düzey yetkililerinin ve Devlet İstihbarat Dairesi müdürlerinin desteğini almayı başarmıştır. Uzun ve yorucu bir süreçten sonra el-Neccâr resmi onayı almayı başarmıştır (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 28).

El-Neccâr'ın sahip olduğu liderlik vasfı sadece onun bankayı açabilmesinde değil aynı zamanda bankayı yönetmesinde de etkili olmuştur. Kırsal toplulukların imamlarıyla aktif olarak bağlantı kurmuş ve bu durum kırsal bir tasarruf bankasının faizsiz modelini tanıtmaya yardımcı olmuştur. O dönemdeki imam ve dini liderlerin bankaya katılımı arttırmak ve bankacılık konularında danışmanlık yapmak gibi önemli işlevleri olmuştur. Daha sonra onlara atfedilen bu rol, günümüz İslami bankalarında bulunan danışma kurullarına dönüşmüştür (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 29).

Mit Ghamr ekibi cami ve çay bahçelerindeki insanlarla onların hayatları, görüşleri, gelenekleri hakkında konuşmuştur. Bu "dinleme aşaması" ilk ve en önemli adım olarak kabul edilmiştir. Her akşam Mit Ghamr ekibi sonuç ve bulguları paylaşmak ve analiz etmek için bir araya gelmiştir. Daha sonra el-Neccâr ve Mit Ghamr ekibi şeyhler, öğretmenler, imamlar gibi toplumda öncü kişilere gitmişler ve tasarruf fikrini desteklemelerini istemişlerdir. Köylerdeki insanlara, toplumunun gelişmesine katkı sağlamayı teklif etmişlerdir (Alonso, 2015, s. 7).

Dinleme ve görüşme aşamalarından sonra el-Neccâr, köylerde bilgilendirme toplantıları ve tiyatro oyunları düzenlemiştir. Yaklaşık 100-150 kişi ile yapılan bu toplantılarda bir imam ya da başka bir öncü isim konuşma yapmış ve girişime destek verdiğini açıklamıştır. Tiyatro oyunlarında, temel tasarruf derslerini öğretmek için para

biriktirmenin önemi gösterilmiş ve ardından sorular sorularak genel bir tartışma yapılmıştır. Bu tartışmalarda “Fakir olduğunuzda nasıl tasarruf edebilirsiniz? Kendi topluluğumuzu geliştirme sorumluluğunu nasıl alabiliriz?” gibi sorular ele alınmıştır. Toplantıların sonunda da konuşmacı olan öncü isimler, bir tasarruf hesabı açarak katılımcılara yol göstermiştir (Alonso, 2015, s. 7).

Bankanın halka ait olduğu ve bankacılık işlemlerinde yerel halkın temsil edildiği dolayısıyla bankanın hile yapma ya da zarar vermeyi deneyen herkes üzerinde sosyal kontrolü olduğu sürekli vurgulanmıştır. Yerel halkla olan samimiyet ve tanışıklık arttıkça bireylerin birbirlerine karşı daha fazla güven duydukları tespit edilmiştir (Alonso, 2015, s. 7).

Bankayı halka anlatma çabalarının yanı sıra banka çalışanları da yoğun görüşmeler sonucunda özenle seçilmiştir. Çalışanlar, bankanın fikirleri ve finans konularında iyi eğitilmişlerdir. Çalışan seçimi, el-Neccâr için çok önemli olmuştur. Psikoloji profesörü de olan el-Neccâr iş başvurusu yapanlar için psikolojik bir test geliştirmiştir. El-Neccâr özellikle çalışanların genç ve dinamik insanlar olmasını istemiştir. Gazetelere reklam verildikten sonra 462 adet başvuru alınmış ve bunların içinden sadece 20 kişi seçilmiştir (19 erkek ve 1 kadın) (El-Naggar, 1982, s. 111-113, aktaran Alonso, 2015, s. 8). Bu 20 aday el-Neccâr’dan o kadar etkilenmiştir ki, Mit Ghamr bankasının el-Neccâr’ın karizma ve motivasyonu olmadan günümüzde tekrar kurulma fikri, bazı araştırmacılar (Mayfield) tarafından sorgulanmıştır (Orhan, 2018, s. 94).

Mayfield’in (1971) araştırmalarına göre, iş başvurusunda bulunan kişilere dört şey sorulmuştur (Orhan, 2018, s. 94):

1. Mit Ghamr’da iş arama nedenleri.
2. Kırsal alanlarda çalışma istekleri.
3. Daha düşük maaş alma istekleri.
4. Kırsal Mısır’ı anlama yeterlilikleri.

Yapılan görüşmeler sonunda bankaya çalışmak için alınan kişiler yerel tasarruf bankacılığı projesine inanmış, vizyona büyük önem vermiş ve şirket ruhu yüksek kişilerdir. Köylülerin güvenini kazanmak için banka çalışanları önemli bir nokta olmuştur (Alonso, 2015, s. 8).

Banka personeli kısa süre sonra yerel halkın güvenini kazanmıştır. Bölge halkı başta yabancılardan şüphelenmiştir. Fakat Mit Ghamr personeli, eğitilmiş olmalarına rağmen köylüler ile aynı görüş ve ahlaki değerleri paylaştıkları için zaman içinde diğer banka çalışanları ile farklılıklarını ortaya koymuşlardır (Wilson, 1983, s. 76; Chachi, 2005, s. 16).

2.2.1.2. Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Çalışma Prensipleri ve İşleyişi

Bankanın temeli, banka ile çiftçiler arasında kurulan doğrudan bağlantılar ve ilişkiler ile karşılıklı güvene dayanmaktadır. El-Neccâr bu bankayı kurarken diğer bankalarda olduğu gibi bir faiz belirlemeyi gereksiz görmüştür. Dolayısıyla Mısır'da kurulan yerel tasarruf bankasının kabul ettiği sistem, faizsiz bir sistemdir (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 130). Oluşturulan modelin asıl hedefi Müslüman kitlelerin, sermaye toplama işine aktif bir şekilde iştirak etmelerini sağlamaktır (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 127). Dolayısıyla bu kurumlar, sermaye teşkiline katılmayı kolaylaştırmak için (bir yandan kişilerin davranış biçimlerini değiştirme ve onlara tesir etmeye, diğer yandan planın hedeflerini düzenlemeye yarayacak) imkan ve vasıtaları hazırlamaya odaklanmışlardır (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 129).

Yerel tasarruf bankalarının hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla yüklenmiş oldukları üç prensip şu şekildedir (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 129):

1. Tasarruf eğitimi
2. Kredi eğitimi
3. Yatırım faaliyetlerinin önüne çıkan güçlükleri yenmek

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının hesapları çeşitli dini ve pratik hedefler gerçekleştirmek üzerine kurgulanmıştır. Örneğin, bankadan kredi alabilmek için, tasarruf hesabı müşterisinin en az altı ay beklemesi şart koşulmuştur (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 131).

Bunun yanı sıra bankanın yönetim şekli ve sürekliliğine de önem verilmiştir. Bankanın kuruluşunda yer alan 20 iştirakçiden her biri 6 ila 15 ay arasında yönetici olarak görev yaparken, yerel sakinler de yöneticilik konusunda eğitilmişlerdir. Eğitim süreleri tamamlandıktan sonra banka yöneticiliği yerel bir yönetim kuruluna devredilerek, daimi

bir yerel yönetim ve yerel çalışan kadrosu oluşturulmuştur (Ready, 1967, s. 10, aktaran Alonso, 2015, s. 8).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kurulduğu ilk yıl, 17,560 hesap açılmıştır (El-Naggar, 1982, s. 121) Farklı bir kaynağa göre ise kuruluş yılında açılan hesap sayısı 25,000 olup yarım milyon Deutschmark'dan fazla kaynak toplanmıştır (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 29). Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kuruluşundan dört yıl sonra 1967 yılında ise müşteri sayısı 251,152'e yükselmiştir (El-Naggar, 1982, s. 121, aktaran Alonso, 2015, s. 10). Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının müşteri sayısı ve mevduat miktarlarına dair ayrıntılı bilgiler Tablo 20'de yer almaktadır.

Tablo 20: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Yatırımcı Sayısı ve Büyüklüğü

Yıllar	Tasarruf Hesabı	Büyüme %	Tasarruf hesapları başına ortalama mevduat %	Büyüme %	Mevduat miktarı (Cüneyh)
1963-1964	17,560	-	2,33	-	40,944
1964-1965	30,404	73	6,29	170	191,235
1965-1966	151,998	400	5,79	-1	879,570
1966-1967	251,152	65	7,28	26	1,828,375

Kaynak: (Chachi, 2005, s. 17; Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 148; Orhan, 2018, s. 97).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası hızlı bir şekilde büyümüş ve üç yıl içinde 1000 kurucu mevduat sahibine 59,000 kişi daha katılmıştır. Mevduata faiz ödenmemiş olup faizsiz kredi alabilmek için borçlunun en az bir yıl boyunca bir tasarruf hesabında belirli bir tutara sahip olması gerekmiştir. Mevduat sahiplerinin ve borçluların aynı grupta yer almaları sebebiyle banka müşterilerinin fon yatırmak için finansal motivasyonları oluşmuştur. Krediler ev yapım ve onarımları, el sanatları endüstrileri için basit makinelerin satın alınması, tekstil dokuma-el tezgâhları veya basit dikiş makineleri gibi çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Bazı krediler çiftlik hayvanlarının satın alımını finanse etmek için kullanılmıştır. Tarıma dayalı bir toplulukta verimli su temini gerekli olduğundan kredilerle sulama sistemlerinde temel iyileştirmeler yapılmıştır. Genellikle krediler kısa vadede bir ila üç yıl arasında verilmiştir. Bunun yanı sıra süresi beş yıla kadar olan orta vadeli kredilere de izin verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in para istiflemenin doğru olmadığı yönündeki öğretisi çerçevesinde, fonlar dolaşımda tutulmaya

çalışılmıştır (Wilson, 1983, s. 76). Tüm bunların yanında banka, insanların işlerini yürütmelerine yardımcı olmak ve yüksek kaliteli ürünler ortaya çıkarmak için eğitim atölyeleri de düzenlemiştir (Alonso, 2015, s. 6).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kısa sürede büyüme başarısı dolayısıyla 1963 ve 1967 yılları arasında Kahire’de 3, Dakahliya’da 6 şube olmak üzere toplamda 9 şube açılmıştır (El-Naggar, 1982, aktaran Alonso, 2015, s. 3). Şubelerin açılış tarih ve yerleri Tablo 21’de yer almaktadır.

Tablo 21: Mit-Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının 1963-1967 Yılları Arasındaki Şubeleri

Şube	Açılış Tarihi
Mit Ghamr	05.07.1963
Sharbine	14.08.1965
Al Mansoura	11.09.1965
Dakerous	09.10.1965
Kasr Al Ayni	14.10.1965
Zefti	09.02.1966
Al Mahallah	24.07.1966
Misr Al-Jadidah	23.07.1966
Belqaa	01.10.1966

Kaynak: (Chachi, 2005, s. 17; Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 148; Orhan, 2018, s. 97).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası halkın tüm katmanlarına hitap etmeyi başarmıştır. Tablo 22’den de görüleceği üzere toplumun her kesiminden kişi ve kişiler bankanın müşterisi olmuştur. Buna göre banka müşterileri arasında öğrencilerin büyük çoğunluğu oluşturmuş olması dikkat çekicidir.

Tablo 22: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasındaki Yatırım ve Tasarruf Hesaplarının Demografik Dağılımı

Tasarruf	Açıklama	Yatırım ve Teşebbüs
%35,5 ⁵	Öğrenciler	%38
%14	İşçiler	%12,5
%2,3	Emekliler	%12,8
%10,2 ⁶	Memurlar	%22
%5,1	Ev hanımları	%6,4
%10,9	Çiftçiler	%15,9
%2	Tâcirler	%2,4
%2	Çeşitli	%2

Kaynak: (Chachi, 2005, s. 18; Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 148; Orhan, 2018, s. 95; Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 132).

Tablo 23: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasındaki Masrafların Dağılımı

Dönemler	Hükümetin katkısı (Cüneyh)	Masraf (Cüneyh)	Tasarruf Sahibine ait olan	Mevduata ait olan	Muameleye ait olan
1963-64	88,000	86,302	%4,8	%3	%0,9
1964-65	48,750	48,750	%3,7	%0,8	%0,4
1965-66	165,000	165,000	%1,2	%0,5	%0,3
1966-1968	190,000	190,000	%0,4	%0,1	%0,1

Kaynak: (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 152; Orhan, 2018, s. 97)

Tablo 23'ten de görüldüğü üzere Mit Ghamr yerel tasarruf bankasına ilişkin masraf ve külfetler zaman içerisinde azalmaktadır. Azalmanın temel sebepleri şu şekildedir (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 152):

1. Banka personeli kısa bir müddet sonra tecrübe ve yetenek kazanmış ve buna müteakip masraflar da azalmıştır.

2. Çalışanların verimliliği kısa süre sonra en üst seviyeye ulaşmıştır.

Görüldüğü gibi operasyonel anlamda atılan doğru adımlar, kurumun maliyetlerinin azalması yönünde pozitif bir etki yapmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Mit Ghamr yerel tasarruf bankasında kredilerin geri ödenme oranı ise %100 olmuştur. Aynı dönemde klasik zirai kredi kurumlarındaki ödenmeyen borçlar sebebiyle meydana gelen zarar ise

⁵ Chachi'ye ait kaynakta rakam %53,5'tir.

⁶ Chachi'ye ait kaynakta rakam %0,2'dir.

%50 olarak gerçekleşmiştir (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 150). Kazanç elde etmek Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının asıl hedefi olmamakla beraber bağımsızlık ve şahsiyetini koruyabilmek için idari masraflarını bizzat karşılamak mecburiyetindedir (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 151).

Tablo 24'te aynı dönemde ve aynı piyasada yer alan iki bankacılık kurumu karşılaştırılarak Mit Ghamr yerel tasarruf bankasına ait az veri ile daha doğru yorum yapılmasına olanak sağlanmıştır. Buna göre, Mit Ghamr bankasının büyüme oranları oldukça iyi gözükmemektedir. Çok sayıda öğrenci, çiftçi ve köylünün desteğini alan Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kurucusu El-Neccâr (1974) bankanın katkılarını “Banka, faaliyet gösterdiği kısa döneme rağmen özellikle küçük sanayilerin gelişmesinde ve kurulmasında yerel toplumun ekonomik kalkınmasına hayati hizmetler vermiş ve Mit Ghamr’a bağlı 53 köyde işsiz işçilere yeni iş fırsatları sağlamıştır” şeklinde ifade etmiştir (Chachi, 2005, s. 18).

Tablo 24: 1964-1967 Dönemlerinde Mit Ghamr İslami Tasarruf Bankası ve Mısır Bankacılık Sisteminin Karşılaştırması

Yıl	Mısır Bankalarının Toplam Mevduatı	% Olarak	Yıllık Büyüme	Mit Ghamr Toplam Mevduatı	% Olarak	Yıllık Büyüme
1964	378,000,000	100	-	40,944	100	-
1965	396,000,000	105	5	191,235	467	367
1966	415,000,000	110	5	879,570	2148	360
1967	445,000,000	118	7	1,828,375	4466	108
Ortalamalar		6			278	
Sabit Fiyatlarda						
1964	364,513,010	100	-	39,483	100	-
1965	332,214,760	91	-9	160,432	406	306
1966	319,722,650	88	-4	677,635	1716	322
1967	340,474,360	93	7	1,398,910	3543	106
Ortalamalar		-2			245	

Kaynak: (Chachi, 2005, s. 17; Orhan, 2018, s. 96; Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 132)

Mit Ghamr tecrübesi kendisine has bir takım yeni özellikler içermektedir. Mayer (1985) çalışmasında bu özellikleri şu şekilde sıralamaktadır (Mayer, 1985, s. 39-40):

1. Banka özel bir proje olarak kurulmuş olup bankacılık kanunları ve Merkez Bankası düzenleme sistemine tabi değildir.

2. Bankanın hükümetle ilişkileri:

- Bankaya hükümetin en üst düzeyi yetkililer tarafından onay verilmiştir. Sıradan bürokratik hiyerarşi tarafından yönetilmemiş olup özel bir komitenin gözetiminde yarı-özerk bir statüye sahip olmuştur.
- Banka devlet tarafından sübvansiyon edilmiştir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının beş yıl boyunca hükümetten aldığı sübvansiyonlar toplamda LE 496.000'dir (Najjar, 1976, s. 218, aktaran Mayer, 1985, s. 37).
- Bankanın felsefesinde, hükümet kontrolünden olabildiğince bağımsız olmak yer almıştır.

3. Bankanın İslami Karakteri:

- Bankanın birincil İslami özelliği gereği tüm işlemlerinde faizden kaçınılmıştır. İkincil İslami özelliği ise zekâtın toplanması ve dağıtılmasıdır.
- Bankanın İslami karakteri resmîyette, siyasi nedenlerden dolayı arka plana atılmıştır. Ancak yönetim kadrosu, İslami olmanın müşterilerin onayını alabilmek için çok önemli olduğunu kabul etmiştir.
- Banka, İslam hukuku alanında uzman olmayan kişiler tarafından kurulmuş ve işletilmiştir.

4. Bankanın faaliyetlerinin niteliği:

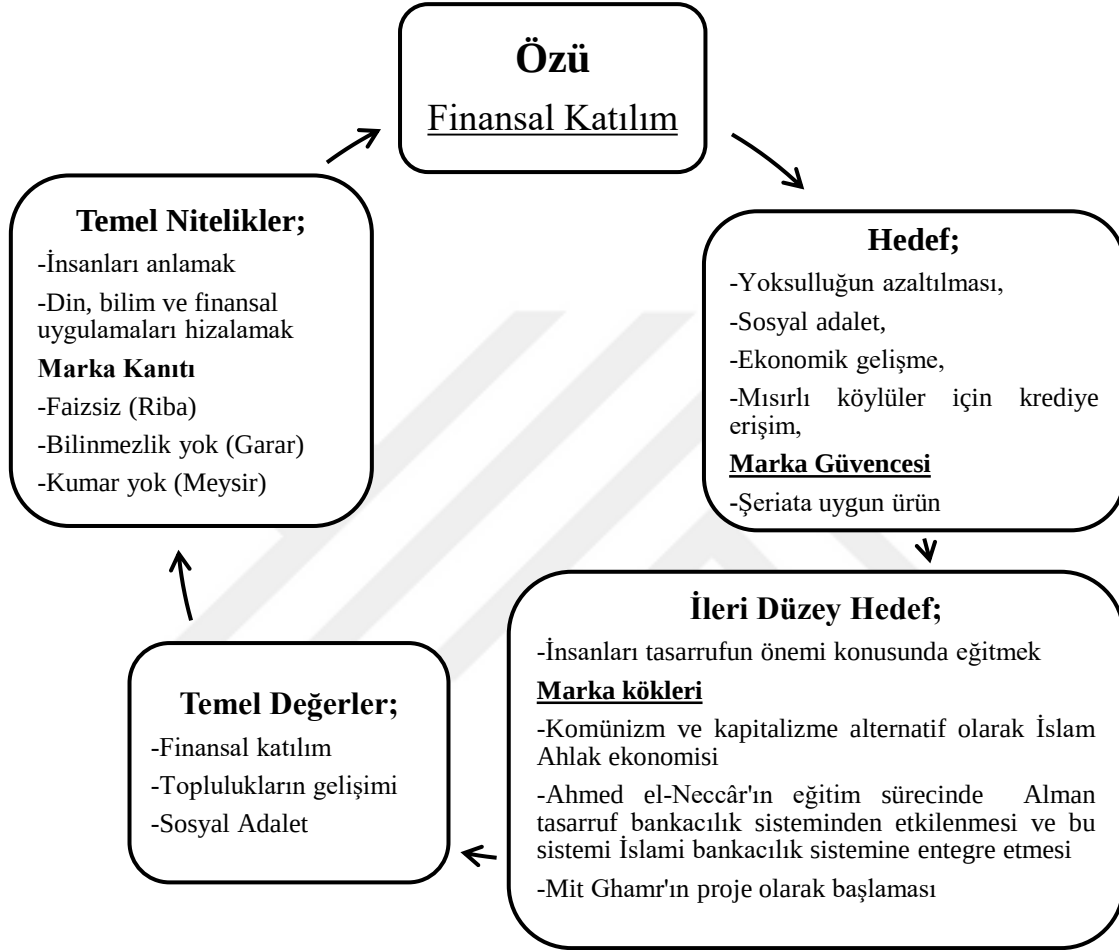
- Banka hem kâr amaçlı hem de hayır amaçlı kredi kullanırmıştır.
- Banka, ticari bankacılık hizmeti sunmaya çalışmamıştır.
- Banka, projelere danışmanlık hizmeti sağlayarak veya ortak olarak katılmaya ve projelerin başlatıcısı olmaya çaba göstermiştir.

5. Bankanın sosyal felsefesi ve işlevi:

- Banka sosyal bir amaca hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. Yoksulları, tasarrufun yararları ve yatırım için sermaye biriktirmenin önemi konusunda eğitmek ve bankacılık kurumları tarafından hizmet edilmeyen toplum üyelerini üretken, gelir getiren yatırımlar yapmak ve sosyal ihtiyaçlar için teşvik etmek gibi sosyal amaçları olmuştur.
- Banka ister tüketim ister küçük işletmeler kurmak için olsun, özel mülk edinimini finanse ederek hedeflerine ulaşmıştır.

2.2.1.2.1. Bankanın Çalışma Prensipleri

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası ekonomik olduğu kadar sosyal hedef ve amaçlar çerçevesinde oluşturulmuş bir kurumdur. Kurumun temel oluşum dinamikleri Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kuruluşu ve Çalışma Prensipleri

Kaynak: (Alonso, 2015, s. 4)

Şekil 3'te görüldüğü üzere bankanın çalışma prensipleri birçok temel ilke ve değere dayanmaktadır. Bu temel değerlerden en önemli üç tanesi şu şekildedir (El-Naggar, 1978, s. 225):

- Katılım
- Ademimerkeziyetçilik
- Banka hesaplarının tutarlılığı ve bütünlüğü

1. Katılım

İslam'ın faize dayalı bankacılık sistemlerine karşı güçlü bir muhalefeti bulunmaktadır. Bunun alternatifi ise katılım sistemidir. Bu durum bankadaki yatırımcıların, kredi borçlularının kârlarının yanı sıra zararlarına da katıldığı anlamına gelmektedir. Katılım sisteminin, tüm dünyadaki kredi ve yatırım politika ve faaliyetleriyle ilgili yeni perspektifler açtığı söylenebilir. Katılım prensibi, İslam'ın bankaya karşı olmadığını göstermekte ve insanların yatırım için borç alma düşüncesine teşvik ve motive edilmesini sağlamaktadır. Diğer yandan Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, üretken işletmelere katılım sağladığında, yatırım alanları arayışındaki teknik uzmanlığının ve bu alanlara yatırım yapmak için gerekli rasyonel yöntemlerin harekete geçmesini de sağlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak banka, borçluların deneyimsizliği sebebiyle yerel topluma ait kaynakların azalmasını da önlemiş olmaktadır (El-Naggar, 1978, s. 226).

2. Ademimerkeziyetçilik

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, etkili sosyo-ekonomik kalkınmanın bir parçasını oluşturan bu kurumların, ademimerkeziyetçi yönetime bağlı kaldığını kanıtlamıştır. Bu ilke kurum başarısının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Bu ilkenin önemini açıklarken, bazı hususlar dikkatle ele alınmalıdır (El-Naggar, 1978, s. 226-227).

- Bir bölgeden diğerine değişen koşullar, davranış kalıpları ve motivasyon farklılıklarına yol açabilmektedir. Tasarruf süreci gibi bir süreçte, bir topluluktaki insanları tasarrufa motive eden düşünceler başka yerlerde uygunsuz olabilir. Bu nedenle, ademimerkeziyetin yerel tasarruf bankacılığı fikri için önemli olduğu düşünülmüştür.
- Tasarruf eğitimi, kredi bilgilendirme ve yeni toplumsal değerlerin telkin edilme aşamalarında banka yönetici ve çalışanları ile yerel nüfus arasında doğrudan ve samimi temaslar ve ilişkiler gerekli olmaktadır. Banka merkezden yönetilir ve organize edilirse, bu tür temas ve ilişkilerin etkili veya başarılı olması muhtemel değildir.
- Yatırım kredilerinin sürekli takibi, geri ödemelerinin garanti edilmesi, paranın etkin kullanımı ve diğer faktörler bankanın faaliyetlerinin merkezden bağımsız şekilde yönetilmesi gerekmiştir.
- Bu tür bankaların gelişmesi, bankanın bulunduğu bölgedeki insanların başkente ve büyük şehirlere göç etmek yerine bölgede kalmaları için bir motivasyon sağlamaktadır.

- Bu prensip, Mısır toplumu için dengeli bir sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda bu ilke, tüm ülkelerin ana hedeflerinden biri olan büyükşehirler ve iller arasındaki boşluğun kapatılmasına da yardımcı olabilir.
- Yerel koşullardaki eşitsizlikler, ihtiyaçlar ve kaynaklardaki sorunların varlığı, yerel toplumun özel ihtiyaçları ile ilgili sosyal ve ekonomik kalkınmaya katılım arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktadır. Yerel düzeyde yaşanan dengesizlikler dikkate alındığında Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, ademimerkeziyetçiliği temel ilkelerinden biri olarak benimsemiştir.
- Yerel alanlar, keşfedilmemiş insan enerjisi kaynağı bakımından zengindir. Bu enerjiyi harekete geçirmenin tek yolu doğrudan temas edip bu kaynağı kullanabilecek yerel kurumlara sahip olmaktır.

Merkezi olmayan idare sayesinde banka, topluluklar ve vatandaşlar ile doğrudan bağlantı kurmayı ve onların itimadını kazanmayı başarmıştır (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 147). Ademimerkeziyet sayesinde kredinin yalnızca tasarruf sahiplerine veya tasarruf hesabı ile işlem yapanlara tahsis edilmesi ve banka personelinin bizzat onlarla iletişim kurmaları, onları tanımaları, iktisadi durumlarına karar vermelerini ve kredi taleplerinin sebepleri hakkında bilgi sahibi olmalarını mümkün kılmıştır (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 149). Ayrıca Mit Ghamr yerel tasarruf bankasına olan güven yakın temas, topluluğun projeye dahil edilmesi, faaliyetlerin İslami çağrışımı ve hükümetten bağımsız kalınması yoluyla sağlanmıştır (Alonso, 2015, s. 7).

3. Banka Hesaplarının Tutarlılığı ve Bütünlüğü

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının hesapları aracılığıyla yaptığı işlemler, hedeflediği faaliyetleri yansıtmaktadır. Banka toplumun sosyo-ekonomik gelişimini, mevcut kaynakları harekete geçirerek onu gelişmiş kalkınma aşamasına getirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle farklı hesap türleri, amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için tutarlı ve bütünleşecek şekilde tasarlanmıştır. Hesaplar çok çeşitli tasarruf ve yatırım türlerini kapsayacak şekilde çeşitlendirilmiştir. Banka hesaplarının bütünlüğü, topluma mevcut geleneksel bankacılık sistemi tarafından sunulmayan bankacılık hizmetlerini de sunmayı garanti etmektedir (El-Naggar, 1978, s. 227-228).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, çeşitli temel hedef ve amaçlar doğrultusunda kurulduğu Mısır toplumunda birçok etki meydana getirmiştir. Bunların en önemlileri sosyal ve ekonomik etkilerdir. Bu etkiler şu şekilde açıklanabilir:

Sosyal etkiler;

- Mit Ghamr yerel tasarruf bankası köy sakinlerini harekete geçirmiş ve pasif kaderci olan tutumlarını pozitif çalışma davranışına dönüştürmüştür. Şüphe yok ki, sermaye birikimi kapsamlı bir kalkınma için yeterli tek faktör değildir. Buna sosyal değişim de eşlik etmelidir. Tasarruf eğitimi, bireylerin davranışlarını nispeten hızlı ve zahmetsizce etkileme fırsatı sunmaktadır. Bu kavram, bireye topluluğun gelişimi için gerekli olan olumlu özelliklerin ve erdemlerin birçoğunu sağlamaktadır (El-Naggar, 1978, s. 228).
- Köylülerin sanayi bölgelerine ve büyükşehirlere göçlerinden kaynaklanan olumsuz politik ve sosyal etkiler önlenmiştir (El-Naggar, 1978, s. 229).
- Mit Ghamr yerel tasarruf bankası ulusal kalkınmanın sağlanmasında ve Mısır entelektüelleri ile halk kitleleri arasında etkileşimde sağlıklı bir atmosfer oluşturmuştur. Böylece bölgede, dış ideolojileri ithal etme ihtiyacı ortadan kalkmıştır (El-Naggar, 1978, s. 229).

Ekonomik etkiler;

- Ortalama mevduat büyüklüğünde, banka şube sayısında, banka talebinde, banka varlık ve kârları vb. tüm standart kriterlerde yaşanan artış, kurumun ekonomik sonuçlarının etkileyici olduğunu ortaya koymuştur. 1967 yılında Mit Ghamr yerel tasarruf bankasına dört şube daha eklenmiş ve bunun yanı sıra sekiz ilde sekiz yeni şube açılmıştır (El-Naggar, 1978, s. 229).
- İlk şubenin kurulmasını takip eden üç yıl içinde tasarruf bankalarının sayısı dokuza ulaşmış ve birçok yerel yönetim bu bankaların şehirlerinde ve köylerinde kurulmasını istemişlerdir. Yeni şubelerin kurulmasına yönelik taleplerin artması banka kurucularının karşılaştığı sorunlardan biri olmuştur. Artan talep sayısı, Mit Ghamr yerel tasarruf bankasına güçlü bir inanç ve takdirin oluştuğunu bunun yanı sıra bankanın toplumun sosyo-ekonomik gelişimi için etkili bir araç olduğunu da göstermiştir (El-Naggar, 1978, s. 229).

- Banka, toplumda daha önce başka finansal kurumlar tarafından hesaba katılmayan çok küçük tasarruf sahibi kimselerin de birikim sağlamasıyla önemli bir başarı elde etmiştir. Tüm bankalardaki tasarruf mevduatı hesabına sahip kişilerin sayısı 1963 yılından 1967 yılına kadar 357.637⁷ kişiye ulaşmıştır. Tüm hesaplardaki toplam mevduat 1963 yılından 1967 yılına kadar 956.538⁸ Mısır Lirasına ulaşmıştır (El-Naggar, 1978, s. 229).

- Bankanın faaliyet gösterdiği kısa süreye rağmen, özellikle küçük sanayinin gelişmesi, kurulmasına, yerel toplumun ekonomik kalkınmasına ile Mit Ghamr ve buraya bağlı olan 53 köydeki işsizler için yeni iş olanakları sağlanması gibi çok önemli hizmetler sunulmuştur. Bu bölgede kurulan tuğla ve inşaat malzemeleri fabrikası, bölge insanının hayatında finans yatırım ve tasarruf alanında lider bir rol oynamıştır (El-Naggar, 1978, s. 229-230).

Banka kısa süreli fakat başarılı bir tablo sunmaktadır. Bankanın başarısında aşağıdaki faktörlerin etkili olduğu söylenebilir (Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 131):

- Bölge halkına tasarruf yapma alışkanlığı kazandırmak için yürütülen kampanya ve eğitimler.
- Bölgenin değerleri ve kültürü konusunda eğitilmiş personele sahip olunması.
- Kırsal bölgelerde insanların birbirini tanıması ve güvenmesi sonucunda kredi dönüşlerinin sağlanması.
- Faizsiz bir yöntemle ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması dolayısıyla müşteri sayısının hızla artması.
- Halkın bankanın bir parçası ve ortağı olduğu algısının başarıyla oluşturulması.
- Müslüman kardeşler örgütüyle rekabet halinde olan sosyalist Nâsır rejimi ile çatışmamak için İslam kelimesinin kullanılmaması.

Bankanın başarısı, Haziran 1967 yılında kurumun bankayı kendilerinin olarak gören çok sayıda çiftçi ve köylünün kişisel desteğini nasıl kazandığını gösteren Ford Vakfı raporunda ele alınmıştır. Borçlular artık yüksek faiz oranları uygulayan tefecilere bağımlı

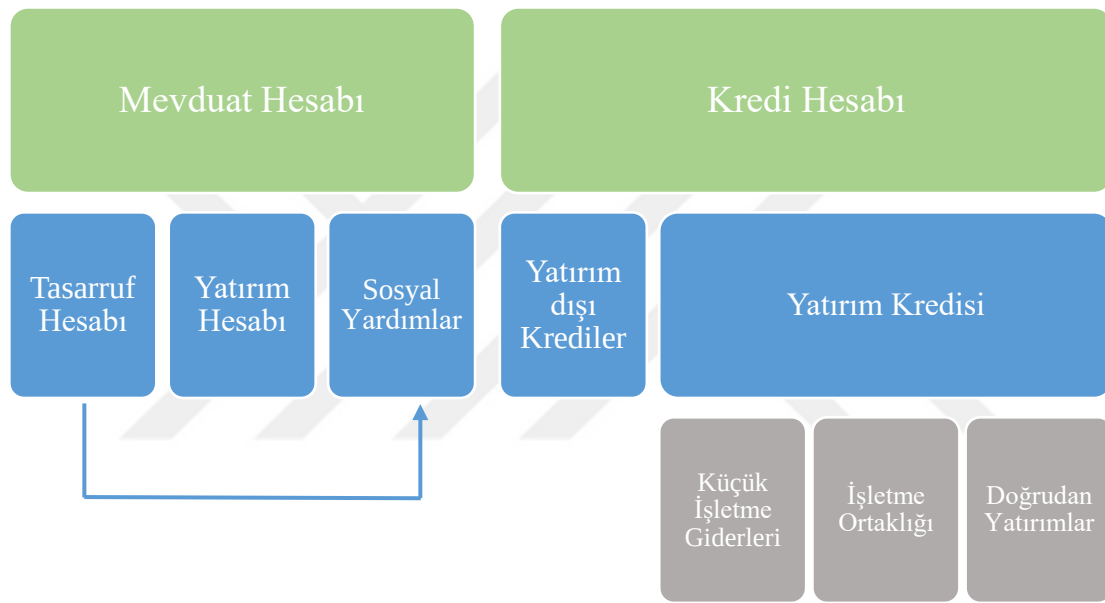
⁷ Çeşitli kaynaklarda bu rakam 251,152 olarak verilmiştir (Chachi, 2005, s. 17), (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 148), (Orhan, 2018, s. 97).

⁸ Çeşitli kaynaklarda bu rakam 1,828,375 cüneyh olarak belirtilmiştir (Chachi, 2005, s. 17), (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 148), (Orhan, 2018, s. 97).

olmadığından kırsalda borçluluk sorunları azalmıştır. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası özel olarak yerel kırsal ekonominin bel kemiği olan orta gelirli kesime ulaşma eğiliminde olmuştur. Krediler, yatırım amaçlı fonları kullananlar kişilere aktarılmış böylece banka kalkınmaya katkı sağlamıştır (Wilson, 1983, s. 77-78).

2.2.1.2.2. Banka'nın Faaliyet Hesapları

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının bilançosu Şekil 4'te gösterilmektedir. Bilanço kalemlerinin içeriğine ait bilgiler alt başlıklarda ele alınmaktadır.

Şekil 4: Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Faaliyet Hesapları

Kaynak: Literatür çerçevesinde yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tasarruf ve Mevduat Hesabı

Tasarruf hesapları, bugünkü yaygın kullanımıyla mevduat hesapları üç alt bölümden oluşmaktadır.

1. Tasarruf Hesabı

Tasarruf hesabı, küçük ailelerin bakımını garanti etmiş ve özellikle de kişilerin ve ailelerinin geleceğini korumaları için yeterli fon biriktirmelerine yardımcı olmuştur. Bu fona yatırılması gereken asgari miktar, beş kuruştur (5 sent). Bu küçük meblağ, nüfusun büyük çoğunluğunun banka ile iş birliği yapmasını ve düzenli bir tasarruf yapma alışkanlığı edinmelerini sağlamıştır. Tasarruf sahiplerine tam esneklik sağlamak için

herhangi bir zamanda para yatırma ve çekme özgürlüğü garanti edilmiş ayrıca herhangi bir üst sınır da getirilmemiştir (El-Naggar, 1978, s. 224).

Düzenli tasarruf sahipleri, hem yerel bölgelerine refah getirecek olan üretken faaliyetlerin yürütülmesine katkı sağlamış hem de kısa vadeli kredilere hak kazanmışlardır. Bu kredilerin sabit faiz oranı olmamakla birlikte bunlar küçük hacimli krediler olmuştur (El-Naggar, 1978, s. 224).

Banka, tasarruf eden kişiyi “elinden gelenin en iyisini yapan ve bu nedenle ani veya beklenmedik felaketlere maruz kaldığında en çok yardım almaya hak kazanan kişi” olarak görmüştür. Bu yüzden tasarruf sağlayanların herhangi bir maddi sıkıntıyla karşılaşmaları durumunda “Sosyal Hizmet “Fonu” kaynaklarından yararlanacakları garanti edilmiştir. Amaç, yatırımcının tefecilerin eline düşmesini önlemektir (El-Naggar, 1978, s. 224).

Özetlemek gerekirse; tasarruf hesaplarının faizsiz olmasının yanında tasarruf hesabı sahibine önemli avantajları olmuştur. Bunlardan birincisi, tasarruf hesabı olan kişilerin faizsiz kredi alma hakkıdır. Ayrıca bu kişiler ciddi mali problemler yaşadıklarında sosyal fondan para alma hakkına da sahip olmuşlardır (El-Naggar, 1982, 65, aktaran Alonso, 2015, s. 6). Finansal bir getirisi olmayan hesap tasarruf sahibine güvenli ve maliyetsiz tasarruf imkânı sağlamıştır. Tasarruf sahibi bu hesabının karşılığında ihtiyaç duyduğunda maliyetsiz kredi kullanabilmiştir (Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 132).

2. Yatırım Hesabı

Yatırım hesabında, kârlı bir işletmeye sermaye yatırımı yapmak ve tasarruflarını artırmak isteyen kişilerin mevduatları yer almıştır. Bu mevduatlar ya doğrudan yatırım projelerine ya da dolaylı olarak yerel projeleri finanse etmek için banka aracılığıyla girişimcilere aktarılmıştır. Bu yatırımların getirisi, mevduat tutarı ve süresi ile orantılı olarak bu hesap müşterileri arasında dağıtılmıştır (El-Naggar, 1978, s. 225).

Yatırım hesabı en az bir Mısır cüneyhi ile 1 yıllık vade ile açılmıştır. Hesap açtıranlar yatırdıkları paranın miktar ve müddetine göre bankanın yatırım gelirlerine ortak olmuşlardır (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 132).

Banka, vatandaşların yerel alanlarda yaşam standartlarını yükseltmek, yerel pazarı genişletmek ve ek gelir kaynakları yaratabilmek için yeni çalışma alanlarının yanı sıra küçük proje ve yerel endüstrilerin kurulmasını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu hesaba

yatırılan paraların çekme özgürlüğü, yatırım faaliyetlerinin niteliği ve likidite gerekliliklerine göre sınırlandırılmıştır (El-Naggar, 1978, s. 225).

3. Sosyal Yardımlar

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası faizsiz bankacılık hizmetleri sunmanın yanı sıra, zekât veya sadakayı muhtaçlara yönlendirmek için bir sosyal hizmet fonu oluşturmuştur (Mayer, 1985, s. 37).

Bu fon, fertlerin kendi istekleriyle yaptıkları bağışlardan meydana gelmiştir. Fonda oluşan paralar, banka müşterilerinin başlarına gelecek bir kaza veya felakete karşı sigorta yerine geçmiş ve bunun için kullanılmıştır (El-Naggar, 1978, s. 225).

Sosyal hizmet fonunun hedefleri şunlardır (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 132):

- Zekâtını vermek suretiyle dinî farzı yerine getirmek isteyenlere kolaylık sağlamak.
- Tam yerine vermek suretiyle hayır yapmak isteyenlere yardımcı olmak.
- Bir felaket veya kazaya uğrayan tasarruf sahiplerine yardım etmek.
- Zekât gelirini, dinen uygun kişilere dağıtmak.

Kredi Hesabı

Bankanın kredi açmaktan maksadı bölgenin ticari, sınai ve zirai üretimini arttırmaktır. Bankanın kredi verme konusunda bağlı bulunduğu bir prensip de bölgeden toplanan tasarrufları başka yerde değil, aynı bölgede değerlendirmektir (Ez-Zerka & En-Neccâr, 2017, s. 132).

1. Yatırım Dışı Kredi

Yatırım dışı krediyi kullanan kişiler borçlarını aynen bankaya iade etmiş, faiz ödememişlerdir. Banka bu kredileri, tasarruf hesabı sahiplerinin ihtiyaçları için vermiştir (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 133).

Tasarruf hesabı sahiplerinin yatırım amaçlı olmamak kaydıyla kişisel finansal sorunlarını çözmek için kullandıkları bu krediler; ev tamiri, ev eşyası, eğitim, hastalık vs. amaçlarla alınmış olarak sayılabilir. Bu sistem aynı şekilde Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Adil Ekonomik Düzen modelinde “Hakkı müktesep karşılığı kredi” olarak da yer almıştır. Bu sistemde banka müşterisi parasının miktarı ve bankada kaldığı süre ile orantılı olarak yatırım dışı kredi kullanma hakkına sahip olmaktadır (Görmüş & Yabanlı, 2019, s. 132).

2. Yatırım veya Ortaklık Kredisi

Yatırım veya ortaklık kredisinde banka, girişimci veya üreticiye (sermaye iştiraki oranında) kâr ve zararda ortak olmaktadır. Bankanın istediği yegâne teminat şahsi teminattır ve bankanın faaliyette olduğu süre boyunca hiçbir borçlunun borcunu ödemediği görülmemiştir. Bankanın kurucularına göre bunun nedeni halk ile kurulan yakın ilişki ve bankayı kendilerine ait görmeleridir. Bankanın işlerini düzenleyiş şekli vatandaşlara o işe katılma fırsatını vermiş bu da bankayı dolandırmak veya emniyeti kötüye kullanmak isteyenlere karşı vatandaşların sosyal baskısının oluşmasını sağlamıştır (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 133).

Banka, kredi verirken yatırım yapılan projenin teknik ve ekonomik sağlamlığını bilimsel olarak kanıtlanmasını şart koşmuştur. Bu anlamda müşteriye gerekli tüm teknik danışmanlık hizmetleri ücretsiz olarak sağlanmıştır. Banka bir anlamda kredi alan ile işbirliği yapmıştır (El-Naggar, 1978, s. 224). Bankanın girişimcilere yaptığı yardım, banka ile muamele yapanların ham madde ihtiyaçlarında dahi kendini göstermiş, bilhassa aynı maddeye ihtiyacı olan birden fazla kimse var ise banka ham maddeyi toptan satın alarak ve kısmen kredi olarak bu kişilere dağıtmıştır (Ez-Zerka ve En-Neccâr, 2017, s. 133).

Yatırım kredisi sözleşmelerinde, borçlunun kendi yükümlülüklerini yerine getirinceye kadar bankanın alacağı kârın yüzde 10 ile 50 arasında değişen bir rakam olması öngörülmüştür (Mayer, 1985, s. 37). Banka yatırım yaptığı şirketlerin sermayesine belli oranda ortak olmuştur. Bankanın çoğunluk paya sahip olduğu durumlarda şirket yönetiminde söz sahibi de olmuştur (Görmüş ve Yabancı, 2019, s. 132).

Bu hesaptan, kar-zarar ortaklığı prensibi 1-5 yıl vadeli olarak küçük işletmelere de kredi verilmiştir. Küçük işletmelere verilen krediler daha çok dikiş makinesi, küçük el makineleri, sulama ve hayvancılık amacıyla kullanılmıştır. (*Experiments in Islamic Banking - Egypt*; Görmüş ve Yabancı, 2019, s. 132).

Bankanın yatırım kredileri özel olarak Mit Ghamr bölgesindeki küçük işletmelerin kurulması veya iyileştirilmesine yönelik gerçekleşmiştir. Yatırım kredilerinin amacı, kasaba halkının başarılı bir şekilde serbest meslek sahibi olmalarını sağlamak ve gelirlerini arttırmaktır. Bazı girişimciler kredinin yanı sıra teknik donanım ve beceriler konusunda da desteklenmişlerdir. Örneğin, Mit Ghamr yerel tasarruf bankası küçük bir

tuğla fabrikasının kurulmasını finanse etmek için fabrikayı kendisi inşa etmiş ve kredi talebinde bulunan köylü fabrikanın işletmesini yürütmüştür. Kredi talebinde bulunan kişi çalışarak para toplamış ve yavaş yavaş fabrikanın sahipliğini bankadan devralmıştır (Ready, 1967, s. 10, aktaran Mayer, 1985, s. 38).

Özetlemek gerekirse Mit Ghamr yerel tasarruf bankasındaki yatırım veya ortaklık kredileri (Görmüş ve Yabancı, 2019, s. 132):

- Küçük işletmelerin giderlerini karşılamaya yönelik,
- İşletme ortaklığı kapsamında,
- Doğrudan yatırım yapmak suretiyle verilmiştir.

2.2.1.3. Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankasının Kapanması

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kapanış sebebine dair genel kanaat siyasi otoriteyle yaşanan sıkıntılar olsa da bunun dışında nedenlerin var olduğuna dair iddialar da mevcuttur. Literatürde yer alan iddialar şu şekildedir:

- Alonso (2015)'a göre; Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının 1967 yılında kapanmasının nedenleri hem yasal hem de politiktir. Yasal açıdan incelendiğinde, Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, bir hükümet kuruluşu olan Tasarruf Birliği çatısı altında yer alması gerekirken el-Neccâr, tasarruf toplamak için gerekli olan Merkez Bankası onayını almamıştır. Siyasi açıdan ise bankanın, hükümetin ve yönetici kademesinin herhangi bir İslami faaliyete karşı hassas olduğu bir zamanda ortaya çıkmış olmasıdır (Alonso, 2015, s. 4).
- Konuya ilişkin diğer bir iddia da bankanın, Almanya'dan aldığı danışmanlık faaliyetleri sona erdikten hemen sonra gerekli yatırımı toplayamadığı şeklindedir. Bu iddianın yanı sıra bankanın siyasi açıdan da sorunlar yaşadığı ifade edilmektedir (Klöwer & Schönenbach, 2014, s. 29).
- Wilson (1983)'a göre ise, Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının popülaritesi zamanla azalmıştır. Pakistan'da olduğu gibi banka, borçlulara hangi amaçla kullanılacağına bakılmaksızın kredi vermiş ve bunun karşılığında sadece kredi verilen anda sabit olan küçük bir idari ücret tahsil etmiştir. Borçlular, finansal olarak önemli ölçüde iyileşse bile daha fazla geri ödeme yapma gereği duymamışlardır. Dolayısıyla idari giderleri karşılayacak tutarlar sınırlı kalmış ve bankanın dağıttığı kârlar müşteriler

açısından çekiciliğini kaybetmiştir. Bankanın yeni şubeler açması ile ekstra personel almak zorunda kalınmış ve bankanın kırsal konumu, çalışanlar açısından cazip olmamıştır. Bunun yanı sıra başlangıçta alınan personelin bir kısmı projeye olan inanç ve motivasyonlarından uzaklaşmışlardır. Çalışanların birçoğu aile bağları ve daha yüksek ücretli istihdam olanakları bulunması sebebiyle şehirlere gitme isteği duymuşlardır. (Wilson, 1983, s. 77). Özetle Wilson (1983)'ın iddiasına göre, banka yönetsel ve mali sorunlarla karşılaşmış ve bunları çözemediği için kapanmıştır.

- Hem maddi hem de siyasi nedenleri gerekçe olarak belirten görüşler de bulunmaktadır. Galloux (1999)'a göre, bankanın neden kapatıldığına dair bilgiler oldukça belirsizdir. Bankanın ciddi mali sorunlarla karşılaşmış olduğu iddiasının yanı sıra bankanın ticari olarak başarılı olduğu fakat İslami tutuculuk korkusu ve bankanın yasal düzenlemesi konusunda yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı kapatıldığı da iddia edilmektedir (Lone, 2016, s. 52).

- Bankanın kurucu ve yöneticisi olan el-Neccâr (1978) ise kapanmanın nedenleri şu sözlerle açıklamıştır;

“Paradoksal fakat şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bankanın başarılı olması sorun olmuştur. Bankanın sosyal rolü itibarıyla yerelde gelişmeye etki etmesi kendi yetki alanlarına müdahale edildiğini hisseden yerel otoriteleri rahatsız etmiştir. Bu arada banka, İslami inanca yönelik yeni bir bankacılık kavramı ortaya koyduğu için Müslümanlar arasında popüler olmuş ve paralarını ticari bankalardan İslami bankalara aktaranların sayısı oldukça artmıştır. Bu durum geleneksel bankaları rakiplerine karşı daha dikkatli olmaya yönlendirmiştir” (El-Naggar, 1978, s. 230; Chachi, 2005, s. 18-19).

Bu sebeplerin bir veya daha fazlası nedeniyle 1967 yılında Mit Ghamr yerel tasarruf bankası kapatılmış ve işlemleri Mısır Ulusal Bankasına devredilmiştir (El Tiby, 2011, s. 17-18). Bankanın şubeleri, dört kamu bankası tarafından devralınmıştır. Bunlar; Mısır Ulusal Bankası, İskenderiye Bankası, Bank Misr ve Banque du Caire'dir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası sonrasında bankanın merkezi ve şubesinde Mit Ghamr'ın kuruluş amaç ve hedeflerine yönelik hiçbir faaliyet gerçekleştirilmemiştir. Banka ve banka şubeleri devralınarak konvansiyonel bankacılığa dönüştürülmüşlerdir (Alonso, 2015, s. 4).

Mit Ghamr'ın kapanmasından sonra Mısır'da, Mısır hükümetinin solcu unsurlarla mücadelesi ve İslami gruplarla hareket eden politikasının bir parçası olarak Sosyal Nasır Bankası kurulmuştur (Lone, 2016, s. 52). Enver Sedat'ın iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra kurulmuş olan Sosyal Nasır Bankası, Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının ilkeleri ve müşterileriyle olan ilişkileri açısından çok yakın bir modeli olmuştur. Ancak iki banka arasında çok önemli bir fark vardır. Sosyal Nasır Bankası bir kamu girişimi olup doğrudan Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur (Galloux, 1999, s. 483). Bankanın hedefleri “vatandaşlar arasındaki sosyal dayanışmanın temelini genişletmek” ve “muhtaç vatandaşlara yardım sağlamak” olmuştur. Mit Ghamr tecrübesinde olduğu gibi, dine doğrudan atıfta bulunulmamış, ancak bankacılık işlemleri mudarebe (kar-zarar paylaşımı) esasına göre yapılmıştır (Lone, 2016, s. 52).

Mısır'da Mit Ghamr sonrası kurulan diğer banka da Faysal İslam Bankası olmuştur. Bu banka da kredi alamayacak olan yoksul Mısırlılara kredi vermiş ve Mısır'ın sosyal yapısını değiştirmeyi amaçlamıştır. Hem Sosyal Nasır Bankası hem de Faysal İslam Bankası, halk tabakaları arasında yaşanan sosyal gerilimleri hafifletmeye yönelik devlet tarafından bilinçli olarak kurulmuş politik kurumlardır (Mayer, 1985, s. 33).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, modern İslami bankacılığın tohumlarını atmış ve sonraki teşebbüsler için yol göstermiştir. Mısır'da kurulmuş olan Sosyal Nasır Bankası ve Faysal İslam Bankası'nın yanı sıra ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmek amacıyla 1975 yılında Cidde'de (Suudi Arabistan), hükümetler arası bir kurum olan İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve Dubai'de ise Dubai İslam Bankası (DIB) kurulmuştur (Chachi, 2005, s. 18-19). Bu atılımlar günümüz İslami bankacılığın gelişmesinde önemli adımlar olmuştur.

Ahmed el-Neccâr ise, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) tarafından 1977 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde kurulmuş olan Uluslararası İslami Bankalar Birliği (IAIB)'ne genel sekreter olarak atanmıştır. Bu kurumun görevi, konuya ilişkin iletişim ve görüşmeleri sağlayarak İslami bankaların kurulması ile ilgili pratik konularda yardımcı olmaktır. El-Neccâr, 1982 yılında El-Ezher Üniversitesi, Kahire, Kral Abdulaziz Üniversitesi, Cidde ve diğer üniversitelerin desteğiyle Kıbrıs'ın Lefkoşa şehrinde Uluslararası İslami Bankacılık ve Ekonomi Enstitüsü'nü (IIAIB) kurmuştur. Aynı

zamanda el-Neccâr, Prens Muhammed bin Faysal el-Suud ile birlikte Lefkoşa’da Kıbrıs Faisal İslam Bankası’nı kurmuştur (Klöwer ve Schönenbach, 2014, s. 30-31).

2.2.2. Mit Ghamr Yerel Bankacılık Tecrübesinden Günümüz İslami Tasarruf Bankacılığı Modeline

Günümüz İslami bankacılığı değerlendirmeden önce Mit Ghamr tecrübesinin sonuçlarına ve etkilerine dikkat çekmek gerekmektedir. Mit Ghamr İslami bankacılık için ilk ve önemli bir tecrübe olarak görülmektedir. Bu tecrübeden hareketle çıkarılabilecek sonuçlar şu şekilde sıralanabilir (Alonso, 2015, s. 10-11)

- Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, finansal kurumların kısa sürede nasıl güven kazanabileceğini göstermektedir. Kurumun kişisel ve yerel yaklaşımının yanı sıra Arap gelenekleri ve onların manevi mirası ile eşleşmesi oldukça önemlidir.
- Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, rekabetçi bir pazarda yeni kazanç modelleri oluşturmanın mümkün olduğunu göstermektedir. Kâr ve zarar paylaşımına dayalı faizsiz krediler sunarak değer yaratma ve bankanın bir topluluktaki rolü için yeni fırsatlar ortaya koymaktadır. Bu yeni modelde hem bankanın hem de kredi alan kişilerin payları aynı olmaktadır. Kâr ve zarar paylaşımı nedeniyle müşterinin iş konusundaki başarısı banka için önemlidir. Bu nedenle banka, müşterilerinin işini geliştirmesine ve böylece de toplumu geliştirmesine yardımcı olmaktadır.
- Mit Ghamr bankası örgütsel yapıların, mekanizmaların, insanların ve süreçlerin nasıl gerçekleştirebileceğine dair vizyona sahip el-Neccâr tarafından kurulmuştur. Kârlılığı ve sürdürülebilirliği konusundaki tartışmalar günümüze kadar gelmiştir. Böyle bir modeli ölçeklendirmenin mümkün olup olmayacağı ise günümüzde aynı modelin denenmesi suretiyle açıklığa kavuşabilecektir.
- Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının kurulması birbiriyle ilişkili birkaç olayın sonucudur. Her şeyden önce banka, kurucusu Ahmed el-Neccâr tarafından Mısır’ın toplumsal yapısı bağlamında şekillendirilen bir vizyonunun sonucudur. Kurum hem çalışanların hem de müşterilerin gözünde meşruiyet kazanmış fakat hükümetin gözünde tam bir meşruiyet elde edememiştir. Siyasi meşruiyet konusunda yaşanan sıkıntı bankanın kapanmasına yol açmıştır.
- Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, sadece banka ve müşteri arasındaki güveni vurgulamakla kalmayarak, kâr-zarar ortaklığı düzenlemelerini de yoğun olarak

kullanmıştır. Üstelik banka tüm bunları yaparken bir danışma kuruluna ve “İslami Banka” etiketine de sahip olmamıştır.

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının başarılı olması paradoksal olarak sorun teşkil etmiştir (El-Naggar, 1978, s. 230). Uzun vadede, İslami bankaların yayılması geleneksel bankacılık sisteminin varlığı için büyük bir tehdit olarak görülmektedir. İslami bankalar, İslam inancı ve pratiğine dayanan yeni bir bankacılık kavramı oluşturmuşlardır. Mevcut piyasa aktörleri, İslam Bankalarını dar geleneksel bankacılık kavramına uygun bir kurum olarak görseler de Mit Ghamr yerel tasarruf bankası faaliyet göstermeye ve sosyal rolünü geliştirmeye başladığında kendi yetki alanlarına müdahale edildiği fark etmişlerdir. Bu kurumların çatışması ve sonucunda ortaya çıkabilecek siyasi müdahale ile de bankanın sosyal rolü ve faaliyetleri kontrol altına alınarak kapatılmıştır (El-Naggar, 1978, s. 230).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının, Mısır’daki deneyimi analiz edildiğinde toplumun birçok kesiminde değişim sürecinin gerçekleştiği görülmektedir. Bu tür değişimlerin geliştirilmesinde bankanın işlevlerinin yanı sıra sosyal otoriteler, ticari bankalar ve temel olarak endüstriyel veya ticari merkez kuruluşları gibi mevcut kurumlarla kurulan iş birlikleri oldukça önemlidir (El-Naggar, 1978, s. 230-231).

Mit Ghamr tecrübesinden hareketle İslami banka yönetiminin, içinde bulundukları bağlamın gerçeklerini tanımasının ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Hâkim politik sistemin etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. İslam ülkelerinin çoğu, farklı uluslararası ideolojiler arasındaki çatışmalardan etkilenmişlerdir. İslam ülkelerinin çoğunda meydana gelen ideolojik değişimler, iktidarın yönetimi merkezileştirme eğilimi ile toplumlarındaki derin yapısal değişiklikleri yansıtmaktadır. Çatışmanın etkisi, esas olarak hükümetin özerk ekonomik veya sosyal kurumlara tahammül etmeyeceği ülkelerde hissedilmektedir. Bu tür hükümetler yeterli güce sahip olduklarından, ekonomik ve sosyal kurumları devralarak onları kendi imge ve ideolojileriyle yeniden kurmaktadır. Böyle bir eylem, ekonomik ve sosyal süreçlerin işleyişine zarar vermektedir (El-Naggar, 1978, s. 231-232).

Bir zamanlar Mısır’daki Mit Ghamr kasabasında tasarruf bankacılığı modeli uygulanmış olsa da sonraki dönemde kurulmuş İslami bir tasarruf bankası modeli bulunmamaktadır. İslami tasarruf bankaları, Müslüman ülkelerdeki nüfusun tasarruf davranışını değiştirerek bu kimseleri sermaye oluşumu ve ulusal ekonomik kalkınma sürecine entegre edebilirler.

Doğru bağlam ve koşullar göz önüne alındığında, İslami tasarruf bankaları en düşük ekonomik düzeyde kendi kendini destekleyen bir sermaye oluşumuna da katkıda bulunabilirler. Ayrıca, İslami tasarruf bankaları, çalışma alanlarına göre küçük ölçekli sanayi, el sanatları, ticaret ve tarım gibi sektörlerle aktararak finansal açıdan dışlanmış kişileri de finans piyasasına dahil edebilirler (Wohlers-Scharf, 1983, s. 90).

Dünyadaki başarılı kalkınma girişimlerinin, bilimsel ve tarihi analizi çok önemli bir gerçeği ortaya çıkarmaktadır. Buna göre girişimlerin başarı oranları, halk kitlelerinin girişim programlarına inanmaları, katılmaları ve kendilerini bu girişimin yabancı hissetmemeleri ile yakından ilgilidir. Bu halk kitleleri, varlıklarını kuvvetli bir şekilde bu girişim ve planlara katmaz ve bütünleşme gerçekleşmez ise tüm çabalar sonuçsuz kalacaktır. Batı ve doğuda uygulamaya konulan sistemler kaynaklarını kendi toplumlarından, felsefelerinden, nesiller boyu biriken fikir ve kültürlerinden almaktadır. Aynı zamanda Avrupa insanı, hiçbir zaman rejim, sistem ve mevcut düzeninde kendini yabancı hissetmemiştir. Müslüman toplumlar ise kendilerini daima yabancı düşünce ve sistemlerin içerisinde bulmuşlardır. Başarılı ve etkin ekonomik sistemi meydana getirmek için halk kitlelerinin inanarak ve güvenerek sistemlere katılımını sağlamak gerekmektedir. Katılımın sağlanması için de sistem ve kurumların Müslüman toplulukların fikir, medeniyet ve kültürünü temel almaları gerekmektedir. Oluşturulacak sistem ve kurumların İslam'ın fikir ve kültür dünyasını yansıtan inanç ve âdetleriyle çelişmemesi gerekmektedir. Halk kitlelerini harekete geçiren en etkili araç inançtır (El-Neccar, 1982, s. 31), (El-Neccar, 1985, s. 9).

BÖLÜM 3: TÜRKİYE BANKACILIK TARİHİ VE YEREL BANKALAR ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

3.1. Türkiye Bankacılık Tarihi ve Uygulamaları

Türkiye bankacılık tarihi Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet dönemi ve günümüz bankacılık başlıkları altında incelenmektedir. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler literatürden elde edilen bilgiler dahilinde devirlere ayrılarak ele alınmıştır.

3.1.1. Cumhuriyetten Önce Türk Bankacılığı

Bilindiği gibi merkantilist düşünce Osmanlı ülkesinde kök salmamıştır. Bunun en önemli nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi uygulamalarında merkezi bürokrasinin önceliklerinin yer almasıdır (Pamuk, 2016, s. 30). Dolayısıyla kapitalistleşemeyen Osmanlı toplumunun finansallaşma süreci de geç olmuştur.

Batı ülkelerinde sanayi devrimi sonucu dış ticaret ve sömürgecilik yoluyla sağlanan servet birikiminin sanayi sektörüne kredi olarak aktarılması sebebiyle bankacılık faaliyetleri gelişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise bankaların gelişmesinde, hazinenin borç para ihtiyacının karşılanması etkili olmuştur (Akgüç, 1989, s. 10).

Osmanlı Devleti'nde modern bankacılık faaliyeti I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar çeşitli dönemlerden geçmiştir. Neredeyse yüzyıllık bu süreçte çok sayıda banka kurma girişimi olmuş fakat bunların bazıları kuruluş izni aldıktan sonra faaliyete geçemezken bazıları faaliyet gösterebilmişlerdir (Ortabağ, 2017, s. 117).

Cumhuriyet öncesi dönemi dört devir altında incelemek mümkündür. 1847 yılına kadar olan zaman 1. devre, 1847-1875 yılları arasındaki dönem ise 2. devreyi kapsamaktadır. 1875 yılından meşrutiyetin ikinci defa ilan tarihi olan 1908 yılına kadar devam eden 3. devre kısaca yabancı bankaların ortaya çıktığı devredir. 1908 yılından 1923 yılı yani Cumhuriyetin ilanına kadar devam eden dördüncü devrede ise birkaç yeni millî banka kurulmuş ise de ülkedeki sermaye hareketlerinin büyük çoğunluğu yabancı bankalar tarafından gerçekleştirilmiştir (Kuyucak, 1939, s. 159–160).

3.1.1.1. 1847 Yılından Önceki Zamanlar

Osmanlı'da kelimenin dar anlamıyla banka bulunmamaktaydı. Fakat 16. yüzyıl sonunda İstanbul'da ödeme gücü olan tacirlere kredi sağlama amacıyla bir vakıf kurulmuştur. Fakat bu kurum fazla uzun ömürlü olmamıştır. 18. yüzyılın kimi tefecileri küçük çapta bankerler sınıfına girebilecek kadar etkin olmuşlardır. Fakat bunlar devlete hizmet edecek kadar büyük olmayıp sadece köy cemaatlerine ve özel kişilere kredi temin etmişlerdir (Faroqhi, 2010, s. 155).

18. yüzyılda finans faaliyetleri daha çok sarraflar aracılığıyla yürütülmektedir. Bu dönemde sarraflık işlerini Museviler, Ermeniler veya Levantenler yapmaktadır. Sarraflar sadece para bozmakla değil, poliçe alım-satımı ve kısmen de başkalarının paralarını işletmekle de meşgul olmuşlardır (Kuyucak, 1939, s. 160). 1847 yılına yaklaşan dönemlerde sarraflık mesleğinde ilerleyenlere banker ismi verilmiş ve bu kişiler Galata'da oturarak devlete bile borç verecek derecede mali kudret sahibi olmuşlardır. Bu kişilere daha sonraları Galata bankerleri adı verilmiştir (Kuyucak, 1939, s. 161). Sarraf ve bankerler, devlet adamlarına ait malların yönetimini yapmak gibi işlerle de uğraşmışlardır. Fakat sarraf ve Galata bankerlerinin işlemleri, modern anlamda bankacılık faaliyeti olarak nitelendirilemez (Akgüç, 1975, s. 6).

Sarraf ve bankerlerin yanı sıra finans faaliyetlerinde, ahilik sistemi ve loncalar önemli rol oynamıştır. Ahilik sistemi, Anadolu Selçuklularından miras kalan önemli bir organizasyondur. Ahilik sisteminde “orta sandık” adı verilen uygulama ile ihtiyaç duyan esnafa bu sandıkta para verilmiş ve geri ödemesi de kâr/zarar ortaklığı şeklinde gerçekleştirilmiştir. Orta sandığı ve yardımlaşma Osmanlı'da bankacılık sistemine olan ihtiyacın ortaya çıkmasını engellemiştir (Uluyol, 2019, s. 25).

Loncalar ise üyeleri sadece Müslümanlardan oluşan ahilik müessesesinden farklı olarak gayrimüslim azınlıkları da içine alan geniş bir esnaf örgütüdür. Loncalar varlıklarını çeşitli sandıklarla aracılığıyla sürdürmüşlerdir. Örneğin; esnaf sandığı, esnaf vakfı, esnaf kesesi adı verilen her esnafa ait yardım sandıkları kurulmuştur. Loncaya ait giderler bu sandıklarda toplanan paralarla karşılanmıştır. Bunun dışında sandıklarda toplanan paralar, işini büyütmek isteyen veya nakit ihtiyacı olan esnafa borç olarak verilmiştir. Loncalar, iş kurulurken yapılan destekler haricinde, evlenmek isteyen kişilerin masraflarının

karşılanması, yoksul kişilerin cenazelerinin kaldırılması gibi konularda da finansal destek sağlamıştır (Uluyol, 2019, s. 26).

Osmanlı topraklarında bu dönemde bir bankacılık kurumu faaliyete geçmemiştir. Bunda en büyük etken Osmanlı yöneticilerinin ve halkının kapitalist düşünceden uzak oluşudur. Bunun yanı sıra gerekli olan finansal hizmetlere olan ihtiyacın Osmanlı'ya özel (para vakıflar, ahilik, lonca) kurum ve oluşumlar aracılığıyla gerçekleştirilmiş olması banka kurumunun Osmanlı topraklarındaki varlığını da geciktirmiş gözükmektedir.

3.1.1.2. 1847-1875 Yılları

1847-1875 yılları arasında özellikle Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren yabancı tüccar kesiminin banka kurulmasına yönelik talep ve ihtiyaçları artmıştır. Bu talebe yönelik 1842 yılı içerisinde, Osmanlı Devleti'ndeki önemli dış ticaret merkezlerinden biri olan İzmir'de, devletten izin almadan İzmir Bankası (Symrna Bank) unvanıyla bir kurum açılmıştır. Bankanın faaliyetine ilişkin beyannamede faiz karşılığı para toplanacağı ve rehin karşılığı faizle borç verileceği ifade edilmiştir. Bu banka İsveç konsolosluğu himayesinde kurulmuş olup iki devlet arasında kriz çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti İsveç Dışişleri Bakanlığı ile temasa geçerek izin alınmadan açılan bu kurumun kapatılmasını talep etmiştir. Böylece, izin alınmadan kurulan İzmir Bankası'nın faaliyeti durdurulmuştur. İzmir Bankası izinsiz kurulmuş olsa da, bankanın kuruluş beyannamesinde yer verilen faaliyet esaslarından hareketle Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren ilk ticaret bankası olarak değerlendirilebilir (Ortabağ, 2017, s. 13–14).

• İstanbul (Dersaadet) Bankası (Banque de Constantinople)

Türkiye'de modern anlamda ilk bankayı Galata bankerlerinden iki kişi kurmuştur. Osmanlı Hükümeti, 1845 yılında J. Allöon ve Th. Baltazzi adlı iki banker ile anlaşma yaparak bu bankaya her yıl iki milyon kuruş vermeyi, buna karşılık bankerler de İngiliz lirasının fiyatını 110 kuruş olarak sabit tutmayı taahhüt etmişlerdir (Çağatay, 1971, s. 52).

1847'de kurulan bu bankanın adı İstanbul Bankası olup banka 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür (Parasız, 2011, s. 21).

Bu dönemde banka kurucuları Emmanuel Baltazzi ve Jacques Alléon ile Osmanlı Devleti arasında gerek müşterek gerek münferit dönemsel anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. İmzalanan sözleşmelerde Osmanlı Devleti'nin başka bir kimseye banka kurma izni

vermeyeceğine ilişkin hükümlerin yer alması bu yıllarda resmi olarak herhangi bir banka kurulmasına olanak vermemiştir (Ortabağ, 2017, s. 13).

- **Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmani-i Şahane)**

Osmanlı Bankası'nın kurulmasına yol açacak proje, ilk kez 1855 yılının Şubat ayında Peter Pasquali ve Stephen Sleight'in kafasında oluşmuştur. Her ikisi de Bank of Egypt'in (Mısır Bankası) kuruluşunda yer almışlardır. Bu kişiler özellikle İstanbul'daki bankacılığın yetersiz olduğunu fark etmişlerdir (Eldem, 1999, s. 29).

4 Şubat 1863 yılında İstanbul'da, Osmanlı İmparatorluğu ile Fransız ve İngiliz temsilcileri arasında, Osmanlı Bankası'nın kuruluşunu sağlayan anlaşma imzalanmıştır. Bu sözleşmede bankaya Osmanlı toprakları üzerinde otuz yıl süreyle banknot ihraç etme imtiyazı tanınmıştır. Sözleşme Sultan Abdülaziz tarafından onaylanmıştır (Autheman, 1988, s. 1). Osmanlı Bankası'nın açılışı 1 Haziran 1863 tarihinde gerçekleşmiş olup banka Ottoman Bank'ın İstanbul, İzmir, Beyrut, Bükreş ve Kalas'ta bulunan şube ve temsilciliklerini personelleriyle birlikte devralmıştır (Autheman, 1988, s. 7).

1874 yılı, Bank-ı Osmani-i Şahane için önemlidir. Bu yıl Osmanlı Devleti ile banka 1863 tarihli imtiyaz sözleşmesini yeniden gözden geçirmiş ve 18 Şubat 1875 tarihinde bankanın emisyon imtiyazı yirmi yıl uzatılarak bankaya İmparatorluğun genel saymanlık rolü verilmiştir. Osmanlı Bankası'nın devlet bankası olma niteliği bu sözleşme ile vurgulanmıştır (Autheman, 1988, s. 11). 1863 yılında imzalanan sözleşme ile banka tartışmasız bir güç ve hakimiyet konumuna ulaşmayı başarmıştır. 1856 yılının mütevası projesi olarak ortaya çıkan banka, kısa sürede 19. yüzyılın en güçlü finans kurumlarından biri haline gelerek bir emisyon bankası ve İmparatorluğun veznedarı olmuştur (Eldem, 1999, s. 12). Banka, önce %50 sonra %33 altın karşılığı banknot ihraç etme yetkisini sürdürmüştür. Banka Osmanlı Devleti'nin Avrupa pazarına girmesi, dış borçlanmaya aracılık, imtiyazlı yabancı şirketlerin yerleşiminin sağlanması, Düyunu Umumiye İdaresi'yle birlikte Osmanlı Devleti dış borçlarının düzenlenmesi gibi birçok işlevi yerine getirmiştir. Osmanlı banka ve şubeleri her türlü vergi ve resimden muaf tutulmuş olup adeta devlet içinde bir devlet meydana gelmiştir (G. Kazgan, 2004, s. 48–49). Bank-ı Osmani-i Şahane ve Düyun-u Umumiye İdaresi, maliye ve ekonomi üzerindeki yabancı sermayenin görünümü açısından oldukça önemlidir (Pamuk, 2005, s. 234).

Osmanlı Devleti'nin Bank-ı Osmani-i Şahane'ye yönelik verdiği imtiyazların temel nedeni, Avrupa devletlerinin aksi halde borç vermeyeceklerini bildirmeleridir. Böylece Osmanlı, fiilen altın standardına bağlanırken devletin yeni satın alma gücü yaratma hakkından vazgeçmiştir. Bunun karşılığında ise Bank-ı Osmani-i Şahane, Avrupa finans kapitalinin bir aracı olarak çalışmıştır. Devletin emrinde olan emisyon bankası görevini yerine getirmemiştir (G. Kazgan, 2004, s. 25).

Görünüşte bir devlet bankası olan Bank-ı Osmani-i Şahane, elindeki parayı dış piyasada kullanmayı tercih etmiştir. Banka, hasat dışı dönemlerde sermayesini Paris'e göndermiştir. Sermayesini Osmanlı lirası olarak Fransa Bankası'na rehin bırakmış ve yüzde 1,5 gibi düşük bir faizle bu bankadan borç alarak Paris Borsası'nda mali ve ticari işlemlere girişmiştir. Hasat dönemlerinde ise sermaye tekrar ülkeye getirilerek Osmanlı topraklarında ticari işlemler için kullanılmıştır. Ulusal nitelik taşıdığı varsayılan bir devlet bankasının yapamayacağı mali işlemleri, Bank-ı Osmani-i Şahane çekinmeden yıllarca yapmıştır. Bankanın sermayesi bu şekilde İstanbul ile Paris arasında gidip gelmiştir (Toprak, 2014, s. 393).

Bankanın ilk kuruluş yıllarında önemsiz kalan halk mevduatları yıllar içerisinde gelişme göstermiştir. Banka, hizmetlerini mütevazı gelirli müşterilere kadar götürmek için, Batı'daki tasarruf sandıkları uygulamasına benzer şekilde "Aile Tasarruf Sandığı" adında bir mevduat hesabı oluşturmuştur (Autheman, 1988, s. 17). Daha geniş anlamda bir ticaret bankası olarak Bank-ı Osmani-i Şahane, halkla özellikle de nüfusun kapitalist ekonomik sistemine en fazla entegre olmuş kesimleriyle doğrudan ilişki kurmuştur. İmparatorluğun kentli seçkinleri olan bürokrat, tüccar ve girişimcilerin yanı sıra kentli işçi, memur ve zanaatkârlardan oluşan orta sınıfı, Bank-ı Osmani-i Şahane'nin ticari müşterilerini oluşturmuştur (Eldem, 1999, s. 2).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Bank-ı Osmani-i Şahane ve Türkiye Cumhuriyeti arasında 10 Mart 1924 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Bu dönemde devlet bankası olma niteliğini koruyan Bank-ı Osmani-i Şahane'nin ismi bu yıldan itibaren Osmanlı Bankası olmuştur (Autheman, 1988, s. 27). 1931 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurulmuş ve Haziran 1933 yılında yapılan sözleşme ile Osmanlı Bankası'nın devlet bankası statüsü ortadan kaldırılmıştır (Autheman, 1988, s. 27-28).

Kısacası Osmanlı Bankası, devlet maliye ve piyasa koşullarına ilişkin doğru bilgiler sağlayacak kadar Osmanlı, içinde bulunduğu durumları eleştirel olarak değerlendirebilecek kadar da yabancı bir kurum olmuştur (Eldem, 1999, s. 6).

Bu dönemde özellikle 1847 yılında kurulan İstanbul bankasının faaliyete geçmesi ve 1863 yılında Fransız ve İngiliz girişimiyle kurulan Bank-ı Osmani-i Şahane ile beraber Avrupa mali sermayesi Osmanlı İmparatorluğu içinde güçlenmiştir. (Pamuk, 2016, s. 143). Osmanlı bankasının kuruluşundan 1875 yılına kadar geçen sürede bazı yabancı kurumlar ve eski Galata bankerleri birleşerek birtakım bankalar kurmuşlardır. Kurulan bankaların bazıları şunlardır (Kuyucak, 1939, s. 164-166):

- **Şirketi Umumiye-i Osmaniye Bankası:** 10 Muharrem 1281 (1864) kurulmuş 1893 yılında kapatılmıştır.
- **Şirketi Maliye-i Osmaniye Bankası:** Kurulduktan birkaç sene sonra tasfiye edilerek işlerini Osmanlı bankasına devretmiştir.
- **İtibarı Umumi-i Osmani Bankası:** 5 Kanunusani 1869 tarihli bir fermanla kurulmuş ve 1899 yılında kapatılmıştır.
- **Avusturya- Osmanlı Bankası ve Avusturya-Türk Bankası:** 1873 ve 1874 yıllarında tüm varlıklarını Osmanlı bankasına devrederek kapanmışlardır.
- **İstanbul Bankası:** 1872 yılında kurulmuş 1894 yılında Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi'ne devredilmiştir.
- **Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi:** 1872 yılında kurulmuş ve 1899 yılında tasfiye olunmuştur.

Bu devrede ilk millî tasarruf kurumu olan Emniyet Sandığı kurulmuştur. Esas vazifesi mevduat kabul etmek, menkul kıymetlerin rehni ve gayri menkullerin ipoteği karşılığında para ikraz etmek olan bu kurum, 1868 yılında Mithat Paşa'nın girişimleriyle kurulmuştur. (Kuyucak, 1939, s. 168).

- **İstanbul Emniyet Sandığı**

Ahmed Midhat Paşa, Tuna valiliği sırasında çiftçilere yönelik memleket sandığına benzer bir sandık uygulamasını daha faaliyete geçirmiştir. Emniyet Sandığı adını taşıyan bu uygulama, Avrupa ülkelerinde bulunan emanet sandığı uygulamasına benzetilmiştir. Sandığın amacı esnaf ve küçük sanatkârların kredi ihtiyaçlarını karşılamak, halkın tasarruf alışkanlıklarını teşvik ederek bunların ufak tutarlardan oluşan tasarruflarını

değerlendirmektir. 1868 yılında İstanbul Emniyet Sandığı faaliyete başlamıştır. Bir tasarruf bankası özelliği taşıyan sandık, halktan 20 kuruşa kadar topladığı mevduatlar karşılığında yıllık %9'a varan oranda faiz ödemiş, kredi almak isteyenlere ise rehin karşılığında %12 oranıyla kredi vermiştir. Sandıkta toplanan tasarruflar devlet güvencesinde yer almıştır. Sandığın yönetiminde Müslüman tüccarlardan Osman Remzi Efendi ile Balmumcuzâde Eşref Efendi yer almıştır (Ortabağ, 2017, s. 51–52).

Devlet bu sandığı kâr etmek maksadıyla kurmadığı için sandığın ilk kurulduğu zamanlardan itibaren hasılatın masraflar düşüldükten sonra kalan kısım sermayeye eklenmiştir. Önemli olan şudur ki, emniyet sandığı bilanço hesaplarında (Kuyucak, 1939, s. 195–197) sermaye adını taşıyan bir kalem bulunmamaktadır. Bunun sebebi sandığa ayrılmış belirli bir sermayenin olmamasıdır. Sermaye olarak adlandırılacak kârdan biriken miktar, bilançoda ihtiyat ismi altında gösterilmektedir (Kuyucak, 1939, s. 187).

Emniyet sandığı kurulduğu ilk yıllarda büyük bir gelişim gösterdiği halde 1876 yılındaki Rus harbi sırasında, halkın mevduatlarını çekmeleri sonucu sarsıntı yaşamıştır. Daha sonra Abdülhamit devrinde, sandığın hak ve imtiyazlarının İstanbul'da ipotek bankası kurmak isteyen bir yabancıya devri için düzenlemeler yapılmışsa da bu girişim gerçekleşmemiştir. Emniyet sandıkları 1907 yılında Ziraat Bankası'na devredilmiştir (Ulutan, 1957, s. 16).

Bu devrede yukarıda sayılan finans kurumlarından başka birçok banka kurulmuştur. Fakat bu kurumlar da diğerleri gibi talep görmemiş ve çeşitli buhranların etkisiyle kapanmışlardır (Kuyucak, 1939, s. 166).

3.1.1.3. 1875-1908 Yılları

1875-1908 yılları arasında Türkiye'deki bankacılık sektöründe yer alan yabancıların faaliyetleri özellikle iki maksadı taşımaktadır. Öncelikle Düyun-u Umumiye İdaresi'nin ortaya çıkması ve Osmanlı İmparatorluğu'na ait gelirin mühim bir kısmını doğrudan doğruya idare etmesi, İmparatorluktaki demiryolu ve maden imtiyazlarının yine bu idare aracılığıyla verilmesi, Türkiye ile alakalı yabancı ülkelerde bu fırsatlardan vaktinde yararlanma arzusunu uyandırmış ve bu sebeple yeni bankalar kurulmuştur. Diğer yandan bu yeni bankaların kuruldukları yerlere, isimlerine ve şube açtıkları şehirlere dikkat edildiğinde bu yabancı girişimlerin, Türkiye'nin iktisadi gelişiminde rakiplerinden evvel davranarak piyasayı elde tutma amacı taşıdıkları görülmektedir (Kuyucak, 1939, s. 169).

Bu dönemde çoğunlukla yabancı sermayeyle açılan bankaların yanı sıra birkaç yerli banka da kurulmuştur ki en önemlileri şunlardır (Kuyucak, 1939, s. 170):

- **Ziraat Bankası**

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir köşesinde Ahmed Midhat Paşa tarafından millî ve resmî Türk bankacılığının temelleri atılmıştır. Ahmed Midhat Paşa, 1861-1868 yılları arasında Balkan yarımadasında Niş ve Tuna Valilik görevlerinde bulunduğu sırada 1863 yılında Niş vilâyetinin Şarköy (Piro) kasabasında “Memleket Sandığı” ismi altında halka düşük faizle borç veren finansal bir kurum açmıştır. Halkın mahsulünün yüzde beşi alınarak kurulan ve onları tefeciden kurtaran bu sandıklar çok ilgi görmüş ve kısa zamanda ülkenin birçok yerinde açılmıştır (Çağatay, 1971, s. 53).

Memleket sandıklarından sadece çiftçilere şahsi kefalet veya rehin karşılığında %12 faizle kredi verilmiştir. Bu sandıkların gelirleri sadece mektep, kaldırım, çeşme ve köprü gibi kamu işlerinde ve her köyde o köyün sandık sermayesine iştiraki oranında kullanılmıştır (Kuyucak, 1939, s. 199).

Yirmi maddelik bir tüzükle çalışan Memleket sandıkları esnaf ve sanatkârları da kapsamına dahil ederek 1883 yılında ismini “Menafi-i Umumiye Sandığı” olarak değiştirmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı bu sandıkların gelişmesine engel olmuştur. 15 Ağustos 1888 yılında Menafi Sandıkları, Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür (Çağatay, 1971, s. 53).

Ziraat Bankası'na ilişkin 15 Ağustos 1888 tarihindeki nizamnameye göre, banka hem bir devlet kurumu hem de bir devlet dairesi olmak üzere kurulmuştur. Fakat Menafi sandıklarından kalma geleneğe göre kârdan yerel ihtiyaçlara hisse ayrılmış ve yerel idare meclisleri kurulmuştur (Kuyucak, 1939, s. 202).

Bankanın adı 1926 yılında “Türkiye Ziraat Bankası Anonim Şirketi” olarak değiştirilmiştir (Çağatay, 1971, s. 53). 12 Haziran 1937 tarihli kanunla Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası adıyla faaliyete başlamıştır. Bankanın anonim şirketten devlet kurumuna dönüştürülmesindeki temel sebep, devletin zirai kredi meselesini bir devlet konusu olarak ele almasıdır (Kuyucak, 1939, s. 208).

- **Midilli Bankası:** 24 Şubat 1891 tarihinde kurulmuştur. Midilli adasındaki bir ticaret firması ile İstanbul'daki bir banker tarafından kurulmuş olup banka vapur ve

maden işletmelerinde zarar ettiği için kısa sürede tasfiye edilmiştir (Kuyucak, 1939, s. 170)

- **Selânik Bankası:** Selanik’te Musevi bankerler ve Avusturya bankası iştirakiyle 1 Haziran 1888 yılında kurulmuştur.

Görüldüğü üzere bu dönemde, Ziraat Bankası dışında finans sektörü yabancı kurumlara aittir. Ayrıca belirtmek gerekir ki 1875-1908 senelerinde Ziraat Bankası diğer yabancı bankalar gibi bir finans kurumu olmaktan çok uzaktır. Bu dönemde Ziraat Bankası daha çok zirai kredi ile meşgul olmuştur (Kuyucak, 1939, s. 170–171).

3.1.1.4. 1908-1923 Yılları

Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Türkler, iktisadi ve mali teşebbüslere girişmişlerdir. Bu girişim hareketi özellikle I. Dünya Savaşı esnasında kuvvetlenmiştir (Kuyucak, 1939, s. 171). Bu dönemde İttihat ve Terakki hükümetinin önderliğinde başlayacak olan “millî iktisat” akımının yansıması olan ilk yerel banka örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Ortabağ, 2017, s. 111). 1908-1923 yılları arasında kurulan millî ve yabancı bankalar şunlardır:

- **Türkiye Millî Bankası:** Bankanın başlıca kurucusu İngiliz bankerlerinden ve Mısır Millî Bankası kurucularında Sir Ernest Cassel’dir. Banka fazla gelişme gösterememiş ve tasfiyeye uğramıştır (Kuyucak, 1939, s. 171).
- **Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası:** Kısmen yabancı kısmen Türk girişimciler tarafından 1910 yılında kurulmuştur. Banka 1914 yılında kapanmıştır (Kuyucak, 1939, s. 171).
- **Osmanlı Ticaret Bankası:** 1910 yılında bazı Ermeni bankerler tarafından Şirket-i Ticariye-i Osmaniye adıyla kurulmuştur.
- **Adapazarı İslam Ticaret Bankası:** 1913 yılında Adapazarı’nda bankacılıkla meşgul olmak üzere bir kolektif şirket kurulmuştur. Bu kurum, 1919 yılında anonim şirkete dönüştürülerek adı Adapazarı İslam Ticaret Bankası olarak değiştirilmiştir. 1937 yılında banka, Türk Ticaret Bankası ismini almıştır (Kuyucak, 1939, s. 172).

Bu devirde en önemli millî girişim sayılabilecek olan İtibarı Millî Bankası'nın kurulmasına kadar farklı şehirlerde kurulmuş olan bankalar⁹ şunlardır (Kuyucak, 1939, s. 172):

- 1911 İstanbul Bankası
- 1912 Konya İktisadi Millî Bankası
- 1913 Karaman Millî Bankası
- 1914 Emvali Gayri Menkule ve İkrazat Bankası
- 1914 Millî Aydın Bankası
- 1916 Akşehir Bankası
- **İtibarı Millî Bankası:** I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Bankasının hükümetle ilişkilerini kesmesi ve diğer yabancı banka şubelerinden bazılarının da faaliyetlerini tatil etmesi üzerine millî bir bankaya olan ihtiyaç daha güçlü bir şekilde hissedilmiştir (Ulutan, 1957, s. 166). Bunun üzerine İtibar-ı Millî Bankası 1917 yılı başlarında İstanbul'da kurulmuştur. Bu yeni Türk bankasına birtakım imtiyazlar verilmiştir.

Bankanın kurucuları o dönemin nüfuzlu şahsiyetlerinden ve devlet adamlarından oluşmuştur. Hisse senetleri özel olarak Türklere tahsis edilmiştir. Sermayenin önemli bir kısmına da hükümet iştirak etmiştir (Ulutan, 1957, s. 166). İtibarı Millî Bankası, 1927 yılında İş Bankası ile birleşerek ortadan kalkmıştır (Kuyucak, 1939, s. 172–173).

İtibar-ı Millî Bankası'nın kuruluşundan sonra da millî bankacılık hareketi devam etmiş ve Cumhuriyetin ilanına kadar birçok millî banka kurulmuştur (Kuyucak, 1939, s. 173). Yine bu devrede Evkaf Nezareti, para vakıflarını ve vakıflara ait birtakım arsa ve arazileri değerlendirmek amacıyla bir banka kurma teşebbüsüne girişmiştir. Vakıf arazilerin satışından elde edilecek sermaye ile “Evkaf Bankası” kurulmasına karar verilmiş ancak 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu girişim yarım kalarak banka faaliyete geçmemiştir (Özcan, 2003, s. 88).

Türkiye'deki bankacılığın 1908-1923 yılları arasındaki gelişiminde şu noktalar tespit edilebilir (Kuyucak, 1939, s. 173–174):

⁹ İsmi geçen bankalara ilişkin detaylı bilgi “Türkiye’de Kurulmuş Yerel Bankalar” başlığı altında verileceği için burada sadece isimleri zikredilmiştir.

- Mevcut yabancı bankalar faaliyetlerine devam etmiş ve yeni yabancı bankalar kurulmuştur.
- Bunun yanı sıra daha önceden kurulmuş olan Türk mali kurumları gelişmiş ve millî sermaye ile beraber küçüklü büyüklü birçok banka tesis edilmiştir.
- Millî bankacılığın ilerlemesi için devlet desteğine ihtiyaç olduğu anlaşılmış ve millî sermaye ile İtibarı Millî Bankası kurulmuştur.
- Türkler banka idaresine alışmaya başlamış ve bu devrede kurulan ve çalışan bankalar Cumhuriyet devrindeki gelişime katkı sağlamıştır.
- Tüm bunların yanı sıra, bu gelişim ve gayretlere rağmen millî bankacılık istenildiği derecede gelişememiş ve piyasa büyük yabancı bankaların tahakkümü altında kalmıştır. Bunun sebeplerini, 1911 yılında başlayıp 1922 yılına kadar devam eden savaşlar sonucunda yabancı devletlere avantaj sağlayan kapitülasyonlar, millî sermaye birikiminin henüz sağlanamamış olması ve ayrıca yabancı sermayenin Türkiye’de daha önceden yerleşmiş olması şeklinde sıralamak mümkündür.

Cumhuriyetten önce piyasada faaliyet gösteren bankalar daha çok yabancı sermaye tarafından ya da yabancı iştirakiyle kurulmuştur. Bunların, özellikle ülkemizde faaliyette bulunan yabancı şirketleri finanse etme amacı taşıdıkları söylenebilir (Parasız, 2011, s. 22). Cumhuriyet öncesi dönemler gözden geçirildiğinde, Osmanlı dönemi bankacılık alanında yaşanan gelişmeler üç aşama halinde özetlenebilir (Akgüç, 1989, s. 10):

- Borçlanma bankacılığı
- Yabancı sermayeyi destekleyen bankacılık
- Millî bankacılık

3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı

1923 yılından 1960’lı yıllara kadar süren zaman diliminde Türkiye’deki bankacılık hareketlerinin genel hatları (Aykent, 1970, s. 11):

- Sermayedarların çoğunlukla yabancı devlet ya da azınlıklar olmaları dolayısıyla bankacılık sisteminin geneline hâkim olmaları,
- Türklerin dönem sonuna doğru bankacılığa ilgi göstermeye başlamaları şeklinde özetlenebilir.

Cumhuriyet döneminde Türk bankacılığı alanındaki gelişmeler, dört devreye ayrılarak incelenebilir. Bunlar (Akgüç, 1975, s. 15):

1. Devre 1923-1933 Yılları: Özellikle yerel bankaların geliştiği dönem.
2. Devre 1933-1943 Yılları: Devlet bankalarının kuruluş dönemi.
3. Devre 1944-1960 Yılları: Çok şubeli özel bankaların gelişme dönemi.
4. 1961- Günümüz

3.1.2.1. 1923-1933 Yılları

1923-1933 yılları arasındaki dönemde millî sermayenin birikimine ve bu sermayeye dayanan finans kurumlarının gelişimine şahit olunmaktadır (Kuyucak, 1939, s. 159–160). Cumhuriyetin ilanından 1933 yılına kadar geçen zaman zarfında gerek devlet tarafından kurulan ve gerek şahsi teşebbüslerin mahsulü olan bankalar çoğalarak millî bankacılık ilerlemiştir. 1924 yılında 19 olan millî banka sayısı, 1933 yılı sonunda 44'e çıkmıştır (Kuyucak, 1939, s. 174).

Bu devrede 27 adet yerel banka faaliyete geçmiştir. Bu dönemde kurulan yerel bankalar, yerel tüccarların finans hizmetlerini özellikle kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuşlardır. Bölgesel ihtiyaçların karşılanmasında faydaları olan bu bankaların bir bölümü, 1930 Dünya Ekonomik Buhranının bankacılık üzerindeki olumsuz etkisi ve Türkiye'de bu dönemde şube bankacılığının gelişip yaygınlaşması dolayısıyla faaliyetlerini durdurmuşlardır. 1923 yılında Türkiye'de 18'i millî ve 13'ü yabancı banka olmak üzere 31 banka faaliyette bulunmuştur. 1932 yılı sonunda ise ülkedeki banka sayısı (T.C. Merkez Bankası dahil) 45'i millî, 15'i yabancı olmak üzere 60'a yükselmiştir (Akgüç, 1975, s. 21–23).

Görüldüğü üzere 1923-1933 yılları arasındaki devir küçük bankaların geliştiği ve çoğaldığı dönem olmuştur. Bu bankalar, yerel ihtiyaçlardan doğmuş ve genellikle şahsi girişimlerle kurulmuş olmaları itibarıyla önemli millî kurumlardır. 1923 yılından sonra Türkiye'deki millî bankaların her konudaki gelişimi karşısında yabancı bankalar, işlemlerini yavaş yavaş azaltarak faaliyetlerini durdurmuşlardır (Kuyucak, 1939, s. 175).

1923-1933 yılları arasındaki devirdeki bankacılık alanındaki gelişmeler şu şekilde özetlenebilir (Kuyucak, 1939, s. 175):

- Yabancı bankaların faaliyetleri azalmış ve birçok yabancı banka kapanmıştır.

- Millî sermaye ile daha önceden kurulmuş olan finans kurumları gelişmiş ve yeni finans kurumları kurulmuştur.
- Devlet, bankacılığa tam manasıyla destek çıkmış ve bankacılık işlemlerini düzenlemek üzere Bankalar Kanunu çıkarmıştır.
- Para ve kredi mekanizmasının önemli bir unsuru olan Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur.
- Bankacılıkta birikim hareketi kendini göstermiştir.

3.1.2.2. 1933-1943 Yılları

1933-1943 yıllarını kapsayan bu devrede bankacılık alanındaki başlıca gelişmeler; İş bankasının faaliyete geçmesi, Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması, Ziraat Bankası'nın anonim ortaklık haline getirilmesidir (Parasız, 2011, s. 22–23). Bu devrede kurulan bankaların sermaye büyüklüğü en fazla olanları devlet sermayesi veya girişimiyle kurulanlardır. Bu dönemde Sümerbank, Emlak ve Eytam Bankası, Etibank, Belediyeler Bankası, Halk Bankası gibi devlet bankaları kurulmuştur. Özel bir girişim olarak kurulan İş Bankası, bu dönemde devlet bankalarından sonra en büyük sermayeye sahip kurumdur (Kuyucak, 1939, s. 174).

1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı tarım sektörünü ve ilkel koşullardaki imalat sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda devletçilik fikri yaygınlaşmıştır. Bu dönemde devlet bankaları kurulmasının temel sebebi buna dayanmaktadır. 1934 yılında başlatılan Birinci Sanayi Planı'nın da yürürlüğe koyulmasıyla devlet sermayesiyle veya iştirakiyle oluşturulan bankalar, önemli görevler üstlenmişlerdir (Parasız, 2011, s. 23). Bu devrede devlet sermayesi veya iştirakiyle kurulan banka ve kuruluş tarihleri şu şekildedir (Akgüç, 1975, s. 24–26):

- **Sümerbank:** 3 Haziran 1933
- **Belediyeler Bankası:** 24 Haziran 1933
- **Etibank:** 20 Haziran 1935
- **Denizbank:** 30 Kasım 1937
- **Halk Bankası:** 18 Haziran 1933

1930'lu yılların ortaları ülkemizde tek şubeli yerel bankaların sonu olarak nitelendirilmektedir. 1930 yılı ortalarından sonra birkaç yerel banka istisna edilirse

Türkiye’de yerel banka açma eğilimi zayıflamış ve böylece yerel bankalar dönemi kapanmıştır (Akgüç, 1975, s. 27).

1933 yılı sonunda T.C. Merkez Bankası dahil Türkiye’de faaliyette bulunan banka sayısı 47’si millî ve 10’u yabancı olmak üzere 57 iken, bu sayı yeni banka kuruluşlarına rağmen 1943 sonunda 33’ü millî ve 9’u yabancı olmak üzere 42’ye inmiştir (Akgüç, 1975, s. 28).

3.1.2.3. 1944-1960 Yılları

II. Dünya savaşının sona ermesiyle canlanan iktisadi hayat etkisini bankacılık alanında da hissettirmiştir (Akgüç, 1975, s. 30). Türkiye’de iş hacminin ve ödemelerin hızla artması, yeni bankalara olan gereksinimi arttırmıştır. Dolayısıyla 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1948 yılında Akbank, Tütünbank ve Tarım Kredi bankası olmak üzere dört banka kurulmuştur (Parasız, 2011, s. 23–24). Bu dönemde, üçü özel kanunlarla olmak üzere (bankalar arası birleşmeler dahil olmak üzere) 30 adet yeni banka kurulmuş ve 1943 yılı sonunda (T.C. Merkez Bankası dahil) 42 olan banka sayısı 1960 yılı sonunda 59’a yükselmiştir. Bu sayılanların dışında yabancı banka statüsünde olup ve 1933 yılında Türkiye’deki faaliyetini durdurmuş olan American Express Company yine bu dönemde 1955 yılında tekrar faaliyete geçmiştir (Akgüç, 1975, s. 30). Bu devirde kurulan başlıca bankalar ve kuruluş tarihleri şunlardır (Akgüç, 1975, s. 31):

- **Denizcilik Bankası:** 1952
- **Türkiye Vakıflar Bankası:** 11 Ocak 1954
- **Türkiye Öğretmenler Bankası:** 1959

1944-1959 yılları arasında kurulan 30 yeni bankaya karşılık bu dönemde dördü yabancı banka olmak üzere 14 banka tasfiye olmuş veya faaliyetlerini durdurmuşlardır (Akgüç, 1975, s. 32). Cumhuriyet döneminde millî banka sayısı açısından zirve noktası 1958 yılında yaşanmıştır. 1958 yılında faal millî banka sayısı (T.C. Merkez Bankası dahil) 56’ya, toplam banka sayısı da 62’ye yükselmiştir. Türk bankacılık tarihinde bu sayıya 1931 yılında da ulaşılmıştır. Ancak 1931 yılında Türkiye’de faaliyette bulunan 62 bankanın 47’si millî banka statüsündedir (Akgüç, 1975, s. 33).

3.1.2.4. 1961- Günümüz

1960’lı yılların başında Türkiye’de, farklı kredi ihtiyaçlarına cevap verecek ihtisas bankalarının faaliyete geçtiği gözlenmektedir. Bunlar (Akgüç, 1975, s. 40):

- Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası
- Sınai Yatırım ve Kredi Bankası
- Devlet Yatırım Bankası

Bu dönemde bankacılık alanında yeni kuruluşların az olmasına karşılık Türk Bankacılık sisteminde küçük ve çok sayıda banka yerine az sayıda büyük bankanın piyasaya hâkim olduğu görülmektedir. Özellikle 1960 yılından sonra küçük bankaların tasfiyesi hızlanmış ve bankalar arasında birleşme eğilimi artmıştır. Bu dönemde 21 millî banka faaliyetine son vermiş veya tasfiye olunmuş ya da birleşerek yeni bankalar kurmuştur (Akgüç, 1975, s. 40). Bu yapılanmanın bir sonucu olarak oligopolcü banka sistemi güçlenmiştir. Ticari bankacılık alanında uygulanan politikalar sisteme girişleri önleyerek mevcut oligopolcü yapıyı daha da güçlendirmiştir. Bu dönemde bölgesel bankaların tümü kapanmış ve buna karşılık çok şubeli büyük bankacılık yaygınlaşmıştır (Parasız, 2011, s. 24).

1 Temmuz 1980 yılından itibaren faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla mevduat ve kredi faizleri yükselmeye başlamıştır. Bankaların ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla T.C. Merkez Bankası bünyesinde Interbank (bankalar arası) piyasası kurulmuştur (Parasız, 2011, s. 25). Bankacılık sisteminde kaynakların etkin kullanımını sağlamak amacıyla 1986 yılında bankalar arası Para Piyasası kurulmuştur (Parasız, 2011, s. 26).

1980 yılı sonrasında Türk bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler şunlardır (Akgüç, 1989, s. 69–72):

- Faizlerin serbestleştirilmesi ve mevduata pozitif (enflasyon oranının üstünde) faiz ödenmesi.
- Yabancı bankaların kurulmasına veya Türkiye’de şube açmalarına elverişli ortam sağlanması.
- Yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmesi.
- Türk bankacılığının dışa açılması.
- Türk bankacılığının batık veya donuk krediler nedeniyle bunalım içine girmesi.

Türkiye’de bankacılık alanında yaşanan gelişmeler, aşağıda yer alan tabloda özetlenmiştir.

Tablo 25: Türk Bankacılığının Kronolojisi

Tarih	Olay
1847	Osmanlı'da ilk banka: İstanbul Bankası'nın kurulması
1856	Bank-ı Osmani'nin kurulması
1863	Osmanlı Bankası'nın kurulması
1863	Memleket Sandıkları
1867	Emniyet Sandıklarının kurulması
1881	Duyun-u Umumiye
1888	Ziraat Bankası'nın kurulması
1908	II. Meşrutiyet'in ilanı
1913	Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kurulması
1923	İzmir İktisat Kongresi
1924	İş Bankası'nın kurulması
1925	Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması
1927	Emlak ve Eytam Bankası'nın kurulması
1930	Türkiye Cumhuriyet Bankası'nın (TCMB) kurulması
1936	2999 sayılı Bakanlar Kanunu'nun yürürlüğü girmesi
1950	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın (TSKB) kurulması
1954	Türkiye Vakıflar Bankası'nın kurulması
1958	Türkiye Bankalar Birliği'nin kurulması
1980	24 Ocak 1980 kararları
1983	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) kurulması
1985	Özel Finans Kurumlarının (Katılım Bankaları) kurulması
1994	1994 Ekonomik Kriz
1999	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) kurulması
2005	5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yürürlüğe girmesi

Kaynak: (Hazıroğlu vd., 2019, s. 167)

3.2. Türkiye'de Kurulan Yerel Bankalar ve Etkileri

Osmanlı yönetimi, Tanzimat Fermanı'yla gelişen süreçte iktisadi konularda liberal bir çizgi izlemiştir. Yöneticiler iktisatla doğrudan ilgilenmemiş daha çok siyasal alanla meşgul olmuşlardır. İktisadi faaliyet genellikle geleneksel kurallara uyumlu olarak veya liberal düşünce çizgisinde sürdürülmüştür. Fakat II. Meşrutiyet yıllarına gelindiğinde iktisatla siyaset iç içe geçmiştir. Osmanlı yönetiminde ilk kez bu dönemde siyasetle iktisat bu kadar örtüşmüştür. İktisadi düşünce arayışlarının yanı sıra I. Dünya Savaşı'nın getirdiği finansman zorlukları, devlet yönetimini iktisadi faaliyetlere müdahale etmeye zorlamıştır. Tanzimat döneminde yaygın olan liberalizm yerini böylece devletçi, müdahaleci bir yaklaşıma bırakmıştır (Toprak, 2014, s. 24). Türk milliyetçiliğinin iktisadi

boyutu olan millî iktisat, romantik Alman iktisat geleneğinden esinlenmiştir. Bu akıma göre, “birey” ikinci plana itilerek “cemiyet” ve “devlet”e sahip çıkılmıştır (Toprak, 2014, s. 41).

Millî iktisada doğru ilk adımlar Meşrutiyet’in ilanından itibaren yer yer gözlemlenmişse de I. Dünya Savaşı’nın zorunlu kıldığı dışa kapanma ve savaşın finansman sorunu millî iktisada ayrı bir ivme kazandırmıştır. Savaşla birlikte kapitülasyonlar tek taraflı olarak kaldırılmış ve koruyucu bir dış ticaret politikası izlenmeye başlanmıştır (Toprak, 2014, s. 95).

Meşrutiyet döneminin, Osmanlı iktisadi yaşamında ulusal nitelikte dönüşümler sağladığı bir diğer alan da bankacılık olmuştur. “Millî banka” sorunu Jön Türkler Devrimi ile birlikte Osmanlı toplumunun gündemine girmiştir. Bu dönemde yaşanan girişimler ve “millî iktisat” görüşlerinin de yerleşmesi sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi’nin il merkez heyetlerine gönderdiği genelgede, *“millet bir uzviyete benzetilince bu uzviyetin kanı itibar [kredi] dediğimiz şeydir ve millette bir kalp gibi bütün itibarları toplayıp dağıtan müessese ise bankadır”* denilerek, Anadolu il ve ilçelerinde yerel kredi kurumları oluşturmaları istenmiştir (Toprak, 2014, s. 382).

II. Meşrutiyet sonrası gelişen millî iktisat hareketine kadar, Ahmed Midhat Paşa tarafından 1863 yılında Menafî Sandıkları adıyla kurulan Ziraat Bankası ve 1886 yılında kurulan Emniyet Sandığı dışında, kalıcı varlık gösterebilen yerli bir banka olmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda bankacılığın ilk döneminde kurulan Osmanlı Bankası dahil birçok banka yabancı sermayeyle kurulmuştur. İttihat ve Terakki’nin 1914 yılında “millî bankacılık” konusunu ele almasıyla ilk kez merkez bankası işlevini yerine getirebilecek bir bankanın kurulması da gündeme gelmiştir. Bu amaçlarla 1917 yılında Osmanlı İtibarı Millî Bankası kurulmuştur. Halk ve devlet ortak girişimiyle kurulan bu banka çeşitli imtiyazlarla donatılmıştır. Amaç, 1925 yılında Osmanlı Bankası’na tanınan imtiyaz bittiğinde bu bankanın devlet bankasına dönüştürülmesidir. (G. Kazgan, 2004, s. 49). Fakat İtibar-ı Millî Bankası 1927 yılında İş Bankası ile birleşerek ortadan kalkmıştır (Kuyucak, 1939, s. 172–173).

Devletin bankacılık alanında gösterdiği çabanın yanı sıra, iktisadi olarak güçlenen Anadolu eşraf-tüccarı da büyük çiftlik sahipleri ile birleşerek ülkede yaşanan kredi sorununa çözüm aramışlardır. İttihat ve Terakki’nin de teşvikleriyle kısa sürede

Anadolu'nun birçok il ve ilçesinde millî bankalar kurulmuştur (Toprak, 2014, s. 419). Taşrada oluşan millî bankacılık hareketi, büyük ölçüde Batı Anadolu'da gerçekleşmiştir. Bu bölgelerde, özellikle Tanzimat sonrası pazara dönük iktisadî yapının gelişmesi, finans kurumlarının varlığını zorunlu kılmıştır (Toprak, 2014, s. 426).

3.2.1. Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Kurulan Yerel Bankalar ve Gelişimi

Osmanlı topraklarında millî bankalara olan ihtiyaç zamanla artmıştır. Millî bankalar, belirli bir ideoloji etrafında kurulmuşlardır. Fakat bu bankaların zamanın şartları gereği kuruluş şekilleri, birçoğunun yerel statüde yer alan bankalar olmalarını sağlamıştır. Yerel bankaların kuruluş sebeplerini hem politik hem de ekonomik açıdan ele almak mümkündür.

Politik açıdan incelendiğinde, Meşrutiyet ertesi İttihat ve Terakki yönetiminin Anadolu ve Müslüman-Türk merkezli bir siyasete öncelik tanıdığı ve ekonomide de millî unsurları egemen kılmaya çaba gösterdiği görülmektedir. İttihat ve Terakki yönetiminin izlediği “millî iktisat” politikası yerel bankaların ortaya çıkması ve gelişmesindeki en önemli etkidir (Erdaş, 2018, s. 33).

Bunun yanı sıra Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı geçiren Türkiye'nin, ekonomik açıdan atılımlar da gerçekleştirmesi gerekmiştir. Savaş dönemlerinde nüfusta yaşanan yer değiştirimleri sonucu sermaye, ticaret ve iş çevrelerine hâkim olan Rum ve Ermeni nüfus büyük ölçüde azalmıştır. Ülke ekonomisinin sürdürülebilirliği için Türk ticaret ve iş adamlarının yetiştirilmesi gerekmiştir. Millî tüccar ve iş adamı ortaya çıkarmayı hedefleyen İttihat ve Terakki yönetimi, bu amacı gerçekleştirmek için millî bankacılığa ihtiyaç duymuştur (Erdaş, 2018, s. 34–35).

Yerel bankaların ortaya çıkışlarındaki ekonomik nedenlerden birisi Anadolu'daki tüccarların kredi taleplerindeki artıştır. Uzun süren savaşlar ekonomi piyasasında güvensizlik oluşturmuş ve büyük ölçüde vadeli alışveriş ortadan kalkmıştır. Peşin paraya olan ihtiyaç, daha çok kredi mekanizmasının gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Erdaş, 2018, s. 35).

Yerel bankaların kuruluş sürecinde Osmanlı topraklarında sanayi ve hububat sektörü büyümüştür. Bu durumun bir sonucu olarak da başta Konya, Niğde, Kayseri ve Eskişehir gibi illerdeki tüccar ve büyük toprak sahiplerinin daha önceki dönemlerle

kıyaslanamayacak kadar servet birikimi oluşmuştur (Erdaş, 2018, s. 37). Servet sahipleri bu kişilerin, paralarını değerlendireceği bir finans kurumuna olan ihtiyacın ortaya çıkması yerel bankaların kuruluşuna etki eden bir diğer ekonomik faktördür.

Tüm bunların yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu döneminde anonim şirket olarak kurulan bankalardan bazıları, elektrik üretimi gibi kârlılık arz eden alanlarda imtiyaz elde etmişlerdir. Bu girişimler, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan küçük sermayeyi de harekete geçirmiştir (Erdaş, 2018, s. 37–38). Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan girişimcilik hareketi yerel düzeyde kişilerin bankacılık faaliyetlerine dahil olmasında rol oynamıştır.

3.2.1.1. Cumhuriyetten Önce Kurulan Yerel Bankalar

Cumhuriyet öncesi dönem, 1911 yılında Konya'da Konya İktisad-ı Millî Bankası'nın kurulmasıyla başlamıştır. Bu dönemde 11 banka kurulmuştur. Bu bankalara ilişkin özet bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bankalara ilişkin detaylı bilgiler alt başlıklarda verilmiştir.

Tablo 26: Cumhuriyetten Önce Kurulan Yerel Bankalar

Bankanın İsmi	Kuruluş Yeri	Kuruluş Tarihi	Kuruluş Sermayesi	Kapanış Tarihi
Konya İktisad-ı Millî Bankası	Konya	30 Kasım 1911	100,000 OL	1957
Millî Aydın Bankası	Aydın	18 Temmuz 1914	50,000 OL	1983
Karaman Millî Bankası	Karaman	18 Nisan 1915	20,000 OL	1938
Kayseri Millî İktisat Bankası	Kayseri	11 Temmuz 1916	46,000 OL	1936
Kayseri Çiftçiler Bankası (Köy İktisat Bankası)	Kayseri	1916	10.000 OL	1928
Akşehir Bankası	Akşehir	1 Kasım 1916	20,000 OL	1966
Manisa Bağcılar Bankası	Manisa	27 Kasım 1917	150.000 OL	1984
Eskişehir Çiftçi Bankası	Eskişehir	9 Eylül 1918	100,000 OL	1929
Adapazarı İslam Ticaret Bankası	Adapazarı	5 Ağustos 1919	100,000 OL	1997
Konya Türk Ticaret Bankası	Konya	1920 yılının ilk ayları	500.000 OL	1943
Bor Zürra ve Tüccar Bankası	Bor	6 Kasım 1921	50,000 TL	1960

Kaynak: Literatür çerçevesinde yazar tarafından oluşturulmuştur.

- **Konya İktisad-ı Millî Bankası**

20. yüzyılın başlarında Konya, Anadolu coğrafyasının önemli bir şehri ve Osmanlı Devleti'nin potansiyel tahıl ambarıdır. Konya halkının ve tüccarının kredi sorunu gün geçtikçe artmıştır. Bu dönemde Ziraat Bankası'nın tarıma verdiği kredi desteği yetersiz kalmış dolayısıyla yerel bankacılığa ihtiyaç ortaya çıkmıştır (Toprak, 2014, s. 419).

Konya Millî İktisat Bankası ilk millî ve yerel bankadır. 1909 yılında, Konya halkı tarafından Şirket-i İktisadiyye-i Millîyye adı altında komandit şirket olarak kurulmuştur. 30 Kasım 1911 günü anonim şirkete dönüştürülerek Konya İktisad-ı Millî Anonim Şirketi adını almıştır. I. Dünya savaşı sırasında kurumun adı bir kez daha değiştirilerek Konya Millî İktisat Bankası olmuştur. Konya Millî İktisat Bankası'nın kazancı özellikle I. Dünya savaşı yıllarında artmıştır. 1914 yılı net kârı 9.000 OL iken 1915 ve 1916 yıllarında sırasıyla 29.595 OL ve 45.493 OL olmuştur. Banka, bu yıllarda pay sahiplerine yüzde 18 ve yüzde 40 oranında kâr payı dağıtmıştır (Toprak, 2014, s. 419–420). Banka kuruluş mevzuatına göre sadece Osmanlı uyruğuna sahip kişiler bankadan pay senedi satın alma hakkına sahip olmuştur (Toprak, 2014, s. 420).

Konya Millî İktisat Bankası, bankacılık işlemlerinin yanında “Umumiyye Türk Anonim Şirketi” ve “Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi” adı altında iki ticaret şirketi kurmuş, manifatura ve bakkaliye eşyası alım satımıyla uğraşmıştır. Bankanın savaş zamanındaki kâr artışı da bu faaliyetinden kaynaklanmaktadır (Toprak, 2014, s. 420).

1934-1937 yılları arasında işlemlerine ara veren bankanın, 19 Mart 1957 tarihindeki genel toplantısında fesih ve tasfiyesine karar verilmiştir (Ökçün, 1975, s. 420).

- **Millî Aydın Bankası**

Meşrutiyet döneminde Aydın ilinde bankacılık alanında önemli adımlar atılmıştır. 1913 yılında Aydın İncir ve Himaye-i Zürra Osmanlı Anonim Şirketi adı altında 10.000 OL sermayeli bir kredi kurumu açılmıştır. Şirketin kuruluş amacı, İncir ve benzeri yöresel mahsulün alım satımıyla uğraşmak, tüccar ve çiftçiye kredi açmak ve bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek olmuştur. Fakat şirket, Millî Aydın Bankası'nın kuruluşu ve incir üreticilerinin kooperatifleşmesi sonucu gücünü yitirmiştir (Toprak, 2014, s. 427).

18 Temmuz 1914 günü kurulan Millî Aydın Bankası'na, hükümet ve İttihat ve Terakki destek vermiştir. 21 Şubat 1914 tarihinde geçici yasayla Millî Aydın Bankası'na Ziraat Bankası ortak edilmiştir. Fakat 1918 yılında Aydın Kooperatif İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi, Ziraat Bankası'nın paylarını satın almış ve Millî Aydın Bankası yerel banka kapsamına dahil olmuştur. Şirketin pay senetlerini satın alma hakkı sadece Osmanlı uyruklulara tanınmıştır (Toprak, 2014, s. 428).

1983 yılında banka merkezi İzmir'e taşınmış ve 1987 yılında bankanın adı Tarişbank olarak değiştirilmiştir (Erdaş, 2014, s. 17–18).

- **Karaman Millî Bankası**

Karaman Millî Bankası 18 Nisan 1915 günü manifatura, tahıl ve kösele ticaretiyle uğraşan Karaman halkı tarafından kurulmuştur. Banka her tür kredi işlemlerini gerçekleştirmiş bunun yanı sıra ticaret, sanayi ve madencilikle de uğraşmıştır. Bankanın kuruluş sermayesi 1918 yılının Nisan ayında iki katına çıkartılmıştır (Toprak, 2014, s. 423)

Karaman Millî Bankası 1930'lu yıllarda kuraklık ve iktisadi buhranlar gibi çeşitli nedenlerden dolayı sarsılmıştır. 1938 yılında bankanın ismi Karaman Millî Ticaret T.A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Yeni kurulan şirketin faaliyet alanından bankacılık işlemleri çıkartılmıştır (Ökçün, 1975, s. 424).

- **Kayseri Millî İktisat Bankası**

11 Temmuz 1916 günü kurulan Kayseri Millî İktisat Anonim Şirketi'nin amacı, her türlü mali ve ticari faaliyette bulunmak, köylü ve tüccara kredi vermek ve aynı zamanda “hayırlı” gördüğü sınai ve tarımsal girişimlerde bulunmaktır. (Toprak, 2014, s. 425).

Şirketin ismi 6 Ocak 1933 tarihli genel kurul kararıyla Kayseri Millî İktisat Bankası olarak değiştirilmiştir (Ökçün, 1975, s. 426). Bankanın, 1936 yılında yürürlüğe giren Bankalar Kanunu'na uyum sağlayamayacağı düşünülerek 3 Kasım 1936 günü yapılan genel kurulda feshedilmesine karar verilmiştir (Ökçün, 1975, s. 427).

- **Kayseri Çiftçiler Bankası**

1916 yılında Köy İktisat Bankası kurulmuştur. Kayseri'ye bağlı köylüleri her bir çift öküz başına otuzar okka buğday ya da bunun iki katı arpa veya çavdar vererek bankanın pay

senetlerini almakla yükümlü kılınmıştır. İttihat ve Terakki'nin il yapılanması, bankanın kuruluşunda önemli rol oynamıştır (Toprak, 2014, s. 424–425).

Banka Kurtuluş savaşı sonrasında aktif hâle getirilememiştir (Erdaş, 2014, s. 15). 1928 yılında Kayseri İktisat Müdürlüğü tarafından bankanın feshedilmesine ilişkin dava açılmıştır (Ökçün, 1975, s. 428).

- **Akşehir Bankası**

1909 yılında İktisad-ı Osmanî Şirketi adı altında faaliyete geçen şirket, 1 Kasım 1916'da anonim şirkete dönüştürülmüştür. Şirket, afyon, buğday, arpa, yapağı ve manifatura tüccarları tarafından kurulmuştur. Şirketin pay senetleri ancak Osmanlı uyruklarınca satın alınabilmıştır (Toprak, 2014, s. 426).

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında, bölge halkının finans sıkıntısını gideren banka, 1930'lı yıllarda Akşehir'e şehir elektriğini ve Şarлак İçme Suyu'nu getirmiştir. Şarлак İçme Suyu, yap-işlet-devret modeliyle kurulmuş bir işletmedir. Daha sonraki dönemlerde belediyeye devredilmiştir (Yıldız, 2010, s. 4–5). Bankanın kuruluş sermayesi 50.000 OL olup hisse alacak kimselerin Türk olmasına özen gösterilmiştir (Yıldız, 2010, s. 19).

Anadolu'nun birçok kentinde faizin haram olması sebebiyle bankacılığa olumsuz yaklaşımlar olmuştur. Fakat bankacılık kurumu Akşehir'de büyük destek görmüştür. Bu destekte, halkın tefecilerden kurtulmak istemeleri ve bankaya kâr amacıyla değil maddî dayanışma maksadıyla yaklaşımları etkili olmuştur (Yıldız, 2010, s. 26).

Sözleşmede öngörülen kuruluş müddetinin dolması sonucu 1966 yılında bankanın tasfiyesine karar verilmiş ve 1974 yılında ise tasfiye işlemleri tamamlanmıştır (Yıldız, 2010, s. 109).

- **Manisa Bağcılar Bankası**

27 Kasım 1917 tarihinde kurulan Manisa Bağcılar Bankası'nın kuruluş amacı, bağcılara borç para vermek, bağ sahiplerinin malını iç ve dış piyasalarda pazarlamak, bağcılıkla ilgili araç gereçleri, yapay gübreyi yöreye getirtip dağıtmaktır. Manisa Bağcılar Bankası üzüm ticaretiyle uğraşan gayrimüslim ve yabancı İzmir tüccarının bir araya gelip sendikalaşmaları ve üzüm fiyatlarını düşürme çabaları üzerine kurulmuştur (Toprak, 2014, s. 429–430).

Manisa Bağcılar Bankası da diğer yerel bankalar gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteğini almıştır (Toprak, 2014, s. 430–431). Bankaya ait pay senetleri isme yazılı olup ancak Osmanlı uyruğuna sahip kişiler tarafından satın alınabilmektedir (Toprak, 2014, s. 431). Banka, daha çok bağcılara yönelik faaliyet göstermiştir. Bankanın örgütlenme sürecini tamamlaması ise 1927 yılını bulmuştur (Bilgi, 2013, s. 105).

Banka, kurulduktan sonra bağcılarının ihtiyacı olan kükürt ve göztaşı gibi şeyleri, bağcılarının çıkarlarına uygun olarak peşin veya senetle satmıştır. Bağcılarının ürününe karşılık para verilmiş ve isteyen kişilerin ürünü depolanmış ya da satılmıştır. Bu işlemlerden %1 civarında bir komisyon alınmıştır. Bunun yanı sıra üreticilere kefaletle % 9 faiz ve % 2 komisyonla kredi verilmiştir (Bilgi, 2013, s. 114).

1918 yılının başında faaliyete geçebilen banka savaş şartlarından ve özellikle 1919-1922 yıllarındaki Yunan işgalinden olumsuz etkilenmiştir. Bu sebeple, bankanın 1917-1927 yılları arasındaki 10 yıllık dönemini, temelde üç aşamada ele almak mümkündür. 1917-1918 yılları arası bankanın kuruluş dönemi, 1919-1922 yılları arasında bankanın Yunan işgalinden olumsuz etkilenmesi sebebiyle ölüm kalım dönemi ve 1923-1927 yılları arası ise yeniden canlanma dönemi şeklinde açıklanabilir (Bilgi, 2013, s. 129).

Bankanın 1953 yılında İzmir, Salihli, Turgutlu, 1954 yılında Alaşehir ve 1955 yılında ise de Demirci'de şube açmasına Bakanlar Kurulu'nca izin verilmiştir. Sonraki dönemlerde Türkiye Bağcılar Bankası adını alan banka 1984 yılında tasfiye edilmiştir (Erdaş, 2014, s. 18).

- **Eskişehir Çiftçi Bankası**

Kayseri Köy İktisat Bankası'nın kuruluşunda önemli katkıları olan Zekâi Bey (Apaydın), 1918 Nisan ayında bu kez Eskişehir Çiftçi Bankası'nın kurulmasına önyak olmuştur (Toprak, 2014, s. 425). Banka faaliyetine 9 Eylül 1918 tarihinde başlamıştır (Ökçün, 1975, s. 434).

Bankanın kuruluş amacı, köylüye, tüccara ve esnafa kredi vermektir (Doğru, 1990, s. 271). Fakat banka kuruluş amacında yalnız kredi vermek işi ile yetinilmemiş, hayvancılık, tarım ve madencilik geliştirilmeyi hedefleyen amaçlar da edinilmiştir. Banka kurucularının çoğunun tüccar ve eşraftan olduğu, ayrıca memurların da kurucu listesinde yer aldığı görülmüştür (Bayarslan, 2018, s. 60).

Eskişehir Çiftçi Bankası başarılı bir bankacılık yürütmüşse de de Kurtuluş Savaşı döneminde bilançolarını zararlarla kapatmıştır. Çiftçiye ve ziraat aleti satan tüccara verilen kredilerin büyük bir kısmı geri dönmemiştir. İlerleyen dönemlerde banka yetkililerinin kuruluş amaçlarından sapması ve küçük çiftçiye kredi vermek yerine çıkar sağlayacakları kimselere yüklü krediler açmaları ve sermayenin beş katına kadar kredi vermeleri sonucunda banka zor duruma düşmüştür (Doğru, 1990, s. 274).

19 Nisan 1926 tarihinde yapılan incelemede bankanın birçok usulsüzlüğe karıştığı tespit edilmiştir (Doğru, 1990, s. 274). 15 Aralık 1929 tarihinde düzenlenen olağanüstü genel kuruldan sonra bankanın tasfiyesine karar verilmiştir (Doğru, 1990, s. 279).

- **Adapazarı İslam Ticaret Bankası OAŞ**

13 Ocak 1913 tarihinde 13 Adapazarlı girişimci “Hacı Âdem Beyzade İbrahim Sîpahizade Hamid ve Şürekâsı Adapazarı İslam Ticaret Bankası” isimli bir komandit şirket kurmuşlardır. Bankanın adına “İslam” kelimesinin getirilmiş olmasının nedeni 1928 yılı İdare Meclisi Raporu’nda, “1913 senesinde, Hristiyanların teşkil ettiği Adapazarı Bankasından tefrik için, bankamız unvanına konulan İslam sıfatına. ..” olarak izah edilmiştir (Kutluata, 1970, s. 77–78). Rivayete göre, Osmanlı Bankası Adapazarı Şubesi’nin Müslüman tüccara kredi açmadan önce, Hristiyan bir tacirin kefil getirilmesini şart koşması üzerine bölge tüccarları Adapazarı İslam Ticaret Bankası’nı kurmuşlardır (Toprak, 2014, s. 398). 1926 yılına ait İdare Meclisi Raporu’nda “İslam” kelimesinin Hristiyan bankadan ayrılmak maksadı ile eklendiği ve artık ortada böyle bir rakip bulunmadığı için, kelimenin kaldırılması önerilmiş ve 29 Mart 1928 tarihinde bankanın ismi “Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi” olarak değiştirilmiştir (Kutluata, 1970, s. 83).

Adapazarı Türk Ticaret bankası, mevduat arttırabilmek için köylü tasarruflarına yönelmeyi faydalı bulmuştur. Bu düşünce ile yalnız köylerde ikamet eden banka müşterilerinin katılabileceği etkinlikler düzenlemiştir. Ayrıca banka yöneticileri, banka çalışanlarından köylere kadar giderek müşterilerle yakın temaslarda bulunmalarını ve bankaya yolu düşen köylülerin şehirdeki her çeşit işlerine yardımcı olmalarını istemişlerdir (Kutluata, 1970, s. 89).

Adapazarı Türk Ticaret bankası, işlerin yürütülmesinde personelin sayısı kadar iyi donanımlı olmasına da önem göstermiştir. Çalışanların mesleki bilgilerini ilerletmek için çeşitli kurslar düzenlemiştir (Kutluata, 1970, s. 94).

Banka sadece finans ve para işlemleriyle ilgilenmeyip çeşitli ortaklıklarda da bulunmuştur. Adapazarı ahşap ve demir malzeme fabrikasını satın almış, Bolu orman işletme şirketinin sermayesine iştirak etmiş, Bartın civarındaki bazı kereste fabrikalarıyla anlaşma ve sermaye temini şeklinde ortak işlere girişmiştir. Sapanca ve Derbent'te kereste fabrikaları kurmuştur. Ayrıca Adapazarı belediyesiyle ortak olarak Adapazarı Elektrik ve Sanayi Türk Limitet Şirketini tesis etmiştir (Kuyucak, 1939, s. 298).

1934 yılının sonlarında mevduat sahiplerinin paralarını çekmeleri sebebiyle sıkıntıya düşen bankada inceleme başlatılmış ve sonucunda sıkıntının usulsüz bir işlemden kaynaklanmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeple devlet, bankanın sermayesine iştirak ederek bankanın kurtarılmasını sağlamıştır. Bu durum, Türk bankacılık tarihindeki ilk banka kurtarma uygulaması olarak değerlendirilebilir (Erdaş, 2014, s. 19).

31 Mart 1937 tarihinde bankanın ismi Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi olarak son kez değiştirilmiştir. Bankanın idare merkezi 30 Mart 1952 tarihinde İstanbul'a nakledilerek banka, ulusal banka haline getirilmiştir (Kutluata, 1970, s. 83). 1997 yılında ise Türk Ticaret Bankası tasfiye edilmiştir (Erdaş, 2014, s. 19).

- **Konya Türk Ticaret Bankası**

1920 yılının başlarında kurulan Konya Türk Ticaret bankası hakkında Ankara hükümetinin Eylül 1920 yılında aldığı Bakanlar Kurulu kararı bulunmaktadır. Bu özelliğiyle Konya Türk Ticaret bankası, İstanbul ve Ankara hükümetlerinin ikisinden de izin alan tek bankadır (Erdaş, 2014, s. 19).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde anonim şirket olarak kurulan bu banka başta elektrik üretimi gibi kârlılık sağlayan alanlarda imtiyaz elde etmiş, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan sermayeyi de harekete geçirerek benzeri örgütlenmelerin artmasına yol açmıştır (Erdaş, 2014, s. 20).

1930'lu yıllarda mali açıdan sorunlar yaşayan Konya Türk Ticaret bankası, 1943 yılında faaliyetine son vermiştir (Erdaş, 2014, s. 19).

- **Bor Zürra ve Tüccar Bankası**

İleride kurulacak olan bankanın çekirdeğini oluşturan Bor Emniyet Şirketi, 1909 yılının Mayıs ayında faaliyete başlamıştır. Bor Emniyet Şirketi'nin sözleşmesinde bankacılıkla ilgili maddeler yer almamış olsa da şirket bir banka gibi faaliyet göstermiştir (Sarısır, 2009, s. 202–203).

Bor Emniyet Şirketi, Niğde bölgesinde kurulan Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'nın çekirdeğini oluşturmuştur. 6 Kasım 1921 tarihinde kurulan banka (Ökçün, 1975, s. 438), 24 Ekim 1922 tarihi Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır. Kuruluş amacı, ticaret, zanaat ve özellikle ziraatla uğraşan yerel halka kredi sağlamak, ziraat aletlerinin teminiyle ziraat ve sanayinin gelişmesine katkı sağlamak, bölgedeki sulardan kendi hesabına veya diğer bir şirketle ortaklaşa elektrik üretmek ve tüm bankacılık hizmetlerini gerçekleştirmektir (Sarısır, 2009, s. 203).

Bankanın kurucularından olan Niğde Milletvekili Halit Bey 1925 yılında bankaya yardım temin etmek amacıyla birtakım girişimlerde bulunmuştur. Fakat 1934 ve 1940 yıllarında günün şartlarına ayak uyduramayan banka, hizmet binasını satarak 1960 yılında faaliyetlerini durdurmuştur. Bor Zürra ve Tüccar Bankası 1965 yılında tasfiye edilmiştir (Sarısır, 2009, s. 205–206).

3.2.1.2. Cumhuriyetten Sonra Kurulan Yerel Bankalar

Cumhuriyet sonrası ilk yıllar, yerel bankaların piyasaya hâkim olduğu dönemdir. Bu dönemde 35 yerel banka kurulmuştur. Bu bankalara ilişkin özet bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bankalara ilişkin detaylı bilgiler alt başlıklarda verilmiştir.

Tablo 27: Cumhuriyetten Sonra Kurulmuş Yerel Bankalar

Bankanın İsmi	Kuruluş Yeri	Kuruluş Tarihi	Kuruluş Sermayesi	Kapanış Tarihi
Adapazarı Emniyet Bankası	Adapazarı	1 Ağustos 1928	120,000 TL	1971
Eskişehir Bankası	Eskişehir	21 Temmuz 1927	500,000 TL	1999
Akhisar Tütüncüler Bankası	Akhisar	7 Eylül 1924	500,000 TL	2002
Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası	Niğde	26 Haziran 1926	50,000 TL	1942

Afyonkarahisar Terakki-i Servet Bankası	Afyonkarahisar	6 Eylül 1926	100.000 TL	1983
Nevşehir Bankası	Nevşehir	9 Kasım 1926	50,000 TL	1947
Kocaeli Halk Bankası	Kocaeli	7 Mart 1927	50,000 TL	1982
Denizli İktisat Bankası	Denizli	10 Nisan 1927	100,000 TL	1984
Akseki Ticaret Bankası	İzmir	29 Haziran 1927	250,000 TL	1958
Bor Esnaf Bankası	Bor	19 Haziran 1928	25,000 TL	1949
İzmir Esnaf ve Ahali Bankası	İzmir	19 Ocak 1928	1,000,000 TL	1959
Ermenek Ahali Bankası	Ermenek	3 Eylül 1927	100,000 TL	1942
Şarki Karaağaç Bankası	Şarki Karaağaç	29 Kasım 1927	100,000 TL	
Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası	Ürgüp	16 Mayıs 1928	30.000 TL	1941
El'aziz (Elâzığ) İktisat Bankası	Elâzığ	23 Ekim 1928	100,000 TL	1983
Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası	Lüleburgaz	16 Ocak 1929	40,000 TL	1960'tan sonra
Mersin Ticaret Bankası	Mersin	6 Mart 1929	100,000 TL	1940
Kastamonu Bankası	Kastamonu	24 Şubat 1930	50,000 TL	1938
Diyarbakır Bankası	Diyarbakır	1930	75.000 TL	1939
Kırşehir Ticaret Bankası	Kırşehir	18 Şubat 1931	50.000 TL	1938
Konya Ahali Bankası	Konya	3 Nisan 1924	500,000 OL	1945
Karaman Çiftçi Bankası	Karaman	28 Kasım 1925	100,000 TL	1937
İstanbul Esnaf Bankası	İstanbul	14 Haziran 1925	100,000 TL	1938
Üsküdar Bankası	İstanbul	11 Temmuz 1929	100,000	1933
Türkiye İmar Bankası	İstanbul	22 Mart 1928	1,000,000 TL	2003
Aksaray Halk İktisat Bankası	Aksaray	6 Mart 1926	100,000 TL	1953
Karadeniz Bankası	Trabzon	28 Mayıs 1928	100,000 TL	1937
Trabzon Bankası	Trabzon	26 Mayıs 1928	-	1937
Van Millî İktisat Bankası	Van	8 Mayıs 1929	50,000 TL	-

Niğde Bankası	Niğde	1948	200.000 TL	1960
Göynük Sanayi ve Kredi Bankası	Göynük	1951	100.000 TL	1957
Pancar Kooperatifleri Bankası	Eskişehir	1953	2.500.000 TL	1955
Kayseri İşçi Kredi Bankası	Kayseri	1954	1.500.000 TL	1962
İzmir Halk Sağlığı Sandığı	İzmir	1957	-	1963
Çaybank	Rize	1958	-	1988

Kaynak: Literatür çerçevesinde yazar tarafından oluşturulmuştur.

- **Adapazarı Emniyet Bankası**

Adapazarı Emniyet Bankası, 1919 yılında komandit şirket olarak kurulmuştur. 1 Ağustos 1928 tarihinde ise anonim şirkete dönüşmüştür. Banka tüccar, fabrikatör, manifaturacı ve doktorlardan oluşan yerel halk tarafından kurulmuştur. 27 Mart 1929 tarihli genel kurul kararıyla sermaye artırımına gidilmiş ve bankanın sermayesi 400.000 TL'ye çıkartılmıştır. 1948 yılında sermayenin 600.00 TL'ye çıkarılmasına karar verilmiştir. 1954 yılında bankanın ödenmiş sermayesinin 450.000 TL olduğu görülmüştür (Ökçün, 1975, s. 438). Banka 1971 yılında tasfiye olmuştur (Erdaş, 2014, s. 20).

- **Eskişehir Bankası**

21 Temmuz 1927 tarihinde Eskişehir milletvekili ve yerel tüccarlar tarafından kurulmuştur. Banka kuruluş sermayesi 500.000 TL'dir. Bankanın kuruluş sermayesinde Eskişehir özel idaresi ve Eskişehir Belediyesi'nin katkısı olmuştur (Ökçün, 1975, s. 435). Eskişehir Bankası 1955'te Kütahya, Polatlı ve İnegöl'de, 1956 yılında da Tavşanlı, Emirdağ ve Bozüyük'te şubeler açarak yerel banka kimliğinden kopmuştur. Banka, 1999 yılında Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na ve 2001 yılında da Etibank A.Ş'ne devredilmiştir (Erdaş, 2014, s. 21).

- **Akhisar Tütüncüler Bankası**

Reji şirketinin uygulamalarından bunalan Egeli tütüncüler, tütün üreticilerine finansman sağlamak amacıyla Akhisar Tütüncüler Bankası'nı kurmuşlardır. Banka, 17 Eylül 1924 tarihinde yaklaşık 250 tüccar, arazi sahibi ve üreticiler tarafından kurulmuştur (Ökçün, 1975, s. 443). Bankanın kuruluş amacı, tütün üreticilerine uygun şartlarda kredi sağlamak, teminat mektubu vermek, poliçe, çek ve her tür senedi iskonto etmek ve tütün tarımının gelişimine katkı sağlamak olarak belirtilmiştir (Doğan, 2012, s. 403–404). Bankanın

kuruluş sözleşmesinde, hisse senetlerinin Türk vatandaşlarına münhasır olduğu belirtilmiştir (Doğan, 2012, s. 408).

Banka 1937 yılında İzmir’de, 1953 yılında Muğla ve Gördes’de birer şube açmak için Bakanlar Kurulu’ndan izin almıştır (Erdaş, 2014, s. 21). Kuruluşundan itibaren başarılı bir grafik çizen banka, daha sonra yurt genelinde şubeler açarak yerel banka kimliğini kaybetmiştir (Doğan, 2012, s. 411).

10 Nisan 1954 yılında banka, Türkiye Tütüncüler Bankası adını almıştır (Ökçün, 1975, s. 444) 1955 yılında genel merkezi İzmir’e taşınan banka, 2002 yılında da faaliyetlerine son vermiştir (Doğan, 2012, s. 411).

- **Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası**

Merkezi Niğde olmak üzere 26 Haziran 1926 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan (Sarısır, 2009, s. 206) banka, 1 Kasım 1926 tarihinde faaliyete başlamıştır (Ökçün, 1975, s. 445). Kurucularının büyük çoğunluğu Niğde civarındaki tüccarlar ve Niğde milletvekillerinden oluşmuştur. Bankanın ana sözleşmesine göre, hisse senetleri sadece Türk uyruklulara münhasır olmuştur (Erdaş, 2014, s. 22).

Banka ziraat, ticaret ve zanaatla uğraşan Niğde halkına uygun şartlarda kısa vadeli kredi sağlamak, ziraat aletlerini temin etmek, ziraî ve sınaî gelişimi sağlayacak girişimlerde bulunmak ve her türlü bankacılık hizmeti vermek amaçları doğrultusunda kurulmuştur (Sarısır, 2009, s. 206).

Banka, 1927–1936 yılları arasında başarı göstermiştir. Fakat ortaklar arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve politik nedenlerden dolayı banka 1942 yılında feshedilmiştir (Ökçün, 1975, s. 446).

- **Afyonkarahisar Terakki-i Servet Bankası**

9 Mayıs 1926 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararı ile merkezi Afyonkarahisar olmak üzere kurulan banka, 6 Eylül 1926 tarihinde faaliyete başlamıştır (Ökçün, 1975, s. 446). Banka kurucuları arasında emlak sahibi, tüccar, öğretmen, eczacı, imalatçı, din dersi öğretmeni, müezzin gibi bölgenin önde gelenleri bulunmuştur. 1971 yılında sermayesi 1.000.000 TL’ye çıkarılmış olup banka sonraki yıllarda Hisar Bank adını almıştır. Banka 1983 yılında tasfiye edilmiştir (Erdaş, 2014, s. 22).

- **Nevşehir Bankası**

20. yüzyılda Nevşehir, idari açıdan Konya iline bağlı bir kaza merkezidir. 1850 yılında ise Niğde'ye bağlanmıştır (Özdemir & Çakırbaş, 2013, s. 563–564). Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi (T.A.Ş.) 9 Kasım 1926 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Banka, 10 Şubat 1927 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Kuruluş amacı, Nevşehir bölgesindeki tüccar, sanatkâr ve ziraatçılara uygun şartlarda kısa vadeli borç vermek, zirai alet ve edevat imal ve tamir etmek üzere imalathane açan kişi veya şirketleri desteklemek ve her türlü bankacılık işlemini gerçekleştirmek olarak belirtilmiştir (Özdemir & Çakırbaş, 2013, s. 565).

Niğde Ticaret Odası ve bölge tüccarlarından oluşan 49 kişi tarafından kurulan banka, kurucuları arasında tek kadın bulunan banka olması açısından önemlidir. Bankanın ana sözleşmesinde belirtilen 21 yıllık sürenin, 31 Aralık 1947 tarihinde sona ermesi dolayısıyla tasfiyesine karar verilmiştir (Erdaş, 2014, s. 23).

- **Kocaeli Halk Bankası**

26.1.1927 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan Kocaeli Halk Bankası, 7 Mart 1927 tarihinde faaliyete başlamıştır. Banka yaprak tütün, manifatura, kantariye ve un gibi işlenmiş ürünlerin ticaretini yapan tüccarlar tarafından kurulmuştur. Her türlü bankacılık faaliyetini yerine getirmek amacıyla 50.000 TL sermaye ile merkezi İzmit olmak üzere kurulan banka, (Erdaş, 2014, s. 23) 1982 yılında Çolakoğlu Grubu tarafından satın alınmış ve unvanı Türk Ekonomi Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir.

- **Denizli İktisat Bankası**

30 Ocak 1927 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan banka, 10 Nisan 1927 tarihinde merkezi Denizli'de olmak üzere faaliyete başlamıştır. Bankanın kurucuları arasında Denizli ve Aydın milletvekilleri ile zahire, hububat, tuhafiye, iplik, urgan, halat, av derisi, un ve bunun gibi alanlarda ticaret yapan kişiler bulunmaktadır. Denizli İktisat Bankası, nüfusunun büyük çoğunluğu dokumacılıkla uğraşan Denizli ve çevresinde temel ihtiyaç maddesi olan ipliğin temini için bir iplik fabrikası açmıştır. İlerleyen dönemlerde bankanın sermayesi arttırılmış ve 1955 ödenmiş sermayesi 1.000.000 TL olmuştur. Sonraki dönemlerde banka, İktisat Bankası adını alarak ulusal bir bankaya dönüştürülmüştür (Erdaş, 2014, s. 23–24).

- **Akseki Ticaret Bankası**

24 Nisan 1927 tarihli kararla kurulan Akseki Ticaret Bankası 29 Haziran 1927 tarihinde merkezi İzmir’de olmak üzere faaliyete başlamıştır (Öztürk, 2019, s. 325-326). Banka, farklı meslek gruplarından oluşan 322 kişi tarafından kurulmuştur. Kurucularının büyük çoğunluğunu Akseki’den İzmir’e göçmüş olan Aksekili tüccarlar oluşturmuştur. Bankanın adında yer alan “Akseki” ismi buradan gelmiştir. Bankanın kuruluş amacı, bölgedeki çiftçilere ve ihracatçılara uygun şartlarda kredi sağlamaktır (G. Öztürk, 2019, s. 317). Kuruluş sermayesi 250.000 TL olan bankanın ana sözleşmesine göre, hisse senetlerine sadece Türk vatandaşları sahip olabilmektedir (Ökçün, 1975, s. 450)

Bankanın ana sözleşmesinde, merkezinin İzmir olup Türkiye’de veya yabancı ülkelerde şube açılabilceği ifade edilmiştir. Banka, kuruluşunu takip eden dönemde Ödemiş ve Aydın’da şubeler açarak faaliyetlerini sürdürmüştür (G. Öztürk, 2019, s. 328).

25 Aralık 1958 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında bankanın adı İzmir Ticaret A.Ş. (İZTAŞ) olarak değiştirilmiştir (Ökçün, 1975, s. 450).

- **Bor Esnaf Bankası**

2 Mayıs 1928 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan Bor Esnaf Bankası, 19 Haziran 1928 tarihinde merkezi Bor olmak üzere faaliyete başlamıştır. Bankanın 1930’lu yıllarda fahiş faiz (%9 faiz + %15 komisyon) aldığı ihbar edilmişse de yapılan soruşturmada Bor Cumhuriyet Savcılığı tarafından takipsizlik kararı verilmiştir. Banka, 16 Aralık 1949 tarihinde gerçekleştirilen genel kurul toplantısında alınan karar ile fesih ve tasfiye edilmiştir (Ökçün, 1975, s. 439).

- **İzmir Esnaf ve Ahali Bankası**

8 Ocak 1928 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan banka (Erdaş, 2014, s. 25), 19 Ocak 1928 tarihinde merkezi İzmir olmak üzere faaliyete başlamıştır (Ökçün, 1975, s. 451). Bankanın kuruluş amacı, yerel halkın iktisadi seviyesini yükseltmek, zirai üretimi arttırmak ve tacir, çiftçi, zanaatkâr, küçük esnafın ve işçinin her türlü bankacılık işlemlerini yerine getirmek olarak belirtilmiştir (Kuyucak, 1939, s. 299).

Banka Ödemiş, Turgutlu, Salihli ve Alaşehir kasabalarında şubeler açmıştır (Kuyucak, 1939, s. 300). Banka kuruluşundan hemen sonra İzmir’in Karşıyaka semti ile sınırı

bulunan yerlere elektrik tesisatı yapılmasına ilişkin imtiyaz talebinde bulunmuştur. 1959 yılında sermayesini 5.000.000 TL'ye çıkaran banka, aynı yıl adını Ege Bank olarak değiştirerek ulusal banka niteliği kazanmıştır (Ökçün, 1975, s. 452).

- **Ermenek Ahali Bankası**

Ermenek Ahali Bankası, 3 Eylül 1927 tarihinde merkezi Ermenek olmak üzere 30 sene müddet ile kurulmuştur. Banka kurucuları, arazi ve emlak sahibi tüccar ve bölgenin ileri gelen zenginleri ve o tarihteki Cumhuriyet Halk Fırkası mensuplarıdır. Kuruluş amacı, iktisadi durumun kötü olması sebebiyle tüccarın çektiği kredi sıkıntısını gidermek ve iktisadi hayata yönelik yeni girişimlerle katkıda bulunmak olmuştur (Ökçün, 1975, s. 452).

13 Haziran 1938 tarihinde, bankanın ana sözleşmesinde kapsamlı bir değişikliğe gidilmiş ve kısa bir süre sonra da banka (1942) tasfiye edilmiştir (Erdaş, 2014, s. 25–26).

- **Şarki Karaağaç Bankası**

29 Kasım 1927 tarihinde merkezi Şarki Karaağaç olmak üzere kurulan bankanın kuruluş sermayesi 100.000 TL olup banka hisse senetlerini satın alma hakkı sadece Türklere tanınmıştır. 1960'lı yıllarda banka, bankacılık mevzuatında öngörülen 500.000 TL'lik sermayeye ulaşamayacağını Ticaret Bakanlığı'na bildirmiş ve bankanın adı 4 Mayıs 1962 tarihinde Sağlık Bankası T.A.Ş. olarak değiştirilmiştir (Ökçün, 1975, s. 452–453).

- **Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası**

29 Mart 1927 tarihinde izni verilen Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası (Özdemir & Çakırbaş, 2013, s. 566), 16 Mayıs 1928 tarihinde merkezi Ürgüp olmak üzere faaliyete başlamıştır (Ökçün, 1975, s. 453). Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası, bölgedeki çiftçi ve tüccarların sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur (Özdemir & Çakırbaş, 2013, s. 566).

Banka yönetimi, faaliyetlerini halka duyurabilmek ve daha fazla banka müşterisi toplayabilmek için birtakım tanıtıcı faaliyetlerde bulunmuştur. Bu amaca yönelik Niğde ilinde yayınlanan Bilgi gazetesinde banka ile ilgili “Ürgüp Çiftçi ve Tüccar Bankası Türk Anonim Şirketi Meclisi Riyasetinden” başlıklı bir haber yayınlanmıştır. Bu haber ile bankanın herkesin katılımına açık olduğu belirtilmeye çalışılmıştır (Özdemir & Çakırbaş, 2013, s. 566–567). Bankanın idare meclisi üyeleri, 1928 yılında köyleri dolaşarak hisse senedi satmaya çalışmıştır (Ökçün, 1975, s. 454). Banka, 1949 yılında

yapılan yönetim kurulu tavsiyesi doğrultusunda faaliyetlerine son vermiştir (Erdaş, 2014, s. 26).

- **Elâzığ İktisat Bankası**

23 Ekim 1928 tarihinde, Elâzığ Ticaret ve Sanayi Odası'nın öncülüğünde tüccarlar ve müteahhitler tarafından merkezi Elâzığ olmak üzere kurulmuştur. 50 sene müddetli kurulan bankanın kuruluş sermayesi 100.000 TL'dir (Ökçün, 1975, s. 454). Banka 1980 yılında Ortadoğu İktisat Bankası adını almış ve 1983 yılında da T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir (Erdaş, 2014, s. 26–27).

- **Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası**

17 Haziran 1928 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararına göre kurulan banka (Erdaş, 2014, s. 27), 16 Ocak 1929 tarihinde merkezi Lüleburgaz olmak üzere faaliyetine başlamıştır. Kuruluş sermayesi 40.000 TL olan bankanın kurucularını, Lüleburgaz bölgesindeki tüccar ve çiftlik sahipleri oluşturmuştur. 25 sene müddetle kurulan banka, her türlü bankacılık faaliyetini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur (Erdaş, 2014, s. 27).

Bankanın 1940'lı yıllarda birtakım sarsıntılar geçirdiği tespit edilmiştir. Bankanın bu yıllarda 61.836 TL'si kaybolduğu tespit edilmiş ve bu durum bankacılık tarihindeki ilk “hortumlama” örneği olarak değerlendirilmiştir (Erdaş, 2014, s. 27). 1960 yılından sonra bankaya yönelik yapılan teftişlerde bankanın, bankadan çok esnaf kooperatifine benzediği belirtilerek tasfiye edilmesine karar verilmiştir (Ökçün, 1975, s. 455).

- **Mersin Ticaret Bankası**

16 Ocak 1929 Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan banka, 6 Mart 1929 tarihinde merkezi Mersin olmak üzere faaliyetine başlamıştır. Mersin ve çevresinde ikamet eden tüccarlar tarafından kurulan banka, her nevi bankacılık işlemleri ile iştigal etmeyi amaçlamıştır. Bankacılık faaliyetlerinde başarı gösterememiş olup faaliyetlerinde tefeciliği meşrulaştırdığı iddiasıyla karşı karşıya kalmıştır. 15 Şubat 1940 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında alınan kararla tasfiye edilmiştir (Ökçün, 1975, s. 457).

- **Kastamonu Bankası**

11 Aralık 1929 tarihindeki Bakanlar Kurulu'nun kararıyla kurulan banka, 24 Şubat 1930 tarihinde merkezi Kastamonu'da olmak üzere faaliyetine başlamıştır. Kastamonu Bankası Kastamonu, İnebolu, Tosya ve Daday tüccarları ile emlak ve arazi sahipleri tarafından

kurulmuştur. Banka her türlü bankacılık faaliyetini gerçekleştirmek amacıyla ve 30 sene müddetle kurulmuştur. 6 Eylül 1938 tarihinde gerçekleşen genel kurul toplantısında bankanın feshine karar verilmiştir (Ökçün, 1975, s. 457–458).

- **Diyarbakır Bankası**

9 Kasım 1930 yılında Hasan Raşit Bey ve Rüfekası tarafından kurulan Diyarbakır Bankası, bankacılık faaliyetlerine 1931 yılında başlamıştır. Kuruluş sermayesi 75.000 TL olan banka, gerçekleştirdiği yatırım bankacılığı faaliyetleri ile Diyarbakır'ın ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmuştur (Özer, 2012, s. 382).

Diyarbakır Bankası'nın ana sözleşmesinde yer alan amaçları; esnaf ve tüccara önceden belirlenen faizlerle borç vermek, borç almak, tüccara kredi olanakları sağlamak ve kredi piyasasındaki sorunları çözmek olarak belirtilmiştir (Özer, 2012, s. 388).

Diyarbakır Bankası kurulduğu günden itibaren yatırım bankacılığına yönelerek iştirakler yoluyla farklı sektörlerde faaliyet göstermeye başlamıştır. Diyarbakır Bankası'nın tercih ettiği bu yöntem, bankanın kâr elde etme hedefinin yanı sıra memleketin iktisadi kalkınmasına amaçladığının göstergesidir. 22 Haziran 1931 yılında yapılan toplantıyla bankanın sanayi işleriyle iştigal etmesine karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda belediyenin elinde bulunan buz ve elektrik üretim fabrikaları satın alınmıştır (Özer, 2012, s. 389).

Kanuni birtakım gereklerin yerine getirilememesinden dolayı banka mevduat toplayamamıştır. Yapılan tüm yatırımlar, banka öz sermayesi ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla banka kredi vermek gibi temel bir bankacılık faaliyetini yerine getirememiş ve iş çevrelerinin beklentilerini karşılayamamıştır (Özer, 2012, s. 391).

Diyarbakır Bankası, yerli tüccarın kredi ihtiyacını karşılayamamışsa da yaptığı yatırım iştirakleriyle Diyarbakır ekonomi hayatına canlılık getirmiştir. Diyarbakır Bankası çeşitli sebeplerden ötürü 1939 yılında kapatılmıştır (Özer, 2012, s. 391).

- **Kırşehir Ticaret Bankası**

18 Şubat 1931 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla merkezi Kırşehir olmak üzere kurulmuştur. Bankanın ismi, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan millî bankaların tasarruf hareketlerine ilişkin çizelgede ve 1933-1935 seneleri tasarruf hareketlerinin yer aldığı cetvelde yer almaması sebebiyle bankanın, aktif hâle

geçemediği veya geride iz bırakmadığı sonucuna varılmıştır. 1938 yılı itibariyle bankanın faaliyetleri sonlandırılmıştır (Erdaş, 2014, s. 29).

- **Konya Ahali Bankası**

29 Haziran 1918 tarihinde kurulmuş olan Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin 3 Nisan 1924'te hissedarlar genel kurulu kararıyla hem adının hem de faaliyet alanının değiştirilmesiyle Konya Ahali Bankası kurulmuştur. 1930'lu yıllarda ekonomik olarak sorun yaşayan banka, 25 Ekim 1945 tarihli olağanüstü genel kurul toplantısında alınan karar ile feshedilmiştir (Ökçün, 1975, s. 421) .

- **Karaman Çiftçi Bankası**

6 Eylül 1925 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan banka (Erdaş, 2014, s. 29), 28 Kasım 1925 tarihinde merkezi Karaman olmak üzere faaliyete başlamıştır. Bankanın kurucuları manifatura tüccarı Çelebizâde ailesidir ve banka var olduğu sürece Çelebi ailesi hâkimiyetinde kalmıştır. 1926 yılında Konya'nın Ereğli ilçesinde şube açan banka, halka yüksek faizle kredi vermiştir. Kredi faiz oranlarının %60-70 arasında olduğu tespit edilmiştir. 1937 yılına gelindiğinde ise bankanın sermayesinin %95'ini kaybettiği ve 5 Şubat 1937 tarihinde yapılan olağanüstü genel kurul toplantısıyla tasfiyesine karar verildiği görülmüştür (Ökçün, 1975, s. 425).

- **İstanbul Esnaf Bankası**

14 Haziran 1925 tarihinde kurulan banka, İstanbul Belediyesi öncülüğünde ekmekçiler, mavnacılar, kehribarcılar gibi esnaf cemiyetleri ve müdürleri ile bazı tüccarlar tarafından kurulmuştur (Ökçün, 1975, s. 419–420). Bankanın işleyişinde 1928 ve 1929 yılında köklü değişiklikler yapılmıştır (Erdaş, 2014, s. 30). 28 Şubat 1938 tarihinde gerçekleştirilen genel kurul toplantısında sermayenin kaybolduğu gerekçesiyle bankanın feshedilmesine karar verilmiştir (Ökçün, 1975, s. 419–420).

- **Üsküdar Bankası**

16 Ocak 1929 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan banka (Erdaş, 2014, s. 30), 11 Temmuz 1929 tarihinde merkezi Üsküdar olmak üzere faaliyete başlamıştır. Bankanın kurucuları arasında milletvekilleri, tüccarlar ve esnaftan kimseler bulunmaktadır. Banka 16 Ağustos 1933 tarihinde yapılan olağanüstü genel kurul kararıyla Adapazarı Türk Ticaret Bankası ile birleşmiştir (Ökçün, 1975, s. 419).

- **Türkiye İmar Bankası**

26 Şubat 1928 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan Türkiye İmar Bankası, 22 Mart 1928 tarihinde merkezi İstanbul’da olmak üzere kurulmuştur. Banka, bir grup mühendis ve müteahhit tarafından kurulmuştur (Erdaş, 2014, s. 30).

Banka 1954 yılında Galata ve Beyoğlu’nda, 1955 yılında ise İzmit’te şube açmıştır. Sonraki yıllarda ulusal banka statüsüne geçmiş ve 2003 yılında tasfiye edilmiştir (Erdaş, 2014, s. 30–31).

- **Aksaray Halk İktisat Bankası**

Aksaray Halk İktisat Bankası kısa süren faaliyet hayatına rağmen bölge ekonomisinin gelişmesine ve halk arasında tasarruf bilincinin oluşturulmasında önemli rol oynamıştır (Erdaş, 2018, s. 31).

31 Ocak 1926 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan banka (Erdaş, 2018, s. 41) 6 Mart 1926 tarihinde merkezi Aksaray’da olmak üzere faaliyete başlamıştır (Ökçün, 1975, s. 444).

Bankalar Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 1936 yılından itibaren Aksaray Halk İktisat Bankası birtakım sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Yasanın öngördüğü düzenlemeye uyum sağlamak adına banka, 1937 yılında ödenmiş sermaye miktarını artırarak 200.000 TL’ye çıkartmıştır. Fakat sermayesi kanunda öngörülen miktardan aşağı olduğu gerekçesiyle bankanın mevduat kabul edemeyeceği bildirilmiştir (Erdaş, 2018, s. 43).

14 Mart 1953 tarihinde gerçekleştirilen genel kurul toplantısıyla ana sözleşmede değişiklik yapılmıştır. Fakat yapılan değişikliğin Türk Ticaret Kanunu’na göre yeterli olmaması sebebiyle bankanın feshi için dava açılmış ve banka münfesihi sayılmıştır (Erdaş, 2014, s. 31).

- **Karadeniz Bankası**

28 Mayıs 1928 yılında kurulmuş olan Trabzon İktisat Limitet Şirketi, 1929 yılında Karadeniz Bankası adını almıştır. Faaliyette olduğu dönemde kâr elde eden banka, 1937 yılı itibarıyla faaliyetlerini sonlandırmıştır (Erdaş, 2014, s. 31).

- **Trabzon Bankası**

26 Mayıs 1928 yılında kurulmuş olan Trabzon Tasarruf ve İktisat Sandığı bir yıl sonra Trabzon Bankası adını almıştır. Her türlü bankacılık faaliyetini yerine getirmek amacıyla kurulan banka 1937 yılında faaliyetlerine son vermiştir (Erdaş, 2014, s. 31).

- **Van Millî İktisat Bankası**

17 Nisan 1929 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan banka (Erdaş, 2014, s. 32), 8 Mayıs 1929 tarihinde merkezi Van olmak faaliyetine başlamıştır (Ökçün, 1975, s. 457). Van Millî İktisat Bankası, kurucularının sermayeyi temin edememeleri gerekçesiyle kuruluş izni 18 Mart 1931 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla iptal edilmiştir (Erdaş, 2014, s. 32).

- **Niğde Bankası**

13 Mart 1948 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla merkezi Niğde olmak üzere kurulmuştur. Her türlü bankacılık faaliyetini gerçekleştirmek amacıyla 30 yıl süreyle kurulan bankanın kuruluş sermayesi 200.000 TL olmuştur. 23 Eylül 1960 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu kararıyla bankanın mevduat kabul yetkisi kaldırılmıştır (Erdaş, 2014, s. 32).

- **Göynük Sanayi ve Kredi Bankası**

Göynük Sanayi ve Kredi Bankası, 1 Ağustos 1951 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla merkezi Göynük olmak üzere kurulmuştur. Bankacılık işlemleri ve her çeşit ticaret, yükleme, temsilcilik ve komisyonculuk yapmak ve bu işlerle ilgili başka teşebbüslerde bulunmak amacıyla 75 yıl süre ile ve 100.000 TL sermaye ile kurulmuştur. 1953 yılı içerisinde banka, kuruluş amacı çerçevesinde Bolu ili Örencik köyünde orman artıklarından kovan, ziraat aletleri imal etmek ve yumurta ambalajı tahtası, sandalye, sandık ve talaş fabrikası açmaya teşebbüs etmiştir. Fakat bu girişimler Tarım Bakanlığı'nın izin vermemesi üzerine gerçekleşmemiş ve bu durum dava konusu olmuştur. 10 Aralık 1959 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla bankanın kuruluş izni iptal edilmiştir (Erdaş, 2014, s. 32–33).

- **Pancar Kooperatifleri Bankası**

3 Eylül 1953 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla merkezi Eskişehir olmak üzere kurulmuştur. 99 yıl müddet ve 2,5 milyon lira sermaye ile kurulan Pancar Kooperatifleri

Bankası, şeker pancarı üreticisinin finansal ihtiyaçlarını karşılamak amacı taşımıştır. Pancar Kooperatiflerindeki birikimlerinden oluşan sermaye ile kurulan banka, kısa sürede güçlenmiştir. 10 Nisan 1954 tarihinden itibaren Adapazarı, Uşak, Amasya, Kütahya, 15 Temmuz 1954 tarihinde Lüleburgaz ve Konya’da, 15 Ekim 1954 tarihinde İstanbul, Kayseri ve Erzurum’da, 14 Eylül 1955 tarihinde Dinar’da ve 5 Ocak 1956 tarihinde Ankara’da şubeler açarak ulusal banka statüsüne girmiştir. 31 Ocak 1956 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla Pancar Kooperatifleri Bankası A.Ş.’nin adı Şekerbank T.A.Ş. olarak değiştirilerek merkezi Ankara’ya taşınmıştır (Erdaş, 2014, s. 33).

- **Kayseri İşçi Kredi Bankası**

2 Eylül 1953 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla merkezi Kayseri olmak üzere kurulmuştur. İşçi Kredi Bankası T.A.Ş. 60 yıl müddet ve 1,5 milyon lira sermaye ile kurulmuştur. 1962 yılına gelindiğinde, statüsü değiştirilerek mevduat bankaları grubuna dâhil edilmiştir. 1970’li yıllara değin varlığını sürdüren bankanın yönetim ve denetimi 1983 yılında hissedarlarından olan Türkiye İş Bankası’na devredilmiştir (Erdaş, 2014, s. 34).

- **İzmir Halk Sağlığı Sandığı**

1957 yılında merkezi İzmir olmak üzere kurulan bankanın, 31 Aralık 1963 tarihinde tüzel kişiliğine son verilmiştir (Akgüç, 1975, s. 30)

- **Çaybank**

1958 yılında merkezi Rize olmak üzere kurulan bankanın, 1988 yılında bankacılık yapma yetkisi kaldırılmıştır (Akgüç, 1989, s. 73).

3.2.2. Türkiye’de Kurulan Yerel Bankaların Etkileri

Yerel bankalar, genellikle bölge tüccarlarının banka hizmetlerini, özellikle kredi gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulmuşlardır. Özellikle Batı Anadolu şehirlerinde yoğunlaşan bankacılık faaliyetleri, piyasa için üretimde bulunan Osmanlı üreticisine kredi imkânları sağlamıştır. Köylüyü yoksullaştıran önceden satış, bir ölçüde engellenerek çiftçinin malını korumuştur. II. Meşrutiyet yıllarında giderek gücü artan tüccar, zanaatkâr ve çiftçi millî bankalar sayesinde yabancı ve gayrimüslim tüccar karşısında pazarlık gücü kazanmıştır (Sarısır, 2009, s. 201–202). Tüm bunların yanı sıra

toplumda alışık olunmayan tasarruf bilincinin oluşmasını önemli katkılar sağlayan yerel bankalar, yabancı bankalar lehine olan mevduat ve kredi tablosunun Türk bankaları lehine çevrilmesine de katkı sağlamışlardır (Erdaş, 2018, s. 32).

Bölgesel kredi ihtiyaçlarının karşılanmasına olumlu katkıda bulunan yerel bankaların büyük bölümü, 1929-1930 Dünya Ekonomik Buhranının bankacılık üzerindeki olumsuz etkisi ve ayrıca Türkiye'deki şube bankacılığının gelişip yaygınlaşması üzerine, faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır (Akgüç, 1989, s. 28).

Yerel bankalar ortak amaç ve hedefler doğrultusunda kurulduğu gibi çeşitli konularda da birbirinden farklılaşmıştır. Konuya ilişkin benzerlik veya farklılıklar alt başlıklarda değerlendirilmektedir.

- **Örgütlenme Yapıları**

I. Dünya savaşı içinde Anadolu'da kurulan yerel bankaların temelde iki şekilde örgütlendiği görülmektedir. Bunlar (Ökçün, 1975, s. 463–465):

1. Müslüman-Türk tüccar ve toprak sahipleri, kendi aralarında kredi sorununu çözmek yabancı ve azınlık bankalarla rekabet ederek onların yerini almak amacıyla banka kurma ihtiyacını hissetmişlerdir. Manisa Bağcılar Bankası (1917) ve Eskişehir Çiftçi Bankası (1918) bu tür örgütlenmeye örnek gösterilebilir.

2. Savaş zamanında azınlıkların göç etmesiyle, Anadolu'nun bazı şehir ve kasabalarında iktisadi boşluklar meydana gelmiştir. Ticaret alanında yaşanan bu boşluk Müslüman-Türk tüccarları tarafından şirketler halinde örgütlenerek doldurulmaya çalışılmıştır. Ana amaçları ticaret olan bu gibi şirketler gerektiğinde kredi işlemleri ile de uğraşmışlardır. Kayseri Millî İktisat bankası böyle bir oluşum içinde ortaya çıkmıştır.

- **Kuruluş Amaçları**

Yerel bankaların ana sözleşmelerinde, amacın genellikle mümkün olan en geniş çerçevede ele alındığı görülmektedir. Bankacılık işlemlerinin yanı sıra, ticaret, sanayi, madencilik, bayındırlık alanlarında her türlü işlemi yapmak ve şirketler kurmak ya da şirketlere katılmak banka amaçlarının içerisinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra bazı bankaların özel amaçlarla kurulduğu da görülmektedir (Ökçün, 1975, s. 470).

İncelenen dönemlerde tüccar toprak sahipleri tarafında kurulan bankaların uğraşı alanları üç ana gruba ayrılabilir (Ökçün, 1975, s. 472):

1. Tarım kredisi veren bankalar.
2. Ticari kredi veren bankalar.
3. Esnafa ve belirli meslek gruplarına kredi veren bankalar.

Ayrıca bazı yerel bankalar bulundukları bölgede elektrik üretme başta olmak üzere bir takım kamu hizmetlerine talip olmuş ve bu alanlara yatırım yaparak veya kredi vererek katkıda bulunmuşlardır. İzmir Ahali ve Esnaf Bankası, Diyarbakır Bankası, Akşehir Bankası, Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası gibi bankalar çeşitli kamu hizmetleri de sağlamışlardır (Erdaş, 2014, s. 38–39).

- **Kurulduğu Yer**

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kredi işlemleri 19. ve 20. yüzyıl başlarında özellikle Avrupa'ya ihracat ve ithalat yapma süreci içinde gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda İstanbul dışında kurulan bankaların büyük çoğunluğu Anadolu'nun içlerine doğru yayılmış olan demiryolları çevresinde kurulmuştur. 1909-1920 yılları arasında Konya, Karaman, Eskişehir, Aydın, Adapazarı ve Manisa'da kurulmuş olan bankalar da bu gözlemi doğrulamaktadır. Ayrıca yabancı bankaların, yabancı sermayenin hâkim olduğu İstanbul'da kurulmuş olmaları buna karşılık ulusal sermayenin örgütlenerek birleşmesi şeklinde kurulan millî bankaların, genellikle İstanbul dışında (taşrada) kurulmuş olmaları dikkat çekicidir (Ökçün, 1975, s. 473–474).

İl ve ilçeler bazında bakıldığında ise tarım ve hayvancılık konusunda önde gelen Konya (7), Niğde (7), Kayseri (4) Eskişehir (3) illeri ve çevresinde yerel bankaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bölgesel olarak bakıldığında ise 21 bankanın İç Anadolu'da, 9 bankanın Marmara bölgesinde, 7 bankanın Batı Anadolu'da, 4 bankanın Karadeniz bölgesinde, 4 bankanın Doğu ve Güneydoğu'da, 1 tanesinin ise Akdeniz bölgesinde kurulduğu görülmüştür (Erdaş, 2014, s. 37).

- **Kurucuları**

Genel olarak iktisadi ve toplumsal yapı içinde en güçlü durumda bulunan tüccar ve toprak sahipleri yerel banka kuruluşunda yer almıştır. Bunun yanı sıra siyasi iktidarın hem yerel bankaları özendirdiği hem de doğrudan kuruluşunda yer aldığı görülmektedir. (Ökçün, 1975, s. 411).

- **Sermaye Yapıları**

Türkiye’de faaliyette bulunan yerel bankaların sermaye yapılarına bakıldığında sadece altı bankanın (Adapazarı Türk Ticaret Bankası, Türkiye İmar Bankası, İzmir Esnaf ve Ahali Bankası, Akşehir Bankası, Pancar Kooperatifleri Bankası, Kayseri İşçi Kredi Bankası) sermayesinin bir milyon lira ve üzerinde olduğu fakat buna karşılık 31 yerel bankanın sermayesinin 100.000 TL ve altında olduğu görülmektedir (Erdaş, 2014, s. 40).

1926 yılı sonrasında yerel bankacılık, geniş bir alana yayılmış ve küçük sermayeli kuruluşlar fazlalaşmıştır. 1926-1929 yılları arasında Anadolu’da kurulan bankaların %60’nın 100,000 TL den az sermayeli kuruluşlar olduğu fakat 1925 yılına kadar Anadolu’da kurulan bankaların 100,000 TL den daha fazla sermayeye sahip olduğu görülmektedir (Silier, 1975, s. 506).

- **Faaliyet Süresi**

Küçük sermayelerin birleşmesiyle kurulan yerel bankaların 19’u kuruluşlarının yirminci yılında, 14’ü kuruluşlarının ellinci yılında kapanmıştır. Kurulan yerel bankaların sadece 11 tanesi 1971 yılına kadar gelmeyi başarabilmiştir. Şube bankacılığına geçerek ve sermaye artırımına gitmeyi başararak ulusal bir banka statüsüne geçebilen bankaların birçoğu isim değiştirmiştir (Erdaş, 2014, s. 40).

Yerel bankalar, tüccarların bankacılık hizmetleri ve tarımsal ihraç ürünlerinin finansmanı başta olmak üzere birçok kredi ihtiyacını karşılamıştır. 1923 yılında millî bankaların toplam tasarruf mevduatı içindeki payı %59,7 iken 1929 yılında bu oran %81,7 olmuştur. Söz konusu zaman diliminde yabancı bankaların toplam tasarruf mevduatı içindeki payları ise %40,3’ten %18,3’e düşmüştür (G. Öztürk, 2019, s. 322).

Fakat 1930’lu yılların sonuna doğru yerel bankaların sayısında önemli bir azalma olmuştur. Bu süreçte yerel bankaların bir kısmı tasfiye edilirken bir kısmı da iflas etmiştir. Yerel bankaların iflasında 1929 yılında ABD’de ortaya çıkan Dünya Ekonomik Buhranının etkisi (G. Öztürk, 2019, s. 324) olduğu iddia edilse de, buhran yıllarında yerel bankaların özellikle diğer ülkelerdeki bankalarla karşılaştırıldığında çok az sarsıldıkları ve yüksek kârlarla çalışmaya devam ettiklerine dair tespitler de bulunmaktadır (Silier, 1975, s. 518).

Yerel bankalar 1930’lu yıllardan sonra, Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, (Adapazarı) Türk Ticaret Bankası gibi faaliyetlerini ülke çapında geliştiren ulusal bankalar karşısında gerilemiştir. 1936 yılında bankalar kanunun kabulü ile bazı yerel bankalar piyasadan çekilmek zorunda kalmışlardır (Ökçün, 1975, s. 474). Ayrıca yerel bankalardan kredi kullanan çiftçilerin iklim koşulları, kötü ürün yılları, tarım ürünlerindeki fiyatların düşmesi gibi sebeplerle kredileri geri ödeyememeleri ve banka yönetim becerisindeki eksik ve hatalar da banka iflaslarının bir başka sebebini oluşturmuştur (G. Öztürk, 2019, s. 324).

3.3. Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Yerel Bankaların Yerel Ekonomik Büyümeye Etkisi: Bir Panel Veri Analizi

Uluslararası literatürde tasarruf bankalarının yerel kalkınmaya sağladığı katkıyı araştıran çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tasarruf bankalarının yerel kalkınmaya olan katkılarını teorik olarak temellendiren çalışmalar olduğu gibi (Henderson & McAuliffe, 1972) ampirik çalışmalar (Hakenes vd., 2015) da bulunmaktadır. Türkiye’deki yerel bankaların ekonomik kalkınmaya etkisinin araştırıldığı bu bölümde, Lehmann-Hasemeyer ve Wahl (2017)’a ait çalışma temel alınmıştır. Yazarlar çalışmalarında, Prusya’da tasarruf bankalarının kurulması ile kentsel ve bölgesel ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi ampirik olarak test etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda, 1816’dan 1875’e kadar Prusya’da kurulan tasarruf bankalarının, kentsel ve bölgesel kalkınmaya önemli ölçüde katkıda bulunduğu ve 19. yüzyılda Almanya’nın sağladığı ekonomik kalkınmada önemli rol oynadığı tespit edilmiştir (Lehmann-Hasemeyer & Wahl, 2017, s. 18).

Türkiye’nin finans geçmişinde tasarruf bankacılığı tecrübesi bulunmamaktadır. Buna karşın 20. yüzyıl itibarıyla Türkiye’de başlayan millî iktisat hareketinin de yansımaları olarak kabul edilen yerel bankalar, Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde Türkiye’nin birçok ilinde kurulmuştur. Türkiye’de kurulmuş olan yerel bankalar, dünyada var olan tasarruf bankacılık modelinin “yerellik” ilkesini taşımaktadırlar. Dolayısıyla bu bölümde, Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde kurulan yerel bankaların bölgesel kalkınmaya olan katkıları ampirik olarak test edilmektedir. Araştırmanın amacı, Türkiye’de kurulması muhtemel yerel tasarruf bankalarının ülke kalkınmasına sağlayacağı etkileri ölçmektir.

Araştırmada, Türkiye’de kurulmuş yerel bankaların bölgesel kalkınmaya olan katkıları ampirik olarak incelenmektedir. İncelenen dönem 20. yüzyılın başları olup bu dönemdeki gelire ilişkin sağlıklı veriye ulaşılamadığı için nüfus artış verisi bağımlı değişken olarak

ele alınmıştır. Gelire ilişkin herhangi bir verinin bulunmadığı durumlarda, kentsel nüfus artışındaki değişimin ekonomik büyümeye etki ettiği varsayımı araştırmalarda da kullanılmıştır (Acemoglu vd., 2002). Bu kapsamda nüfus artışı, ekonomik kalkınma değişkeni yerine kullanılmakta ve doğurganlığın değişmediği varsayılmaktadır (Lehmann-Hasemeyer & Wahl, 2017, s. 9). Araştırma, 1914, 1927, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955 ve 1960 yıllarına ait 67 il ve ilçeye ilişkin nüfus bilgileri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

3.3.1. Araştırma Verileri

Araştırma, 1914-1927, 1927-1935, 1935-1940, 1940-1945, 1950-1955 ve 1955-1960 yılları arasındaki nüfus artışının hesaplandığı yedi dönem üzerinden test edilmiştir. Nüfus verisi, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) kütüphanesinden derlenmiştir. Türkiye'nin ilk nüfus sayımının 1927 yılında yapılmış olması nedeniyle kütüphane kaynaklarında 1927 yılı itibarıyla nüfus bilgilerine ulaşılmıştır. Fakat kaynaklarda ilk yerel bankanın 1912 yılında kurulmuş olduğu bilgisi yer aldığı için araştırmaya bir önceki nüfus sayımı da dahil edilmiştir. 1914 yılı verisi iki kaynaktan karşılaştırmalı bir şekilde alınmıştır.

Türkiye'nin çeşitli il ve ilçelerinde yerel bankalar kurulmuştur. Dolayısıyla ilçelerde kurulan yerel bankaların nüfusları ilçe kapsamında ele alınmıştır. Araştırmada toplam 67 il ve ilçe nüfus bilgileri değerlendirilmiştir. İncelenen dönem boyunca iller ve ilçelerin sınırlarında çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Meydana gelen değişiklikler kapsamında nüfus verileri düzenlenmiştir (Örneğin, 1955 yılına kadar Kocaeli'nin ilçesi olan Adapazarı, 1955 yılında Sakarya ili olarak geçmektedir).

Yerel bankalara ilişkin veriler ilgili literatür çerçevesinde hazırlanmıştır. Araştırmada, özel olarak küçük sermaye ile kurulmuş ve tek şubeli yerel bankalar ele alınmıştır. Ele alınan kimi bankalar ilerleyen yıllarda büyüyerek şubeler açmışlardır. Yerel bankaların şubeleşmeye ve ulusal banka statüsüne geçtiği yıllar, araştırma kapsamında bankanın kapanış yılı olarak ele alınmıştır. Zira bu bankalar, yerellik ilkesinden dolayısıyla "tasarruf bankası" niteliğinden uzaklaşmışlardır. Araştırma kapsamında yer alan bankalara ilişkin detaylı bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 28: Araştırmaya Dahil Edilen Yerel Bankalar

Banka	Kuruluş Yeri	Kuruluş Tarihi	Kapanış Tarihi
Adapazarı İslam Ticaret Bankası	Adapazarı	1913	1952
Konya İktisadi ve Millî Bankası	Konya	1912	1958
Karaman Millî Bankası	Karaman	1913	1941
Millî Aydın Bankası	Aydın	1914	1983
Kayseri Çiftçiler Bankası	Kayseri	1916	1928
Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi	Akşehir	1916	1966
Manisa Bağcılar Bankası	Manisa	1917	1984
Konya Ahali Bankası	Konya	1917	1945
Eskişehir Çiftçi Bankası	Eskişehir	1918	1926
Adapazarı Emniyet Bankası	Adapazarı	1919	1971
Konya Türk Ticaret Bankası	Konya	1920	1943
Bor Zürra ve Tüccar Bankası	Bor	1922	1961
Akhisar Tütüncüler Bankası	Akhisar	1924	1989
Karaman Çiftçi Bankası	Karaman	1925	1937
Afyonkarahisar Terakki Servet Bankası	Afyonkarahisar	1926	1975
Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası	Niğde	1926	1942
Aksaray Halk İktisat Bankası	Aksaray	1926	1953
Eskişehir Bankası	Eskişehir	1927	1977
Akseki Ticaret Bankası	Akseki	1927	1958
Nevşehir Bankası	Nevşehir	1927	1947
Ermenek Ahali Bankası	Ermenek	1927	1942
Kocaeli Halk İktisat Bankası	Kocaeli	1927	1982
Denizli İktisat Bankası	Denizli	1927	1971
Trabzon Tasarruf ve İkras Sandığı	Trabzon	1928	1937
Trabzon İktisat LTD. Şirketi	Trabzon	1928	1937
Bor Esnaf Bankası	Bor-Niğde	1928	1949
Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası	Ürgüp	1928	1949
Şarki Karaağaç Bankası	Şarki Karaağaç	1928	1962
İzmir Esnaf ve Ahali Bankası	İzmir	1928	1959
Elâzığ (El'aziz) İktisat Bankası	Elâzığ	1929	1974
Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası	Lüleburgaz	1929	1964
Mersin Ticaret Bankası	Mersin	1929	1940
Kastamonu Bankası	Kastamonu	1930	1938
Diyarbakır Bankası	Diyarbakır	1931	1939
Kırşehir Ticaret Bankası	Kırşehir	1931	1939
Zonguldak Yardım Bankası	Zonguldak	1933	1972
Kayseri Millî İktisat Bankası	Kayseri	1916	1936

Niğde Bankası	Niğde	1948	1960
Göynük Sanayi ve Kredi Bankası	Göynük	1951	1957
Pancar Kooperatifleri Bankası	Eskişehir	1953	1955
İşçi Kredi Bankası	Kayseri	1954	1962
İzmir Halk Sağlığı Sandığı	İzmir	1957	1963
Çaybank	Rize	1958	1988

Kaynak: Literatür kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmada ayrıca demiryolu kukla değişkeni ve fabrika kukla değişkeni kullanılmıştır. Demiryolu kukla değişkeni, araştırma kapsamında ele alınan il ve ilçelerdeki demiryolu istasyon verilerini kapsamaktadır. Buna göre bu il ve ilçelerde istasyonun açıldığı yıl itibariyle demiryolu var kabul edilmiştir. Fabrika kukla değişkeni ise ilgili döneme ait il veya ilçede fabrika kuruluşuna dair verileri kapsamaktadır. Fabrika kuruluş yılı, ilgili dönemin son yılında gerçekleştiğinde bir sonraki yıl fabrika var kabul edilmiştir.

Tablo 29: Değişkenlere Ait Tanımlar

Kısaltma	Açıklama	Kaynak
nufus	1914-1927-1935- 1940- 1945- 1950- 1955 ve 1960 yıllarına ait nüfus bilgileri	1914 yılına ait nüfus bilgileri iki kaynaktan karşılaştırmalı bir şekilde alınmıştır ¹⁰ . 1927- 1930- 1935- 1940- 1945-1950- 1955 ve 1960 ¹¹ yıllarına ait rakamlar ise Türkiye İstatistik Kurumu Kütüphanesinden elde edilen kaynaklar doğrultusunda oluşturulmuştur.
dsaving	İlgili dönemde, şehirdeki yerel bankaların sayısı	Yerel bankalara ilişkin bilgiler, ilgili kaynaklardan karşılaştırmalı olarak elde edilmiştir ¹²
enlem	Şehre ait enlem bilgisi	Veriler geonames.org internet sitesinden alınmıştır.
boylam	Şehre ait boylam bilgisi	Veriler geonames.org internet sitesinden alınmıştır.
dbankayıl	İlgili dönemde, şehirdeki bankanın kaç yıllık olduğu	Yerel bankalara ilişkin bilgiler, ilgili kaynaklardan karşılaştırmalı olarak elde edilmiştir.

¹⁰ (Behar, 2003, s. 55–61), (Karpas, 2003, s. 200–227).

¹¹ (28 Ekim 1927 Umumi Nüfus Tahriri, 1927), (1935 Genel Nüfus Sayımı, 1935), (1940 Genel Nüfus Sayımı, 1941), (1945 Genel Nüfus Sayımı, 1945), (1950 Umumi Nüfus Sayımı, 1950), (1955 Nüfus Grupları İtibariyle Şehirler ve Köyler, 1959), (1960 Genel Nüfus Sayımı, 1960).

¹² (Akgüç, 1975, s. 62–63), (Akgüç, 1975, s. 77–84), (Silier, 1975, s. 530–531), (Kuyucak, 1939, s. 176–182), (Ulutan, 1957, s. 190–198), (Ökçün, 1975, s. 415–458).

ddemir	İlgili dönemde, şehirde demiryolu varsa 1, yoksa 0	Tamçelik (2000) ve Türkiye Mühendislik Haberleri (2006)'nde yer alan demiryollarına ilişkin bilgiler, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2018, s. 226) tarafından yayınlanan haritadaki bilgiler ile karşılaştırılarak ele alınmıştır.
dfabrika	İlgili dönemde, şehirde fabrika kurulduysa (ilgili dönemin son yılına gelirse bir sonraki yıla) 1, fabrika kurulmamışsa 0	(Kurt vd., 2016), (Pektaş, 2020) ve (Ertürk, 2008) elde edilen veriler tasnif edilerek aktarılmıştır.

Tablo 30: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Min.	Maks.
dlnnufus	402	.1002166	.1299821	-.4766534	1.094286
dsaving	402	.4157783	.6200414	0	3
enlem	402	39.1865	1.501525	36.64043	41.77106
boylam	402	33.65107	4.343318	26.66667	43.71779
lnnufus	402	12.22303	.9188507	9.716133	14.44789
dbankayıl	402	7.326226	12.17142	0	48
ddemir	402	.6162047	.4868283	0	1
dfabrika	402	.044 7761	.2070329	0	1

Tablo 49'da değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri vermektedir. Buna göre, yerel bankaların faaliyet süreleri ortalama 7.32 yıldır. En uzun süre faaliyet gösteren yerel banka 48 yıllıktır. Değişkenlere ait korelasyon analizi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 31: Korelasyon Analizi

	dsaving	Enlem	Boylam	lnnufus	dbankayıl	ddemir	dfabrika
dsaving	1.0000						
enlem	-0.1513	1.0000					
boylam	-0.2425	-0.1124	1.0000				
lnnufus	-0.2156	0.2239	0.0297	1.0000			
dbankayıl	0.7643	-0.1468	-0.2962	-0.1110	1.0000		
ddemir	0.2395	-0.1255	-0.2243	0.2168	0.2884	1.0000	
dfabrika	0.1210	0.0712	-0.1036	0.0990	0.0408	0.1073	1.0000

3.3.2. Ekonometrik Teknik

Panel, belirli bir süre boyunca araştırma yapılan bir kesit veya gruptur. Yer-mekân boyutu ve zaman boyutu olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Bir panel veri, zaman içinde

aynı birey hakkında uzunlamasına verileri veya üç veya daha fazla boyuttaki (örneğin zamansal, uzamsal ve bireysel) gözlemi temsil eden verileri içeren, belirli bir süre boyunca tekrarlanan kesit veriyi içermektedir. İki'den fazla boyutu olan bir panel veri, çok boyutlu panel veri olarak bilinmektedir (Okeke & Okeke, 2016, s. 77). Panel verinin faydaları şu şekilde sıralanmaktadır (Baltagi, 2021, ss. 6–9):

- Bireysel heterojenlik kontrol altında tutulur.
- Panel veriler daha fazla bilgilendirici veri, daha fazla serbestlik derecesi ve verimlilik ayrıca daha fazla değişkenlik ve değişkenler arasında daha az doğrusallık sağlamaktadır.
- Panel verilerin, ayarlanma dinamikleri daha iyi incelenebilmektedir.
- Panel veriler, sadece yatay kesit veya sadece zaman serisi verilerinde basitçe saptanamayan etkileri daha iyi tanımlayabilmekte ve ölçebilmektedir.
- Panel veri modelleri, çapraz kesit veya zaman serisi verilerinden daha karmaşık davranışsal modeller oluşturulmasına ve test edilebilmesine olanak tanımaktadır.
- Bireyler, firmalar ve haneler hakkında toplanan mikro panel verileri, makro düzeyde ölçülen benzer değişkenlerden daha doğru bir şekilde ölçülebilmektedir.
- Panel veri, toplu verilerin sebep olduğu yanlışlıkların ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır.

Dinamik panel veri modellerinde, gözlemlenmeyen ancak ilişki modelini doğru bir şekilde belirten bir yatay kesitin her bir biriminin etkisini açıklamak için kukla değişkenler en küçük kareler ile gösterilebilir. LSDV tahmininde bireysel etkinin her bir bireyde zaman içinde sabitlendiği varsayılmaktadır. Sabit etkiler modeli, panel verilerde yatay kesit heterojenliğini açıklamak için kullanışlı bir özelliktir. Bununla birlikte, örneklemin küçük olduğu durumda yani kısa zaman periyodunda, LSDV tahmincisi, tesadüfi parametre problemi nedeniyle tutarsızdır. LSDV genellikle konuyla ilgili kukla değişkenlerinin dikkatli bir şekilde modele eklenmesiyle uygulanmaktadır (Okeke & Okeke, 2016, s. 78).

Bağımlı değişkenin gecikmeli değeri ile hata terimleri arasındaki ilişkinin neden olduğu yanlışlıkların yok edilmesi için önerilen yöntemlerden biri olan Yanlılığı Düzeltilmiş LSDV tahmincisi, Kiviet (1995) tarafından geliştirilmiştir. Daha sonraları tahminci, Bun ve Kiviet (2003) ve Bruno (2005) tarafından geliştirilerek dengesiz paneller için de

uygulanabilir hale getirilmiştir. Yanlılığı düzeltilmiş LSDV tahmincisi iki aşamalı bir süreci içermektedir. İlk aşamada tutarlı bir tahminci kullanılarak hata terimleri elde edilmekte, ikinci aşamada ise elde edilen bu hata terimleri yanlılığın hesaplanmasında kullanılmaktadır (Judson & Owen, 1996, s. 5). Açıklayıcı değişkenlerin güçlü dışsallığa sahip olması ve yatay kesit sayısının küçük olması durumlarında Yanlılığı Düzeltilmiş Kukla Değişkenli En Küçük Kareler Modeli (LSDV) tahmincisi uygulanabilmektedir (Bayram, 2018, s. 74).

Türkiye’deki yerel bankaların yerel kalkınmaya etkisinin araştırıldığı bu çalışmada, LSDV modeli kullanılmıştır. Araştırma modeli denklem 1’de yer almaktadır.

Bağımlı değişken: $lndnufus = \frac{(Nufus_{i,t+1} - Nufus_{i,t})}{Nufus_{i,t}}$

$$lndnufus = \alpha_{i,t} + \beta_1 saving_{i,t} + \beta_2 Enlem_{i,t} + \beta_3 Boylam_{i,t} + \beta_4 lnnufus_{i,t} + \beta_5 dbankayıl_{i,t} + \beta_6 ddemir_{i,t} + \beta_7 fabrika_{i,t} + \mu_{i,t} + \pi_{i,t} + \epsilon_{i,t} \quad (1)$$

$\mu_{i,t}$ şehir sabit etkileri, $\pi_{i,t}$ ise yıl sabit etkileri göstermektedir.

3.3.3. Modele ilişkin Sonuçlar

Araştırmaya ait veriler STATA programında test edilmiştir. Modele ilişkin elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 32: Kukla Değişkenli En Küçük Kareler Modeline İlişkin Sonuçlar

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken dlnnufus							
	1. Model		2. Model		3. Model		4. Model	
	Katsayı	P	Katsayı	P	Katsayı	P	Katsayı	P
Sabit	-12.04096	0.000	-11.38822	0.000	-11.03713	0.000	-11.0486	0.000
dsaving	-.0128806	0.516	-.0275939	0.204	-.0282681	0.194	-.0287032	0.188
enlem	.1271527***	0.000	.1167203***	0.000	.1081631***	0.000	.1073925***	0.000
boylam	.0124002***	0.002	.0132726***	0.001	.0138145***	0.001	.013961***	0.001
lnnufus	.5594781***	0.000	.5619055***	0.000	.5581263***	0.000	.5610329***	0.000
dbankayıl			.001858*	0.098	.001874*	0.096	.0019273*	0.089
ddemir					.0270339	0.577	.0306745	0.534
dfabrika							.0134424	0.688
City Fixed Effects	Evet		Evet		Evet		Evet	
Year Fixed Effects	Evet		Evet		Evet		Evet	
Enlem/Boylam	Evet		Evet		Evet		Evet	
Gözlem Sayısı	402		402		402		402	
R-squared	0.4238		0.4286		0.4292		0.4295	

*** %1, ** %5 ve * %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılıkları göstermektedir.

Araştırma modelinde bağımlı değişken olarak dönemler arasındaki nüfus değişimi yüzde olarak alınmıştır. Buna göre bağımsız değişkenlere ilişkin sonuçlar şu şekilde yorumlanabilir:

- **dsaving** bağımsız değişkeni, araştırma kapsamında yer alan il ve ilçelerde incelenen dönemlerde kaç tane banka olduğunu göstermektedir. Yerel bankaların yerel kalkınma üzerinde tüm modellerde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.
- **enlem** bağımsız değişkeni, araştırma kapsamında yer alan il ve ilçelere ait enlem bilgilerini göstermektedir. Enlem değişkeninin yerel kalkınma üzerinde tüm modellerde %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
- **boylam** bağımsız değişkeni, araştırma kapsamında yer alan il ve ilçelere ait boylam bilgilerini göstermektedir. Boylam değişkeninin yerel kalkınma üzerinde tüm modellerde %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
- **lnnufus** bağımsız değişkeni, araştırma kapsamında yer alan il ve ilçelerin ilgili dönemdeki nüfus bilgilerini göstermektedir. İl ve ilçelere ait nüfusun yerel kalkınma üzerinde tüm modellerde %1 düzeyinde pozitif ve anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

- **dbankayıl** bağımsız değişkeni, araştırma kapsamında il ve ilçelerde eğer yerel banka bulunuyorsa bunların kaç yıllık olduğuna dair bilgileri göstermektedir. Bankaların il ve ilçelerdeki kuruluş sürelerinin yerel kalkınma üzerinde tüm modellerde %10 düzeyinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir.
- **ddemir** bağımlı değişkeni, araştırma kapsamında yer alan il ve ilçelerde incelenen dönemlerde demiryolu bilgisini göstermektedir. Demiryolu kukla değişkeninin yerel kalkınma üzerinde tüm modellerde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.
- **dfabrika** bağımlı değişkeni, araştırma kapsamında yer alan il ve ilçelerde incelenen dönemlerde fabrika kuruluş bilgisini göstermektedir. Fabrika kukla değişkeninin yerel kalkınma üzerinde tüm modellerde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

3.4. Türkiye Kurulmuş Olan Yerel Bankalara İlişkin Genel Değerlendirme

Tezin bu bölümünde Türkiye'deki bankacılık geçmişi ve özel olarak millî iktisat döneminde kurulmuş olan yerel bankalar incelenmiştir. Teorik olarak yerel bankaların yerel kalkınmaya katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Türkiye finans dünyasında tasarruf bankacılığı modeli henüz yer almamıştır. Fakat teoride de incelendiği üzere millî iktisat girişimlerinin sonucu olarak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kurulmuş olan yerel bankalar, tasarruf bankacılığının bir denemesi olarak görülebilir.

Türkiye'de tasarruf bankacılığı modelinin işlerliği ve katkılarının araştırıldığı tezde bu amaca yönelik olarak Cumhuriyet dönemi yerel bankalar ampirik olarak test edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre şu yorumlarda bulunulabilir:

- Yerel bankalarının sayısı ile yerel kalkınma arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Fakat buna karşın bankaların kuruluş süreleri ile yerel kalkınma arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, Türkiye örneğinde yerel bankaların yerel kalkınmaya olan katkılarının bankaların faaliyet süreleriyle pozitif ilişkilidir. Ne yazık ki, millî iktisat perspektifi çerçevesinde kurulmuş olan yerel bankalar, teorik bölümde de anlatıldığı üzere çeşitli sebeplerle kapanmış veya yerel olma özelliğini kaybederek ulusal banka statüsüne dönüşmüşlerdir. Yine teorik bölümde de açıklandığı gibi Türkiye'deki finans sektöründe kısa bir zaman diliminde var olan yerel bankaların yerini daha büyük sermayeli ulusal ve uluslararası bankacılık kurumları doldurmuştur.

Yerel bankaların yerel kalkınmaya olan katkılarını daha doğru tespit edebilmek için uzun dönemli bir araştırmaya gerek duyulmaktadır. Fakat Türkiye finans sektöründe yerel bankalar dönemi oldukça kısa bir dönemdir ve kalkınmaya olan etkileri tam anlamıyla görülememektedir.

- Enlem ve boylam değişkenleri yerel kalkınma ile pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Türkiye 36° – 42° Kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. Buna göre Türkiye'nin kuzeyine gidildikçe yerel kalkınmanın arttığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde Türkiye 26° 45° Doğu meridyenlerinde yer almaktadır. Buna göre ise Türkiye'nin doğusuna gidildikçe yerel kalkınmanın daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma veri seti 1914-1960 yıllarını kapsamaktadır. Bu yıllar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi olup Kurtuluş Savaşı'nın da yapıldığı tarihlerdir. Dolayısıyla özellikle doğuya doğru gerçekleşen yerel kalkınma hareketi günümüz verileri ile çatışıyor gibi gözükse de bu verilerin gerçekliği, savaş ortamındaki bir devlet bağlamında değerlendirilmelidir. Yerel bankalar, ağırlıklı olarak Batı ve İç Anadolu'da kurulmuştur. Aynı zamanda, Kurtuluş Savaşı'nın olumsuz koşullarından en az etkilenen bölgeler İç Anadolu ve Kuzey bölgeleridir. Bu bilgiler ışığında enlem ve boylam değişkenlerinin sonuçları beklendiği gibidir.

- Yıllar bazında alınan nüfus rakamları ile yerel kalkınma arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre araştırmanın ortaya koyduğu iddia gereği nüfus verileri ile yerel kalkınma arasında bir ilişki bulunduğu tespit edilmektedir.

- Demiryolu ve fabrika kuruluşuna ilişkin değişkenlerle yerel kalkınma arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Bunun sebebi, yerel bankalar ile yerel kalkınma arasında ilişki bulunamamasıyla aynıdır. İlgili değişkenlerin etkileri uzun yıllar içerisinde görebilmek mümkündür. Araştırma yerel bankalara ilişkin olduğu için bu bankaların bulunduğu yıllar dikkate alınmıştır. Dolayısıyla demiryolu ve fabrika kuruluşuna ilişkin daha uzun dönemli araştırmalarda anlamlılık bulunması muhtemeldir.

Yerel bankaların yerel kalkınmaya etkilerinin araştırıldığı çalışmada, gelire ilişkin verilenin mevcut olmadığı Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk dönemleri için ülkedeki nüfus verileri dikkate alınmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, 19. yüzyıla ilişkin toprak kayıpları ve sınır düzeltmeleriyle Tanzimat reformlarının getirdiği birçok sınır değişikliği sebebiyle nüfusa ilişkin il ve ilçe bazında uzun dönemli seriler oluşturmak oldukça zordur. Ayrıca Osmanlı il ve ilçelerine ait nüfus bilgilerinin Türkiye

Cumhuriyeti il ve ilçe bilgileriyle karşılaştırmak neredeyse imkansızdır. Bu dönemlerde yaşanan sürekli sınır değişikliği Osmanlı İmparatorluğu itibariyle il ve ilçelerdeki nüfus gelişim ve değişimini izlemeyi oldukça zorlaştırmıştır (Behar, 2003, s. 21).

Literatürde yerel bankaların yerel kalkınmayı katkıları ortaya koyulmuştur. Ampirik olarak test edildiğinde ise yerel bankaların yerel kalkınma üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilememiştir. Bunun sebebi, nüfus verilerinde yaşanan dalgalanmalar oluğu gibi yerel bankaların kalkınmaya etkilerini tespit edecek kadar varlıklarını sürdürememiş olmasıdır. Bankaların kuruluş sürelerinin yerel kalkınma üzerinde pozitif yönde etkisinin olması bu varsayımın en önemli kanıtıdır.

İleriye dönük çalışmalarda, yerel bankaların mali tabloları üzerinden analiz yapılarak yerel kalkınmaya etkileri veya finansal sistem içindeki büyüklükleri daha net şekilde ortaya koyulabilir.

BÖLÜM 4: TÜRKİYE İSLAMİ TASARRUF BANKASINA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI VE MODEL ÖNERİSİ

Türkiye’deki mevcut Katılım bankalarının durumu ve kurulacak tasarruf bankacılığına yönelik beklentilerin araştırıldığı anket araştırmasının yer aldığı bu bölümde ayrıca Türkiye’de kurulacak İslami tasarruf bankasına yönelik öneriler bulunmaktadır.

4.1. Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Mevcut Durumu ve Muhtemel Tasarruf Bankacılığının Yapılandırılmasına Yönelik Bir Anket Çalışması

Modern anlamda İslami bankacılık uzun bir geçmişe sahip değildir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, bu kısa geçmişin başlangıç noktasıdır. Ne var ki Mit Ghamr tecrübesinden sonra herhangi bir İslami tasarruf bankacılığı girişimi olmamıştır. Günümüz İslami bankaları, daha çok mevcut ticari bankacılık sisteminin İslami hüküm ve kurallarına göre düzenlenmiş şeklidir.

Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye’deki mevcut katılım bankaları (İslami bankalar), çeşitli parametreler ışığında değerlendirilmekte ve Türkiye için yapılandırılacak İslami tasarruf bankacılığına yönelik anket çalışmasını içermektedir. Anket çalışması, aşağıdaki sorulara yanıt bulacak şekilde düzenlenmiştir.

S1: Mevcut katılım banka müşterileri, katılım bankasını nasıl algılamakta ve değerlendirmektedir?

S2: Katılım banka müşterisi olmalarını etkileyen faktörler nelerdir?

S3: Katılım banka müşterisi olmayanlar, bankayı nasıl değerlendirmektedirler?

S4: Katılım banka müşterisi olmamalarını etkileyen faktörler nelerdir?

S5: Muhtemel bir İslami tasarruf bankası kurulması durumunda beklentiler nelerdir?

S6: İslami tasarruf bankası kurulmasında katılım banka müşterisi olan veya olmayanlar arasında görüş farklılığı var mıdır?

S7: İslami tasarruf bankasına ait görüşlerde kişilerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, meslek, ikamet adresi) etkili midir?

4.1.1. Yöntem

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket çalışması kullanılmıştır. Anket yöntemi ile görece olarak çok sayıda veri, kolaylıkla toplanarak analiz edilmektedir. Böylelikle

anket çalışmaları, araştırma sürecine daha hâkim olmayı sağlamaktadır (Altunışık vd., 2010).

Araştırmaya ait anket soruları üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların, demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde katılımcıların mevcut katılım bankacılığına ilişkin görüşleri alınırken, üçüncü bölümde muhtemel İslami tasarruf bankasına ilişkin beklentileri araştırılmıştır. Araştırmada 5’li likert ölçeği kullanılmıştır. Buna göre katılımcılardan;

5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum ifadelerinden birini tercih etmeleri istenmiştir. Araştırmada mevcut Katılım bankalarının değerlendirilmesinde ve muhtemel tasarruf bankasından beklentileri ölçmeye yönelik kullanılan anket soruları Tablo 33-34’te yer alan faktörler çerçevesinde oluşturulmuştur. Tablolarda yer alan ölçek, Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1985,1988) tarafından geliştirilen SERVQUAL ölçeğinden yararlanılarak hem Türkiye’de Katılım bankalarına hem de kurulacak tasarruf bankacılığına yönelik olarak hazırlanmıştır. SERVQUAL ölçeğinde, alınan hizmetlerle ilgili algı ve beklentiler ölçülmektedir. Anket çalışması kapsamında yer alan faktörler, Katılım bankacılığı modeli ve Mit Ghamr yerel tasarruf bankacılığı modelinden elde edilen literatür doğrultusunda hazırlanmıştır. Anket soruları Ek 2’de yer almaktadır.

Tablo 33: Mevcut Katılım Bankalarının Değerlendirilmesi

Faktörler	İçerik
Fiziksel Özellikler	Kullanılan donanım, personel ve hizmet verilen yerin fiziki görünümüne ilişkin değerlendirmeler.
Güvenilirlik (İslami olma)	Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisinin müşteriler açısından değerlendirilmesi.
Heveslilik	Banka çalışanlarının, müşterilere veya müşteri adaylarına karşı hevesli ve yardımsever olma, hizmeti zamanında ve çabuk yerine getirme durumları.
Güvence/Garanti	Katılım bankasının işlem ve hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilme becerileri.
Empati	Katılım bankasının, toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına karşı duyarlılığı.

Kaynak: Katılım bankacılığına ilişkin literatür çerçevesinde yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 34: Muhtemel Tasarruf Bankasından Beklentiler

Faktörler	İçerik
Ademimerkeziyetçilik	Bankanın tek bir merkezden değil, yerel yönetim tarafından yönetilerek yerel halka hizmet etmesi.
Banka Hesaplarının Tutarlılığı ve Bütünlüğü	Hesapların çok çeşitli tasarruf ve yatırım türlerini kapsayacak şekilde çeşitlendirilmesi.
Heveslilik	Hizmetin sağlanmasında çalışanların istekli oluşu ile ilgilidir. Müşterilere karşı hevesli ve yardımsever olma, hizmeti zamanında ve hızlı yerine getirmek.
Katılım	Banka yatırımcılarının, banka kârlarının yanı sıra zararlarına da iştirak etmesi.
Empati	Müşterinin ihtiyaçlarını anlama ve düzenli müşterilerinin farkında olmak. Ayrıca toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına karşı duyarlılık.

Kaynak: Mit Ghamr özelinde tasarruf bankacılığına ilişkin literatür çerçevesinde yazar tarafından hazırlanmıştır.

Anket çalışması, yaşanan COVID-19 pandemisi sebebiyle internet ortamında (online) gerçekleştirilmiştir. Araştırmada rastgele örneklem seçim tekniği kullanılmıştır.

4.1.2. Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada hangi testlerin uygulanabileceğinin tespiti için normallik testi yapılmıştır. Literatürde yer alan bilgilere göre ölçek içi verilerden elde edilen basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) katsayılarının -1.5 ve +1.5 arasında yer alması verilerin normal dağıldığını göstermektedir (Morgan vd., 2019, s. 51). Buna göre Katılım bankacılığına ilişkin sorulara ait ölçek ile tasarruf bankacılığına ilişkin sorulara ait ölçek verilerinin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) katsayılarının -1.5 ve +1.5 arasında yer alması sebebiyle verilerin normal dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir (EK 3). Anketten elde edilen veriler t-testi ve ANOVA testi ile analiz edilmiştir.

Ankete 252 kişi katılmış olup katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 35: Katılımcıların Yaş Dağılımı

	Sıklık	Yüzde
18-40 yaş arası	169	67,1
41-65 yaş arası	80	31,7
65 yaş ve üstü	3	1,2
Toplam	252	100

Tablo 36: Katılımcıların Cinsiyeti

	Sıklık	Yüzde
Erkek	135	53,6
Kadın	117	46,4
Toplam	252	100

Tablo 37: Katılımcıların Eğitim Durumu

	Sıklık	Yüzde
İlköğretim	3	1,2
Ortaokul	4	1,6
Lise	16	6,3
Ön Lisans	14	5,6
Lisans	95	37,7
Yüksek Lisans	53	21,0
Doktora	67	26,6
Toplam	252	100

Tablo 38: Katılımcıların Mesleği

	Sıklık	Yüzde
İşçi	36	14,3
Kamu Çalışanı	134	53,2
Serbest Meslek	31	12,3
Diğer	51	20,2
Toplam	252	100

Tablo 39: Katılımcıların Hangi Katılım Banka/ları ile Çalıştığı

	Sıklık	Yüzde
Albaraka Türk Katılım Bankası	12	4,8
Kuveyt Türk Katılım Bankası	72	28,6
Türkiye Finans Katılım Bankası	10	4,0
Vakıf Katılım	6	2,4

Ziraat Katılım	19	7,5
Birden fazla Katılım Bankası	48	19,0
Hiçbiri	85	33,7
Toplam	252	100

Tablo 40: Doğduğu İlden Farklı Bir İlde İkamet Durumu

	Sıklık	Yüzde
Evet	132	52,4
Hayır	120	47,6
Toplam	252	100

4.1.2.1. T-Testi

İlişkisiz veya bağımsız iki grup (erkekler ve kadınlar gibi) arasındaki farkı normal bir bağımlı değişken üzerinde araştırırken t testinin seçilir (Morgan vd., 2019, s. 150). Buna göre araştırma ölçeğini oluşturan anket soruları sırasıyla katılımcıların cinsiyet, banka müşterisi olma ve farklı ilde ikamet etme durumlarına göre farklılık gösterip göstermedikleri t-testi ile analiz edilmiştir.

Analizde yer alan H_0 ve H_1 hipotezleri şu varsayımlara dayanmaktadır;

H_0 : İki değişken arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H_1 : İki değişken arasında anlamlı bir farklılık vardır.

T-testi analizlerinde H_0 hipotezi test edilmektedir. H_0 hipotezinin reddedildiği soru ve ölçeklerde H_1 hipotezi kabul edilir ve gruplar arasında anlamlı bir farklılığın var olduğu kabul edilir.

Analizde yer alan ölçekleri oluşturan sorulara ilişkin bilgiler şu şekildedir (EK 2’de yer alan anket soruları):

- 1. Mevcut katılım bankacılığına ilişkin sorular:** 2. Bölümde yer alan 1-24 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.
- 2. Muhtemel tasarruf bankacılığına ilişkin sorular:** 3. Bölümde yer alan 1-22 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.
- 3. Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorular:** 2.1. numaralı faktör altında yer alan 1-4 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

4. **Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorular:** 2.2. numaralı faktör altında yer alan 5-9 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

5. **Katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorular:** 2.3. numaralı faktör altında yer alan 10-13 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

6. **Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorular:** 2.4. numaralı faktör altında yer alan 14-19 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

7. **Katılım bankasının, toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular:** 2.5. numaralı faktör altında yer alan 20-24 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

8. **Tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorular:** 3.1. numaralı faktör altında yer alan 1-4 arasındaki sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

9. **Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorular:** 3.2. numaralı faktör altında yer alan 5-9 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

10. **Tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorular:** 3.3. numaralı faktör altında yer alan 10-13 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

11. **Tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorular:** 3.4. numaralı faktör altında yer alan 14-17 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

12. **Tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular:** 3.4. numaralı faktör altında yer alan 18-22 arasında yer alan sorulara verilen cevapların ortalamasından oluşmaktadır.

Yukarıdaki soruları ilişkin t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Her bir anket sorusuna ait detaylı sonuçlar EK 4-9'da yer alan tablolarda yer almaktadır.

T-Testi 1: Katılım Bankaları ve İslami Tasarruf Bankacılığına Yönelik Cinsiyet Karşılaştırmaları

Tablo 41: T-Testi/Cinsiyet

Faktörler	t	P(Sig)	H ₀
1. Mevcut katılım bankacılığına ilişkin sorular	-0,308	0,758	Kabul
2. Muhtemel tasarruf bankacılığına ilişkin sorular	-1,779	0,076*	Red
3. Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorular	-0,070	0,944	Kabul
4. Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorular	-1,058	0,291	Kabul
5. Katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorular	-0,807	0,421	Kabul
6. Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorular	-0,055	0,956	Kabul
7. Katılım bankasının, toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular	0,726	0,468	Kabul
8. Tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorular	-1,182	0,238	Kabul
9. Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorular	-1,540	0,125	Kabul
10. Tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorular	-0,809	0,419	Kabul
11. Tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorular	-1,542	0,124	Kabul
12. Tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular	-2,743	0,007***	Red

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 41’den elde edilen sonuçlar:

- **Katılım bankacılığına ilişkin sorularda** H₀ hipotezi kabul edildiğinden cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilemezken **tasarruf bankalarına ilişkin sorularda** H₀ hipotezi %10 marjinal anlamlılık düzeyinde reddedildiğinden cinsiyetler arasında farklılık tespit edilmiştir. Tasarruf bankalarına ilişkin sorularda erkekler 4.01 ortalamaya sahipken kadınlar 3.79 ortalamaya sahiptir.
- **Tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorularda** H₀ hipotezi reddedildiğinden kadın ve erkek gruplarında %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Buna göre erkekler 4.03 ortalama ile 3.67 ortalamaya sahip kadınlardan farklılaşmışlardır.
- Oluşturulan diğer ölçekler ile cinsiyet değişkeni arasında t-testi sonuçlarına göre H₀ hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

T-Testi 2: Katılım Bankaları ve İslami Tasarruf Bankacılığına Yönelik Katılım Bankası Müşterisi Olma Durumlarına Göre Karşılaştırma

Tablo 42: T-Testi/Banka Müşterisi Olma Durumu

Faktörler	t	P(Sig)	H₀
1. Mevcut katılım bankacılığına ilişkin sorular	3,341	0,001***	Red
2. Muhtemel tasarruf bankacılığına ilişkin sorular	2,323	0,021**	Red
3. Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorular	3,251	0,001***	Red
4. Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorular	3,610	0,000***	Red
5. Katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorular	4,569	0,000***	Red
6. Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorular	2,753	0,006***	Red
7. Katılım bankasının, toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular	0,082	0,935	Kabul
8. Tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorular	1,491	0,137	Kabul
9. Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorular	2,728	0,007***	Red
10. Tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorular	1,816	0,071*	Red
11. Tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorular	2,353	0,019**	Red
12. Tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular	1,999	0,047**	Red

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 42’den elde edilen sonuçlar:

- Katılımcıların katılım bankası müşterisi olma/olmama durumuna göre, **katılım bankasına ait sorularda** H₀ hipotezi reddedildiğinden, %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre, katılım bankası müşterisi olanların ortalaması 3.30 olup 2.95 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan farklılaşmıştır.
- Katılımcıların katılım bankası müşterisi olma/olmama durumuna göre, **tasarruf bankasına ait sorularda** H₀ hipotezi reddedildiğinden, %5 anlamlılık düzeyinde

farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre, katılım bankası müşterisi olanların ortalaması 4.01 olup 3.72 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan farklılaşmıştır.

- Katılımcıların **katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 3.65 ortalama ile 3.23 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların **katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 3.36 ortalama ile 2.91 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların **katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 3.64 ortalama ile 3.02 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların **katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 3.36 ortalama ile 2.91 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların **katılım bankasının, toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, katılım bankası müşterisi olma/olmama durumlarında anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir.

- Katılımcıların, **tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, katılım bankası müşterisi olma/olmama durumlarında anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir.

- Katılımcıların, **tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 4.14 ortalama ile 3.76 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların, **tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 4.01 ortalama ile 3.76 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların, **tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 3.98 ortalama ile 3.67 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.
- Katılımcıların, **tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılım bankası müşterisi olanların 3.96 ortalama ile 3.69 ortalamaya sahip katılım bankası müşterisi olmayanlardan %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

T-Testi 3: Katılım Bankaları ve İslami Tasarruf Bankacılığına Yönelik Doğdukları İlden Farklı Bir İlde İkamet Etme Durumlarına Göre Karşılaştırma

Tablo 43: T-Testi/Farklı Bir İlde İkamet Etme Durumu

Faktörler	t	P(Sig)	H₀
1. Mevcut katılım bankacılığına ilişkin sorular	1,312	0,191	Kabul
2. Muhtemel tasarruf bankacılığına ilişkin sorular	1,737	0,084*	Red
3. Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorular	1,969	0,050**	Red
4. Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorular	1,126	0,261	Kabul
5. Katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorular	1,537	0,125	Kabul
6. Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorular	0,729	0,467	Kabul
7. Katılım bankasının, toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular	0,400	0,689	Kabul
8. Tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorular	2,060	0,041**	Red
9. Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorular	1,704	0,090*	Red
10. Tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorular	0,417	0,677	Kabul
11. Tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorular	2,248	0,025**	Red
12. Tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular	1,511	0,132	Kabul

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 43'ten elde edilen sonuçlar:

- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etmeleri ile **katılım bankasına ait sorulara** verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.
- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları, **tasarruf bankasına ait sorulara** verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır. Buna göre, doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet eden katılımcıların ortalaması 4.01 olup 3.80 ortalamaya sahip farklı bir ilde ikamet etmeyen katılımcılardan farklılaştığı tespit edilmiştir.
- Katılımcıların **katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet edenlerin 3.62 ortalama ile 3.37 ortalamaya sahip farklı bir ilde ikamet etmeyenlerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.
- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları, **katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorulara** ait verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.
- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları, **katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorulara** ait verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.
- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları, **katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorulara** ait verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.
- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları, **katılım bankasının, toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorulara** ait verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.
- Katılımcıların **tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet edenlerin

4.00 ortalama ile 3.73 ortalamaya sahip farklı bir ilde ikamet etmeyenlerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların **tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet edenlerin 4.11 ortalama ile 3.88 ortalamaya sahip farklı bir ilde ikamet etmeyenlerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.
- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları, **tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorulara** ait verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.
- Katılımcıların **tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorulara** verdikleri yanıtlarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet edenlerin 4.00 ortalama ile 3.72 ortalamaya sahip farklı bir ilde ikamet etmeyenlerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir.
- Katılımcıların doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları, **tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorulara** ait verdikleri cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

4.1.2.2. ANOVA Testi

Tek Yönlü ANOVA adı verilen istatistik, popülasyon ortalamaları hakkında çıkarımlarda bulunmak için örneklerin veya grupların ortalamalarını karşılaştırmaktadır. Tek yönlü ANOVA, yalnızca bir bağımsız değişken veya faktör olduğunda kullanılmakta ve tek faktörlü varyans analizi olarak da adlandırılmaktadır. Bağımsız değişkenin nominal seviyeleri veya birkaç sıralı seviyesi bulunabilir. Genel ANOVA testi, seviyelerin sırasını dikkate almaz, ancak seviyelerin sırasını dikkate alan ek testlerle sıralama tespit edilebilir (Morgan vd., 2019, s. 164). Anketten elde edilen veriler katılımcıların yaşları, eğitim durumları, meslekleri ve banka ile ilişkileri üzerinden test edilmiştir. Gruplar arası anlamlı farklılık tespit edilen soru ve ölçeklerde, çoklu karşılaştırma için Tukey ve Gabriel testleri kullanılmıştır. Tukey testi varyans ve örneklemin eşit olduğu durumlarda yapılmaktadır. Gabriel testi de varyansın eşit, örneklemin eşit olmadığı durumlarda yapılmaktadır. ANOVA analizlerine ilişkin her bir soruya ait detaylı bilgiler EK 10-17’de

yer almaktadır. Aşağıdaki tablolarda gruplar arasında anlamlı farklılaşma tespit edilen soru ve ölçeklere yer verilmiştir.

Analizlerde yer alan **H₀** ve **H₁** hipotezleri şu varsayımlara dayanmaktadır;

H₀: İki değişken arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁: İki değişken arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Buna göre **H₀** hipotezinin reddedildiği soru ve ölçeklerde **H₁** hipotezi kabul edilir ve gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilir.

ANOVA Testi 1: Yaş ile İlgili Karşılaştırma

Tablo 44: ANOVA Testi Yaş Karşılaştırması

(Ölçek Ortalamaları ve Katılım Bankaları)

Ölçek Ortalamaları	Yaş	Ort.	F	Sig	Test
6. Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorular	1. 18-40 yaş arası	3.25	2,653	0,072*	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 2
	2. 41-65 yaş arası	3.00			
	3. 66 yaş ve üstü	3.55			
Faktör (Güvenilirlik)	Yaş	Ort.	F	Sig	Test
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	1. 18-40 yaş arası	3.04	2,557	0,080*	Tukey Gabriel 3 $\geq$ 1 ve 2
	2. 41-65 yaş arası	2.94			
	3. 66 yaş ve üstü	4.33			
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	1. 18-40 yaş arası	2.90	2,497	0,084*	Tukey Gabriel 3 $\geq$ 1
	2. 41-65 yaş arası	2.89			
	3. 66 yaş ve üstü	4.33			
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	1. 18-40 yaş arası	2.78	2,848	0,060*	Tukey Gabriel 3 $\geq$ 1
	2. 41-65 yaş arası	2.89			
	3. 66 yaş ve üstü	4.33			
Faktör (Güvence/Garanti)	Yaş	Ort.	F	Sig	Test
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	1. 18-40 yaş arası	3.24	3,364	0,036**	Tukey Gabriel 2 $\geq$ 3
	2. 41-65 yaş arası	2.96			
	3. 66 yaş ve üstü	4.33			
	1. 18-40 yaş arası	3.47	2,628	0,074*	

17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	2. 41-65 yaş arası	3.23			Gabriel 2 $\geq$ 3
	3. 66 yaş ve üstü	4.33			
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	1. 18-40 yaş arası	3.31	2,600	0,076*	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 2
	2. 41-65 yaş arası	2.93			
	3. 66 yaş ve üstü	3.00			
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler	1. 18-40 yaş arası	3.60	5,249	0,006***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 2
	2. 41-65 yaş arası	3.13			
	3. 66 yaş ve üstü	3.00			
Faktör (Empati)	Yaş	Ort.	F	Sig	Test
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	1. 18-40 yaş arası	2.35	3,104	0,047**	Tukey 2 $\geq$ 3
	2. 41-65 yaş arası	2.15			
	3. 66 yaş ve üstü	3.67			
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	1. 18-40 yaş arası	3.25	3,192	0,043**	Gabriel 2 $\geq$ 3
	2. 41-65 yaş arası	2.99			
	3. 66 yaş ve üstü	4.33			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 44'ten elde edilen sonuçlar:

- Yaş grupları üzerinden yapılan ANOVA testinde ölçeklere ilişkin sadece **Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorularda** H_0 hipotezi reddedildiğinden, %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılık tespit edilmiştir. Yapılan testlerde 18-40 yaş arası bireylerin 3.25 ortalama ile 3.55 ortalamaya sahip 66 yaş ve üstü bireylerden anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür.
- “**Katılım Bankalarının İslami kurallara uymaktadır**” sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 66 yaş ve üstü bireyler, 4.33 ortalama ile 41-65 yaş arası ve 18-40 yaş arası bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- “**Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır**” sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 66 yaş ve üstü bireyler, 4.33 ortalama ile 2.96 ortalamaya sahip 18-40 yaş arası bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 66 yaş ve üstü bireyler, 4.33 ortalama ile 2.78 ortalamaya sahip 18-40 yaş arası bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 66 yaş ve üstü bireyler, 4.33 ortalama ile 2.78 ortalamaya sahip 41-65 yaş arası bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 66 yaş ve üstü bireyler, 4.33 ortalama ile 3.23 ortalamaya sahip 41-65 yaş arası bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 18-40 yaş arasında olan bireyler, 3.31 ortalama ile 2.93 ortalamaya sahip 41-65 yaş arası bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 18-40 yaş arasında olan bireyler, 3.60 ortalama ile 3.13 ortalamaya sahip 41-65 yaş arası bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 66 yaş ve üstü bireyler, 3.67 ortalama ile 2.15 ortalamaya sahip 41-65 yaş arası bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden 66 yaş ve üstü bireyler, 4.33 ortalama ile 2.99 ortalamaya sahip 41-65 yaş arası bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- Tasarruf bankalarına ilişkin sorular ve ölçeklerde H_0 hipotezi kabul edildiğinden, gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Detaylı analiz sonuçları EK 10-17’de yer almaktadır).

ANOVA Testi 2: Eğitim Durumu ile İlgili Karşılaştırma

Tablo 45: ANOVA Testi Eğitim Durumu Karşılaştırması (Ölçek Ortalamaları)

Ölçek Ortalamaları	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
3. Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorular	1.Okur-yazar	0	2,642	0,017**	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 2 ve 7
	2.İlköğretim	4.66			
	3.Ortaokul	2.75			
	4. Lise	3.26			
	5. Ön Lisans	2.83			
	6. Lisans	3.49			
	7. Yüksek Lisans	3.69			
	8. Doktora	3.57			
4. Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorular	1.Okur-yazar	0	3,310	0,004***	Tukey Gabriel 6 $\geq$ 7
	2.İlköğretim	4.26			
	3.Ortaokul	2.45			
	4. Lise	3.02			
	5. Ön Lisans	2.81			
	6. Lisans	3.01			
	7. Yüksek Lisans	3.52			
	8. Doktora	3.33			
5. Katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorular	1.Okur-yazar	0	3,577	0,002***	Tukey Gabriel Scheffe 7 $\geq$ 4,5,6
	2.İlköğretim	4.58			
	3.Ortaokul	2.93			
	4. Lise	2.96			
	5. Ön Lisans	2.85			
	6. Lisans	3.28			
	7. Yüksek Lisans	3.83			
	8. Doktora	3.50			
8. Tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorular	1.Okur-yazar	0	1,971	0,070*	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 6,7,8
	2.İlköğretim	4,08			
	3.Ortaokul	4,31			
	4. Lise	3.56			
	5. Ön Lisans	3.10			
	6. Lisans	3.89			
	7. Yüksek Lisans	4.00			
	8. Doktora	3.94			
9. Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorular	1.Okur-yazar	0	2,075	0,057*	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 7
	2.İlköğretim	3.86			
	3.Ortaokul	4.75			
	4. Lise	3.76			
	5. Ön Lisans	3.37			
	6. Lisans	3.92			
	7. Yüksek Lisans	4.30			
	8. Doktora	4.02			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 45'ten elde edilen sonuçlar:

- **Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların eğitim durumlarına göre %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 2.83 ortalamaya sahip Ön Lisans mezunları, 4.66 ortalamaya sahip ilköğretim ve 3.69 ortalamaya sahip yüksek lisans mezunlarında anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- **Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların eğitim durumlarına göre %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.52 ortalamaya sahip yüksek lisans mezunları 3.01 ortalamaya sahip lisans mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- **Katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların eğitim durumlarına göre %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.83 ortalama ile yüksek lisans mezunları lise, ön lisans ve lisans mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- **Tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların eğitim durumlarına göre %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.10 ortalamaya sahip ön lisans mezunları, lisans, yüksek lisans ve doktora mezunlarında anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- **Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların eğitim durumlarına göre %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 4.30 ortalamaya sahip yüksek lisans mezunları 3.37 ortalamaya sahip ön lisans mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Tablo 46: ANOVA Testi Eğitim Durumu Karşılaştırması (Katılım Bankaları)

Faktör (Fiziksel Özellikler)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	1.Okur-yazar	0	3,320	0,004***	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 7 ve 8
	2.İlköğretim	4.67			
	3.Ortaokul	3.00			
	4. Lise	3.50			
	5. Ön Lisans	2.93			
	6. Lisans	3.77			
	7. Yüksek Lisans	4.11			
	8. Doktora	4.04			
Faktör (Güvenilirlik-İslami olma)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	1.Okur-yazar	0	3,485	0,003***	Tukey Gabriel 3 $\geq$ 7
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	1.75			
	4. Lise	2.88			
	5. Ön Lisans	2.79			
	6. Lisans	2.83			
	7. Yüksek Lisans	3.34			
	8. Doktora	3.15			
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	1.Okur-yazar	0	3,083	0,006***	Tukey 2 $\geq$ 3
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	2.00			
	4. Lise	2.69			
	5. Ön Lisans	2.50			
	6. Lisans	2.74			
	7. Yüksek Lisans	3.23			
	8. Doktora	3.04			
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	1.Okur-yazar	0	2,743	0,013**	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 5
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	3.00			
	4. Lise	3.31			
	5. Ön Lisans	3.14			
	6. Lisans	3.65			
	7. Yüksek Lisans	4.25			
	8. Doktora	3.91			
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farklı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	1.Okur-yazar	0	2,443	0,026**	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 5
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	3.00			
	4. Lise	3.44			
	5. Ön Lisans	2.79			
	6. Lisans	3.25			
	7. Yüksek Lisans	3.87			
	8. Doktora	3.57			

Faktör (Heveslilik)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	1.Okur-yazar	0	3,541	0,002***	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 5 ve 6
	2.İlköğretim	4.67			
	3.Ortaokul	3.00			
	4. Lise	3.13			
	5. Ön Lisans	2.93			
	6. Lisans	3.35			
	7. Yüksek Lisans	4.00			
	8. Doktora	3.66			
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	1.Okur-yazar	0	3,747	0,001***	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 4 ve 5
	2.İlköğretim	4.67			
	3.Ortaokul	3.00			
	4. Lise	2.94			
	5. Ön Lisans	2.93			
	6. Lisans	3.33			
	7. Yüksek Lisans	4.00			
	8. Doktora	3.42			
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	1.Okur-yazar	0	2,966	0,008***	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 6
	2.İlköğretim	4.67			
	3.Ortaokul	3.00			
	4. Lise	3.13			
	5. Ön Lisans	3.07			
	6. Lisans	3.43			
	7. Yüksek Lisans	4.04			
	8. Doktora	3.64			
Faktör (Güvence/Garanti)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	1.Okur-yazar	0	2,588	0,019**	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 4
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	3.25			
	4. Lise	2.88			
	5. Ön Lisans	3.07			
	6. Lisans	3.27			
	7. Yüksek Lisans	3.75			
	8. Doktora	3.48			
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	1.Okur-yazar	0	3,033	0,007***	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 6 ve 8
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	2.50			
	4. Lise	3.00			
	5. Ön Lisans	3.29			
	6. Lisans	3.07			
	7. Yüksek Lisans	3.72			
	8. Doktora	2.93			
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki	1.Okur-yazar	0	3,299	0,004***	Tukey Gabriel
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	2.75			

güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	4. Lise	3.13			7 $\geq$ 5,6,8
	5. Ön Lisans	2.93			
	6. Lisans	3.37			
	7. Yüksek Lisans	3.94			
	8. Doktora	3.34			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 46'dan elde edilen sonuçlar:

- **“Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, ön lisan mezunları 2.93 ortalama ile yüksek lisans ve doktora mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 3.34 ortalama ile 1.75 ortalama sahip ortaokul mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, ilköğretim mezunları 4.33 ortalama ile 2.00 ortalama sahip ortaokul mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Kumar, pornografi, alkol gibi İslam’da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 4.25 ortalama ile 3.14 ortalama sahip ön lisans mezunlarından %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 3.87 ortalama ile 2.79 ortalama sahip ön lisans mezunlarından %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 4.00 ortalama ile lisans ve ön lisans mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 4.00 ortalama ile ön lisans ve lisans mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 4.04 ortalama ile 3.43 ortalamaya sahip lisans mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 3.75 ortalama ile 2.88 ortalamaya sahip lise mezunlarından %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 3.72 ortalama ile lisans ve doktora mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 3.94 ortalama ile ön lisans, lisans ve doktora mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

Tablo 47: ANOVA Testi Eğitim Durumu Karşılaştırması (Tasarruf Bankaları)

Faktör (Ademimerkeziyetçilik)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	1.Okur-yazar	0	2,554	0,020**	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 6,7 ve 8
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	4.50			
	4. Lise	4.00			
	5. Ön Lisans	3.00			
	6. Lisans	4.13			
	7. Yüksek Lisans	4.26			
	8. Doktora	4.24			
Faktör (Banka Hesaplarının Tutarlılığı ve Bütünlüğü)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	1.Okur-yazar	0	2,395	0,029**	Tukey Gabriel 7 $\geq$ 5 ve 6
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	4.75			
	4. Lise	4.00			
	5. Ön Lisans	3.43			
	6. Lisans	3.89			
	7. Yüksek Lisans	4.51			
	8. Doktora	3.96			

8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	1.Okur-yazar	0	2,508	0,023**	Tukey 4 $\geq$ 7
	2.İlköğretim	3.67			
	3.Ortaokul	4.75			
	4. Lise	3.38			
	5. Ön Lisans	3.36			
	6. Lisans	3.99			
	7. Yüksek Lisans	4.25			
	8. Doktora	4.04			
Faktör (Heveslilik)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	1.Okur-yazar	0	2,065	0,058*	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 7 ve 8
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	4.25			
	4. Lise	3.81			
	5. Ön Lisans	3.21			
	6. Lisans	3.95			
	7. Yüksek Lisans	4.19			
	8. Doktora	4.21			
Faktör (Empati)	Eğitim Durumu	Ort.	F	Sig	Test
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	1.Okur-yazar	0	2,972	0,008***	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 7 ve 8
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	3.75			
	4. Lise	3.75			
	5. Ön Lisans	3.14			
	6. Lisans	3.76			
	7. Yüksek Lisans	4.36			
	8. Doktora	4.15			
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.	1.Okur-yazar		1,983	0,069*	Tukey Gabriel 5 $\geq$ 7
	2.İlköğretim	4.33			
	3.Ortaokul	4.00			
	4. Lise	3.63			
	5. Ön Lisans	3.29			
	6. Lisans	3.73			
	7. Yüksek Lisans	4.23			
	8. Doktora	3.88			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 47'den elde edilen sonuçlar:

- “Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir” sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, ön lisans mezunları 3.00 ortalama ile lisans, yüksek lisans ve doktora mezunlarından %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 4.51 ortalama ile ön lisans ve lisans mezunlarından %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, yüksek lisans mezunları 4.25 ortalama ile 3.38 ortalamaya sahip lise mezunlarından %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, ön lisans mezunları 3.21 ile ortalama yüksek lisans ve doktora mezunlarından %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, ön lisans mezunları 3.14 ile ortalama yüksek lisans ve doktora mezunlarından %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, ön lisans mezunları 3.29 ortalama ile 4.23 ortalamaya sahip yüksek lisans mezunlarından %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

ANOVA Testi 3: Meslek Gruplarına İlişkin Karşılaştırma

Tablo 48: ANOVA Testi Meslek Grupları Karşılaştırması (Katılım Bankaları)

Faktör (Güvence/Garanti)	Meslek	Ort.	F	Sig	Test
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	1.Kamu Çalışanı	3.10	2,752	0,043**	Tukey Gabriel 3 $\geq$ 4
	2.Serbest Meslek	3.39			
	3.İşçi	2.83			
	4. Diğer	3.45			
Faktör (Empati)	Meslek	Ort.	F	Sig	Test
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	1.Kamu Çalışanı	2.31	2,610	0,052*	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 4
	2.Serbest Meslek	2.61			
	3.İşçi	2.67			
	4. Diğer	2.75			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 48’den elde edilen sonuçlar:

- Katılımcıların meslekleri üzerinden yapılan analizde, oluşturulan ölçeklere ilişkin sonuçlarda anlamlı farklılık tespit edilememiştir.

- **“Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, işçiler 2.83 ortalama ile 3.45 ortalamaya sahip diğer¹³ meslek gruplarına mensup bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, kamu çalışanları 2.31 ortalama ile 2.75 ortalamaya sahip diğer meslek gruplarına mensup bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- Tasarruf bankasına ilişkin ölçek ve sorulara verilen cevaplarda H_0 hipotezi kabul edildiğinden, meslek gruplarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

ANOVA Testi 4: Banka İlişisine Yönelik Karşılaştırma

Tablo 49: ANOVA Testi Banka ile İlişki (Ölçekler)

Ölçek Ortalamaları	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
1. Mevcut katılım bankacılığına ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	3.30	6,918	0,001***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.24			
	3.İlişkisi yok	2.90			
2. Muhtemel tasarruf bankacılığına ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	4.03	4,383	0,013**	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.88			
	3.İlişkisi yok	3.65			
3. Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	3.66	7,161	0,001***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.67			
	3.İlişkisi yok	3.15			
4. Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	3.35	6,163	0,002***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			
	3.İlişkisi yok	2.89			
5. Katılım bankası çalışanlarının verimlilik	1.Bireysel Müşteri	3.64	11,439	0,000***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.46			

¹³ Diğer meslek grupları; kamu çalışan, işçi ve serbest meslek dışında kalan meslek gruplarıdır. Araştırma kapsamında ev hanımı, öğrenci, emekli vb. kişiler bu kapsamda değerlendirilmiştir.

ve yaklaşımlarına ilişkin sorular	3.İlişkisi yok	2.95			
6. Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	3.30	5,410	0,005***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.26			
	3.İlişkisi yok	2.91			
9. Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	4.15	4,801	0,009***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.80			
	3.İlişkisi yok	3.70			
10. Tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorular	1.Bireysel Müşteri	4.03	2,622	0,075*	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.89			
	3.İlişkisi yok	3.70			
11. Tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	4.00	4,380	0,014**	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.85			
	3.İlişkisi yok	3.60			
12. Tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorular	1.Bireysel Müşteri	4.00	4,293	0,015**	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.88			
	3.İlişkisi yok	3.58			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 49'dan elde edilen sonuçlar:

- **Mevcut katılım bankacılığına ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.30 ortalamaya sahip bireysel müşteriler 2.90 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- **Muhtemel tasarruf bankacılığına ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 4.03 ortalamaya sahip bireysel müşteriler 3.65 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- **Katılım bankalarındaki fiziksel özelliklere ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %1 anlamlılık

düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.66 ortalama sağıp bireysel müşteriler 3.15 ortalama sağıp banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- **Katılım bankalarının İslami kurallara uyum becerisine ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.35 ortalama sağıp bireysel müşteriler 2.89 ortalama sağıp banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- **Katılım bankası çalışanlarının verimlilik ve yaklaşımlarına ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.64 ortalama sağıp bireysel müşteriler 2.95 ortalama sağıp banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- **Katılım bankasının hizmetlerinde güven duygusu uyandırabilmesine ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 3.30 ortalama sağıp bireysel müşteriler 2.91 ortalama sağıp banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- **Tasarruf bankasının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 4.15 ortalama sağıp bireysel müşteriler 3.70 ortalama sağıp banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- **Tasarruf bankası çalışanlarının davranışlarına yönelik sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 4.03 ortalama sağıp bireysel müşteriler 3.70 ortalama sağıp banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- **Tasarruf bankasında yer alacak olan ortaklık fikrine yaklaşımlara ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere

göre, 4.00 ortalamaya sahip bireysel müşteriler 3.60 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- **Tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin sorulara** verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, katılımcıların banka ile ilişkilerine göre %5 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan testlere göre, 4.00 ortalamaya sahip bireysel müşteriler 3.58 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Tablo 50: ANOVA Testi Banka ile İlişki (Katılım Bankaları)

Faktör (Fiziksel Özellikler)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	1.Bireysel Müşteri	4.10	12,706	0,000***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			
	3.İlişkisi yok	3.33			
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	1.Bireysel Müşteri	3.78	7,488	0,001***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.71			
	3.İlişkisi yok	3.16			
4. Katılım Bankalarının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	1.Bireysel Müşteri	3.57	4,799	0,009***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.57			
	3.İlişkisi yok	3.14			
Faktör (Güvenilirlik-İslami olma)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	1.Bireysel Müşteri	3.19	6,530	0,002***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			
	3.İlişkisi yok	2.67			
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	1.Bireysel Müşteri	3.01	2,506	0,084*	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			
	3.İlişkisi yok	2.68			
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları	1.Bireysel Müşteri	3.98	5,489	0,005***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			

tarafından destek alamaz.	3.İlişkisi yok	3.46			
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	1.Bireysel Müşteri	3.67	7,317	0,001***	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.29			
	3.İlişkisi yok	3.03			
Faktör (Heveslilik)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	1.Bireysel Müşteri	3.78	10,683	0,000***	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.43			
	3.İlişkisi yok	3.05			
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	1.Bireysel Müşteri	3.67	9,785	0,000***	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.71			
	3.İlişkisi yok	2.97			
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	1.Bireysel Müşteri	3.86	14,119	0,000***	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.57			
	3.İlişkisi yok	3.01			
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	1.Bireysel Müşteri	3.26	4,286	0,015**	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			
	3.İlişkisi yok	2.80			
Faktör (Güvence/Garanti)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	1.Bireysel Müşteri	3.28	4,172	0,017**	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.71			
	3.İlişkisi yok	2.89			
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	1.Bireysel Müşteri	3.51	8,075	0,000***	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.71			
	3.İlişkisi yok	2.94			
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	1.Bireysel Müşteri	3.59	7,705	0,001***	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			
	3.İlişkisi yok	3.04			

18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	1.Bireysel Müşteri	3.33	3,358	0,036**	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			
	3.İlişkisi yok	2.89			
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	1.Bireysel Müşteri	3.64	8,471	0,000****	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.43			
	3.İlişkisi yok	3.03			
Faktör (Empati)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	1.Bireysel Müşteri	3.34	4,993	0,007****	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.14			
	3.İlişkisi yok	2.86			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 50’den elde edilen sonuçlar:

- **“Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.10 ortalama ile 3.33 ortalama sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.78 ortalama ile 3.16 ortalama sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankalarının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.57 ortalama ile 3.14 ortalama sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.19 ortalama ile 2.67 ortalama sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel

müşteriler 3.01 ortalama ile 2.68 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Kumar, pornografi, alkol gibi İslam’da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.98 ortalama ile 3.46 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.67 ortalama ile 3.03 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.78 ortalama ile 3.05 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.67 ortalama ile 3.67 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.86 ortalama ile 3.01 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.26 ortalama ile 2.80 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.28 ortalama ile 2.89 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.51 ortalama ile 2.94 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.59 ortalama ile 3.04 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.33 ortalama ile 2.89 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.64 ortalama ile 3.03 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.34 ortalama ile 2.86 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

Tablo 51: ANOVA Testi Banka ile İlişki (Tasarruf Bankaları)

Faktör (Ademimerkeziyetçilik)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM’lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	1.Bireysel Müşteri	4.25	3,211	0,042**	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	4.14			
	3.İlişkisi yok	3.85			
Faktör (Banka Hesaplarının Tutarlılığı ve Bütünlüğü)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	1.Bireysel Müşteri	4.20	4,365	0,014**	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.71			

	3.İlişkisi yok	3.72			
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	1.Bireysel Müşteri	4.16	4,481	0,012**	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.57			
	3.İlişkisi yok	3.68			
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	1.Bireysel Müşteri	3.99	2,660	0,072*	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	4.00			
	3.İlişkisi yok	3.63			
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	1.Bireysel Müşteri	4.12	3,349	0,037**	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			
	3.İlişkisi yok	3.73			
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	1.Bireysel Müşteri	4.29	4,592	0,011**	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			
	3.İlişkisi yok	3.77			
Faktör (Heveslilik)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	1.Bireysel Müşteri	4.16	3,749	0,025**	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			
	3.İlişkisi yok	3.76			
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	1.Bireysel Müşteri	4.19	4,117	0,017**	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			
	3.İlişkisi yok	3.77			
Faktör (Katılım)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılıyorum.	1.Bireysel Müşteri	4.11	7,364	0,001****	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.71			
	3.İlişkisi yok	3.52			
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak	1.Bireysel Müşteri	3.78	2,530	0,082*	Tukey Gabriel 1≥3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			

kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.	3.İlişkisi yok	3.43			
17. Tasarruf Bankasının bulunduğum şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	1.Bireysel Müşteri	3.97	2,845	0,060*	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			
	3.İlişkisi yok	3.62			
Faktör (Empati)	Banka İlişkisi	Ort.	F	Sig	Test
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	1.Bireysel Müşteri	4.06	3,497	0,032**	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	4.00			
	3.İlişkisi yok	3.66			
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	1.Bireysel Müşteri	4.15	6,201	0,002***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.71			
	3.İlişkisi yok	3.58			
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.	1.Bireysel Müşteri	4.01	4,783	0,009***	Tukey Gabriel 1 $\geq$ 3
	2.Kurumsal Müşteri	3.86			
	3.İlişkisi yok	3.53			

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 51’den elde edilen sonuçlar:

- **“Tasarruf Bankasının şube ve ATM’lerinin ulaşılabilir olması önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.25 ortalama ile 3.85 ortalama sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.20 ortalama ile 3.72 ortalama sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.16 ortalama ile 3.68 ortalama sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.99 ortalama ile

3.63 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliğı gereklidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.12 ortalama ile 3.73 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.29 ortalama ile 3.77 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.16 ortalama ile 3.76 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.19 ortalama ile 3.77 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.11 ortalama ile 3.52 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.78 ortalama ile 3.43 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasının bulunduğum şehre yatırım yapması müşteri si olmamı pozitif etkiler”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 3.97 ortalama ile 3.62 ortalama sağıp banka müşteri si olmayan bireylerden %10 marjinal anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.
- **“Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel

müşteriler 4.06 ortalama ile 3.66 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.15 ortalama ile 3.58 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

- **“Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir”** sorusuna verilen cevaplarda H_0 hipotezi reddedildiğinden, bireysel müşteriler 4.01 ortalama ile 3.53 ortalamaya sahip banka müşterisi olmayan bireylerden %1 anlamlılık düzeyinde farklılaşmıştır.

4.1.3. Türkiye’deki Mevcut Katılım Bankaları ve Muhtemel Tasarruf Bankacılığına Dair Genel Değerlendirme

İslami tasarruf bankacılık modeli için şartlar ve beklentilerin araştırıldığı bu bölümde, öncelikli olarak İslami bankacılığın geçmişi ele alınmış ve ilk İslami banka olarak da kabul edilen Mit Ghamr yerel tasarruf bankası incelenmiştir.

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası temelinde hazırlanmış olan anket soruları ile kurulması muhtemel tasarruf bankasına ilişkin istek ve beklentiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca önerilecek İslami tasarruf bankacılığı modeli için Türkiye’de İslami bankacılık kurumu olan Katılım bankalarına olan algı ve düşünceler araştırılmıştır. t-testi ve ANOVA testlerinden elde edilen sonuçlara ilişkin değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır.

T-testi sonuçları:

- Yapılan test sonuçlarına göre, katılımcıların cinsiyet gruplarında anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir. Katılım bankacılığına dair soruların yer aldığı ölçekte cinsiyet arasında farklılaşma tespit edilmezken tasarruf bankacılığına dair soruların yer aldığı ölçekte erkekler, 4.01 ortalama kadınlardan farklılaşmıştır. Aynı şekilde, tasarruf bankasının toplumsal ve ekonomik sorumluluklarına ilişkin erkekler 4.03 ortalama ile kadınlardan farklılaşmışlardır. Erkeklerin finansal konu ve kararlarda daha etkin ve fikir sahibi olması farklılaşmanın sebebi olabilir.

- Katılımcıların, katılım bankası müşterisi olma/ma durumları üzerinden yapılan testte ise gruplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Katılım bankacılığına

ilişkin sorularda ve özellikle Katılım bankacılığının işleyiş ve hizmetlerine ilişkin sorularda banka müşterisi bireyler, banka müşterisi olmayanlardan farklılaşmıştır. Katılım bankası müşterilerinin, bankaları hakkında ayırıcı bir bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Müşterilerin sahip oldukları bilgi, bankaları tarafından aktarılmış olabileceği gibi müşterilerin çeşitli ön kabullerle (İslami kurallara göre hareket etmesini beklemek gibi) bu bankaları tercih etmiş olmaları da muhtemeldir.

- Katılımcıların katılım bankası müşterisi olma/ma durumlarının muhtemel tasarruf bankacılığına ilişkin sorularda da gruplar arası anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Özellikle katılım bankası müşterilerinin verdiği cevaplardan, kurulacak İslami bir tasarruf bankasına ilgi gösterebilecekleri anlaşılmaktadır.
- Doğduğu ilden farklı bir ilde ikamet etme durumları üzerinden yapılan testte özellikle tasarruf bankacılığına ilişkin sorularda gruplar arası anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Tasarruf bankacılığına ilişkin sorularda katılımcıların, bankanın faaliyeti, çalışanlardan beklentileri ve İslami bankacılık konusundaki fikirlerinin yanı sıra ağırlıklı olarak yerelliğe olan ilgileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların tasarruf bankasının yerel olmasına ilişkin sorulara verdikleri yanıtlarda, doğdukları ilden farklı bir ilde ikamet edenlerin 4.00 ortalama ile 3.73 ortalamaya sahip farklı bir ilde ikamet etmeyenlerden farklılaştığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kişiler farklı bir ilde ikamet ediyor olsalar dahi doğdukları yerlere olan manevi bağları, bu il veya bölgelere yapılacak yatırımları önemsediklerini göstermektedir. Türkiye gibi iç göçün yoğun olduğu bir ülkede kişilerin doğdukları il veya bölgede kurulacak yerel bankayı önemsiyor olmaları, ileriye dönük bölgeler arası kalkınma farklılıklarını da ortadan kaldırabilir.

ANOVA testi sonuçları:

- Yaş grupları üzerinden yapılan testte Katılım bankacılığına ilişkin bazı sorularda gruplar arası farklılık tespit edilirken tasarruf bankacılığına ilişkin sorularda gruplar arası herhangi bir farklılık tespit edilememiştir. Katılım bankalarının İslami kurallara uymasına ilişkin sorularda 66 yaş ve üstü bireylerin diğer yaş gruplarından farklılaştığı görülmektedir. Kişilerin yaşları ilerledikçe dini konulardaki hassasiyetlerinin arttığı düşünülürse İslami kurallara ilişkin sorulardaki farklılaşma anlamlıdır. Ayrıca bankacılık hizmet, ürün ve ücretlerine ilişkin sorularda, 18-40 yaş ve 41-65 yaş arası alt grupların birbirlerinden anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre bankacılık işlem ve

hizmetleri konusunda 66 yaş ve üstü bireylere göre diğer alt grupların daha hassas ve farkındalıklarının yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

- Katılımcıların eğitim durumları üzerinden yapılan testte, özellikle Katılım bankalarının İslami bankacılık faaliyetlerine ilişkin sorularda gruplar arası farklılık olduğu görülmüştür. Katılım bankalarının İslami kurallara uyumuna ilişkin sorularda ön lisans mezunları 2.81 ortalamayla ve tasarruf bankalarının İslami kurallara göre hareket etmesine ilişkin sorularda da 3.37 ortalamayla diğer gruplardan farklılaşmıştır. İslami tasarruf bankası fikrine 4.75 ortalama sahip ortaokul mezunlarını, 4.30 ortalama sahip yüksek lisans mezunların takip etmiştir. Bireylerin İslami tasarruf bankasına olan yaklaşımlarında eğitim durumlarının etkisi olduğu yorumunu yapmak doğru olmayacaktır.

- Katılımcıların meslek gruplarına dair yapılan testlerde Katılım bankacılığına ve tasarruf bankacılığına ilişkin sorularda anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir. Katılım bankalarının yoksulluğun azaltmada etkili olduğuna ilişkin soruda kamu çalışanları 2.31 ortalama ile 2.75 ortalama sahip diğer meslek gruplarına mensup bireylerden farklılaşmıştır. İlginç olan iki grup için de ortalamalarının düşük olması ve dolayısıyla her iki meslek grubuna sahip bireylerin de Katılım bankalarının yoksulluğu azaltmada etkili olmadığı görüşüne sahip olmalarıdır.

- Katılım bankası ile katılımcıların ilişkileri üzerinden yapılan testte Katılım bankası müşterisi olanlar ile olmayanlar arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Bireysel veya kurumsal müşteriler arasında herhangi bir farklılık tespit edilememiştir. Özellikle tasarruf bankacılığına ilişkin sorularda Katılım bankası bireysel müşterileri, banka müşterisi olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Dolayısıyla mevcut Katılım bankası müşterilerinin, kurulacak İslami bir tasarruf bankası müşterisi olmaları güçlü bir ihtimaldir. Kurulacak İslami tasarruf bankası, mevcut Katılım bankacılığında yaşanan sıkıntı veya eksiklikleri giderebilirse, İslami bankacılığın Türkiye finans sektöründeki payına olumlu katkı sağlayabilir.

4.2. Türkiye İçin İslami Tasarruf Bankası Model Önerisi

Dünya'daki tasarruf bankalarının prensipleri, İslami tasarruf bankacılığı modeli, Türkiye'de İslami tasarruf bankacılığının ekonomik sonuçları ve beklentilerin incelendiği

tez çalışmasında, elde edilen veriler ışığında model önerisinde bulunmaktadır. Modele ilişkin öneri ve tespitler alt başlıklarda yer almaktadır.

4.2.1 Mevzuat-Hukuki Yapı

Tasarruf bankalarının, Avrupa başta olmak üzere birçok Dünya ülkesinde kalkınmaya veya kişilerin finansal sisteme dahil edilmesine katkı sağladığı literatürdeki edinilen bilgilerde de görülmüştür. İstanbul Emniyet Sandığı istisna edilirse, Türkiye’de bugüne kadar hiçbir tasarruf bankası ya da tasarruf sandığı kurulmamıştır. 1930 yılında tasarruf sandıklarının kuruluşunu teşvik etmek amacıyla 1711 sayılı bir kanun çıkarılmışsa da bu kanun sonraki yıllarda hiçbir tasarruf sandığının kurulması ve işlemesine hizmet edememiştir (Ulutan, 1957, ss. 230–231). Tasarruf sandıklarına ilişkin 1711 sayılı kanun, 02.05.2007 tarih ve 26510 Resmî Gazete’de yayımlanan 26.04.2007 tarih ve 5637 sayılı kanunun 1. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır (Uygulama İmkânı Kalmamış Bazı Kanunların Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun, 2007). 2007 yılında kanunun yürürlükten kaldırılmasından sonra 07.03.2021 tarih ve 31416 Resmî Gazete’de yayımlanan 04.03.2021 tarih ve 7292 sayılı kanun ile Türkiye’de mevcut tasarrufa dayalı finans şirketlerine ilişkin bir düzenleme yapılmıştır (Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2021). Fakat mevcut kanun, tasarruf bankacılığına ilişkin mevzuatı kapsamamaktadır.

- Yapılan incelemeler sonucunda, Türkiye’de mevcut tasarruf bankalarına veya tasarruf sendikalarına ilişkin herhangi bir kanun veya düzenleme tespit edilememiştir. Türkiye’deki tasarruf finansman şirketlerine yönelik düzenleme, tasarruf bankalarının kuruluşuna ilişkin gereklilikleri kapsayamayacaktır. Çünkü bu şirketler, sadece tüketim kredisi vermekte ve mevduat toplayamamaktadır. BDDK bünyesinde olan bu şirketler, bankacılık faaliyeti dışında yer almaktadır.
- Tasarruf bankalarına ilişkin BDDK bünyesinde yeni bir düzenleme yapılması önerilmektedir. Aynı şekilde yeni düzenleme Katılım bankalarına ilişkin düzenleme genişletilerek de gerçekleştirilebilir. Düzenlemede tasarruf bankacılığına ilişkin temel ilkelerin (bölgesellik, katılım) göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

- Tasarruf bankalarının kuruluşlarına ilişkin detaylı bir mevzuat çalışması gerekmektedir. İlk aşamada Katılım bankaları bünyesinde “Yerel Katılım Havuzu”¹⁴ kurulabilir. Bu havuzlar, Katılım bankalarında gerçekleştirilen murabaha işlemleri yerine mudarebe ve müşareke işlemlerinde değerlendirilebilir. Her fon sahibi yerel kalkınmasında katkı sağlayacağı ili seçer ve Katılım bankası bu fonlardaki paraları ilgili il ve bölgelerdeki yatırımlar için kullanabilir. Yapılan anket çalışmasında da kişilerin kendi illerine yapılacak yatırımları önemsedikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla oluşturulacak fonun yatırımcılar tarafından talep görmesi beklenmektedir.
- Günümüzde ABD’deki bağışların %35’lik dilimi kişilerin kendi kiliselerine verdiği tespit edilmiştir. Bu bağışlar insanların yalnızca dini hassasiyetlerinden kaynaklanmamakta aynı zamanda bu yardımdan faydalanacak kimselerin kendilerinin ailesi veya yakını olduğunu bilmelerinden de kaynaklanmaktadır. Ayrıca ABD’deki en fazla bağış yapılan grup okul ve kolejlerdir. Yine birçok insan bağışlarını kendi okullarına vermektedir. Bu durum kişilerin kurumlarla kurdukları bağlılık duygusuyla ilgilidir (Shiller, 2019, s. 312). Bu veriler göz önüne alındığında, Katılım bankaları bünyesinde oluşturulacak “Yerel Katılım Havuzu” ile hem kişiler kendi il ve bölgelerine yatırım yapabilecek hem de Katılım bankalarının bu fon havuzları sayesinde ortaklıklara (mudarebe, müşareke) ilişkin faaliyetleri artacaktır.

4.2.2. Örgütsel Yapı

- Tasarruf bankalarına ilişkin yapılan araştırmada hem dünya ülkelerinde hem de Mit Ghamr’ın kurulduğu Mısır örneğinde, bankaların bağlı olduğu Tasarruf Bankaları Birliği çatı kuruluşu olduğu görülmüştür. Bu kuruluş, kamu kuruluşu olmamakla birlikte bankalar üzerinde herhangi bir yaptırım gücü de bulunmamaktadır. Türkiye örneğinde de böyle bir kuruluşun olması tasarruf bankalarının rekabet gücünü arttırmak açısından önemlidir.
- Dünya örneklerinde tasarruf bankalarının daha çok yerel kamu kurumu statüsünde yer aldığı görülmüştür. Mit Ghamr örneği ise Mısır’da özel bir girişim olarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye modelinde İslami tasarruf bankalarının özel girişimler ile

¹⁴ Tez görüşmeleri esnasında getirdiği öneri için danışmanım Prof. Dr. Şakir Görmüş’e teşekkür ederim.

kurulması önerilmektedir. Vins (2008) tarafından yapılan çalışmada, politikanın Alman tasarruf bankalarını üzerindeki etkileri araştırılmıştır (Vins, 2008, ss. 36–37). Araştırmanın sonuçlarında, özellikle seçim dönemlerinde tasarruf bankalarının hem kurumsal hem de özel kişilere kredi verme eğilimlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla yerel kamu otoritesinin yönetiminde kurulan bankalar, zaman içerisinde kendi kuruluş ve hedeflerinden saparak yerel yöneticilerin amaç ve hedeflerine hizmet edebilme riskini taşımaktadır.

- Kamu kuruluşlarının müşteriler nezdindeki güven faktörü oldukça önemlidir. Fakat Katılım bankacılığı sektöründe yer alan kamu kuruluşlarının, sektör paylarına bakıldığında özel kurumlara göre oldukça az paya sahip oldukları görülmektedir (Tablo 52). Kamu kurumlarının özel kurumlara nispetle kuruluşları daha geç olmuştur. Fakat bu kurumların kuruluşlarından itibaren geçen sürede özel kurumlarla arasındaki farkı kapatamadığı görülmüştür. Dolayısıyla İslami bir tasarruf bankacılığı modelinin özel bir girişim olarak kurulmasının talep yönünde olumlu karşılanması beklenmektedir.

Tablo 52: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Finansal Büyüklükleri (Eylül/2021)

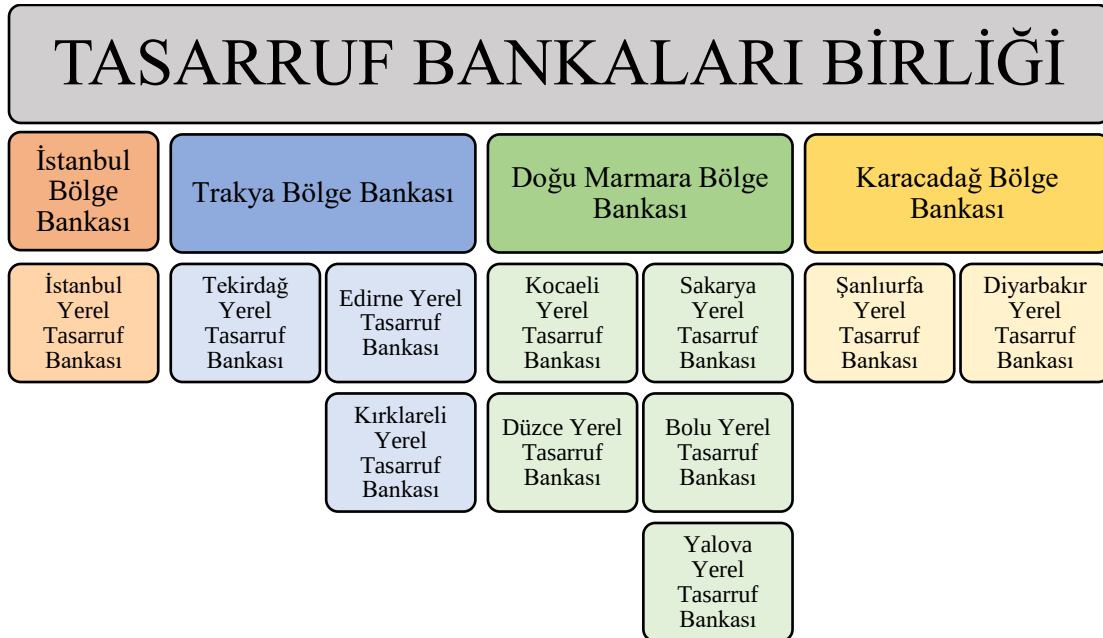
	Bankalar	Toplam Toplanan Fonlar	Toplam Kullandırılan Fonlar	Toplam Aktifler
Özel Kurum	Albaraka Türk Katılım Bankası	66.737.740	48.867.302	83.732.266
	Kuveyt Türk Katılım Bankası	151.191.037	94.886.325	186.903.445
	Türkiye Finans Katılım Bankası	62.284.849	48.366.433	84.891.128
	TOPLAM	280.213.626	192.120.060	355.526.839
Kamu Kurumu	Vakıf Katılım Bankası	50.416.438	38.618.455	73.215.553
	Ziraat Katılım Bankası	57.432.330	52.558.440	76.435.446
	Emlak Katılım Bankası	16.453.765	15.156.201	25.511.723
	TOPLAM	124.302.533	106.333.096	175.162.722

Kaynak: TKBB internet sitesinden alınan bilgiler doğrultusunda yazar tarafından hazırlanmıştır.

- Özel girişimler Cumhuriyet dönemi yerel bankalarda olduğu gibi yerel iş adamı ve girişimciler tarafından kurulabileceği gibi MÜSİAD gibi dernek ve vakıflar tarafından spesifik amaçlar (sadece otomotiv sanayine kredi vermek gibi) doğrultusunda da kurulabilir. Bu kurumlarda kamu, iştirakçi olarak yer alabilir. Kamunun iştiraki bir yandan kuruma olan güveni tesis ederken diğer yandan kurumun özerkliğinin devamını sağlayacaktır.

- Özel girişimler neticesinde kurulması hedeflenen İslami tasarruf bankalarının, Türkiye’de var olan çeşitli dini topluluklar, dernek ve vakıflar bünyesinde yer alması bu kurumlara olan aidiyet duygusunu pekiştirecek ve bankaların paydaşlarına karşı daha sorumlu hareket etmesini sağlayacaktır.
- Mit Ghamr örneğinde olduğu gibi tasarruf bankası çalışanlarının belirlenmesi de oldukça önemlidir. Osmanlı ve Türkiye topraklarında yer alan birçok kurum faaliyetlerinin (para vakıfları, sarraflar, loncalar, ahilik teşkilatı vs.) yerel kişiler ve halk tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Tüm bunların yanı sıra 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğunda hemen her yerde kadılar, sosyal kökenleri açısından mahkemeleri topladıkları bölge ya da mahalleye ait olmuşlardır. Osmanlı kadılarının çoğunluğu kendi memleketlerinde hizmet etmiş ve imparatorluk içinde yer değiştirmemiştir (Hallaq, 2019, s. 109). Osmanlı İmparatorluğunda yerel kurumların yöneticilik ve işleyişine ilişkin görevlere genel olarak yerel kişilerin getirilmesine özen gösterilmiştir. Buradaki amaç, yereldeki insanlarla doğrudan iletişim kurabilmek ve ihtiyaçlarını doğru tespit edebilmektir. Bu sebeple kurulacak İslami tasarruf bankası yönetici ve çalışanlarının da özel olarak bölge insanından seçilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir.
- Yönetici ve çalışan seçimi önemli olduğu kadar bu kişilerin kurumun temel amaç ve hedeflerini doğru kavraması da önemlidir. Ayrıca çalışanların, kurumun faaliyetlerini müşterilere doğru aktarması da gerekmektedir. Mit Ghamr örneği başta olmak üzere hem dünyada mevcut tasarruf bankacılığı modellerinde hem de Türkiye’de kurulmuş olan kimi yerel bankalarda çalışanların eğitime özel ihtimam gösterildiği tespit edilmiştir. Bu açıdan kurulacak İslami tasarruf bankalarında yer alacak yönetici ve çalışanların eğitim durumlarına bakılmaksızın standart bir müfredat çerçevesinde eğitime tabi tutulması önemlidir. Eğitimlerin, çalışanların faaliyette olduğu süreçte de devam etmesi faydalı olacaktır.
- Dünya tasarruf bankacılığı modelinde, yerel tasarruf bankaları genel olarak bir il veya bölgeyi kapsayacak şekilde kurulmaktadır. Bu bankaların bölgelerinde birbirleriyle iletişim ve faaliyetlerini geliştirmelerini sağlayan bir de bölge bankaları bulunmaktadır. Türkiye örneğinde ise yerel kalkınmaya yönelik hedefleri olan kalkınma ajansları yerel tasarruf bankalarının “bölge bankaları” olarak görev yapabilirler. Türkiye’de 26 adet

kalkınma ajansı bulunmaktadır (EK 19). Kalkınma ajansları, 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). Kalkınma ajanslarının mevcut mevzuatları bu faaliyetleri yerine getirebilecek şekilde genişletilebilir. Bölge bankaları sayesinde, yerel tasarruf bankalarının amaç ve hedef birliği sağlayabilecekleri kurumlar oluşmuş olacaktır. Kalkınma ajansları halihazırda, bulundukları bölgeleri kalkındıracak alanlara yönelik projeleri yönetmektedir. Yerel tasarruf bankaları vesilesiyle yine kendi bölge kalkınmalarına yönelik faaliyet ve yatırımlar düzenleyebilecek ayrıca kendi bölgesindeki yerel tasarruf bankasıyla işlemler gerçekleştirebilecektir. Her bir kalkınma ajansı faaliyet gösterdiği bölge için spesifik yatırım alanları (tarım, hayvancılık vb. hatta belirgin şekilde büyükbaş hayvancılık, kömür madenciliği vb. şeklinde alanlar) seçerek bölgedeki yerel tasarruf bankaların bu alanlara kredi verilmesi yönünde teşvik edebilir. Önerilen örgütlenmeye ilişkin örnek bir yapılanma Şekil 4’te gösterilmektedir. Toplamda 26 bölge bankasına ilişkin model, 4 bölge üzerinden gösterilmiştir.

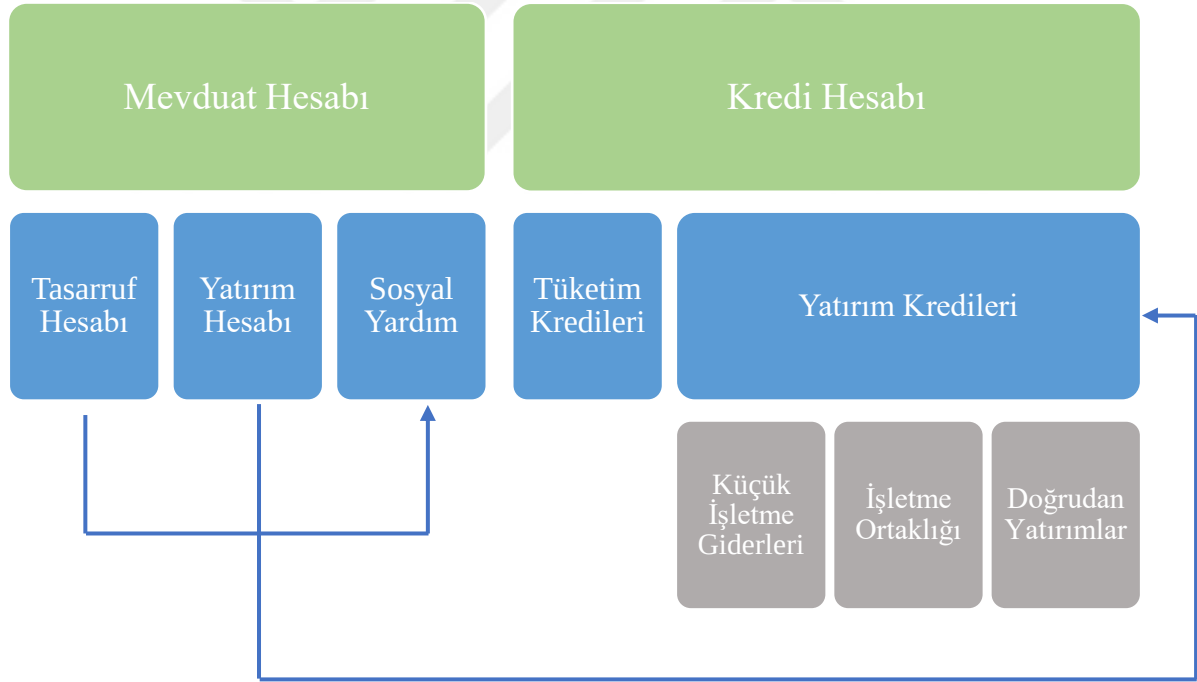
Şekil 5: Türkiye Tasarruf Bankaları Örgütlenme Yapıları

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

- Mevcut Katılım bankacılığında finansal ürünlerin İslami kurallara uygunluğunu denetleyen “danışma kurulları” bulunmaktadır. İslami tasarruf bankaları için danışma kurullarının bulunması elzemdir. Hem her bir yerel tasarruf bankası bünyesinde oluşturulacak danışma kurullarının arasında fikir çatışmaları yaşanmaması hem de kurulların işlem maliyetlerini azaltmak amacıyla Tasarruf Bankaları Birliği çatısı altında tek bir danışma kurulu oluşturulması daha doğru olacaktır. Katılım bankacılığında bulunan danışma kurulu üyelerinin seçilme kriterlerinin (her mezhepten bir kişinin olması, eğitim durumları vb.) oluşturulacak danışma kurulu için geçerli olması uygun olacaktır.

4.2.3. Bankacılık Hizmetleri

Türkiye için oluşturulacak İslami tasarruf bankası modelinde Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının hesapları önemli bir zemin teşkil etmektedir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının hesapları üzerinden oluşturulacak modele ilişkin öneriler şu şekildedir.

Şekil 6: Türkiye Yerel Tasarruf Bankası Faaliyet Hesapları

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

4.2.3.1. Mevduat Hesabı

- Mevduat hesabı Mit Ghamr yerel tasarruf bankasındaki şekliyle yer almalıdır. Tasarruf hesabı mevcut Katılım bankalarındaki cari hesap ve yatırım hesabı ise mevcut Katılım bankalarında yer alan katılma hesabı olarak görev yapacaktır. Tasarruf hesabı sahipleri bankanın kâr veya zararından herhangi bir pay almamaktadır. Fakat Katılım bankalarındaki cari hesaplardan farklı olarak tasarruf hesabı sahipleri ihtiyaç duydukları takdirde sosyal yardımlar hesabından kredi kullanabilecektir. Bu hesaptan kredi kullanabilme şartı, kişinin en az 1 yıl süreyle tasarruf hesabı sahibi olmasıdır. Mit Ghamr yerel tasarruf bankasında, sosyal yardım hesabından kullanılan krediler karz olarak verilmiştir. Karz olarak alınan paralara herhangi bir vade farkı (faiz) yansıtılmamaktadır. Bu konu suistimallere neden olabileceği için Türkiye için yapılacak modelde bu krediler, mudarebe + karz¹⁵ şeklinde verilebilir. Mudarebe ortaklığında kredi alan kişi, bankanın faaliyetlerine doğrudan ortak olmaktadır. Dolayısıyla ödenmeyen kredi neticesinde yaşanacak zara kredi alan kişiye doğrudan yansıtılacaktır. Bu durum, kredi alan kişinin sorumluluk almasını sağlayacak ve bu şekilde verilerin kredilerin geri dönüşünü kolaylaştıracaktır.

- Yatırım hesabı, mevcut Katılım bankalarında yer alan katılma hesapları şeklinde faaliyet gösterecektir. Mevcut katılma hesaplarına daha çok Katılım bankalarındaki murabaha işlemlerinin kâr oranları yansıtılmaktadır. Fakat İslami tasarruf bankacılık modelinde tüketim kredisinden çok yatırım kredilerine ağırlık verecektir. Dolayısıyla bankacılık işlemlerinde murabaha işlemi istisna olarak yer almalıdır. Bu doğrultuda bankada mudarebe, müşareke, azalan müşareke gibi ortaklık işlemleri gerçekleştirilecektir. İslami tasarruf bankalarına ait bilanço hesaplarında murabaha işlemlerinin payı hiçbir zaman ortaklık işlemlerinin önüne geçmemelidir. Banka bilançolarında karşılaşılabilecek böyle bir durumda, gerekli görüldüğü takdirde ilgili bankaya yaptırım uygulanabilir. Bu durumun önüne geçilemezse, kurulacak İslami tasarruf bankalarının mevcut Katılım bankalarından bir farkı olmayacaktır.

¹⁵ 26.12.2019 tarihli tez izleme toplantısında Prof. Dr. Süleyman Kaya'nın önerisidir. Kendisine katkısı için teşekkür ederim.

- Mit Ghamr yerel tasarruf bankasında Müslümanların zekât ödemeleri, ilgili kişilere (fakirler, miskinler, zekât toplamakla görevlendirilen memurlar, müellefe-i kulûb adı verilen kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimseler, esaretten kurtulacaklar, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış olanlar (Tevbe Suresi/60. Ayet)) dağıtılmak üzere sosyal yardım hesabında toplanmaktadır. Bu hesap sadece zekât ödemelerine değil sadaka veya çeşitli bağışlara da açıktır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu hesap aynı zamanda yatırımcıların ihtiyaç duyduğunda kredi kullanabildiği bir yardımlaşma hesabıdır. Türkiye'de kurulacak İslami tasarruf bankasında yer alacak olan sosyal yardım hesabının zekât toplama faaliyeti olmasına gerek görülmemektedir. Zira Türkiye'deki birçok kimse gerek kendileri gerekse dernekler vasıtasıyla bu görevlerini yerine getirmektedirler. Banka müşterilerinden böyle bir talep gelmesi durumunda kişilerin dernek veya ilgili kurumlara yönlendirilmesi daha uygun olacaktır. Sosyal yardım hesabının daha çok banka paydaşları arasındaki bir yardımlaşma sandığı olarak görev yapması daha doğrudur.

4.2.3.2. Kredi Hesabı

- Tüketim kredileri, murabaha yöntemi kullanılarak gerçekleştirilecektir. Fakat bunun yanı sıra dünyadaki tasarruf bankacılığı uygulamalarında ev, araba gibi ihtiyaçlara yönelik tasarruf sandıkları oluşturulmuştur. Bu kurumlar Türkiye'de tasarruf finansman şirketleri olarak görev yapmaktadır. Tasarruf bankaları, bünyesindeki tüketim kredileri kapsamında bu şirketlerin faaliyetleri gerçekleştirilebilir. Yerel tasarruf bankalarının yerel halka kredi vermesi dolayısıyla kredi dönüşlerindeki riskler de minimal düzeye indirgenmiş olacaktır. Ayrıca Türkiye'de mevcut kurumlar, bankacılık hizmetleri ve hizmetlerin İslami kurallara uygunluğu konusunda kafa karışıklıkları mevcuttur. Hali hazırdaki tasarruf finansman şirketleri kişilerin ev, araba gibi ihtiyaçlarını küçük tasarruflarla karşılayabilmesine olanak sağlamaktadır. Fakat bu şirketler tasarruf bankacılığı çatısı altında tek bir faaliyet şeklinde gerçekleştirilebilir.

- Tasarruf bankalarının temel özelliği katma değer oluşturacak kişi veya projelere kredi vermesidir. Bu doğrultuda Türkiye'de kurulacak tasarruf bankaları, KOBİ ve girişimcilere yönelik kredi sunacaktır. Kredi başvurusunda kişilerin projeyi doğru ve anlaşılır şekilde tanıtmaları istenecek ve bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacak projeler desteklenecektir. Kredi başvurusunda bulunan kişilerin bölge halkından olmaları veya

güçlü yerel bağlarının olması önemlidir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası girişimcilere sadece kredi vermekle kalmayıp projeleri teknik ve donanım açısından da desteklemiştir. Daha önceden belirtildiği üzere her bölgedeki yerel tasarruf bankasının belli alanlara yatırım ve kredi vermesi ve bu doğrultuda alanda uzman kişileri istihdam etmesi beklenebilir. Örneğin, tarıma yönelik yatırımlara kredi sağlayan yerel tasarruf bankalarında projelere danışmanlık yapmaları için ziraat mühendisi istihdam edilmesi uygun olacaktır. Yatırım projelerinde sadece finansal destek yeterli olmayacaktır. Finansal destek banka personeli tarafından sağlanabilirken, yatırım projelerine danışmanlık ve teknik destek sağlamak üzere ilgili alanlarda (veteriner, jeofizik mühendisi, uluslararası ticaret vs.) uzman kişilerin istihdam edilmesi önemli olacaktır.

- Türkiye’de tarıma kredi sağlayan tarım kredi kooperatifleri ve KOBİ ve girişimcilere destek veren KOSGEB gibi kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumların yerel tasarruf bankaları ile iş birliği içinde çalışması gerekli görüldüğü taktirde aynı organizasyon şemasına dahil olmaları, kredi talep eden kişiler açısından da daha faydalı olacaktır.
- Yatırım kredileri KOBİ’lerin, çiftçilerin ve çeşitli meslek sahibi iş insanlarının donanım, teçhizat veya danışmanlık hizmetleri için verilebileceği gibi yeni kurulacak bir proje veya girişimde de kullanılabilecektir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası bir tuğla fabrikası kuruluşuna doğrudan yatırım yapmış ve zamanla sahipliği girişimci ve projenin paydalarına bırakmıştır. Dolayısıyla Türkiye modelinde de tasarruf bankaları, projenin sağlayacağı katkıyı da göz önünde bulundurarak, doğrudan yatırımlarda bulunmalıdır.

4.2.4. Sosyal Sorumluluk

- Psikolojik bir araştırmaya göre, insanlar fedakârlık yaptıklarında daha mutlu olmaktadır ve bu durum insanların psikolojik olarak bunalımda olma ihtimallerini düşürmektedir. Diğerkâm davranışlar, sosyal bağlamda etkili bir antidepresandır (Shiller, 2019, s. 317). Bu anlamda bireyler bizzat kendilerinin yaptıkları yardımların yanı sıra kurumlar vasıtasıyla da çeşitli yardım faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Türkiye’de yardım faaliyetleri daha çok dernekler üzerinden yürütülmektedir. Mit Ghamr örneğinde, bankanın kendine ait sosyal yardım fonu bulunmaktadır. Sosyal yardım hesabı, kişilerin yardımlaşma amacıyla yatırdığı paralardan oluşmaktadır. Banka müşterisi olan kişiler beklenmedik kredi ihtiyaçlarını bu hesaptan karşılayabilmektedir. Bu hesap, kişilerin

yardımlaşma duygularını harekete geçirirken bir yandan da kendileri için bir güvenlik/sigorta görevi görmektedir. Dolayısıyla sosyal yardım hesabı, zaten yerel halktan oluşan yatırımcıların bankaya olan aidiyetlerini de arttıracaktır.

- Tasarruf bankaları kâr amacı gütmeyen, yerel kalkınmayı hedefleyen ve sosyal yardımları önemseyen önemli sosyal finans kurumlarıdır. Bunun yanı sıra bu bankalar, çeşitli kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri yerine getirmektedir (Kavakcı, 2021). Türkiye’de kurulacak İslami tasarruf bankaları, kuruluş itibarıyla sosyal sorumluluk taşıyan kurumlar olacaktır. Bunun yanı sıra bankanın, çalışanlarına olduğu gibi müşterilerine yönelik de çeşitli eğitim ve faaliyetler düzenlemesi beklenmektedir. Mit Ghamr yerel tasarruf bankası ve Türkiye’de kurulan yerel bankalar örneklerinde özellikle tasarruf bilinci oluşturmaya yönelik faaliyetler yapıldığı tespit edilmiştir. Bu faaliyetler hem bireylerdeki tasarruf bilincini oluşturacak hem de yerel tasarruf bankalarının daha fazla fon kaynağına ulaşmalarını sağlayacaktır.

- Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri, günümüzde finans sektörü başta olmak üzere birçok işletmenin önem verdiği yatırımlardır. İslami tasarruf bankaları, yapacakları kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde projenin reklam değerinden çok katkısına ve bankanın kurumsal kimliğine uyumlu olmasına önem göstermelidir. Fakat en önemlisi projelerin, bölgeye ait alanda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri, bankanın sosyal yardımlaşma fonundan sağlanabilir.

SONUÇ

Tasarrufta bulunanı tasarrufa iten, emniyet hissi ve ileride ortaya çıkacak bazı ihtiyaçlarını giderebilme gibi güdülerdir. Bunun yanı sıra girişimcinin herhangi bir eylemde bulunmasının güdüsü ise kârdır. Onun için bu iki grubun güdülerini harekete geçirecek bir sistem oluşturmak oldukça önemlidir (El-Neccar, 1982, s. 31–32; El-Neccar, 1985, s. 10).

Tasarruf güdüsü ile gelir hacmi arasında iddia edildiği gibi bir ilişki bulunmamaktadır. Bunun kanıtı, birçok az gelirli kişinin büyük oranlarda tasarrufta bulunmalarıdır. Çünkü aslında tasarruf, kökleşmiş bir adet ve edinilmiş bir güdüdür. Dolayısıyla tasarruf, yatırım organlarına gitmek kaydıyla, yakın bir harcamayı uzak bir harcamaya dönüştüren psikolojik bir eylemdir (El-Neccar, 1982, s. 32; El-Neccar, 1985, s. 10).

Psikolojik araştırmalar, tasarruf davranışını iki sebepten meydana geldiğini ispatlamıştır (El-Neccar, 1982, s. 32), (El-Neccar, 1985, s. 10):

- Tasarruf isteği
- Tasarruf imkânı

Tasarruf isteği, psikolojik bir eylemdir. Tasarruf imkânı (gücü) ise iki değişkenden meydana gelmektedir. Bunlardan birincisi gelir ve ikincisi ise tüketimdir. Tüketim de harcamaya dönük bir eylem olduğu için bu da psikolojik bir eylem olarak kabul edilebilir. Bu nedenle tasarruf kararına etki eden değişkenler arasında gelir, çok sınırlı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla tasarruf davranışını tetikleyerek tasarrufçu bir tutumu ortaya çıkarmak mümkün ve önemlidir (El-Neccar, 1982, s. 32; El-Neccar, 1985, s. 11).

Mit Ghamr yerel tasarruf bankası, tasarruf bilincinin yerleşmesi konusunda çok önemli bir örnektir. Zira bankanın müşteri sayısı dört yılda 17.560’tan 251.152’ye yükselmiş ve bu kişilerin %61’i daha önceden hiç tasarruf yapmamış bireylerden oluşmuştur. Ayrıca %77’lik kesiminin tasarruf bilincine bakış açısı bu banka ile değişiklik göstermiştir (Alonso, 2015, s. 10).

Tüm bunların yanında finans mekanizması, tek başına hedefin ne olması gerektiğini göstermemektedir. Finans herhangi bir hedefi somut hale getirmez. Aslında finansın kendisi direkt olarak “para kazanmak” ile ilgili değildir. Bir topluluktaki finansal kurumlar, toplumun hedef ve idealleri arasında denge sağlayabilirse güçlü ve başarılı

olabilirler (Shiller, 2019, s. 36). Bugün Müslümanların karşı karşıya kaldığı politik, yasal, kültürel ve ekonomik mücadeleler, kendilerine ait ahlaki ve kültürel değerler ile modern dünyanın (kendilerinin üretmediği/üretmediği fakat yaşamak zorunda kaldığı) ahlaki gerçeklikleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır (Hallaq, 2019, s. 26). Bu yüzden ülkeler ve toplumlar kendi ahlaki ve kültürel değerleri çerçevesinde finansal kurumlar oluşturmalarıdır.

Finans mekanizmasının temel kurumları olan bankalar, bankacılık işlemlerinde demokratikleşmeyi sağlayabilmeleri için düşük gelirli insanlara hizmet sağlamaları yönünde teşvik ve vergi iadeleri gibi bazı devlet politikaları ile desteklenmişlerdir. Ancak daha fazla insanın finansal hizmetlerden yararlanmasını teşvik etmek için 19. yüzyıl tasarruf bankası hareketliliğini 21. yüzyıl için tekrar tasarlamamız gerekmektedir (Shiller, 2019, s. 88).

Dünyadaki tasarruf bankacılığı modelleri incelenerek, Türkiye için İslami bir tasarruf bankacılığı model önerisi sunulmaya çalışılan tezin bölümlerinde konuya ilişkin araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırma ve sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

1. Bölüm: Tasarruf bankacılığı modeli ve temel prensipleri; Almanya başta olmak üzere çeşitli ülkelerdeki tasarruf bankacılığı modelleri incelenmiş olup tasarruf bankacılığın temel prensipler ve organizasyon yapılarına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Buna göre Türkiye için sunulacak tasarruf bankacılığı modelinin kapsamı gereken prensip ve gereklilikler şu şekildedir:

- Tasarruf bankalarının temel prensibi bölgesellik/yerelliktir. Dolayısıyla bu kurumların bulundukları bölgenin kalkınmasına katkı sağlayabilmeleri için yerel mevduatları yerel kredilere dönüştürmeleri gerekmektedir.
- İncelenen tasarruf bankalarının hukuki olarak kamu hukuku mevzuatına tabi oldukları görülmüştür. Bu kurumlar daha çok belediye/eyalet yönetimine bağlı kamu kurumlarıdır. Fakat yerel yönetimin banka üzerinde mülkiyet hakkı bulunmamaktadır.
- Tasarruf bankalarının bir ağ yapısı bulunmaktadır. Yerel olarak kurulan bankaların üst yapısında bölge bankaları ve bölge bankalarının da bağlı bulunduğu Tasarruf Bankaları Birliği çatı kuruluşu bulunmaktadır. Bu ağ yapısı kurumların kendi işlemlerinde özerk olmasını ayrıca bankacılık işlemleri ve kriz dönemlerinde rakipleriyle rekabet edebilmelerini ve güçlü kalabilmelerini sağlamaktadır.

- İncelenen tasarruf bankaları, özellikle kriz dönemlerini çok fazla zarar görmeden atlattır. Bunun en temel nedeni tasarruf bankalarının, müşterileri ile yakın ilişkiler kurması ve dolayısıyla riskli yatırımlardan kaçınması olarak tespit edilmiştir.

2. Bölüm: İslami tasarruf bankacılığı modeli olan Mit Ghamr'ın prensipler ve işleyişi; Almanya tasarruf bankacılığı modeli örnek alınarak kurulduğu ifade edilen Mit Ghamr yerel bankasının temel prensipleri dikkate alınarak Türkiye'deki mevcut Katılım bankacılığı incelenmiş ve kurulması muhtemel tasarruf bankacılığı modeli için görüş ve öneriler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma ve sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının temel prensipleri arasında tasarruf bankacılığında yer alan ademimerkeziyetçilik (yerellik) ve İslami bankacılıkta yer alan katılım (mudarebe) ilkeleri yer almıştır. Bunun yanı sıra banka hesaplarının tutarlılığı ve bütünlüğü ilkesi ile hesapların çeşitliliğine önem verildiği görülmüştür.
- İslami bir yerel tasarruf bankacılık modeli olması açısından Mit Ghamr tecrübesi kısa olmasına rağmen önemlidir. Ayrıca bankanın kapanmasına ait iddialarda politik nedenlerin ağır basmış olması, bankanın ekonomik açıdan başarısız olma ihtimalini düşürmektedir.

3. Bölüm: Türkiye'de kurulacak İslami tasarruf bankasının ekonomik katkılarının ölçülmesi; Osmanlı İmparatorluğundan günümüze uzun bir geçmişe sahip Türkiye ekonomisi ve kurumları incelenmiştir. Özel olarak tasarruf bankacılığının temel ilkesi olan bölgesellik/yerellik prensibini taşıyan Cumhuriyet dönemi yerel bankalar tespit edilmiştir. Millî iktisat akımının bir sonucu olarak ortaya çıkan yerel bankaların ekonomik açıdan bölgeye olan katkıları incelenmiştir. Yapılan araştırma ve sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- Cumhuriyet'in ilk yıllarında zirve noktasına ulaşan yerel bankalar çoğunlukla yerel halk ve il milletvekilleri tarafından kurulmuştur. Dolayısıyla bu bankalar, kamu kuruluşları değil her biri özel bir girişimdir.
- Kurulan bankaların çoğu küçük sermayeli olup banka ortaklık senetleri sadece Osmanlı-Türk vatandaşlarına münhasır olarak çıkartılmıştır. Yerel bankaların yabancı ülke vatandaşlarının ortaklıklarına açık olmamasının nedeni "millî iktisat" hareketinin sebebi de olan ülkedeki hâkim yabancı sermayeye olan muhalefettir.

- Yerel bankaların kuruluş amacı daha çok yerel esnaf, tüccar ve zanaatkârın kredi ihtiyacını gidermek ve sermaye birikimine sahip yerel halkın birikimlerini değerlendirmek olmuştur.
- Bankalar özel olarak yabancı sermayenin hâkim olduğu İstanbul dışında, Anadolu topraklarında kurulmuştur. Bunun haricinde bankaların demiryolu civarı ve tarım, hayvancılık konusunda gelişmiş il ve ilçelerde kurulduğu tespit edilmiştir.
- Yerel bankaların faaliyet süreleri hem Dünya Ekonomik Buhranı hem de ülkedeki savaşlar nedeniyle uzun olmamıştır. Yerel bankaların faaliyet sürelerinin kısa olmasında, Türkiye’de çıkarılan Bankalar Kanunu sonrası yeterli sermayeye sahip olmamaları ve Türkiye’de yaygınlaşan ulusal bankacılık ve şubeleşmenin artması da etkili olmuştur.
- Yerel bankaların yerel kalkınmaya etkilerine ilişkin yapılan ampirik araştırmada, il ve ilçelerde kurulan bankalar ile yerel kalkınma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Fakat bankaların faaliyet süreleri ile yerel kalkınma arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Yerel bankaların faaliyet sürelerinin bulundukları il veya ilçenin kalkınmasında etkili olduğu görülmüştür. Bunun nedeni, kurumun bölgeye olan etkisinin zaman içinde ortaya çıkmasıdır.
- Yapılan ampirik çalışmada ayrıca demiryolu ve fabrikaların il ve ilçelerin kalkınmasına olan etkileri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlarda, sözü edilen değişkenler ile yerel kalkınma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu değişkenlerin daha uzun zaman dilimleriyle test edilmesi daha doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

4. Bölüm: Türkiye’deki mevcut Katılım bankacılığına dair görüşlerin ve kurulacak İslami tasarruftan beklentilerin tespit edilmesi; Literatür taramasından elde edilen veriler ışığında ölçek hazırlanmıştır. İslami bankacılığına ait ve Mit Ghamr bankasında ilişkin literatür doğrultusunda hazırlanan anket araştırmasında şu sonuçlara ulaşılmıştır;

- Yapılan araştırma sonucunda, mevcut katılım bankası müşterilerinin tasarruf bankasına ilgi gösterecekleri ortaya koyulmuştur. Ayrıca kişilerin, özellikle doğdukları yerden farklı yerde ikamet edenlerin, kendi şehir bölgelerine yatırım ve kalkınma konusunda daha istekli oldukları tespit edilmiştir.
- Anket çalışmasında yer alan İslami tasarruf bankasına ilişkin sorulara ait verilerin ortalamasına bakıldığında, katılımcıların bu bankacılık modeline ilgili ve istekli oldukları görülmüştür.

- Bu bölümde, Türkiye için İslami tasarruf bankacılığı modeli önerileri dört başlık altında yer almıştır. Öneriler ve içerikleri kısaca şu şekildedir;

- **Mevzuat-Hukuki Yapı:** Tez araştırması kapsamında tasarruf bankacılığına yönelik mevzuat eksikliği tespit edilmiş olup bu konuya yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.
- **Örgütsel Yapı:** Dünya'daki tasarruf bankacılığı uygulamaları göz önüne alınarak Türkiye'de oluşturulacak tasarruf bankasına ilişkin çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Türkiye'de için planlanan tasarruf bankasının önerilerinde, İslami bankacılık prensipleri ve Türkiye'nin ekonomik-kültürel dinamikleri dikkate alınmıştır.
- **Bankacılık Hizmetleri:** Mevduat ve kredi hesabı alt başlıkları altında bankacılık hizmetlerine yönelik yapılan öneriler, Mit Ghmar yerel tasarruf bankası tecrübesinden hareket edilerek hazırlanmıştır.
- **Sosyal Sorumluluk:** Sosyal finans kurumu statüsünde bulunan tasarruf bankacılığının, sosyal yardım hesabı ve sosyal sorumluluk projelerine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Türkiye bankacılık sektörünün büyük bölümünü ticari bankalar oluşturmaktadır. Bu bankaların yanı sıra yine ticari bankacılık faaliyeti sürdüren Katılım bankaları aynı sektörde rekabet etmektedirler. Tez çalışmasındaki araştırmalardan elde edilen veriler ışığında, Türkiye için İslami tasarruf bankacılığı model önerisi sunulmuştur. Bu model ile hem ticari bankacılığa alternatif oluşturulacak hem de Türkiye'deki İslami bankacılığın payı arttırılacaktır. İlerleyen dönemde, tez çalışmasında yapılan araştırmalar daha uzun dönemli ve geniş ölçekli araştırmalar ile desteklenerek Türkiye'de İslami tasarruf bankacılığı kurulmasına zemin oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Abduh, M., Omar, M. A., & Duasa, J. (2011). The Impact of Crisis and Macroeconomic Variables towards Islamic Banking Deposits. *American Journal of Applied Sciences*, 8(12), 1413–1418. <https://doi.org/10.3844/ajassp.2011.1413.1418>
- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2002). Reversal of Fortune : Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. *Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1231–1294. <https://www.jstor.org/stable/4132478?origin=JSTOR-pdf>
- Adewale, A. (2020). Assessing The Stability of The Islamic Banking Industry Amid The COVID-19 Pandemic. İçinde *Islamic Financial Services Board Working Paper Series* (Sayı Aralık).
- Akgüç, Ö. (1975). *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*. Türkiye Bankalar Birliği.
- Akgüç, Ö. (1989). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. Gerçek Yayınevi.
- Akyıldız, A. (2009). Sarraflık. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 163–165). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Alagöz, M. (1981). El-Neccar ile bir Hasbihal. *Hilâl Dergisi*, 2-3–17.
- Alonso, I. M. (2015). Mit Ghamr: Pioneer in Islamic Banking. *10th International Conference on Islamic Economics and Finance*.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya Yayıncılık.
- Andersson, M., & Rodriguez, E. (2013). Banks and Crises: Sweden during 150 years. İçinde L. De Noose, Chris ; de Llamby (Ed.), *The Aftermaths of Crises Savings and Savings Banks: Elements of Stability in Times of Crises?* (ss. 99–129). WSBI-ESBG.
- Autheman, M. A. (1988). *Osmanlı Bankası’nın Tarihçesi*. Osmanlı Bankası.
- Aykaç, M. (1997). *Abbâsi Devleti’nin İlk Dönemi “İdari Teşkilâtında Divânlar (132-232/750-847)”*. Türk Tarih Kurumu.
- Aykent, İ. H. (1970). *Planlı Kalkınma Döneminde Türk Bankacılığı*. Ege Matbaası.
- Bal, F. (2014). Çölün Ekonomisi: İslam Öncesi Arap Yarımadası’nda Ticaret, Ortaklık, Para ve Kredi. *Akademik Ortadoğu*, 9(1), 95–118.
- Baltagi, B. H. (2021). Econometric Analysis of Panel Data. İçinde *Springer Texts in Business and Economics* (Sixth Edit). Springer Nature Switzerland AG.
- Bayarslan, A. (2018). *Eskişehir Milli Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi Örneğinde*

Osmanlı Milli İktisat Politikaları. Ordu Üniversitesi.

- Bayram, O. (2018). *Türkiye için Turizm Talep Denkleminin Tahmini: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Etkenler*. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Behar, C. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927* (Tarihi İst). T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Bilgi, N. (2013). Manisa Bağcılar Bankası: Kuruluşu ve Örgütlenme Süreci (1917-1927). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(1), 105–131.
- Bozkurt, N. (2009). Sarraflık. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 162–163). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bredenbeck, K. (1997). Savings Mobilization: Lessons from The Peruvian Municipal Savings Banks in Trujillo and Sullana. *Giordano Dell-Amore Foundation*, 21(1), 87–109.
- Brown, E. (2014). *Exploring the Sparkassen Model of Local Savings Bank in Ireland with the Savings Bank Foundation for International Cooperation (SBFIC)*. <https://webofdebt.files.wordpress.com>.
<https://ellenbrown.com/2014/11/02/exploring-the-sparkassen-model-of-local-savings-banks-in-ireland/>
- Bülbül, D., Schmidt, R. H., & Schüwer, U. (2013). *Savings banks and cooperative banks in Europe* (Sayı 5; White Paper Series). <http://hdl.handle.net/10419/88684%0AStandard-Nutzungsbedingungen>:
- Çağatay, N. (1971). Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu, Para Vakıfları ve Bankacılık. *Vakıflar Dergisi*, 39–66.
- Canatar, B. (2021). *The Effect of Exchange Rate on Firm Performance: Evidence from Turkish Listed Firms*. [Yüksel lisans tezi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi].
- Chachi, A. (2005). Origin and Development of Commercial and Islamic Banking Operations. *Journal of King Abdulaziz University JKAU: Islamic Economics*, 18(2), 3–25.
- Choulet, C. (2016). *German Sparkassen: A Model to Follow?* economic-research.bnpparibas.com. economic-research.bnpparibas.com
- Çınar, F. (2020). Regulatory Landscape and Shariah Governance in Turkey. *IFN Islamic Finance News*. www.ddcap.com
- De Roover, R. (1946). The Medici Bank Organization and Management. *The Journal of Economic History*, 6(1), 24–52. <https://doi.org/10.1017/S0022050700062100>
- De Roover, R. (1963). The Rise and Decline of The Medici Bank, 1397-1494. İçinde *Harvard studies in business history*, 21. Harvard University Press.

<https://doi.org/10.2307/259228>

- Doğan, H. (2012). Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 397–416.
- Doğru, H. (1990). Eskişehir Çiftçi Bankası (1918-1930). *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, VIII(1–2), 267–282.
- Döndüren, H. (1990). İslam’da Para Vakfı ve Finansman Olarak Kullanma Yöntemleri. *Altınoluk Dergisi*, 17–19. <https://katalog.idp.org.tr/pdf/34403/33168>
- Döndüren, H. (1991). Karz-ı Hasen “Güzel Borç”. *Altınoluk Dergisi*, 31–32.
- Dûrî, A. (2014). *İslâm İktisat Tarihine Giriş* (S. Orman (çev.)). İnsan Yayınları.
- El-Ashker, A., & Wilson, R. (2019). *İslam İktisadının Kısa Tarihi* (S. Yaldiran & Z. E. Bayrak (çev.)). İktisat Yayınları.
- El-Naggar, A. (1978). Islamic Banks: A Model and a Challenge. İçinde A. Gauhar (Ed.), *The Challenge of Islam* (ss. 219–234). Islamic Council of Europe.
- El-Neccar, A. (1982). İslam Bankaları Çerçevesi. *Hilâl Dergisi*, 30–34. <https://katalog.idp.org.tr/yazilar/55049/islam-bankalari-cercevesi>
- El-Neccar, A. (1985). İslam Bankaları Çerçevesi. *Hilâl Dergisi*, 8–15. <https://katalog.idp.org.tr/yazilar/55548/islam-bankalari-cercevesi>
- El Tiby, A. M. (2011). *Islamic Banking-How to Manage Risk and Improve Profitability*. Wiley.
- Eldem, E. (1999). *Osmanlı Bankası Tarihi* (A. Berktaş (çev.)). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Emir, C. T. (2015). *An Analysis of Sarrafs Credit Networks in Istanbul (1844-1863)*. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi].
- Erdaş, S. (2014). Modern Türk Bankacılık Tarihine Çevreden Bir Bakış: Anadolu’da Yerel Bankacılık. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 7–44. <https://doi.org/10.1501/mtad.11.2014.2.16>
- Erdaş, S. (2018). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aksaray ve Çevresinde Yerel Bankacılık Faaliyetleri ve Aksaray Halk İktisat Bankası Örneği. *History Studies*, 10(3), 31–51.
- Ersoy, A. (2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fıtri İktisat ve İktisadi Yapısı. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 1(1), 37–64.
- Ersoy, A., & Hazıroğlu, T. (2019). İslam İktisadı ve İslami Finansın Temel İlkeleri. İçinde Ş. Görmüş, A. Albayrak, & A. Yabanlı (Ed.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım*

Bankacılığı (ss. 42–77). TKBB Yayınları.

Ertürk, N. (2008). 19. Yüzyıl Osmanlı Sanayi Hareketleri içinde *Fabrika-i Hümâyûnlar*. [Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi].

Experiments in Islamic Banking - Egypt. (y.y.). Tarihinde 26 Haziran 2021, adresinden erişildi https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/52863/11/11_chapter_6.pdf

Ez-Zerka, M. A., & En-Neccâr, A. M. A. (2017). *İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta* (H. Karaman (çev.)). İz Yayıncılık.

Faroghi, S. (2010). *Osmanlı imparatorluğu ve Etrafındaki Dünya* (A. Berktaş (çev.); 2. Baskı). Kitap Yayınevi.

Finanzgruppe Deutscher Sparkassen. (2014). *Report to Society 2014*.

Galloux, M. (1999). The State's Responses to Private Islamic Finance Experiments in Egypt. *Thunderbird International Business Review*, 41(4–5), 481–500.

German Savings Banks Association (DSGV) (2015). *Financial Report 2015 "Our Results – Our Contribution"*. Deutscher Sparkassen- und Giroverband e. V

Gieseler, J. (2021a). *The Savings Banks Organisation in Austria*.

Gieseler, J. (2021b). *The Savings Banks Organisation in France*.

Gieseler, J. (2021c). *The Savings Banks Organisation in Italy*.

Gieseler, J. (2021d). *The Savings Banks Organisation in Spain*.

Gieseler, J. (2021e). *The Savings Banks Organisation in Sweden*.

Görmüş, Ş., & Yabanlı, A. (2019). Katılım Bankacılığı Ekosisteminin Gelişimi. İçinde Ş. Görmüş, A. Albayrak, & A. Yabanlı (Ed.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (ss. 104–135). TKBB Yayınları.

Hakenes, H., Hasan, I., Molyneux, P., & Xie, R. (2015). Small Banks and Local Economic Development. *Review of Finance*, 19(2), 653–683. <https://doi.org/10.1093/rof/rfu003>

Hallaq, W. B. (2019). *İmkânsız Devlet* (A. Hikmet (çev.)). Babil Kitap.

Hassan, A. (2009). The Global Financial Crisis and Islamic Banking. *The Islamic Foundation, UK*, 100–112. [https://doi.org/10.21511/bbs.12\(3\).2017.08](https://doi.org/10.21511/bbs.12(3).2017.08)

Haziroğlu, T., Koyuncu, O., & Solak, M. Y. (2019). Katılım Bankacılığı İş Modeli. İçinde Ş. Görmüş, A. Albayrak, & A. Yabanlı (Ed.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 162–187). TKBB Yayınları.

Heid, F., Porath, D., & Stolz, S. (2003). *Does Capital Regulation Matter for Bank*

- Behavior? Evidence for German Savings Banks* (Sayı 1192; Kiel Working Paper).
- Henderson, G., & McAuliffe, P. S. (1972). Savings Banks and Community Development: A Remedy for Runaway Capital. *Yale Review of Law and Social Action*, 2(1), 47–58. <https://digitalcommons.law.yale.edu/yrlsa/vol2/iss1/5/>
- Homoud, S. H. (1985). *Islamic Banking: The Adaptation of Banking Practice to Conform with Islamic Law*. Arabian Information Limited.
- Höwer, D. (2016). The Role of Bank Relationships When Firms are Financially Distressed. *Centre for European Economic Research (ZEW)*, 65, 59–75. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2016.01.002>
- Islamic Financial Services Board, IFSB. (2021). *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2021*.
- İnalcık, H., & Quataert, D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (H. Berktay (çev.); Cilt: 1). Eren Yayıncılık.
- Kallek, C. (2015). *Sosyal Servet “İslam’da Yönetim-Piyasa İlişkisi”*. Klasik Yayınları.
- Karaoğlu, Ö. (2019). *Osmanlı İktisadi-Mali Uygulamalarının Şer’iliği Tartışması “Üç Tarz-ı Te’vil”*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri* (B. Tırnakçı (çev.)). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kavakcı, S. (2021). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Perspektifinden Tasarruf Bankaları ve Türkiye’deki Tasarruf Finansman Şirketleri* (Sayı 19).
- Kaya, S. (2003). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi*. [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Kaya, S. (2007). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri*. [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Kazgan, G. (2004). *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, H., Ateş, T., Tekin, O., Koraltürk, M., Soyak, A., Eroğlu, N., & Kaban, Z. (1999). *Osmanlı’dan Günümüze Türk Finans Tarihi* (Cilt 1). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.
- Klöwer, G., & Schönenbach, R. (2014, Ocak). Ahmed el Naggat “The Pioneer of Islamic Banking”. *The European Association for Banking and Financial History (EABH)*.
- Koetter, M., & Vins, O. (2008). *The Quiet Life Hypothesis in Banking – Evidence from German Savings Banks* (Finance and Accounting, Sayı 190).
- Köse, H. (2010). *140 Numaralı Darphane Defterine Göre* (H . 1251 – 1260/ M . 1836 –

- 1845) *Osmanlı Devleti'nde Sarraflar*. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Köse, M. Z. (2016). Galata'da Ermeni Sarraflar ve Kredi İlişkileri (1700-1720). *Tarih Dergisi / Turkish Journal of History*, 64(2), 73–99.
- Kuran, T. (2019). *İslam ve Ekonomik Azgelişmişlik "Tarihsel ve Çağdaş Bağlantılar"* (A. C. Balcı (çev.)). Efil Yayınevi.
- Kurt, M., Çakır, B., & Demir, K. (2016). Türkiye'de Modern Yönetimin Erken Dönemleri: Geç-Osmanlı Döneminde Fabrikalar, Sanayi Mektepleri ve Yabancı Uzmanlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45(Özel Sayı), 154–165.
- Kutluata, M. (1970). Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 11, 55–106.
- Kuyucak, H. A. (1939). *Para ve Banka* (Cilt:2). Maarif Matbaası.
- Lehmann-Hasemeyer, S., & Wahl, F. (2017). Savings Banks and the Industrial Revolution in Prussia: Supporting Regional Development with Public Financial Institutions. İçinde *Hohenheim Discussion Papers in Business, Economics and Social Sciences* (Sayı 18; Hohenheim Discussion Papers in Business, Economics and Social Sciences, C. 18). <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14631.85927>
- Lone, F. A. (2016). Islamic Banks and Financial Institutions: A Study of Their Objectives and Achievements. İçinde *Palgrave Macmillan* (C. 17, Sayı 1). <https://doi.org/10.1080/13602009708716362>
- Mandaville, J. E. (1979). Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire. *International Journal of Middle East Studies*, 10(3), 289–308. <https://doi.org/10.1017/S0020743800000118>
- Manghetti, G. (2013). The Impact of Crises on the Savings Banks Institutions in Italy. İçinde Laure De Noose, Chris ; de Llamby (Ed.), *The Aftermaths of Crises Savings and Savings Banks: Elements of Stability in Times of Crises?* (s. 75–84). WSBI-ESBG.
- Martín-Aceña, P. (2013). The Savings Bank Crisis in Spain: When and How? İçinde La De Noose, Chris ; de Llamby (Ed.), *The Aftermaths of Crises Savings and Savings Banks: Elements of Stability in Times of Crises?* (s. 85–98). WSBI-ESBG.
- Mayer, A. E. (1985). Islamic Banking and Credit Policies in The Sadat Era: The Social Origins of Islamic Banking in Egypt. *Arab Law Quarterly*, 1(1), 32–50. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Morgan, G. A., Barrett, K. C., Leech, N. L., & Gloeckner, G. W. (2019). IBM SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation. İçinde *IBM SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation* (4th Editio). <https://doi.org/10.4324/9780429287657>

- Naqvi, S. N. H. (2018). *İslam, Ekonomi ve Toplum* (O. Maraşlı (çev.)). İktisat Yayınları.
- Nisar, S. (2002). The State of Islamic Finance in India: Strengths and Weaknesses. *Review of Islamic Economics*, 12, 87–99.
- Ökçün, A. G. (1975). 1900-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar. İçinde O. Okyar & H. Ü. Nalbantoğlu (Ed.), *Türkiye İktisat Tarihi Semineri “Metinler/Tartışmalar”* (C/13, s. 409–476). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Okeke, J. U., & Okeke, E. N. (2016). Least Squares Dummy Variable in Determination of Dynamic Panel Model Parameters. *European Journal of Engineering Research and Science*, 1(6), 77–81.
- Orhan, Z. H. (2018). Mit Ghamr Savings Bank: A Role Model or an Irreplicable Utopia? *İnsan ve Toplum*, 8(2), 85–102.
- Ortabağ, E. (2017). *Osmanlı Döneminde Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon*. [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları “Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği”*. Türk Tarih Kurumu.
- Özdemir, E., & Çakırbaş, A. (2013). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nevşehir’de Bankacılık Faaliyetleri; Nevşehir Bankası T.A.Ş ve Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası T.A.Ş. *Turkish Studies*, 8(5), 559–575.
- Özer, M. H. (2012). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Yerel Banka Teşebbüsü: Diyarbakır Bankası (1930-1939). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 382–392.
- Özgüler, H. İ. (1972). *Dünya’da ve Türkiye’de Para ve Bankacılık*. Türkiye Bankalar Birliği.
- Öztürk, G. (2019). Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Mahalli Bir Banka: Akseki Ticaret Bankası. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(29), 317–338.
- Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*. İletişim Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2016). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları* (G. Aksay (çev.); VI. Basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Parasız, İ. (2000). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. Kuşak Ofset.
- Parasız, İ. (2011). *Türkiye ve Dünya’da Bankacılık*. Ezgi Kitabevi.

- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research. *Journal of Marketing*, 49(1): 41–50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.
- Pektaş, İ. (2021, Aralık 11). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Açılan Fabrikalar*. <https://www.ilhamipektas.com/cumhuriyetin-ilk-yillarinda-yapilan-fabrikalar/>
- Roberts, R. (2013). The Impact of Crises on Savings Banks Institutions in the United Kingdom. İçinde Laure De Noose, Chris ; de Llamby (Ed.), *The Aftermaths of Crises Savings and Savings Banks: Elements of Stability in Times of Crises?* (s. 29–46). WSBI-ESBG.
- Ross, D. (2013). Savings Bank Depositors in a Crisis: Glasgow 1847 and 1857. *Financial History Review*, 20(2), 183–208. <https://doi.org/10.1017/S0968565013000103>
- Said, A. (2012). Efficiency in Islamic Banking During a Financial Crisis-An Empirical Analysis of Forty-Seven Banks. *Journal of Applied Finance & Banking*, 2(3), 163–197.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, T. C. (2022). *Kalkınma Ajansları*. <https://www.sanayi.gov.tr/bolgesel-kalkinma-faaliyetleri/kurumsal-yapilar/01129b>
- Sarısr, S. (2009). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yerel Bankacılık Girişimleri: Niğde Örneği. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 26, 199–216. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Serdar, M. (2019). Medici Ailesi: Floransa’da Bir Ailenin Yükseliş Öyküsü. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 655–668.
- Shereen, M., & Tayyab, A. (2021). *Islamic Finance Development Report IFDI 2021*. https://www.zawya.com/mena/en/ifg-publications/261021110826Z/?utm_source=Eloqua&utm_medium=email&utm_campaign=568104_IFDI2021&utm_content=568104_IFDI2021
- Shiller, R. J. (2019). *Finans ve İyi Toplum* (E. Akkaş (çev.)). Albaraka Yayınları.
- Silier, O. (1975). 1920’lerde Türkiye’de Millî Bankacılığın Genel Görünümü. İçinde O. Okyar & H. Ü. Nalbantoğlu (Ed.), *Türkiye İktisat Tarihi Semineri “Metinler/Tartışmalar”* (C/13, s. 485–533). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Simper, R. (1999). Economies of Scale in The Italian Saving Bank Industry. *Applied Financial Economics*, 9(1), 11–19. <https://doi.org/10.1080/096031099332492>
- Simpson, C. V. J. (2013). *The German Sparkassen (Savings Banks)*. Civitas.

- Şimşek, E. (2010). *Abbâsîler Döneminde Değişim Aracı Olarak Para*. [Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi].
- Sümer, F. (1994). Dihkan. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 289–290). Türkiye Diyanet Vakfı.
- S&P Global Ratings. (2020). *Islamic Finance Outlook 2021*.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yönetim*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Tamçelik, S. (2000). Osmanlı Dönemi Demiryollarının Tarihî Gelişimi İçerisinde Siyasî ve İktisadî Sosyal Etkileri. *Erdem*, 12(35), 483–535. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/686847>
- Thomes, P. (2013). The Impact of Crises on The Savings Banks Institutions in Germany. İçinde Laure De Noose, Chris ; de Llamby (Ed.), *The Aftermaths of Crises Savings and Savings Banks: Elements of Stability in Times of Crises?* (s. 47–62). WSBI-ESBG.
- Toprak, Z. (2014). *Türkiye’de Milli İktisat 1908-1918*. Doğan Kitap.
- Tournié, V. (2013). The Crisis and the French Savings Banks. İçinde Laure De Noose, Chris ; de Llamby (Ed.), *The Aftermaths of Crises Savings and Savings Banks: Elements of Stability in Times of Crises?* (ss. 63–74). WSBI-ESBG.
- Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2018). Ulaşan ve Erişen Türkiye 2018 Yılı Raporu. İçinde *Bakanlık Yayınları* (s. 219–250). Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tws.2012.02.007>
- Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete.Uygulama İmkânı Kalmamış Bazı Kanunların Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun, Kanun No. 5637 (2007). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070502-5.htm>
- Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete.Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 7292 (2021). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210307-10.htm>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (1927). 28 Ekim 1927 Umumi Nüfus Tahriri. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (1935). 1935 Genel Nüfus Sayımı. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (1941). 1940 Genel Nüfus Sayımı. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (1945). 1945 Genel Nüfus Sayımı. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php>

- Türkiye İstatistik Kurumu. (1950). *1950 Umumi Nüfus Sayımı*. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (1959). *1955 Nüfus Grupları itibariyle Şehirler ve Köyler*. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (1960). *1960 Genel Nüfus Sayımı*. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/yordambt/yordam.php>
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği, TKBB, (2021, Aralık 1). *Banka Mukayese Raporu*. <https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği, TKBB, (2021, Aralık 1). *Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri*. <https://tkbb.org.tr/veri/sektormukayese>
- Türkiye Mühendislik Haberleri, T. (2006). 1923 - 1940 Dönemi Demiryolları. *TMH Programlı Kalkınma Projeleri*, 2-3(442-443), 24-25. <https://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/21.pdf>
- Ulutan, B. (1957). *Bankacılığın Tekâmülü*. İller Bankası Muhaberat ve Neşriyat Müdürlüğü.
- Uluyol, O. (2019). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Gelişimi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16, 19-40. <https://dergipark.org.tr/muftad/issue/42022/506002>
- Ünlü, E. (2020). *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Merkez-Taşra Bağlamında Sarrafların İlişki Ağları: Bir Sosyal Ağ Analizi Yöntemi Denemesi*. [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi].
- Venardos, A. M. (2020). *İslami Bankacılık ve Finanstta Güncel Meseleler "Mevcut Sistemde Direnç ve İstikrar"* (S. T. Umut (çev.)). İktisat Yayınları.
- Vins, O. (2008). *How Politics Influence State-owned Banks " The Case of German Savings Banks"* (Sayı 191; Finance and Accounting, Sayı November).
- Wilson, R. (1983). *Banking and Finance in the Arab Middle East*. İçinde *Macmillan Publisher LTD*. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Wohlers-Scharf, T. (1983). *Arab and Islamic Banks-New Business Partners for Developing Countries*. OECD.
- WSBI-ESBG. (2006). *Access To Finance " What Does It Mean And How Do Savings Banks Foster Access"* (Sayı Ocak).
- WSBI-ESBG. (2021). *Covid-19: Customer Proximity in Practice*. <https://www.wsbi-esbg.org/covid-19/WSBI-ESBG-Response/Pages/Case-studies.aspx>
- Yediyıldız, B. (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi "Bir Sosyal Tarih İncelemesi"*. Türk Tarih Kurumu.

- Yeniçeri, C. (1993). Cehbez. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 222–223). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yiğit, İ. (2004). Mevâlî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 424–426). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yıldız, Y. (2010). *Milli Yerel Bir Banka Örneği: Akşehir Bankası T.A.Ş.* [Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi].

EKLER

EK 1: Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 13/10/2020-E.9208

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı :61923333/050.99/
Konu :27/08 Saime KAVAKCI

Sayın Saime KAVAKCI

İlgi : Saime KAVAKCI 24/09/2020 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığının 07.10.2020 tarihli ve 27 sayılı toplantısında alınan "08" nolu karar örneği ekte sunulmuştur.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı V.

8. Saime KAVAKCI'nın " Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Mevcut Durumu ve Muhtemel Tasarruf Bankacılığının Yapılandırılmasına Yönelik Bir Araştırma " başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Saime KAVAKCI'nın " Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Mevcut Durumu ve Muhtemel Tasarruf Bankacılığının Yapılandırılmasına Yönelik Bir Araştırma " başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Evrak Doğrulamak İçin : <http://193.140.253.232/enr/evlon/Sorgula/BelgeDogrulama.aspx?V=9E5D6P4LU>

Etik Kurulu: Esentepe Kampüsü 54387 Sordkwa SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@eto1.kep.tr
Tel:0264 205 50 00 Faks:0264 205 50 31
E-Posta :ceebaleen@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ :www.sakarya.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 2: Anket Soruları

Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Mevcut Durumu ve Muhtemel Tasarruf Bankacılığının Yapılandırılmasına Yönelik Bir Araştırma

Saygıdeğer Katılımcı;

Bu anket, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı bölümü doktora programında yürütülmekte olan Tez Araştırmasına veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu anket kapsamında verilen cevaplardan elde edilen araştırma sonuçları tamamen bilimsel amaçla kullanılacaktır. Göstereceğiniz ilgi ve duyarlılığa şimdiden teşekkür ederim.

Saime KAVAKCI

(İslam Ekonomisi ve Finansı Doktora Öğrencisi)

1. BÖLÜM: KİŞİSEL BİLGİLER

1. **Lütfen yaşınızı işaretleyiniz.**
 - a) 18-40 yaş arası
 - b) 40-65 yaş arası
 - c) 65 yaş ve üstü
2. **Lütfen cinsiyetinizi işaretleyiniz.**
 - a) Kadın
 - b) Erkek
3. **Eğitim durumunuzu işaretleyiniz.**
 - a) Okur-yazar
 - b) İlköğretim
 - c) Ortaokul
 - d) Lise
 - e) Ön Lisans
 - f) Lisans
 - g) Yüksek Lisans
 - h) Doktora
4. **Mesleğinizi işaretleyiniz.**
 - a) Kamu Çalışanı
 - b) Serbest Meslek
 - c) İşçi
 - d) Diğer (Belirtiniz)
5. **Katılım bankasıyla çalışıyor musunuz?**
 - a) Evet

- b) Hayır
6. **Hangi Katılım bankasıyla çalışıyorsunuz?** (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)
- a) Albaraka Türk Katılım Bankası
b) Kuveyt Türk Katılım Bankası
c) Türkiye Finans Katılım Bankası
d) Vakıf Katılım
e) Ziraat Katılım
f) Hiçbiri
7. **Katılım Bankası ile nasıl bir ilişkiniz var? Lütfen aşağıdakilerden birini işaretleyiniz**
- a) Bireysel Müşteri
b) Kurumsal Müşteri
c) Katılım Bankalarıyla herhangi bir ilişkim yok
8. **Hangi ilde ikamet ediyorsunuz?**
....
9. **Doğduğunuz ilden farklı bir ilde ikamet ediyorsanız lütfen belirtiniz.**
....

2. BÖLÜM: İSLAMİ BANKACILIĞA DAİR GÖRÜŞLER

Değerli katılımcı,

Aşağıda yer alan tabloyu 5 =Kesinlikle Katılıyorum, 4 =Katılıyorum, 3 =Fikrim Yok, 2 =Katılmıyorum, 1 = Kesinlikle Katılmıyorum ifadelerinden kendinize uygun olanı seçerek doldurunuz.

Faktör 2.1.		Önem Seviyesi				
Fiziksel Özellikler <i>Kullanılan donanım, personel ve hizmet verilen yerin fiziki görünümü</i>		1	2	3	4	5
1.	Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabilir.					
2.	Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.					
3.	Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.					
4.	Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.					

Faktör 2.2.		Önem Seviyesi				
Güvenilirlik (İslami olma) <i>Katılım Bankalarının İslami Kurallara uyum becerisi</i>		1	2	3	4	5
5.	Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.					

6.	Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.					
7.	Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.					
8.	Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.					
9.	Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.					

Faktör 2.3.		Önem Seviyesi				
Heveslilik <i>Müşterilere karşı hevesli ve yardımsever olma, hizmeti zamanında ve çabuk yerine getirme</i>						
		1	2	3	4	5
10.	Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.					
11.	Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.					
12.	Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.					
13.	Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.					

Faktör 2.4.	Önem Seviyesi				
Güven/Şeffaflık Çalışanların bilgili, nazik olması ve müşterilerde güven duygusu uyandırma becerileri					
	1	2	3	4	5
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.					
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.					
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.					
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.					
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.					
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.					

Faktör 2.5.	Önem Seviyesi				
Empati <i>Firmanın müşterilere kişisel ilgi göstermesi ve duyarlılığı</i>					
	1	2	3	4	5
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.					

21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.					
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.					
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.					
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.					

3. BÖLÜM: TASARRUF BANKACILIĞINA DAİR BEKLENTİ ve İSTEKLER

Değerli katılımcı,

Aşağıda yer alan tabloyu 5 = Kesinlikle Katılıyorum, 4 = Katılıyorum, 3 = Fikrim Yok, 2 = Katılmıyorum, 1 = Kesinlikle Katılmıyorum ifadelerinden kendinize uygun olanı seçerek doldurunuz.

Faktör 3.1.	Önem Seviyesi				
Ademimerkeziyetçilik <i>Bankanın tek bir merkezden değil, yerel yönetim tarafından yönetilerek yerel halka hizmet etmesi</i>	1	2	3	4	5
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.					
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyor olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.					
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.					
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.					

Faktör 3.2.	Önem Seviyesi				
Banka Hesaplarının Tutarlılığı ve Bütünlüğü <i>Hesapların çok çeşitli tasarruf ve yatırım türlerini kapsayacak şekilde çeşitlendirilmesi</i>	1	2	3	4	5
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.					
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.					
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.					
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.					
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.					

Faktör 3.3.	Önem Seviyesi				
Heveslilik <i>Hizmetin sağlanmasında çalışanların istekli oluşu ile ilgilidir. Müşterilere karşı hevesli ve yardımsever olma, hizmeti zamanında ve hızlı yerine getirmek</i>	1	2	3	4	5
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.					
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınıyor olmak hoşuma gider.					
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.					
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.					

Faktör 3.4.	Önem Seviyesi				
Katılım <i>Bankadaki yatırımcıların, kredi borçlularının kârlarının yanı sıra zararlarına da katılması</i>	1	2	3	4	5
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.					
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.					
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.					
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.					

Faktör 3.5.	Önem Seviyesi				
Empati <i>Müşterinin ihtiyaçlarını anlamada çaba sarfetmenin yanı sıra müşterinin özellikli ihtiyaçlarını öğrenmek ve düzenli müşterilerinin farkında olmak</i>	1	2	3	4	5
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.					
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.					
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.					
21. Başka şehirde alternatifini olsa da kendi şehrimdeki kurumlarla işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.					
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.					

EK 3: Normallik Testi

	n	Min.	Max.	Ortalama	Çarpıklık	Basıklık
Katılım Bankacılığına İlişkin Sorular	252	1.00	5.00	3.17	-.519	.170
Tasarruf Bankacılığına İlişkin Sorular	252	1.00	5.00	3.91	-1.138	.628

EK 4: Katılım Bankalarına İlişkin Sorular/Cinsiyet (T-Testi)

Faktörler (Katılım Bankaları)	t	P(Sig)	H ₀
1. Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabiliridir.	0,593	0,554	Kabul
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	-1,233	0,219	Kabul
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	0,765	0,445	Kabul
4. Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	-0,491	0,624	Kabul
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	-1,036	0,301	Kabul
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	-0,768	0,443	Kabul
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	-0,055	0,956	Kabul
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	-2,041	0,042**	Red
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	-0,380	0,704	Kabul
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	-0,754	0,451	Kabul
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	-0,458	0,647	Kabul
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	-1,375	0,170	Kabul
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	-0,328	0,743	Kabul
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.	1,714	0,088*	Red
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	0,741	0,459	Kabul
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	-0,815	0,416	Kabul
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	-0,866	0,387	Kabul
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	-0,338	0,736	Kabul
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	-0,557	0,578	Kabul
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.	0,095	0,924	Kabul
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	0,916	0,355	Kabul
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	1,310	0,186	Kabul
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.	0,600	0,549	Kabul
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	-0,040	0,968	Kabul

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 5: Tasarruf Bankalarına İlişkin Sorular/Cinsiyet (T-Testi)

Faktörler (Tasarruf Bankaları)	t	P(Sig)	H₀
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	-0,684	0,496	Kabul
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyor olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.	0,285	0,776	Kabul
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.	-1,773	0,077*	Red
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.	-1,833	0,068*	Red
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	-0,570	0,569	Kabul
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	-0,458	0,647	Kabul
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	-2,763	0,006***	Red
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	-1,489	0,138	Kabul
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	-1,721	0,087*	Red
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	-0,486	0,627	Kabul
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınmıyor olmak hoşuma gider.	-0,899	0,369	Kabul
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	-0,922	0,358	Kabul
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.	-0,648	0,517	Kabul
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.	-2,732	0,007***	Red
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.	-1,728	0,085*	Red
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.	-0,705	0,481	Kabul
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	-0,267	0,790	Kabul
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	-2,045	0,042**	Red
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	-3,091	0,002***	Red
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.	-2,790	0,006***	Red
21. Başka şehirde alternatifi olsa da kendi şehrimdeki kurumlara işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.	-1,794	0,074*	Red
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.	-2,570	0,011**	Red

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 6: Katılım Bankalarına İlişkin Sorular/Katılım Bankası Müşterisi Olma (T-Testi)

Faktörler (Katılım Bankaları)	t	P(Sig)	H₀
1. Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabiliridir.	0,949	0,343	Kabul
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	4,221	0,000***	Red
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	3,505	0,001***	Red
4. Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	2,763	0,006***	Red
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	3,659	0,000***	Red
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	2,502	0,013**	Red
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	2,160	0,032**	Red
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	2,998	0,003***	Red
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	3,555	0,000***	Red
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	4,327	0,000***	Red
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	4,206	0,000***	Red
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	5,083	0,000***	Red
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	2,858	0,005***	Red
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.	-2,333	0,020**	Red
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	2,128	0,034**	Red
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	3,589	0,000***	Red
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	3,106	0,002***	Red
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	2,419	0,016**	Red
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	4,297	0,000***	Red
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.	-1,652	0,100*	Red
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	-0,552	0,582	Red
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	-1,812	0,071*	Red
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.	1,099	0,273	Kabul
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	3,276	0,001***	Red

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 7: Tasarruf Bankalarına İlişkin Sorular/Katılım Bankası Müşterisi Olma (T-Testi)

Faktörler (Tasarruf Bankaları)	t	P(Sig)	H₀
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	2,264	0,024**	Red
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyor olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.	1,682	0,094*	Red
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.	1,103	0,271	Kabul
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.	0,203	0,839	Kabul
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	2,943	0,004*	Red
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	2,678	0,008***	Red
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	1,720	0,087*	Red
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	2,052	0,041**	Red
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	2,513	0,013**	Red
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	2,222	0,027**	Red
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınmıyor olmak hoşuma gider.	1,115	0,266	Kabul
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	2,393	0,018**	Red
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.	0,906	0,366	Kabul
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.	3,030	0,003***	Red
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.	1,779	0,076*	Red
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissini kuvvetlendirir.	1,596	0,112	Kabul
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	1,830	0,068*	Red
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	1,739	0,083*	Red
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	2,653	0,008***	Red
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için mühimdir.	2,162	0,032**	Red
21. Başka şehirde alternatifi olsa da kendi şehrimdeki kurumlarla işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.	1,257	0,210	Kabul
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.	1,144	0,254	Kabul

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 8: Katılım Bankalarına İlişkin Sorular/Farklı Bir İlde İkamet Etme (T-Testi)

Faktörler (Katılım Bankaları)	t	P(Sig)	H₀
1. Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabiliridir.	1,979	0,049**	Red
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	2,596	0,010***	Red
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	0,259	0,796	Kabul
4. Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	2,113	0,036**	Red
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	1,638	0,103	Kabul
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	0,851	0,396	Kabul
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	-0,109	0,913	Kabul
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	1,768	0,078*	Red
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	0,516	0,606	Kabul
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	1,562	0,120	Kabul
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	1,545	0,124	Kabul
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	1,661	0,098*	Red
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	0,791	0,430	Kabul
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.	0,087	0,931	Kabul
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	-0,223	0,823	Kabul
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	1,382	0,168	Kabul
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	1,960	0,051**	Red
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	-0,412	0,681	Kabul
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	0,810	0,419	Kabul
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.	1,389	0,166	Kabul
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	-0,050	0,960	Kabul
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	-1,094	0,275	Kabul
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.	1,273	0,204	Kabul
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	0,102	0,919	Kabul

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 9: Tasarruf Bankalarına İlişkin Sorular/Farklı Bir İlde İkamet Etme (T-Testi)

Faktörler (Tasarruf Bankaları)	t	P(Sig)	H₀
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	1,895	0,059*	Red
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyor olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.	1,990	0,048**	Red
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.	2,427	0,016**	Red
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.	0,902	0,368	Kabul
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	0,783	0,434	Kabul
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	1,676	0,095*	Red
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	2,593	0,010***	Red
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	1,599	0,111	Kabul
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	1,060	0,290	Kabul
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	1,299	0,195	Kabul
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınmıyor olmak hoşuma gider.	-0,485	0,628	Kabul
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	0,938	0,349	Kabul
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.	-0,137	0,891	Kabul
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.	2,902	0,004***	Red
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.	2,089	0,038**	Red
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.	2,018	0,045**	Red
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	0,911	0,363	Kabul
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	0,886	0,377	Kabul
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	2,107	0,036	Red
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için mühimdir.	1,485	0,139	Kabul
21. Başka şehirde alternatifi olsa da kendi şehrimdeki kurumlarla işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.	0,802	0,423	Kabul
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.	1,488	0,138	Kabul

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 10: Katılım Bankalarına İlişkin Sorular/ Yaş (ANOVA Testi)

Faktörler (Katılım Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabilir.	2	2,592	1,656	,193
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	2	1,567	1,158	,316
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	2	2,013	1,396	,249
4. Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	2	3,040	2,826	,061*
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	2	2,896	2,557	,080*
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	2	3,068	2,497	,084
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	2	3,723	2,848	,060*
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	2	1,183	,700	,498
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	2	2,709	1,665	,191
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	2	1,063	,743	,477
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	2	1,368	,936	,393
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	2	,934	,626	,536
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	2	2,335	1,719	,181
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.	2	,328	,307	,736
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	2	4,196	3,364	,036**
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	2	,539	,446	,640
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	2	2,984	2,628	,074*
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	2	4,027	2,600	,076*
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	2	6,517	5,249	,006***
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.	2	,408	,343	,710
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	2	2,120	1,803	,167
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	2	3,905	3,104	,047**
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.	2	1,020	,792	,454
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	2	3,945	3,192	,043**

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 11: Tasarruf Bankalarına İlişkin Sorular/ Yaş (ANOVA Testi)

Faktörler (Tasarruf Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	2	,360	,257	,773
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyan olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.	2	1,085	,835	,435
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.	2	,217	,170	,844
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.	2	,918	,560	,572
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	2	,172	,109	,896
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	2	,237	,151	,860
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	2	1,628	1,209	,300
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	2	,262	,211	,810
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	2	,819	,492	,612
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	2	,294	,241	,786
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınıyor olmak hoşuma gider.	2	,600	,441	,644
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	2	,279	,228	,796
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.	2	,391	,279	,757
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.	2	,536	,396	,673
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.	2	,436	,353	,703
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.	2	,815	,607	,546
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	2	,810	,693	,501
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	2	,273	,214	,807
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	2	,882	,591	,555
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.	2	,909	,699	,498
21. Başka şehirde alternatifi olsa da kendi şehrimdeki kurumlara işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.	2	3,089	1,992	,139
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.	2	,054	,042	,959

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 12: Katılım Bankalarına İlişkin Sorular/ Eğitim (ANOVA Testi)

Faktörler (Katılım Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabilir.	6	2,565	1,656	,133
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	6	4,264	3,320	,004***
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	6	2,932	2,079	,056*
4. Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	6	2,196	2,063	,058*
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	6	3,772	3,485	,003***
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	6	3,651	3,083	,006***
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	6	1,946	1,484	,184
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	6	4,440	2,743	,013**
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	6	3,864	2,443	,026**
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	6	4,769	3,541	,002***
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	6	5,134	3,747	,001***
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	6	4,212	2,966	,008***
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	6	2,965	2,235	,041**
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.	6	1,293	1,225	,294
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	6	,882	,689	,659
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	6	2,056	1,739	,112
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	6	2,868	2,588	,019**
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	6	4,536	3,033	,007***
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	6	4,015	3,299	,004***
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.	6	1,159	,980	,439
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	6	,724	,606	,726
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	6	,483	,372	,896
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.	6	1,304	1,015	,416
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	6	1,211	,962	,452

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 13: Tasarruf Bankalarına İlişkin Sorular/ Eğitim (ANOVA Testi)

Faktörler (Tasarruf Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	6	3,426	2,554	,020**
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyan olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.	6	2,179	1,708	,120
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.	6	2,098	1,678	,127
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.	6	1,957	1,204	,305
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	6	3,617	2,395	,029**
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	6	2,516	1,640	,137
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	6	2,185	1,646	,135
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	6	2,989	2,508	,023**
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	6	2,623	1,607	,146
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	6	2,445	2,065	,058*
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınıyor olmak hoşuma gider.	6	,501	,365	,901
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	6	1,219	1,006	,422
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.	6	1,931	1,396	,217
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.	6	2,033	1,529	,169
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.	6	1,618	1,327	,246
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.	6	1,113	,828	,549
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	6	1,733	1,504	,177
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	6	1,965	1,573	,155
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	6	4,224	2,972	,008***
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.	6	2,514	1,983	,069*
21. Başka şehirde alternatifi olsa da kendi şehrimdeki kurumlarla işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.	6	1,205	,767	,597
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.	6	1,131	,871	,517

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 14: Katılım Bankalarına İlişkin Sorular/ Meslek Grupları (ANOVA Testi)

Faktörler (Katılım Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabilir.	3	2,078	1,326	,267
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	3	1,216	,896	,444
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	3	3,347	2,351	,073*
4. Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	3	1,482	1,364	,254
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	3	,806	,700	,553
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	3	,415	,331	,803
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	3	,430	,321	,810
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	3	,632	,372	,774
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	3	3,000	1,853	,138
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	3	1,017	,709	,547
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	3	,666	,453	,715
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	3	1,135	,761	,517
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	3	,329	,239	,869
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.	3	1,771	1,682	,171
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	3	3,426	2,752	,043**
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	3	,956	,792	,499
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	3	,462	,399	,754
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	3	1,882	1,203	,309
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	3	,972	,755	,520
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.	3	,695	,584	,626
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	3	3,029	2,610	,052*
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	3	1,724	1,353	,258
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.	3	,881	,683	,563
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	3	,948	,751	,522

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 15: Tasarruf Bankalarına İlişkin Sorular/ Meslek Grupları (ANOVA Testi)

Faktörler (Tasarruf Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	3	1,528	1,100	,350
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyor olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.	3	,386	,295	,829
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.	3	,271	,211	,888
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.	3	,120	,073	,975
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	3	1,925	1,238	,297
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	3	1,916	1,233	,298
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	3	,773	,571	,635
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	3	,342	,274	,844
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	3	1,563	,943	,420
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	3	1,927	1,598	,190
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınıyor olmak hoşuma gider.	3	,621	,456	,713
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	3	1,016	,837	,475
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.	3	,070	,049	,986
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.	3	,373	,275	,844
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.	3	,126	,101	,959
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.	3	,390	,289	,833
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	3	,403	,343	,794
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	3	1,076	,848	,469
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	3	2,203	1,489	,218
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.	3	,765	,587	,624
21. Başka şehirde alternatifi olsa da kendi şehrimdeki kurumlarla işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.	3	1,748	1,120	,341
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.	3	,466	,357	,784

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 16: Katılım Bankalarına İlişkin Sorular/ Banka ile İlişki (ANOVA Testi)

Faktörler (Katılım Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Katılım Bankalarının şube ve ATM'leri ulaşılabiliridir.	2	1,815	1,155	,317
2. Katılım Bankalarının şubeleri temiz ve düzenlidir.	2	15,756	12,706	,000***
3. Katılım Bankası çalışanlarının giyim tarzı banka imajıyla örtüşmektedir.	2	10,299	7,488	,001***
4. Katılım Bankasının bina ve hizmetleri çevreye duyarlıdır.	2	5,084	4,799	,009***
5. Katılım Bankaları İslami kurallara uymaktadır.	2	7,173	6,530	,002***
6. Katılım Bankaları çalışanlarına, müşterilerine ve topluma İslami değerleri yansıtmaktadır.	2	3,079	2,506	,084*
7. Katılım Bankaları için İslami kurallar müşteri isteklerinden önce gelir.	2	2,332	1,768	,173
8. Kumar, pornografi, alkol gibi İslam'da yasaklanmış işletmeler Katılım Bankaları tarafından destek alamaz.	2	8,936	5,489	,005***
9. Katılım Bankalarının geleneksel bankalardan farkı işlemlerinde İslami kuralları esas almalarıdır.	2	11,396	7,317	,001***
10. Katılım Bankası çalışanları müşterilerine karşı nazik ve anlayışlıdır.	2	14,169	10,683	,000***
11. Katılım Bankası çalışanları yapılan işlemleri muhataplarına anlaşılır bir şekilde açıklamaktadır.	2	13,354	9,785	,000***
12. Katılım Bankası çalışanları ile iletişim kurarken (samimiyet) rahatsızlık hissedilmemektedir.	2	19,009	14,119	,000***
13. Katılım Bankası çalışanları bankayı (İslami) doğru temsil etmektedir.	2	5,705	4,286	,015**
14. Katılım Bankası, müşterilerine yüksek kâr vadetmektedir.	2	2,007	1,904	,151
15. Katılım Bankası müşterilerine ait yatırım hesapları garanti altındadır.	2	5,172	4,172	,017**
16. Katılım Bankası, yanıltıcı reklam veya tanıtımlardan kaçınılmaktadır.	2	9,197	8,075	,000***
17. Katılım Bankası tarafından yapılan işlemler zamanında ve eksiksiz yerine getirilir.	2	8,413	7,705	,001***
18. Katılım Bankaları, müşterilerinden işlem ücreti almazlar.	2	5,169	3,358	,036**
19. Katılım Bankaları, bankacılık hizmetlerindeki güncel değişimleri müşterilerine bildirirler.	2	10,264	8,471	,000***
20. İhtiyaç sahibi herkes Katılım Bankasından kredi alabilmektedir.	2	,800	,674	,510
21. Katılım Bankaları, yoksulluğun azaltılmasında etkilidirler.	2	,090	,075	,928
22. Katılım Bankaları, zekât toplama ve dağıtma faaliyeti yürütmektedirler.	2	1,348	1,055	,350
23. Katılım Bankaları, bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar.	2	1,963	1,533	,218
24. Katılım Bankaları, müşteri ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunarlar.	2	6,085	4,993	,007***

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 17: Tasarruf Bankalarına İlişkin Sorular/ Banka ile İlişki (ANOVA Testi)

Faktörler (Tasarruf Bankaları)	df	Mean Square	F	Sig.
1. Tasarruf Bankasının şube ve ATM'lerinin ulaşılabilir olması önemlidir.	2	4,389	3,211	,042**
2. Tasarruf Bankasının yönetici ve çalışanlarını tanıyan olmak banka ile ilişkilerimi olumlu etkiler.	2	2,957	2,303	,102
3. Tasarruf Bankasının kendi şehir ve bölgemin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını önemserim.	2	1,787	1,412	,246
4. Tanıdığım kişi veya kurumla kurduğum borç ilişkisi daha sorumlu hareket etmemi sağlar.	2	,662	,403	,668
5. Tasarruf Bankasının İslami kurallara göre hareket etmesi önemlidir.	2	6,633	4,365	,014**
6. Hizmet ve işlemlerinde faiz olmadığını belirtmesi Tasarruf Bankasının müşterisi olmamı etkiler.	2	6,792	4,481	,012**
7. Tasarruf Bankasının yatırıma yönelik kredi vermesini önemserim.	2	3,540	2,660	,072**
8. Tasarruf Bankasının işlem ve hizmetlerinin çeşitliliği gereklidir.	2	4,059	3,349	,037**
9. Tasarruf Bankasının helal olmayan (kumar, alkol, tütün, faiz vs) yatırımlara kredi temin etmemesini tercih ederim.	2	7,393	4,592	,011**
10. Tasarruf Bankası çalışanlarıyla rahat ve doğrudan iletişim kurabilmeyi önemserim.	2	4,455	3,749	,025**
11. Tasarruf Bankası çalışanları tarafından tanınıyor olmak hoşuma gider.	2	1,660	1,229	,294
12. Tasarruf Bankasında yardımcı olan personelin işime yönelik çözüm ve fikirler sunması önemlidir.	2	4,871	4,117	,017**
13. Tasarruf Bankasında çalışan ve yöneticilerle kurduğum iletişim kuruma aidiyet hissetmem de etkili olur.	2	1,497	1,073	,344
14. Yaptığım yatırımın kârına da zararına da katılırım.	2	9,441	7,364	,001***
15. Katılım sağladığım yatırımlarda Tasarruf Bankasının kâr etmek konusunda gerekli hassasiyeti göstermesini beklerim.	2	2,564	2,105	,124
16. Tasarruf Bankasına maddi yatırım yapmak kuruma aidiyet hissimi kuvvetlendirir.	2	3,343	2,530	,082*
17. Tasarruf Bankasının bulunduğu şehre yatırım yapması müşterisi olmamı pozitif etkiler.	2	3,272	2,845	,060*
18. Tasarruf Bankasının verdiği kredilerin ihtiyaç sahipleri için ulaşılabilir olması önemlidir.	2	4,342	3,497	,032**
19. Tasarruf Bankasından kredi alan kişinin parayı nerede kullandığı önemlidir.	2	8,862	6,201	,002***
20. Tasarruf Bankası kredilerinin bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması benim için önemlidir.	2	6,023	4,783	,009***
21. Başka şehirde alternatifi olsa da kendi şehrimdeki kurumlarla işlem veya alışveriş yapmayı tercih ederim.	2	2,702	1,739	,178
22. Tasarruf Bankasının işim veya yatırıma yönelik maddi destek dışındaki katkılarını (eğitim/rapor/teknik vs.) önemserim.	2	2,943	2,296	,103

***** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

EK 18: Tasarruf Sandıklarına İlişkin 1711 Sayılı Kanun

TASARRUF SANDIKLARI NİZAMNAMESİ

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi

Dayandığı Kanunun Tarihi

Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi

Yayımlandığı Düsturun Tertibi

Umumi hükümler

– Hususi idare ve belediyelerle milli bankalar tarafından kurulacak tasarruf sandıkları ile milli bankalar tarafından kurulacak tasarruf sandıkları veya tasarruf sandıkları servislerinin salahiyetleri, statüleri, idarelerinin şekli, bütçe ve kati hesaplarının tetkiki ve tasdikı, efrat ve bankalarla olan münasebetleri, tevdiata verilecek faizlerin başlangıç ve bitim in istimal hadleriyle plasmanlarının şekil ve şartları ve ihtiyat akçesiyle fonların miktarı ve ayrılma sureti, teftiş, murakabe ve tasfiye işleri bu Nizamname hükümlerine tabidir.

– Tasarruf sandıklarına ait bütün para ve mallar Devlet malları hükmündedir. Bunları çalanlar, ihtilas edenler, zimmetine geçirenler veya her ne suretle olursa olsun suiistimal edenler hakkında, Devlet mallarına ika olunan bu gibi suçlara terettüp eden cezalar tatbik edilmek üzere, kanuni takibat yapılır.

– Tasarruf sandığı, tasarruf cüzdanı, tasarruf tevdiatı ve bunlara benzer unvanlar hükümetin muvafakati olmadıkça hiçbir banka veya müessese tarafından kullanılamaz.

– Hususi idare veya belediyelerce tasarruf sandıkları belediyelerde belediye meclislerinin kararı ve Dahiliye ve Ticaret Vekaletlerinin müşterek teklifleri ile,

Milli bankalar tarafından müstakil tasarruf sandıkları veya tasarruf sandıkları servisleri vücuda getirilmesi, alakadar banka umumî heyetinin kararı ve Ticaret Vekaletinin teklifi ile,

İcra Vekilleri Heyetinin kararına bağlıdır.

Tasarruf sandıkları, statülerinin İcra Vekilleri Heyetince tasdikı tarihinden itibaren teşekkül etmiş sayılırlar.

– Hususi idare ve belediyeler tarafından kurulan sandıkların ilk tesis masrafları, hususi idare ve belediye bütçelerinden tesviye edilir. Sandıkların açıldıkları tarihten itibaren beş yıl içinde yıllık kazançları idare masrafiyle tevdiata verdikleri faizleri karşılayamadığı takdirde açıkları, hususi idare ve belediye bütçelerinden kapatılır.

Tasarruf sandıklarının salahiyetleri

– Tasarruf sandıklarına merhun tahvilat ve altınlar, rehnedildikleri zamandaki kıymetlerinin %10 unu kaybederler veya borç vadesinde ödenmezse, borçluya veya ikametgahına bir hafta içinde eksilen kıymetin ikmalî veya borcun tediyesi hakkında bir ihbarname tebliğ edilir. Bu tebliğin hükmü borçlu tarafından ifa edilmediği takdirde merhunat tasarruf sandıklarınca doğrudan doğruya borsa rayıcı üzerinden satılarak sandığın alacağı masrafı ile beraber istifa edildikt sonra bakiye kalırsa sahibine reddolunur.

EK 19: Türkiye’deki Kalkınma Ajansları

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Saime KAVAKCI	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İşletme Fakültesi
Bölümü	İşletme
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Ekonomisi ve Finansı
Programı	İslam Ekonomisi ve Finansı
Makale ve Bildiriler	
1. Saraç, M., & Kavakcı, S. (2016). İslami Perspektiften Kurumsal Sosyal Sorumluluk. <i>International Journal of Islamic Economics and Finance Studies</i>, 2(2), 107–146. 2. Kavakcı, S., & Görmüş, Ş. (2018). Sosyal Sermaye Bağlamında Güven Kavramı: Dini, Toplumsal ve İktisadi Etkisi. <i>International Journal of Islamic Economics and Finance Studies</i>, 4(1). 3. Kavakcı, S., & Yardımcıoğlu, F. (2018). Türkiye’de İbn Haldun Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. <i>Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi</i>, 14(2), 317–342. 4. Kavakcı, S., & Cevherli, F. (2019). Türkiye’deki Katılım Bankalarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri ve Bu Projelerin Toplumsal İzdüşümü. İçinde <i>Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar II</i> (s. 43–90). Türkiye Katılım Bankaları Birliği. 5. Cevherli, F., & Kavakcı, S. (2019). Klasik İktisattaki Risk ve Belirsizlik Kavramları İslam Hukukundaki Garar ve Cehalet Kavramlarının Alternatifi Olabilir mi? <i>V. İslam Hukuku Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu</i>. 6. Kavakcı, S. (2019). Üsküdar Vakıflarının Uyguladıkları Ribh/Getiri Oranları. <i>XVIII. Yüzyıl Üsküdar Para Vakıfları</i>. 7. Kavakcı, S. (2020). İslam İktisat Tarihine Giriş/ Abdulaziz Dûri. <i>International Journal of Islamic Economics and Finance Studies</i>, 115–118. https://doi.org/10.25272/ijisef.708021 8. Kavakcı, S. (2021). <i>Kurumsal Sosyal Sorumluluk Perspektifinden Tasarruf Bankaları ve Türkiye’deki Tasarruf Finansman Şirketleri</i> (Sayı 19). İSEFAM-İKAM. 9. Cevherli, F. & Kavakcı, S., (2021). İslam Hukukundaki Kavramların Klasik İktisatta Alternatifi Aranmalı Mı? Garar ve Cehâlet Kavramları Özelinde Bir Tartışma. <i>Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)</i>, 91, p. 5421-5433. Doi: 10.26449/sssj.3693.	